

KENT AKADEMİSİ

Kent Kültürü ve Yönetimi Dergisi | Journal of Urban Culture and Management

www.kentakademisi.com ISSN: 2146-9229

Volume: 13 Issue: 1, Spring 2020 | Cilt: 13 Sayı: 1 Bahar 2020 | bilgi@kentakademisi.com

everything
depends on us

Her şey

bizim elimizde...

	INDEX İÇİNDEKİLER	Pages
*	Index / İçindekiler	I-II
*	Publication Period: Volume 13, Issue 1 2020 Editorial Board	III-X
	RESEARCH ARTICLE ARAŞTIRMA MAKALELERİ	
1	Çevre Sorunlarının ve Çevresel Vatandaşlığın Türkiye Büyük Millet Meclisi Tasarılarındaki Kapsamı Mahmut DOĞAN, Semra KATITAŞ	001-009
2	Çeper Kuşakların Kamusal ve Ekolojik Değeri: İzmir Askeri Alanlar Örneği Dalya HAZAR, Sevim Pelin ÖZKAN	010-021
3	Erzincan Girlevik Şelalesi ve Yakın Çevresinin Fiziksel Taşıma Kapasitesinin Belirlenmesi Ahmet Mesut CANER, Metin DEMİR	022-036
4	İstanbul Avrupa Yakası Örneğinde Yüksek Kıyı Yapılarının Fiziksel ve Sosyal Çevreye Etkilerinin Değerlendirilmesi Mehmet Şimşek DENİZ, Mahmut DOĞAN, Semra KATITAŞ	037-049
5	A Socio-Cultural Evaluation of The Architectural and Environmental Effects of Landscape Arrangements in Istanbul with a Survey Study / Pages : 50-77 Sibel HATTAT, Aysel TARIM	050-077
6	Koruma ve Yeniden Kullanım Sorunları Bağlamında Mersin-Adana Bölgesi'ndeki Tarihi Hamamlara Bir Örnek: Tarsus'ta Yeni Hamam Pages : 78-96 Çağrı ÖZTÜRK, Elif MIHÇIOĞLU BİLGİ	078-096
7	Ayvansaray Mahallesi Örneğinde Kentsel Yenileme Sürecinin Mekân ve İnsan Odağında İncelenmesi / Pages : 97-111 Meltem BALI	097-111
8	Navona Meydanının Tarihsel Süreç İçerisinde Fiziksel ve İşlevsel Özelliklerinin İncelenmesi / Pages : 112-122 Ziba SAMİ, Merve BİLGİN, Ebru ERDÖNMEZ	112-122
9	Kentlerin Dönüşüm Sürecinde Yaratıcı Endüstrilerin Rolü: Antalya Dokuma Fabrikası Alanı Özelinde Bir Proje Deneyimi / Pages : 123-145 Aslı ALTANLAR, Serkan SINMAZ, Alper ÇAKIROĞLU	123-145
10	Suriçi'ndeki Yapılaşmanın Tarihi İstanbul Çeşmeleri Üzerindeki Etkisi Ve Çeşmelerin Mevcut Durumu / Pages : 146-162 Mehmet GÜNDÜZ	146-162

*	REVIEW ARTICLE DERLEME MAKALELERİ	
11	Tarihi Kentsel Peyzaj ve Kent Kimliği İlişkisi / Pages : 163-175 Muhsine PERİHAN, Feran AŞUR	163-175
*	CASE REPORT VAK'A TAKDİMİ	
12	Proposals for Revitalization of Karataş Historical Settlement / Pages : Eray BOZKURT, FeYZa DURMUŞLAR	176-184
	Volume: 13, Issue: 1, Spring 2020 Ful Page	185-386

ICAM NETWORK | ONLINE INFORMATION-COMMUNICATION ART and MEDIA SERVICES

Executive Office

Karadeniz Şairler ve Yazarlar Derneği Yayınları (KAŞYAD) | Black Sea Poets and Author Association Publishing
Ahmet Emin Fidan Cultural and Research Center, Evkaf Mah. Evkaf Sok. No: 34 Fatsa ORDU

Publication Technical E Mail: online@kentakademisi.com, editor@kentakademisi.com

For article submit: bilgi@kentakademisi.com , editor@kentakademisi.com

Phone / Fax: +90 425 310 20 30 - Corporate GSM: +90532 486 45 03

* * *

Our journal undertakes to comply with the professional principles of the press. All legal rights of the articles belong to our journal. It cannot be quoted partly or completely without the permission of our writers and without giving reference in anywhere. Our journal licenced: Creative Commons (CC, BY, NC)

Publication Type:

Scientific, International Double Blind Peer Review System Indexed Journal

* * *

Publication Period:

Urban Academy is Published Quarterly

PUBLICATION MANAGEMENT	YAYIN YÖNETİMİ
<p>Owner in the Name of Online Information, Culture, Art, Communication and Media Services Blacksea Poet and Author Association Managing Director Dr. Halit SUIÇMEZ Konsept Danışmanı Nena Danışmanlık Adına Nurdan KIZILAY Legal Advisers Lawyer Gamze AKDERİN Lawyer Sibel SEVİNÇ Informatics Technical Adviser Baran Kadir GERAY *****</p> <p>REPRESENTATIVE AGENCIES Ankara Regional Representative Mustafa Nevruz SINACI İstanbul Regional Representative Assoc.Prof.Dr. Ebru ERDÖNMEZ Black Sea Regional Representative Asst. Prof. Dr. Osman SİRKECİ Akdeniz Regional Representative Prof.Dr. Yakup BULUT Azerbaijan Representative Assoc.Prof.Dr. Pervana MAMEDLI, Kirghizistan Representetive Assist.Prof.Dr. Baktybek ISAKOV Iranian Representetive Assist.Prof.Dr. Masoumeh DAEI</p>	<p>Online Bilgi, Kültür, Sanat, İletişim ve Medya Hizmetleri Adına Sahibi Karadeniz Şairler ve Yazarlar Derneği Yazı İşleri Müdürü Dr. Halit SUIÇMEZ Konsept Danışmanı Nena Danışmanlık Adına Nurdan KIZILAY Hukuk Danışmanları Av. Gamze AKDERİN Av. Sibel SEVİNÇ Bilişim Teknik Danışmanı Baran Kadir GERAY *****</p> <p>TEMSİLCİLİKLER Ankara Bölge Temsilcisi Mustafa Nevruz SINACI İstanbul Bölge Temsilciliği Doç.Dr. Ebru ERDÖNMEZ Karadeniz Bölge Temsilcisi Dr.Öğr.Üyesi Osman SİRKECİ Akdeniz Bölge Temsilcisi Prof.Dr. Yakup BULUT Azerbaycan Temsilcisi Doç.Dr. Pervana MAMEDLI, Kırgızistan Temsilcisi Assist.Prof.Dr. Baktybek ISAKOV İran Temsilcisi Assist.Prof.Dr. Masoumeh DAEI</p>

EDITORIAL BOARD	
BOARD OF EDITORS	EDİTÖRYAL KURUL
<p>CHIEF EDITOR</p> <p>Asst.Prof.Dr. Ahmet FİDAN ahmet@ahmetfidan.com</p>	<p>GENEL YAYIN EDİTÖRÜ</p> <p>Dr.Öğr.Üyesi Ahmet FİDAN ahmet@ahmetfidan.com</p>
<p>EDITORS</p> <p>Responsible for Publication Proses</p> <p>Prof.Dr. Serap İNCAZ /serapincaz@gmail.com Assoc.Prof.Dr. Armağan ÖZTÜRK /armagan.ozturk1980@gmail.com</p>	<p>EDİTÖRLER</p> <p>Yayın Süreçlerinden Sorumlu</p> <p>Prof.Dr. Serap İNCAZ /serapincaz@gmail.com Doç.Dr. Armağan ÖZTÜRK / armagan.ozturk1980@gmail.com</p>

Assoc.Prof.Dr. Derya ÖZTÜRK / derya@kentakademisi.com

Responsible for Indexes

Assoc.Prof.Dr. Huriye TOKER / huriye.toker@yasar.edu.tr

Responsible for Technical Matters

Assist.Prof.Dr.Ercan YÜKSEKYILDIZ / eyuksekyildiz@gmail.com

Asist.Prof.Dr. Pelin KARAÇAR / pkaracar@medipol.edu.tr

Responsible for Publication Proses

BRANCH EDITORS

PUBLIC MANAGEMENT AND POLITICAL SCIENCES

Prof.Dr. Yakup BULUT / yakupbulut@hotmail.com

Administration Sciences

Prof.Dr. Adem ESEN / adem.esen@istanbul.edu.tr

Kamu Yönetimi

Prof.Dr. Thomas A. BRYER / thomas.bryer@ucf.edu

Public Management

Assoc.Dr. Thomas KRUM / krumm@staff.uni-marburg.de

Political Science

Doç.Dr. Armağan ÖZTÜRK / armagan.ozturk1980@gmail.com

Political Sciences

Doç.Dr. Aynur ATMACA CAN / canaynura@gmail.com

Yerel Yönetimler

MANAGEMENT and ORGANISATION

Prof.Dr.Harun DEMİRKAYA / Management and Organisation

harundemirkaya@hotmail.com

ARCHITECTURE and URBANISATION VE KENTLEŞME

Prof.Dr. Tuğba KİPER / Urban Design

tkiper@nku.edu.tr

Assoc.Prof.Dr. Ebru ERDÖNMEZ / Urban Design

ebruerdonmez@yahoo.com

Doç.Dr. Pelin Pınar GİRİTLİOĞLU / Regional Planning

pinozden@istanbul.edu.tr

Asist.Prof.Dr. Pelin KARAÇAR / Fine Arts and Design

pkaracar@medipol.edu.tr

AssocProf.Dr. Candan KUŞ ŞAHİN / Landscape Architecture

candansahin@sdu.edu.tr

Assoc.Prof.Dr. Hilal TURGUT / Landscape Architecture

hturgut@artvin.edu.tr

Assoc.Prof.Dr. İnanç Işıl YILDIRIM / Construction Techniques

isilyildirim@beykent.edu.tr

AssocProf.Dr. Omer ATABEYOĞLU / Landscape Architecture

atabey6@hotmail.com

Assoc.Prof.Dr. Sen YUKSEL / Environmental Factors in

Architectural Design / senyuksel@beykent.edu.tr

TRANSPORTATION and LOGISTICS

Prof.Dr. Mehmet TEKİN / Transportation Shipment

mehtekin60@hotmail.com

Prof.Dr. Serap İNCAZ / International Trade and logistics

serapincaz@gmail.com

Prof.Dr. İsmet BALIK / Maritime Management

ibalik@hotmail.com

Assist.Prof.Dr.Ercan YÜKSEKYILDIZ / Maritime Transportation

eyuksekyildiz@gmail.com

Asst.Prof.Dr. Taylan ENGİN

taylan.engin@gmail.com

Doç.Dr. Derya ÖZTÜRK / derya@kentakademisi.com

Tanıtım ve Sponsorluklardan Sorumlu

Doç.Dr. Huriye TOKER / huriye.toker@yasar.edu.tr

Teknik İşlerden Sorumlu

Dr.Öğr.Üyesi Ercan YÜKSEKYILDIZ / eyuksekyildiz@gmail.com

Dr.Öğr.Üyesi Pelin KARAÇAR / pkaracar@medipol.edu.tr

Responsible for Publication Proses

BRANŞ EDİTÖRLERİ

KAMU YÖNETİMİ ve SİYASET BİLİMİ

Prof.Dr. Yakup BULUT / yakupbulut@hotmail.com

Yönetim Bilimi

Prof.Dr. Adem ESEN / adem.esen@istanbul.edu.tr

Kamu Yönetimi

Prof.Dr. Thomas A. BRYER / thomas.bryer@ucf.edu

Kamu Yönetimi

Doç.Dr. Thomas KRUM / Siyaset Bilimi

krumm@staff.uni-marburg.de

Doç.Dr. Armağan ÖZTÜRK / armagan.ozturk1980@gmail.com

Political Sciences

Doç.Dr. Aynur ATMACA CAN / canaynura@gmail.com

Yerel Yönetimler

YÖNETİM VE ORGANİZASYON

Prof.Dr. Harun DEMİRKAYA / Yönetim ve Organizasyon

harundemirkaya@hotmail.com

MİMARLIK VE KENTLEŞME

Prof.Dr. Tuğba KİPER / Kentsel Tasarım

tkiper@nku.edu.tr

Doç.Dr. Ebru ERDÖNMEZ / Kentsel Tasarım

ebruerdonmez@yahoo.com

Doç.Dr. Pelin Pınar GİRİTLİOĞLU / Bölge Planlama

pinozden@istanbul.edu.tr

Dr.Öğr.Üyesi Pelin KARAÇAR / Güzel Sanatlar ve Tasarım

pkaracar@medipol.edu.tr

Doç.Dr. Candan KUŞ ŞAHİN / Peyzaj Mimarlığı

candansahin@sdu.edu.tr

Assoc.Prof.Dr. Hilal TURGUT / Peyzaj Mimarlığı

hturgut@artvin.edu.tr

Doç..Dr. İnanç Işıl YILDIRIM / Yapı Teknolojileri

isilyildirim@beykent.edu.tr

Doç.Dr. Ömer ATABEYOĞLU / Peyzaj Mimarlığı

atabey6@hotmail.com

Dr.Öğr.Üy. Şen YÜKSEL / Environmental Factors in Architectural

Design / senyuksel@beykent.edu.tr

ULAŞIM TAŞIMACILIK ve LOJİSTİK

Prof.Dr. Mehmet TEKİN / Ulaştırma Taşımacılık

mehtekin60@hotmail.com

Prof.Dr. Serap İNCAZ / Uluslararası Ticaret ve Lojistik

serapincaz@gmail.com

Prof.Dr. İsmet BALIK / Denizcilik İşletmeciliği

ibalik@hotmail.com

Dr.Öğr.Üyesi Ercan YÜKSEKYILDIZ / Deniz Ulaştırma

eyuksekyildiz@gmail.com

Dr.Öğr.Üyesi Taylan ENGİN

taylan.engin@gmail.com

GEOGRAPHICAL INFORMATION SYSTEMS

Prof.Dr. Mesut DOĞAN / Urban and Geographical Systems
esutan@istanbul.edu.tr

Assit.Prof.Dr. Gizem ERDOĞAN / Geographical Inf. Systems
gizemerdoğan@gmail.com

ENVIRONMENT MANAGEMENT and POLITICS

Assoc.Dr. Sevim BUDAK / Environment Problems and Policies
sebudak@istanbul.edu.tr

Assit.Prof.Dr. Oylum GÖKKURT BAKI / Environmental Engineering
oylumgokkurt@gmail.com

COMMUNICATION and MEDYA

Prof.Dr. Cavit YAVUZ / Public Relations and Urban Vision
yavuzcavit@hotmail.com

Prof.Dr. Mehmet YILMAZ / Media
mehmet.yilmaz@odu.edu.tr

Assoc.Prof.Dr. Huriye TOKER / Urban and Communication
huriye.toker@yasar.edu.tr

ART and LITERATURE

Prof. Dr. A. Nurseren TOR / Fine Arts
nunto@mersin.edu.tr

Prof.Dr. Mesut TEKŞAN / Language and Literature
mesutteksan4@gmail.com

Prof. Dr. A. İhsan KOLCU / Literature
alihsan.kolcu@giresun.edu.tr

Asst.Prof.Dr. Shrubu KAYHAN / Halk Edebiyatı
shrubukayhan@gmail.com

Assist.Prof.Dr. Betsy SULLOM / Plastic Arts
sbetsy@gmail.com

KENT PSİKOLOJİSİ

Prof.Dr. Kamuran ELBEYOĞLU / Urban Psychology
kamuran.elbeyoglu@toros.edu.tr

Assoc.Prof.Dr. Cengiz Mesut TOSUN / Urban Psychology
cengiztosun@hotmail.com

INTERDISİPLİNER BRANCH

RohitKumar VERMA / Multidiciplinary Literature
rohitvermasir1997@gmail.com

PhD. Simon GRİMA / Urban and Risk Management
simon.grima@um.edu.mt

Prof.Dr. Özgür EMİNAĞAOĞLU / Urban and Recreational Area
turkbiod@artvin.edu.tr

Prof.Dr. Gürol ÖZCÜRE / Labour Economics and Emploment
gozcure@odu.edu.tr

Prof.Dr. Claus OTTE / Demography and Social Sciences
Bonner Institut

Assoc.Prof.Dr. Ruhet GENÇ / Urban and Tourism
drgench@gmail.com

Asst.Prof.Dr. Mustafa BİLGİN / Local Development
mustafabilgin@hitit.edu.tr

Assist. Prof. Dr. Nedim DİKMEN / Economics
nedim1963@yahoo.com

COĞRAFI BİLGİ SİSTEMLERİ

Prof.Dr. Mesut DOĞAN / Kent ve Coğrafi Sistemler
esutan@istanbul.edu.tr

Dr.Öğr.Üyesi Gizem ERDOĞAN / Coğrafi Bilgi Sistemleri
gizemerdoğan@gmail.com

ÇEVRE YÖNETİMİ ve POLİTİKALARI

Doç.Dr. Sevim BUDAK / Çevre Sorunları ve Politikaları
sebudak@istanbul.edu.tr

Dr.Öğr.Üyesi Oylum GÖKKURT BAKI / Çevre Mühendisliği
oylumgokkurt@gmail.com

İLETİŞİM ve MEDYA

Prof.Dr. Cavit YAVUZ / Halkla İlişkiler ve Kent Vizyonu
yavuzcavit@hotmail.com

Prof.Dr. Mehmet YILMAZ / Medya
mehmet.yilmaz@odu.edu.tr

Doç.Dr. Huriye TOKER / Kent ve İletişim
huriye.toker@yasar.edu.tr

SANAT ve EDEBİYAT

Prof.Dr. Nurseren TOR / Güzel Sanatlar
nunto@mersin.edu.tr

Prof.Dr. Mesut TEKŞAN / Türk Dili ve Edebiyatı
mesutteksan4@gmail.com

Prof.Dr. A. İhsan KOLCU / Edebiyat
alihsan.kolcu@giresun.edu.tr

Dr.Öğr.Üyesi Shrubu KAYHAN / Halk Edebiyatı
shrubukayhan@gmail.com

Dr.Öğr.Üyesi Betsy SULLOM / Plastik Sanatlar
sbetsy@gmail.com

KENT PSİKOLOJİSİ

Prof.Dr. Kamuran ELBEYOĞLU / Kent Psikolojisi
kamuran.elbeyoglu@toros.edu.tr

Doç.Dr. Cengiz Mesut TOSUN / Kent Psikolojisi
cengiztosun@hotmail.com

DİSİPLİNLER ARASI BRANŞLAR

RohitKumar VERMA / Multidisipliner Yazın
rohitvermasir1997@gmail.com

Dr.Öğr.Üyesi Simon GRİMA / Kent ve Risk Yönetimi
simon.grima@um.edu.mt

Prof.Dr. Özgür EMİNAĞAOĞLU / Kent ve Rekreasyon Alanları
turkbiod@artvin.edu.tr

Prof.Dr. Gürol ÖZCÜRE / Çalışma Ekonomisi ve İstihdam
gozcure@odu.edu.tr

Prof.Dr. Claus OTTE / Toplum Bilimleri Nüfus
Bonner Institut

Doç.Dr. Ruhet GENÇ / Kent ve Turizm
drgench@gmail.com

Dr.Öğr.Üyesi Mustafa BİLGİN / Yerel Kalkınma
mustafabilgin@hitit.edu.tr

Dr.Öğr.Üyesi Nedim DİKMEN / Kent Ekonomisi
nedim1963@yahoo.com

<p>Asst.Prof.Dr. Orhan İYİBİLGİN / Theology orbilgin@yahoo.com</p> <p>LANGUAGE EDITORS Assist.Prof. Üyesi Görkem GÜLHAN Rsc.Assit. Buse Açık ETİKE / buse@kentakademisi.com Sema CAVA ÇAMCI / java@yazarportal.com Rsc. Asist. Barış Anıl ÇETİN / barisanilcetin@protonmail.com</p> <p>TECHNICAL EDITORS Rsc.Assit. Buse Açık ETİKE / buse@kentakademisi.com Ayşe YILMAZ / bilgi@bilgiagi.net Ali KÖKNEL Proof Reading Editor Can ARKIN / online@kentakademisi.com</p>	<p>Dr.Öğr.Üyesi Orhan İYİBİLGİN / İlahiyat orbilgin@yahoo.com</p> <p>YABANCI DİL EDITÖRLERİ Dr. Öğr. Üyesi Görkem GÜLHAN Arş.Gör. Buse AÇIK ETİKE / buse@kentakademisi.com Sema CAVA ÇAMCI / java@yazarportal.com Arş.Gör. Barış Anıl ÇETİN / barisanilcetin@protonmail.com</p> <p>TEKNİK EDITÖR Arş.Gör. Buse AÇIK ETİKE buse@kentakademisi.com Ayşe YILMAZ / bilgi@bilgiagi.net Ali KÖKNEL Redaksiyon Editörü Can ARKIN / online@kentakademisi.com</p>
INTERNATIONAL SCIENTIFIC ADVISORY BOARD	ULUSLARARASI BİLİMSEL DANIŞMA KURULU
<p>(Hierarchic Criteria: Academic Title and Alphabetical)</p> <p>Prof.Dr. Adem ESEN / İstanbul University Prof.Dr. Ahmet YÖRÜK / Kadir Has University Prof.Dr. Ali İhsan KOLCU / Giresun University Prof.Dr. Bedriye TUNÇSİPER / İzmir Demokrasi University Prof.Dr. Cansevil TEBİŞ / Balıkesir University Prof.Dr. Cavide UYARGİL / İstanbul University Prof.Dr. Claus OTTE / Bonner Institut Für Migrationsforschung Und Interkulturelles Lernen Prof.Dr. Fatih SAVAŞAN / Sakarya University Prof.Dr. Harun DEMİRKAYA / Kocaeli University Prof.Dr. Hülya BAYKAL /Marmara University Prof.Dr. Ing. Iuliu (Gyula) SZÉKELY / Transylvania University Prof.Dr. İnci ARTAN / İstanbul University Prof.Dr. Kamuran ELBEYOĞLU / Toros University Prof.Dr. Mehmet TEKTAŞ / Bandırma Onyedieylül University Prof.Dr. Metin AYIŞIĞI /Yüzüncüyıl University Prof.Dr. Mustafa ILICALI / Erzurum Milletvekili Prof.Dr. Serap İNCAZ / Kırklareli University Prof.Dr. Ruşen KELEŞ / Ankara University Prof.Dr. Thomas A. BRYER / University of Central Florida / School of Public Administration Prof.Dr. Halis Yunus ERSÖZ İstanbul University / The Faculty of Economy Prof.Dipl.Ing. Ulrich EXNER / Siegen University Germany Doç.Dr. Aynur CAN ATMACA/Marmara U. Faculty of Polit Sciences Doç.Dr. Ebru ERDÖNMEZ / Yıldız Teknik University Doç.Dr. Mahabat BAIMYRZAEVA / Middlebury Inst. of International Studies at Monterey Doç.Dr. Merziyye NECEFOVA / Azerbaijan National Scientific Acad. Doç.Dr. Pelin Pınar ÖZDEN / I.U. Faculty of Political Sciences Doç.Dr. Ruhet GENÇ / Türkisch-Deutsche Universität Doç.Dr. Tuna BASKOY / Ryerson University Doç.Dr. Zhanna YUSHA / Rusya Scientific Academy Siberian Inst of Phylology</p>	<p>(Sıralama Ölçütü: Unvana göre, alfabe sırası)</p> <p>Prof.Dr. Adem ESEN / İstanbul Üniversitesi Prof.Dr. Ahmet YÖRÜK / Kadir Has Üniversitesi Prof.Dr. Ali İhsan KOLCU / Giresun Üniversitesi Prof.Dr. Bedriye TUNÇSİPER / İzmir Demokrasi Üniv. Prof.Dr. Cansevil TEBİŞ / Balıkesir Üniversitesi Prof.Dr. Cavide UYARGİL / İstanbul Üniversitesi Prof.Dr. Claus OTTE Bonner Institut Für Migrationsforschung Und Interkulturelles Lernen Prof.Dr. Fatih SAVAŞAN / Sakarya Üniversitesi Prof.Dr. Harun DEMİRKAYA / Kocaeli Üniversitesi Prof.Dr. Hülya BAYKAL /Marmara Üniversitesi Prof.Dr. Ing. Iuliu (Gyula) SZÉKELY/Transylvania Üniversitesi Prof.Dr. İnci ARTAN / İstanbul Üniversitesi Prof.Dr. Kamuran ELBEYOĞLU / Toros Üniversitesi Prof.Dr. Mehmet TEKTAŞ /Bandırma Onyedieylül Üniversitesi Prof.Dr. Metin AYIŞIĞI /Yüzüncüyıl Üniversitesi Prof.Dr. Mustafa ILICALI / Erzurum Milletvekili Prof.Dr. Serap İNCAZ / Kırklareli Üniversitesi Prof.Dr. Ruşen KELEŞ / Ankara Üniversitesi Prof.Dr. Thomas A. BRYER / University of Central Florida / School of Public Administration Prof.Dr. Halis Yunus ERSÖZ İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Öğr. Üyesi Prof.Dipl.Ing. Ulrich EXNER / Siegen University Almanya Doç.Dr. Aynur ATMACA CAN /Marmara Üniv. Siyasal Bilgiler Fak Doç.Dr. Ebru ERDÖNMEZ / Yıldız Teknik Üniversitesi Doç.Dr. Mahabat BAIMYRZAEVA / Middlebury Inst. of International Studies at Monterey Doç.Dr. Merziyye NECEFOVA /Azerbaycan Milli İlimler Akademisi Doç.Dr. Pelin Pınar ÖZDEN / İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Doç.Dr. Ruhet GENÇ / Kent ve Turizm Doç.Dr. Tuna BASKOY / Ryerson University Doç.Dr. Zhanna YUSHA / Rusya Bilim Akademisi Sibirya Filoloji Enstitüsü</p>
REFEREE BOARD	HAKEM KURULU Sayılarda hakem atamalarında, dergi hakem havuzuna bağlı kalmayabilir.
(Hierarchic Criteria: Academic Title and Alphabetical)	(Sıralama Ölçütü: Unvana göre, alfabe sırası)

Prof.Dr. Abdildacan AKMATALİEV

Kyrgyz National Academy The Institute of Language

Prof.Dr. Ahmet Guner SAYAR

Beykent University / Faculty of Econ. and Administrative Sciences

Prof.Dr. Ahmet Vefik ALP

Chairman Boss Alp Architects Ing Company

Prof.Dr. Ahmet YÖRÜK

Kadir Has University / The Faculty Applied Sciences

Prof.Dr. Ali İhsan KOLCU

Giresun University / The Faculty of Literature and Science

Prof.Dr. Ali YAKICI

Gazi University Department of Turkish Language and Literature

Prof.Dr. Akmaral İBRAYEVA

Northern Kazakhstan Manas Rozybayev State University

Prof.Dr. Cansevil TEBİŞ

Balıkesir University / Necatibey Educational Faculty

Prof.Dr. Cavide Bedia UYARGİL

İstanbul University / Business and Economy Institution

Prof.Dr. Claus OTTE

Bonner Institut Für Migrationsforschung Und Interkulturelles Lernen

Prof.Dr. Gönül UZELLİ

İstanbul University / The Faculty of Literature

Prof.Dr. Gürbüz GÖKÇEN

Marmara University / The Faculty of Business

Prof.Dr. Harun DEMİRKAYA

Kocaeli University / The Faculty of Business

Prof.Dr. Havva İnci Erdem ARTAN

İstanbul University / The Faculty of Business

Prof.Dr. Ing. Iuliu (Gyula) SZÉKELY

Sapientia Hungarian University
Faculty of Tech and Human Sciences

Prof. Dr. İsmet BALIK

Faculty of Marine Sciences Maritime Management

Prof.Dr. Kemal YILDIZ

Marmara University / Faculty of Theology

Prof.Dr. Marufjon YULDASHEV

Alişer Nevai Özbek Dil ve Edebiyatı Üniversitesi

Prof.Dr. Mehmet TEKİN

G.Osmanpaşa Univ. / Tokat VET School of Technical Sciences

Prof.Dr. Nergis BİRAY

Pamukkale University, The Faculty of Literature and Science

Prof.Dr. Nilgün SAZAK

Sakarya University State Conservatory

Prof.Dr. Orhan SÖYLEMEZ

Kastamonu University The Faculty of Literature and Science

Prof.Dr. Sayfuline FLERA

Russia Tataristan Kazan Federal Üniversitesi

Prof.Dr. Serap İNCAZ

Kırklareli Univ. / School of Applied Sciences

Prof.Dr. Thomas A. BRYER

University of Central Florida / School of Public Administration

Prof.Dipl.Ing. Ulrich EXNER

Siegen University / Lecturer Germany

Prof.Dr. Yakup BULUT

M. Kemal University / Faculty of Econ. and Administrative Sciences

Prof.Dr. Yüksel DEMİRKAYA

Prof.Dr. Abdildacan AKMATALİEV

Kırgız Milli Devlet Akademisi Dil Enstitüsü

Prof.Dr. Ahmet Güner SAYAR

Beykent Üniversitesi İİBF Öğretim Üyesi

Prof.Dr. Ahmet Vefik ALP

Alp Architects Yönetim Kurulu Başkanı

Prof.Dr. Ahmet YÖRÜK

Kadir Has Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi Öğr.Üyesi

Prof.Dr. Ali İhsan KOLCU

Giresun Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Öğr. Üyesi

Prof.Dr. Ali YAKICI

Gazi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Prof.Dr. Akmaral İBRAYEVA

Kuzey Kazakistan Manas Rozybayev Devlet Üniversitesi

Prof.Dr. Cansevil TEBİŞ

Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi Öğr. Üyesi

Prof.Dr. Cavide Bedia UYARGİL

İstanbul Üniv. İşletme İktisadi Enstitüsü Öğr. Üyesi

Prof.Dr. Claus OTTE

Bonner Institut Für Migrationsforschung Und Interkulturelles Lernen

Prof.Dr. Gönül UZELLİ

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

Prof.Dr. Gürbüz GÖKÇEN

Marmara Üniversitesi İşletme Fakültesi Öğr. Üyesi

Prof.Dr. Harun DEMİRKAYA

Kocaeli Üniversitesi İİBF İşletme Fak. Öğretim Üyesi

Prof.Dr. Havva İnci Erdem ARTAN

İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Öğr. Üyesi

Prof.Dr. Ing. Iuliu (Gyula) SZÉKELY

Sapientia Hungarian University of Transylvania, Faculty of Tech. and Human Sciences

Prof. Dr. İsmet BALIK

Fatsa Deniz Bilimleri Fakültesi Denizcilik İşletmeleri Yönetimi

Prof.Dr. Kemal YILDIZ

Marmara Üniv. İlahiyat Fakültesi Öğr. Üyesi

Prof.Dr. Marufjon YULDASHEV

Alişer Nevai Özbek Dil ve Edebiyatı Üniversitesi

Prof.Dr. Mehmet TEKİN

Gaziosmanpaşa Üniv. Tokat Teknik Bilimler MYO Öğr. Üyesi

Prof.Dr. Nergis BİRAY

Pamukkale Üniversitesi, FEF Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Prof.Dr. Nilgün SAZAK

Sakarya Üniversitesi Devlet Konservatuarı Öğr.Üyesi

Prof.Dr. Orhan SÖYLEMEZ

Kastamonu Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi

Prof.Dr. Sayfuline FLERA

Rusya Tataristan / Kazan Federal Üniversitesi Öğr. Üyesi

Prof.Dr. Serap İNCAZ

Kırklareli Üniv. Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu Öğr. Üyesi

Prof.Dr. Thomas A. BRYER

University of Central Florida / School of Public Administration

Prof.Dipl.Ing. Ulrich EXNER

Siegen University Öğretim Üyesi Germany

Prof.Dr. Yakup BULUT

Mustafa Kemal Üniversitesi İİBF Öğr. Üyesi

Prof.Dr. Yüksel DEMİRKAYA

Marmara University / Faculty of Political Sciences

Assoc.Prof.Dr. Aynur ATMACA CAN

Marmara University / Faculty of Political Sciences

Assoc.Dr. Cavit YAVUZ

Ordu University, Public Relations

Assoc.Dr. Doğançan ÖZSEL

Munzur University Department of Political Sciences

Assoc.Prof.Dr. Dünder DENİZER

Anadolu University / The Faculty of Tourism

Assoc.Prof.Dr. Ebru ERDÖNMEZ

Yıldız Teknik University / The Faculty of Architecture

Assoc.Prof.Dr. Mahabat BAIMYRZAEVA

Middlebury Inst. of International Studies at Monterey

Assoc.Prof.Dr. Mahmut Abdullah ARSLAN

Erzincan University / The Faculty of Educational Sciences

Assoc.Prof.Dr. Merziyye NECEFOVA

Azerbaijan National Sciences Academy

Doç.Dr. Mustafa KIRKIZ

Bingöl University, Faculty of Theology

Doç.Dr. Nilsun SARIYER

Muğla Sıtkı Kocman University, Seydikemer Vocational School

Assoc.Prof.Dr. Pelin Pınar GİRİTLİOĞLU

İstanbul University / Department of Urbanisation

and Environment Problems

Doç.Dr. Selim ÖKEM

Yıldız Teknik University Faculty of Architecture

Assoc.Prof.Dr. Sevim BUDAK

İstanbul Üniv. Faculty of Political Sciences

Doç.Dr. Ruhet GENÇ

Türkisch-Deutsche Universität Facult Of Econ. and Adminis. Science

Doç.Dr. Şen YÜKSEL

Beykent Univ. Faculty of Engineering and Architecture Department

Assoc.Prof.Dr. Tan BAYKAL

The University of Tampa / Florida

Assoc.Prof.Dr. Tuna BASKOY

Ryerson University Politics and Public Administ. Toronto

Assoc.Prof.Dr. Zhanna YUSHA

Russia Science Academy / Siberian Institute of Phylology

Asst.Prof.Dr. Ayşe Derya IŞIK

Bartın University / Faculty of Education

Dr.Öğr.Üyesi Aziz MUSLU

Faculty of Marin Sciences Maritime Management

Asst.Prof.Dr. Binnur Yıldırım HACİİBRAHİMOĞLU

Giresun University Faculty of Education

Asst.Prof.Dr. Bora GÖKTAŞ

Bayburt University / Management Information Systems

Asst.Prof.Dr. Figen TAŞKIN

Ordu University, Political Sciences

Asst.Prof.Dr. Fulya Üstün DEMİRKAYA

Karadeniz Technical University Faculty of Architecture

Asst.Prof.Dr. Güran YAHYAOĞLU

(Merhum, The First Review of Our Journal

Asst.Prof.Dr. Hasan ÇİFTÇİ

Harran University Birecik Vocational School Public Relations

Asst.Prof.Dr. Hatice YALÇIN

Marmara Üniv. Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğr. Üyesi

Doç.Dr. Aynur ATMACA CAN

Marmara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğr. Üyesi

Doç.Dr. Cavit YAVUZ

Ordu Üniversitesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım

Doç.Dr. Doğançan ÖZSEL

Munzur Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

Doç.Dr. Dünder DENİZER

Anadolu Üniversitesi Turizm Fakültesi Öğr. Üyesi

Doç.Dr. Ebru ERDÖNMEZ

Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Öğr. Üyesi

Doç.Dr. Mahabat BAIMYRZAEVA

Middlebury Inst. of International Studies at Monterey

Doç.Dr. Mahmut Abdullah ARSLAN

Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğr. Üyesi

Doç.Dr. Merziyye NECEFOVA

Azerbaycan Milli İlimler Akademisi Öğr. Üyesi

Doç.Dr. Mustafa KIRKIZ

Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Doç.Dr. Nilsun SARIYER

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Seydikemer Uyg. Bilimler MYO

Doç.Dr. Pelin Pınar GİRİTLİOĞLU

İstanbul Üniv. SBF Kentleşme ve Çevre Sorunları

Anabilimdalı Öğretim Üyesi

Doç.Dr. Selim ÖKEM

Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi

Doç.Dr. Sevim BUDAK

İstanbul Üniv. Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğr. Üyesi

Doç.Dr. Ruhet GENÇ

Türk Alman Üniversitesi İİBF Stratejik Yönetim

Doç.Dr. Şen YÜKSEL

Beykent Üniv.i Müh. ve Mimarlık Fakültesi İç Mimarlık Bölümü

Doç.Dr. Tan BAYKAL

The University of Tampa Öğr. Üyesi / Florida

Doç.Dr. Tuna BASKOY

Ryerson Univ. Politics and Public Administration Toronto

Doç.Dr. Zhanna YUSHA

Rusya Bilim Akademisi Sibirya Filoloji Enstitüsü Öğr. Üyesi

Dr.Öğr.Üyesi Ayşe Derya IŞIK

Bartın Üniv. Eğitim Fakültesi Öğr. Üyesi

Dr.Öğr.Üyesi Aziz MUSLU

Fatsa Deniz Bilimleri Fakültesi Denizcilik İşletmeleri Yönetimi

Dr.Öğr.Üyesi Binnur Yıldırım HACİİBRAHİMOĞLU

Giresun Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Dr.Öğr.Üyesi Bora GÖKTAŞ

Bayburt Üniversitesi Yönetim Bilişim Sistemleri

Dr.Öğr.Üyesi Figen TAŞKIN

Ünye İİBF Kanu Yönetimi Bölümü Siyaset Bilimi Öğr. Üyesi

Dr.Öğr.Üyesi Fulya Üstün DEMİRKAYA

Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi

Dr.Öğr.Üyesi Güran YAHYAOĞLU

(Merhum, Dergimizin İlk hakem heyeti üyesi)

Dr.Öğr.Üyesi Hasan ÇİFTÇİ

Harran Üniversitesi Birecik MYO Halkla İlişkiler ve Tanıtım

Dr.Öğr.Üyesi Hatice YALÇIN

Karatay Üniv. Sağlık Bilimleri Yüksekokulu Öğr. Üyesi

<p>Karatay University / The Faculty of Health Sciences Asst.Prof.Dr. Hülya YOLASIĞMAZOĞLU Giresun University / The Faculty of Education Asst.Prof.Dr. İsmail Hakkı TEKİNER Gelişim University / The Faculty Applied Sciences Asst.Prof.Dr. İkbal Ece POSTALCI Mimar Sinan Univ. Faculty of Architecture Assist.Prof.Dr. Nazan DÜZ Uşak University Faculty of Fine Arts Asst.Prof.Dr. Nedim DİKMEN Ordu Üniv. Faculty of Ünye Econ. and Administrative Sciences Asst.Prof.Dr. Nurcan SÜKLÜM Hitit University / Sungurlu Vocational School Asst.Prof.Dr. Özlem DENLİ Gedik Univ. Faculty of Econ. and Administr. Soc. Sciences Fakültesi Asst.Prof.Dr. Özlem Tüz EBESK Mersin University Faculty of Architecture Asst.Prof.Dr. Parisa GÖKER Usak University Faculty of Fine and Arts Asst.Prof.Dr. Sezai ÖZTOP M. Akif Ersoy Univ. Administrative Sciences Dr. Hasan TAŞÇI The Deputy Mayor Esenler Dr. Setenay EKŞİOĞLU European Court Of Human Right / Judge Dr. Simon GRİMA Malta University Finances and Insurance Department Dr. Kerim TUZCU Manas University Ahmet DURAN Deputy Leader of Blacksea Poet and Author Assoc.</p>	<p>Dr.Öğr.Üyesi Hülya YOLASIĞMAZOĞLU Giresun Üniv. Eğitim Fakültesi Öğr. Üyesi Dr.Öğr.Üyesi İsmail Hakkı TEKİNER Gelişim Üniversitesi Uyg.Bil.Yüks. Öğretim Üyesi Dr.Öğr.Üyesi İkbal Ece POSTALCI Mimar Sinan Üniv. Mimarlık Fakültesi Dr.Öğr.Üyesi Nazan DÜZ Uşak Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dr.Öğr.Üyesi Nedim DİKMEN Ordu Üniv. Ünye İİBF Öğr. Üyesi Dr.Öğr.Üyesi Nurcan SÜKLÜM Hitit Üniversitesi Öğretim Üyesi Dr.Öğr.Üyesi Özlem DENLİ Gedik Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Dr.Öğr.Üyesi Özlem Tüz EBESK Mersin Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dr.Öğr.Üyesi Parisa GÖKER Uşak Üniversitesi Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi Dr.Öğr.Üyesi Sezai ÖZTOP M. Akif Ersoy Üniv. Öğr. Üyesi Dr. Hasan TAŞÇI Esenler Belediye Başkan Yardımcısı Dr. Setenay EKŞİOĞLU European Court Of Human Right / Judge Dr. Simon GRİMA Malta University Finances and Insurance Department Dr. Kerim TUZCU Manas Üniversitesi Ahmet DURAN Karadeniz Şairler ve Yazarlar Derneği Gen.Bşk.Yrd.</p>
FOR SPRING ISSUE REVIEWER BOARD	BAHAR SAYISININ HAKEM KURULU

Kent Akademisi

NOT:

Bahar sayısının hakem kurulu, Dergipark Süreç Yürütüm Altyapı sisteminin değişmesi nedeniyle çıkarılamamıştır. Bu sayıya ait hakem raporu, gerektiğinde gerek dizinler için, gerekse görevlendirilen hakemler için çıkarılabilir.

1. Dergimiz 2 Karşılıklı Kör Hakemlik sistemine göre makale yayınlamaktadır.
2. Dergimiz Volume 13, Issue 3 ten itibaren üç hakem ile makale yayınlayacaktır.

ONLINE INFORMATION-COMMUNICATION AND MEDIA SERVICES

Article Info	RESEARCH ARTICLE ARAŞTIRMA MAKALESİ	
Title of Article	Scope of Environmental Issues and Environmental Citizenship on Turkey Grand National Assembly	
Corresponding Author	Mahmut DOĞAN Marmara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü mahmutdogan@marmara.edu.tr	
Received Date Accepted Date	31.12.2019 17.03.2020	
Author / Authors	Mahmut DOĞAN Semra K. KATITAŞ ORCID: 0000-0002-1432-3682 ORCID: 0000-0002-8739-4035	
How to Cite	DOĞAN, M. and KATITAŞ, S. (2019). Çevre Sorunlarının ve Çevresel Vatandaşlığın Türkiye Büyük Millet Meclisi Tasarılarındaki Kapsamı, Kent Akademisi, Volume, 13 (41), Issue 1, Pages, 1-9	

Çevre Sorunlarının ve Çevresel Vatandaşlığın Türkiye Büyük Millet Meclisi Tasarılarındaki Kapsamı

Mahmut DOĞAN¹
Semra KATITAŞ²

ABSTRACT:

Humankind, since its existence, has been damaging to the nature, and this harm level had reached to unforeseen degree along with industrial revolution day by day. In early periods, this harmful process did not recognized by actors of international arena, it started to be considered in 20th century thanks to studies focus on environment. By 1970s, the issue become an agenda in international politics, however, there were no serious action to solve problem. At this point, environmental citizenship is crucial phenomenon. On the contrary of common citizenship concept, scope of this term is not local, but global. Adoption of this phenomenon is significant and it should start from local level. Nevertheless, like in international stage, magnitude of environmental issues are regarded as secondary issues at national level, too. From this perspective, in this study, importance of environmental issues at national level by focusing on environmental citizenship through Turkey Grand National Assembly (TGNA) examined. In this direction, firstly, brief history of environmental issues were addressed; then, explanation, significance and missions of environmental citizenship were scrutinized. On following section, drafts related with environmental problems and environmental citizenship at TGNA were examined. As a result of this assessment, it could be said that drafts related mentioned issues are at quite limited degree and seen as part of low politics agenda.

KEYWORDS: Environment, Environmental Citizenship, Turkey Grand National Assembly, Turkey.

¹ Assoc. Prof., Marmara University, Faculty of Political Science, Department of Political Science and Public Administration, mahmutdogan@marmara.edu.tr

² M.A. Student, Marmara University, Institute of Social Science, Local Governments and Urban Policies, sekatitas@gmail.com

ÖZ:

Var oluşundan bu yana doğaya zarar vermekte olan insanlığı, endüstriyel devrim ile birlikte verdiği zararı giderek artırmıştır. Ancak verilen bu zarar erken dönemlerde dikkate alınmazken, 20. Yüzyılda yapılmaya başlayan çalışmalar neticesinde uluslararası arenanın aktörleri tarafından fark edilmeye başlamış ve 1970'lere gelindiğinde siyaset arenasındaki ajandalardan birisi haline dönüşmüştür. Ancak çevresel problemlerin çözümü noktasında ciddi manada ilerlemelerin kaydedilmediği görülmüştür. Çevresel sorunların çözümü noktasında çevresel vatandaşlık olgusu oldukça önemlidir. Genel geçer vatandaşlık kavramının aksine küresel kapsamda olan bu vatandaşlık tipinin benimsenmesi oldukça kritik bir öneme sahiptir. Her ne kadar yerelden başlayarak küresel ölçüğe kadar ilerlemelere gereksinim duyulsa da, uluslararası arenadaki çevresel problemlerin arka plana atılması durumu ulusal arenalara da yansımaktadır. Bu kapsamda bu çalışmada çevresel vatandaşlık odaklı olarak çevresel problemlerin ulusal ölçekteki önemi Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)'nde görüşülmüş olan tasarılar üzerinden değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda ilk olarak çevresel sorunların kısa tarihçesi ele alınmış, devamında ise çevresel vatandaşlık olgusunun açıklanmasına, haiz olduğu önemine ve bu vatandaşlık tipinin görevlerine yer verilmiştir. İzleyen bölümde ise TBMM'de görüşülen çevre problemleri ve çevresel vatandaşlıkla ilintili tasarılar ele alınmıştır. Yapılan bu inceleme sonucunda çevresel problemlerin ve çevresel vatandaşlığın çok az sayıda tasarıda kendisine yer bulduğu ve düşük düzeyli gündem maddesini oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır.

ANAHTAR KELİMELELER: Çevre, Çevresel Vatandaşlık, TBMM, Türkiye.

Çevre Sorunlarının ve Çevresel Vatandaşlığın Türkiye Büyük Millet Meclisi Tasarılarındaki Kapsamı

GİRİŞ:

Çevre kavramı değerlendirildiğinde, bireylerin etkinlikleri ve yaşam biçimleri üzerinde etki oluşturması muhtemel aktörlerden bahsetmek gereklidir. Bu aktörler, birdenbire veya süreç içerisinde doğrudan ya da dolaylı olarak bir etki yaratabildikleri gibi; pek çok faktörün (fiziksel, kimyasal, toplumsal, biyolojik veya psikolojik faktörler gibi...) genel bir toplamı olarak da görülebilir. Bu bağlamda çevre kavramı tanımlanırken, pek çok alanı ve her bir alanın kendi içerisinde getirdiği prosesi ihtiva eden çok boyutlu bir tanımla karşılaşmaktayız (Keleş, 2009: 51). Her ne kadar uluslararası gündeme 1970'li yıllardan sonra girmiş olsa da, çevre teması ulus üstü öneme sahip bir temadır. Çevre konusu, ulusların zaman zaman gündemi haline gelse de uygulamalar noktasında bakıldığında; dönemin idari aktörleri ve yasa yapıcıları tarafından önemsenmediği ve üzerinde durulmayan bir konu olarak kaldığı görülmektedir.

Fransız Devrimi ve Sanayi Devrimi'nin dünya tarihi açısından bir dönüm noktası olduğu kabul edilmektedir. 18.yüzyılın sonunda gerçekleşen Sanayi Devrimi ile birlikte bireyin kendine dönüşü ve yakın çevresi ile tabiata dair derin bir bağ kurduğu görülmektedir. Sanayileşme hareketi ile, şehirlerin yani kentsel mekanların da yapısı değişmiştir. Kurulan sanayi fabrikalarının meydana getirdiği atıklar çevreyi büyük ölçüde tahrip etmiş, doğal kaynakların itindan uzak kullanımı ile doğal dengein bozulduğu bir çevresel yapının meydana gelişine zemin hazırlamıştır. Dönemin şartları dolayısıyla, ortaya çıkan bu tahribatın ne boyutta olduğuna dair veri sunacak bir mekanizmanın olmayışı ve doğanın kendini yenileyebilme kabiliyeti sayesinde uzun yıllar boyunca herhangi bir "çevresel sorun" tanımı yapılamamıştır. Bu tanımın yapılamayışında, dönemin şartları gereği dünya üzerindeki hemen her kıtada büyük savaşların yaşanması ve haliyle devletlerin çevre meselelerini ikincil plana atması gibi sebepler etkili olmuştur.

Yukarıda da değinildiği üzere, çevre sorunlarına dair gelişmelerin 20.yüzyıl ile birlikte uluslararası gündemde yer almaya başladığını söylemek mümkündür. Çevre sorunlarına yönelik çalışmaların tarihçesi irdelendiğinde; ilk adımlardan birinin 1913 yılında tertiplenen Bern Konferansı olduğu görülmektedir. Aslen bu konferans özü itibarıyla çevre konusu özelinde olmamasına rağmen, bireylerin doğal silüete verdiği tahribat sorun olarak ele alınmıştır. 1913 yılında tertiplenen bu konferansı, 1923 yılında düzenlenen Paris ve Londra konferansları izlemiştir. Fakat bu konferansların zamanlama açısından Birinci Dünya Savaşı'nın hemen ardından meydana gelmiş olması; hali hazırda gündemi savaşla meşgul olan uluslararası düzlemde pek yankı uyandıramamış ve çevre teması bağlamında devletlerin herhangi bir girişimi olamamıştır. Bununla birlikte, çevreye dair temaların uluslararası gündemde yer bulması adına bir başlangıç mahiyetinde olması dolayısıyla bu konferansların oldukça önemli olduğu belirtilmelidir. Tüm bu gelişmelerin yanı sıra, 1940'lı yıllarda gerçekleşen İkinci Dünya Savaşı'nın ardından siyasi yaklaşımların ve

ekonomik davranışların düşünsel anlamda değişikliklere uğradığı görülmektedir. Liberal düşüncenin, kar kavramı etrafında örülen ve devletlerin gelişmişlik seviyesinin kar etme olgusu ile ilişkilendirildiği kapitalist sistemin hakim olduğu bu dönemde; çevreye dair problemlerin giderek arttığı ve bununla birlikte kati kazanç uğruna bu sorunların görmezden gelindiği bir düzenin varlığı dikkat çekmektedir. Öyle ki, çevresel sorunların küresel boyutları yok sayılmış; belki de nesilleri tehlikeye atacak adımlar atılırken, bu sorunların ulusların/devletlerin kendi sorunları olduğu algısı verilerek herhangi bir girişimde bulunulmamıştır (Balaam and Dillman, 2016: 515).

Çevreye dair problemlerin giderek görünür hale gelmesi, bu problemlere dair yapılan akademik çalışmaların ve bilimsel araştırmaların artmasıyla birlikte; özellikle 1960'lı yıllardan itibaren çevreyi koruma kavramının tartışmaların gündemi haline geldiği görülmektedir. Toplumsal hareketlerin meydana gelmesi, bireylerin bilinçli bir yaklaşımla çevresel sorunların ekonomik kazanımlardan çok daha önemli olduğu ve hayati sonuçlar ortaya çıkaracağı fikrini savunması ile birlikte; devletlerin çevresel sorunları ele alış biçimleri ve algıları da tepeden turnağa değişime uğramıştır. Bu dönemde özellikle ABD'de meydana gelen öğrenci hareketlerinin ve çevreci oluşumların düzenlediği gösteriler, bireylerin toplumsal bir bilinç oluşturma noktasındaki ilk adımı olarak değerlendirilmelidir. Öte yandan takip eden yıllarda gerçekleşen bir diğer gelişmenin de Roma Kulübü tarafından yayımlanan "Büyümenin Sınırları" isimli rapor olduğunu söylemek mümkündür. 1968 yılında endüstri ve iş adamları tarafından tesis edilen, kuruluş gayesi dünyanın ve insanlığın geleceği hakkında öngörülerde bulunmak olan bu kulübün 1972 yılında yayımladığı ilgili raporda; özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında gerçekleşen ekonomik çalışmaların benzer bir zihniyetle sürmesi halinde, kaynakların yetersiz kalacağı gerçeğinin altı çizilmiştir. Bununla birlikte, küresel büyüme kavramının da belli bir sınırdan kalacağı iddiası ortaya atılarak; devletlerin kalkınma planlarının çevresel meselelerden bağımsız bir biçimde yapılamayacağına dikkat çekilmiştir (Meadows vd., 1972). Ayrıca, hazırlanan bu çalışmaya yanıt verme amacıyla, Bariloche Vakfı üyelerince "Yoksulluğun Sınırları" adlı bir çalışma yayımlanmıştır. Bu raporda, Roma Kulübü'nün hazırladığı raporda yer alan sınırlama-büyüme tespitinin aksine; devletlerin adaletten uzak ve ölçsüz tüketim alışkanlıklarının sorun olarak görülmesi gerektiğine değinilmiştir. (Bariloche, 1974). Genel anlamda bakıldığında adım adım büyüyen çevre bilinci kavramının, gün geçtikçe "küresel çapta değerlendirilmesi gereken bir mesele" haline geldiği ve uluslararası aktörlerin de adım atması gereken bir olguya dönüştüğü görülmektedir.

1972 yılına gelindiğinde Stockholm'de BM Çevre ve İnsan Konferansı adlı çevre temalı ilk resmi uluslararası toplantı düzenlenmiştir. Toplantı neticesinde İnsani Çevre Eylem Planı hazırlanarak, bu kapsamda bir deklarasyon yayımlanmıştır. Bildirinin en dikkat çeken özelliğinin Çevre Hakkı'nı tanımlamak üzerine olduğu ve bu bağlamda Çevre Hakkı kavramını detaylıca ele aldığı görülmektedir. Aynı zamanda bu kavram, bireylerin itibarlı ve iyi bir yaşam sürdürebilmesine imkan tanıyan, özgürlükçü ve eşitlikçi bir yaklaşımla nitelikli bir çevrede varlığını idame ettirebilmesi olarak tanımlanmıştır (Torunoğlu, 2012: 49). Konferansı takip eden süreçte BM Çevre Programı/UNEP etrafında örgütlenmeye gidilmiştir. Bu süreç içerisinde 1980 yılında dönemin ABD Başkanı Jimmy Carter kurmaylarına Küresel 2000 Raporu'nu hazırlatmıştır. Raporda doğal kaynakların azalması ile su ve hava kirliliği gibi sorunlara vurguda bulunulmuştur. Rapora uluslararası çevrelerce de destek verilerek, Soğuk Savaş'ın en önemli sorunlarından biri olan nükleer silah sorunu ile eşdeğer görülmesi gerektiğini ifade eden söylemler dahi kullanılmıştır (Barney, 1980). Çevre yanlısı yayımlara karşı olarak o dönemde ABD başkanları Ronald Reagan ve George H.W. Bush'un desteklediği, günümüzde ise başkan Donald Trump'ın da düşüncelerini yansıtan, Küresel 2000'e Cevap adlı çalışma yayımlanmıştır. Çalışma, çevreye yönelik herhangi bir tehdidin var olmadığını, yeryüzü kaynaklarının bol olduğunu ve çevre meselelerinin koca bir yalan olduğunu belirtmiştir (Simon and Kahn, 1984). 1987 yılında ise BM Komisyonunca bir diğer adı Brutland Raporu olan Bizim Ortak Geleceğimiz adlı rapor ortaya koyulmuştur. Sürdürülebilir Kalkınma odaklı olarak yayımlanan bu çalışma yoksulluğun ortadan kaldırılması, fayda dağılımının adil olması, çevre dostu teknolojilerin geliştirilmesi gibi meselelere vurgu yapmıştır (UN WCED, 1987).

1992 yılının Haziran ayına gelindiğinde, Rio de Janeiro şehrinde düzenlenen BM Çevre ve Kalkınma Konferansı'nda; başta kuşaklar arası ve kalkınma olmak üzere, yoksulluk, çevre kirliliği ve çevrenin korunması gibi özü itibarıyla çevre kavramının genel tartışma alanları detaylıca ele alınmıştır. Bu konferansın neticesinde Rio Bildirisi yayımlanmış ve bir diğer dikkat çekici unsur olarak, Gündem 21 isimli eylem planının adımları atılmıştır. Gündem 21; Sosyal ve Ekonomik Boyutlar, Kalkınma için Kaynakların Korunması ve Yönetimi, Etkin Grupların Rollerinin Güçlenmesi ve Uygulama Mekanizmaları şeklinde dört bölüme sahip olan düzenleme, çevre ve kalkınma temalı bir uluslararası eylem planıdır. Bu planın uygulanabilirliğini gözlemlemek amacıyla da BM Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu kurulmuştur (UN SD, 1993). 2000 yılının Eylül ayında New York'ta düzenlenen BM Milenyum Zirvesi sonucunda, 2015 yılına kadar hayata geçirilmesi öngörülen yoksulluğun ve açlığın izale edilmesi, cinsiyet eşitliği, sürdürülebilir çevresel adımlar ve kalkınmada uluslararası işbirliği gibi konuları içeren Binyıl Kalkınma Hedefleri belirlenmiştir (United Nations). 2002 yılının Eylül ayında ise, Johannesburg'da Rio+10 olarak da bilinen Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi düzenlenmiştir. Öte yandan, yine 2012 yılının Haziran ayında ise Rio'da Rio+20

olarak da ifade edilen BM Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı gerçekleştirilmiştir. Bu oluşumların hepsinde verilmiş olan taahhütler tekrar gözden geçirilerek yeniden değerlendirilmiş ve Yeşil Ekonomi'nin hayata geçirilmesi atılması gereken adımların neler olduğu görüşülmüştür. BM tarafından; 2015 yılından 2030 yılına kadar hayata geçirilmesi öngörülen Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri yayımlanmıştır. Bu plan bağlamında; planlı kentleşme, eşitsizlikleri sona erdirmeye, cinsiyet eşitliği, saydam, kapsayıcı ve hesap verebilir kurumlar, yoksullukla mücadele ve sürdürülebilir-kapsayıcı ekonomik büyüme, iklim değişikliği, güvenli çevre ve ekosistem gibi hususlar detaylıca ele alınmıştır. Yine 2015 yılının Aralık ayında Paris'te, COP21 olarak da bilinen Paris İklim Zirvesi gerçekleşmiş, zirve kapsamında gönüllülük esasına dayanılarak; 193 ülkenin çevre problemleri özelinde en temel gündemi olan gaz salınımına dair paylaşımlar yapılmış ve bu soruna dair çeşitli önlemleri içeren bir antlaşmaya imza atılmıştır (McGrath, 2016).

Çevre meselelerinin ana temasını İklim değişikliği oluşturmaktadır. İklim değişikliğini tanımlarken Barret'in, "tek bir atmosferin oluşturduğu dünya ile iki yüzden fazla devletin oluşturduğu dünya arasındaki çatışma" şeklindeki ifadesini kullanmak oldukça yerinde olacaktır (Barrett, 2005: 283). Uluslararası bir gündem olarak ilk kez 1979 yılındaki Dünya İklim Konferansı vesilesiyle ele alınan iklim değişikliği konusunun temelini gaz salınımları konusu oluşturmaktadır. 1990'lı yıllara doğru giderek ilgi odağı haline gelen salınım meselesi uluslararası toplumun gündeminde yer bulmaya başlamıştır. Yerküre üzerindeki doğal akışın ve dengenin bozulmasına sebep olan bu meselenin; yaşam formlarının da olumsuz bir şekilde etkilenmesine sebep olduğu gözlenmektedir. Günümüz dünyasının giderek daha fazla sanayileşmesiyle birlikte çığ gibi büyüyen bu iklim değişikliği sorunu, yalnızca uluslararası sistem tarafından iş birliği ile çözüme kavuşturulabilecek bir konudur. Ancak küresel toplumun çevresel sorunlar karşısında gösterdiği reaksiyon da değişkenlik göstermektedir. Bu bağlamda, problemde kimlerin sorumlu olduğu ya da politikalarından kimlerin faydalandığı tartışmaları; öte yandan hangi siyasaların kimin çıkarına izleneceği gibi tartışmalar, çözüm odaklı politikaların hayata geçirilmesinin önüne geçtiği gözlenmektedir. Bu kapsamda bu çalışmada İklim değişikliği sorunu tarihçesi ve etkileri ile birlikte ortaya koyulacaktır. Ardından çevresel problemlerin çözümünde kritik bir öneme sahip olan çevresel vatandaşlık olgusu tanımlanıp çevresel vatandaşların görevleri belirtilecektir. Son bölümde ise çalışmanın temel amacı olan TBMM'de çevresel vatandaşlık odaklı olarak çevre tasarılarının yeri ve önemi bulunacaktır. Bu bölümde önce TBMM'de görüşülen çevre tasarılarının kısa tarihçesi ardından ise çevre ve çevresel vatandaşlık tasarıları ele alınacaktır.

Temel Çevresel Sorun Olarak İklim Değişikliği ve Etkileri

İklim değişikliği temel olarak doğada sürekli var olmasına rağmen, hakkındaki bilgiler ve bilimsel gözlemler 19. yüzyılın başlarıyla birlikte başlamıştır. Bu dönemden itibaren bilimsel bir olgu olarak ele alınan iklim değişikliğine dair söylemler üç tarihsel döneme ayrılmaktadır (Hughes, 2010; 76). Birinci periyod 1825 ile 1945 yılları arasında kapsamaktadır. Bu periyodun temel özelliği olarak iklim değişikliğinin nedenlerine dair temel teorilerin geliştirilme çabası yer almaktadır. Svante Arrhenius ve arkadaşları tarih öncesi dönemlerde buzul çağların yaşandığına dair kanıtların bulunulması üzerine metan karbondioksit ve su buharı gibi atmosferik gazların atmosferin üst bölümünde sıcaklık bariyeri oluşturduğunu ifade etmiştir. Sera etkisi olarak nitelendirilen dünya genelinde yayılmaya başlayan sanayileşme dalgası ile kapsamı genişleyen bu etkileşimin küresel bir sıcaklık artışına öncülük olarak olası yeni buzul çağların önlenmesi adına insanlığın geleceği için faydalı bir oluşum olduğunu belirtmişlerdir. Diğer bilim adamlarına göre ise tarihte dünya genelinde yaşanan soğuk havaların atmosfere sülfür dioksit ve aerosollerin enjekte edilmesine yol açan büyük volkanik patlamaların ardından meydana geldiğini ileri sürmüşlerdir. Güneş ışınlarının odak noktada yer aldığı ve geçmişte gerçekleşmiş olan buzul çağlar ile kıyaslamaların yapıldığı bu dönemde iklim değişikliğine yönelik çıkarımlar eksik bulgular ile yapılmış ve bu çerçevede tartışmalar yönlendirilmeye çalışılmıştır (Hughes, 2010: 79). Dahası küresel ısınmaya yönelik söylemler buzullaşmanın önlenmesi ve tarımsal şartların iyileşmesi gibi gerekçelendirmelere dayanılarak olumlu bir olgu olarak bazı düşünürler tarafından ele alınmıştır.

İklim değişikliğine dair ikinci bilimsel dönem 1945 ve 1975 yılları arasında içermektedir. Hükümetlerin daha çok araştırma imkânı oluşturmaya başladığı bu periyotta çevresel problemlere dair hipotezler başarılı çalışmalar neticesinde elde edilen yeni bulgularla açıklanmaya çalışılmıştır. Uydu kullanımını kolaylaştıran teknolojik ilerlemeler ile birlikte bir yandan yeryüzünün ve atmosferin sıcaklığı ölçülürken, diğer yandan güneş ışınlarındaki, stratosferde yer alan Ozon deliğindeki, okyanus diplerinde ve yüzeylerindeki, bulutlardaki, su buharındaki ve yağışlardaki değişimler hakkında detaylı bilgiler elde edilmeye başlamıştır. Ayrıca iklim bilimciler atmosferik gazlar, sıcaklıklar, çölleşme, kirlilik ve radio izotoplarına dair kanıtlar ile söylemlerde bulunmaya başlamışlardır (Schlesinger, 2011: 380).

1975 yılından sonraki süreç ise üçüncü periyodu oluşturmaktadır. Bu dönemin temelinde küresel ısınmanın bir gerçeklik olduğuna ve bunun temelinde de büyük ölçüde insan faaliyetlerinin yer aldığına dair görüş bulunmaktadır.

Sera gazları ile mücadelede salınım miktarlarının azaltılması hususu ulusal ve küresel siyaset arenasında önemli bir gündem maddesini oluşturmaya başlamış ve bu gazların etkisi ile yeryüzü sıcaklığının daha da artacağı araştırmalar ile ortaya koyulmuştur. Bu durumun devamı halinde hava olaylarındaki dengenin bozulacağı, tarımsal alanlarda ve vahşi hayatta aşırı bir baskı oluşacağı, adaların ortadan kaybolup sahil şeritlerinde büyük değişimlerin yaşanacağı ve insanların yaşam alanlarının farklılaşacağı belirtilmiştir. Yaşanan ve elde edilen bu gelişmeler üzerine ilk olarak 1988 yılında Birleşmiş Milletler tarafında Hükümetler arası İklim Değişikliği Paneli (Intergovernmental Panel on Climate Change / IPCC) organize edilmiş, ardından 1992 yılında Rio’da, 1998 yılında Kyoto’da, 2009 yılında Kopenhag’da ve 2015 yılında Paris’te uluslararası tartışma platformları oluşturulmuş ve iklim değişikliği esaslı çevresel problemler ele alınmaya ve küresel ısınmaya karşı siyaset destekli eylem ihtiyacının pratiğe dökülmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Ancak bu adımlarda siyasi destek söylemsel olarak alınsa da, uygulamaya geçilmesi noktasındaki şüpheler aşılamamıştır.

İnsanoğlunun neden olmuş olduğu küresel ısınma düzeyi bu düzeyi oluşturan seviyeyi geçmiştir. Süreç içerisinde gerçekleşen etki düzeyi atmosferin ısınması noktasında yüzyıllık periyod ele alındığında 2 ile 4,5 derece arasında artış olarak gözlemlenmiştir (Hunter, 2008: 507-509). Bu sıcaklık artışı nedeniyle kutuplardaki buzullar erime sürecine girmiş, okyanuslardaki hareketlenmeler artmış, su buharları radyasyonlar ile dolmaya başlamış ve karbondioksit ve diğer zararlı gazlar nedeniyle daha sıcak ve nemli bir yeryüzü meydana gelmeye başlamıştır. Arktiklerde, Antartika büyüklüğünde buzul kayıpları gerçekleşirken, kıtalardaki buzul kayıplarının da etkisiyle her yıl deniz seviyelerinde 3,5 milimetre artış gerçekleşmektedir. 100 yıl öncesinde bu düzey yıllık 0,8 milimetre olarak meydana gelmekteydi. Meydana gelen bu kayıplar donmuş alanların çözülerek hem bataklık oluşumuna neden olmakta iken hem de pasif organik maddelerin yeniden etkileşim içerisine girerek yeniden karbondioksit salınımlarına başlamalarını sağlamaktadır (Kaufmann; 2013; 262). Bunun doğal bir sonucu olarak da küresel ısınma hızlanmaktadır.

Bu değişimlerin etkisi ile artan karbondioksit miktarı bir yandan fotosentez etkileşimini %18’e kadar artırırken, diğer yandan otların daha fazla büyümesine, zehirli sarmaşıkların çoğalmasına ve diğer alerjenlerin sayısının artmasına da neden olmaktadır. Artan karbondioksit miktarı sudaki asit seviyesinin yükselmesine de sebebiyet vermektedir. 1991 yılına göre kıyas edildiğinde sudaki PH seviyesinde 0,06 birim azalma olduğu ölçülmüş ve bu durum resiflerdeki ekosistemi de tehdit eder hale gelmiştir (Schlesinger, 2011: 384). Küresel ısınmanın meydana getirmiş olduğu hızlı değişimler insan sağlığı ve refahı için bir takım dolaylı etkilere de sahiptir. İklim değişikliğinin bariz bir şekilde hissedildiği alanlarda böcekler nedeniyle meydana gelen hastalık vakaları sayısında artış yaşanırken, daha sıcak veya daha nemli bir yeryüzü sıtma ve ateşli hastalıkların da artmasına yol açacaktır. Bu gibi durumların önüne geçilmesi gayesiyle de bu alanlara yönelik harcamaların artış da kaçınılmaz olacaktır. Dünya Sağlık Örgütü’nün raporlarına göre artan sıcaklıklardan dolayı kalp ve damar tıkanıklığı ile solunum yollarındaki iltihaplardan kaynaklı ölüm sayılarında artış olmuştur. 2003 yılında aşırı sıcaklıkların yaşandığı Avrupa’da bu sebeplerden dolayı 70 binden fazla insan yaşamını kaybetmiştir. Başta sel olmak üzere küresel doğal afet sayılarında artışa neden olan iklim değişikliği her yıl 60 binden fazla insanın bu afetler nedeniyle ölümüne yol açmaktadır. Dünya nüfusunun yarısının denize 60 km mesafede yaşadığı düşünüldüğünde, hem sıhhi sorunların çoğalması hem de toplu yer değiştirmelerin başlaması tehditleri de var olmaktadır. İklimde yaşanan bu değişimler taşıyıcı böceklerin yaşam sahalarını da etkilemektedir. Bu değişikliklerden çoğu Afrika’daki beş yaş altı çocuklardan oluşan 1 milyon kişi hayatını kaybederken, yapılan araştırmalar neticesinde bu sayının 2080’lere gelindiğinde 2 milyonu aşacağı öngörülmektedir.

Çevresel Vatandaşlık Kavramı

Çevre ’ye dair meselelerin bir sorun olarak ele alınıp siyasi aktörlerce uluslararası ajandaya dahil edilmesi 20. yüzyılın son çeyreğinde başlamıştır. 1970’ler ile oluşmaya başlayan çevre bilinci, 1972 yılında düzenlenmiş olan BM Stockholm Konferansı ile politik düzeye taşınmıştır. Bu konferans neticesinde yayımlanan Büyümenin Sınırları adlı rapor önemli bir mihenk taşı oluştururken, ekolojik paradigmadaki gerçekleşen yeni teorik gelişmeler, Batılı ülkelerde gerçekleşen çevre odaklı toplumsal hareketler ve Birleşmiş Milletler Çevre Programı’nın oluşturulması bu bilinçlenmeyi daha da üst seviyeye ulaştırmıştır (Dobson, 2007; 276).

Çevresel tahribatın uluslararası arenada ele alınmaya başladığı bu dönemde, çevresel ajanda “Sıfır Büyüme” (Zero Growth) mottosu ile domine edilmiştir. İnsana ve sürdürülebilir kalkınmaya vurguda bulunana bu anlayış, nedeni ve şekli bakılmaksızın çevresel tahribatın sorumlusunun insanoğlu olduğunu belirterek, bu durumun sonuçları ile de insanoğlunun yüzleşmesi gerektiğini ifade etmektedir. Ekonomik büyüme, nüfus, tüketim, uluslararası ticaret ve yoksulluk gibi meseleler giderek yenilenebilir ve yenilenemeyen enerji ile biyoçeşitliliğin korunması gibi hususlar ile bağlantılı hale gelmiştir. Ayrıca çevre meselesinin analiz düzeyi ve kapsamı yerelden ulusala ve oradan da bölgesel noktaya ve nihayetinde küresel arenaya kadar genişlemiştir (Jelin, 2000; 48). Yalnızca yeni yeni tanınan meseleler ile

İlgilenmeyen çevresel öncelleyen oluşum, toplu eylemlerde ve sosyal hareketlerde paradigmatik değişimler ile de uğraşmışlardır. Sosyal ve ulusal sınırları aşan bir karaktere sahip olarak evrensel değerler oluşturma amacına haiz olan çevreciler, askeri alanda, sanayileşmede ve siyaset sahnesinde vahşi ve ilkel rasyonaliteye sahip olan aktörler haricinde kalan sosyal birimlerin aktif veya pasif bir şekilde işbirliği yapabileceği inancını barındırmaktadırlar. Bu evrensel karakterin temelinde de çevresel çıkarın yaygınlaşması bulunmaktadır (Jelin, 2000: 50).

1980'lerden itibaren Doğu ve Batı bloklarının haricinde siyasi bir pozisyonda bulunan 3. Dünyacıların politik düzlemde etkin olarak olaya başlamalarıyla toplumsal hareketlerde düşünsel ve mekânsal açıdan genişlemeler başlamış ve bu durum çevresel hareketler için de bir motor kaynağını oluşturmuştur. Yine bu dönemde Ozon Delığının bilimsel olarak varlığının kanıtlanması neticesinde, çevre meselesi küresel bir mesele düzeyine erişmiştir. Yaşanan bu olumsuz koşulların ardındaki gerçeğin doğanın kendisinin değil de insan faaliyetlerinin yer aldığı görüşü meselelerin merkezine yerleşmeye başlamıştır. İnsan hakları ile çevre hakları arasında bağlar kurulmaya başlanılarak, çevreye verilen tahribatın doğada yer alan canlılara verdiği kadar insanların da yaşam alanlarına zarar verdiği ve büyük riskler oluşturduğu belirtilmiştir. 1987 yılında Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından yayımlanan Brundtland Raporunda yer alan "sürdürülebilir kalkınma" kavramı "bugünün gereksinimlerini, gelecek kuşakların gereksinimlerini karşılama yeteneğinden ödün vermeden karşılayan kalkınma" şeklinde tanımlanmış ve çevreci anlayışın önemli bir karakterini ortaya koymuştur. Bu rapor ile birlikte "çevresel haklar", "çevresel şeffaflık" ve "çevresel hesap verilebilirlik" gibi kavramlar türetilmeye başlanmıştır (Alabaster, 1999: 26). Bu ilerlemeci çevreci süreç yeni uluslararası anlaşmalara, ulusal yasamalara ve toplumsal bilinçle yeni bir boyut kazandırmıştır. Gelişen bu süreç içerisinde "çevresel vatandaşlık" olgusu oluşmuştur.

Yerel, ulusal ve uluslararası düzlemlerin hepsini içerisinde barındıran bu kavram, sosyo-demografik faktörler ve katılımcı karakter gibi elementlere sahiptir. 1992 yılındaki Rio Bildirisi ile belirgin bir şekilde var olan bu olgu, çevre sorunlarının ilgili düzeydeki vatandaşların bu meseleler ile ilgilenmesi ile en iyi şekilde giderileceğini ileri sürmektedir. Yerel ve ulusal düzlemde her bireyin çevre sorunları ile ilgili bilgilere kamu görevlilerine yakından erişim sağlayarak ulaşabileceklerini ve karar alma süreçlerine katılım gösterebileceklerini savunan çevresel vatandaşlık olgusu, devletlerin gerekli imkanları oluşturarak vatandaşların bilinçlenmelerini ve katılımlarını sağlayabilmeyi gerçekleştirebileceklerini öngörmektedir (Alabaster, 1999: 27-29).

Çevresel Vatandaşlık, bireyin her zaman kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmesi anlayışına karşıt bir pozisyonda durarak, ortak fayda odaklı bir şekilde yaşam felsefesinin benimsenmesi gerekliliği belirtir. Çevresel problemlere yönelik bireysel çıkar odaklı çözümlerin üretilmesi bu anlayış ile çelişir vaziyette bulunmaktadır. Çözüm süreçlerinin ortak akıl ve ortak fayda temelinde yürütülmesi gerekliliği vardır. Çevresel Vatandaşlık, çevresel sorumlulukların adil yargının bir parçası olan çevresel haklardan doğduğunu kabul eder ve haklar ile sorumluluklar arasında dengenin kurulması gereksinimine vurguda bulunur. Sürdürülebilir toplum anlayışına sahip olan çevresel vatandaşlık, geri dönüşüm, yeniden kullanım ve koruyucu olma faaliyetleri ile özdeşleşmektedir (Hailwood, 2005: 197).

Çevresel Vatandaşlık her bireye aynı sorumluluğu öngörmemektedir. Bu noktada ekolojik ayak izi kavramı önem kazanmaktadır. Bireylerin çevresel etkilerinin farklı olduğu temelinden doğan ekolojik ayak izi, bireylerin günlük rutin yaşamında farklı yaşam tercihlerine haiz olup, bu rutin süreç içerisinde çevreye buldukları etkiyi ifade etmektedir. Yeryüzünün sınırlı bir çevreye sahip olduğunu ve bu sebeple bireylerin de işgal edecekleri çevresel alanın sınırlarının bulunduğunu belirten bu kavram, bazı bireylerin diğerlerine göre daha fazla çevresel alanı işgal ettiğini ileri sürmektedir. Bu bakış açısından ele alındığında, çevresel vatandaşların adil dağılımı dikkate alınarak uygun miktarda ekolojik ayak izi oranına sahip olması gerektiğini ifade etmektedir. Çevresel Vatandaşlığın diğer bir özelliği de herhangi bir yapay sınır tanımamasıdır. Yerel ve ulusal sınırları aşan bir karaktere sahip olan bu olgu, tüm canlıların bir dünyada yaşadığına vurgu yaparak, diğer vatandaşlık türlerinin aksine uluslararası ve nesiller arası niteliktedir (Alabaster, 1999: 33). Çevresel Vatandaşlık türünün bir diğer özelliği ise geleneksel vatandaşlığa benzer olarak kamusal alan ile ilgili olmasıdır. Konu ile ilgili meselelerde tartışılabilir, eylemde bulunabilir, protesto edebilir ve talep edebilir gibi özellikleri barındıran bu kavram, çevresel vatandaşların, -klima kullanımı, besin tüketimi, yaşam alanı oluşturma vb.- bireysel aktivitelerinin kamusal etkilere sahip olduğunu belirtmektedir.

Çevresel Vatandaşlık Yükümlülüğü

Çevresel Vatandaşlık bölgesel olmama üzerine inşa edilmiş bir vatandaşlık türüdür. Bireyler için vatandaşlık kavramını başta iklim değişikliği olmak üzere çevresel problemler ile ilintileyen çevresel vatandaşlık, iklim değişikliği küresel bir sorun olarak nitelendirilerek ulusal sınırların problemin çözümü noktasında sorunun bir parçası

olarak değerlendirmektedir. İklim değişikliğinin etkilerinin mekânsal ve zamansal anlamda eşit olarak dağılmadığından dolayı sınırlar yok sayılmaktadır.

Ortak eylemin sorunların azaltılması ve çözülmesi noktasında değerli bir husus olduğu çevresel vatandaşlıkta görev ve sorumluluklar ortak alanda yapılan her türlü faaliyetin bir başka bireyin imkanlarına doğrudan veya dolaylı olarak etkide bulunmasından doğmaktadır. Bu açıdan çevresel vatandaşlığın temel niteliği olarak bireyin ihtiyacını giderirken bir başka bireyin ihtiyaçlarını içinde bulunulan zamanda veya gelecekte engel olmaması yer alır (Wolf, 2009: 506). Bu durumu iklim değişikliğine uyarlayacak olursak, meydana getirilen her türlü salınım ile ekolojik ayak izindeki herhangi bir artış bi başka yerdeki veya gelecek nesillerdeki bireylere etkide bulunabilmektedir. Bireylerin şahsi alanlarında ve yaşamlarında gerçekleştirdikleri her eylemin, -araba kullanımı gibi- bir yükümlülüğe sahip olduğu belirtilerek, atılan her bir adımın bir başka canlının yaşantısına etkide bulunduğu ileri sürülmektedir.

TBMM’de Çevresel Vatandaşlık Meselesi

Çevre temalı meseleler 1970’li yıllardan itibaren uluslararası arenada önem kazanmaya başlarken, bu tür meselelere dair TBMM’deki ilk görüşme 1980’lerin ortalarında olmuştur. TBMM’de çevreye dair ilk tasarı 18 Haziran 1984 tarihinde görüşülen Çevre Genel Müdürlüğünün Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname’dir. Bu kararnamenin amacı çevrenin korunması, iyileştirilmesi gibi amaçlarla, Başbakanlığa bağlı Çevre Genel Müdürlüğünün kurulmasına, teşkilat ve görevlerine ilişkin esaslar düzenlenmek olmuştur (TBMM (a)). Ancak bu tarihteki görüşmede karara bağlanamamıştır. Aralık 2019’a kadar TBMM’de 16766 tasarı görüşülürken, bunların yalnızca 146 tanesi çevre ile ilintili iken, bu 146 tasarının da sadece 46 tanesi doğrudan çevre problemleri ilgilidir ve bunların da 23 tanesi kanunlaşmıştır (Katitaş ve Kanlı, 2018: 78). TBMM’de kanunlaşan ilk çevre tasarısı 3 Haziran 1999 tarihinde görüşülen Avrupa Enerji Şartı Konferansı Nihai Senedi, Enerji Şartı Anlaşması ve Ekini Teşkil Eden Kararlar İle Enerji Verimliliğine ve İlgili Çevresel Hususlara İlişkin Enerji Şartı Protokolünün Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun Tasarısı’dır. Tasarının içeriği ise enerjinin üretimi, taşınması, depolanması, dağıtımı, iletilmesi ve kullanımındaki verimliliğin artırılması, güvenliğin güçlendirilmesi, çevre sorunlarının asgariye indirilmesi ve enerji ticaretinin serbestleştirilmesi amaçlarını taşıyan Senet, Anlaşma ve Protokolün onaylanması uygun bulunmasından oluşmaktadır (TBMM (b)).

Aynı tarihte, Petrol Kirliliğinden Doğan Zararın Hukuki Sorumluluğu İle İlgili Uluslararası Sözleşmeye Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı ile Petrol Kirliliği Zararının Tazmini İçin Bir Uluslararası Fonun Kurulması İle İlgili Uluslararası Sözleşmeye Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı kanunlaşmıştır (TBMM (c)). Ancak, yine aynı tarihte görüşülen ve Küresel ısınma nedeniyle uluslararası düzeyde alınması gereken önlemleri belirleyen BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesine katılımın uygun bulunmasını öngören tasarı olan Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesine Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı kanunlaştırılmayarak hükümsüz bırakılmıştır (TBMM (d)). Bu duruma dair ilgili dönemde TBMM’de petrol ticareti ve ekonomik çıkarların bulunduğu şartlardan doğan çevresel önlemlerin, doğrudan çevre ile ilgili hususların gözetildiği çevresel önlemlere üstün geldiği ifade edilebilir.³ Bu uluslararası sözleşmenin yanı sıra Tehlikeli Atıkların Sınırlanması ve Bertaraf Edilmesinin Kontrolüne İlişkin Basel Sözleşmesine Getirilen Değişikliğin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı, 1990 Tarihli Petrol Kirliliğine Karşı Hazırlıklı Olma, Müdahale ve İşbirliği İle İlgili Uluslararası Sözleşme ve Eklerine Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı, Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesinin Biyogüvenlik Kartagena Protokolünün Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı ve Ozon Tabakasını İncelten Maddelere Dair Montreal Protokolü Değişikliğinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun Tasarısı gibi uluslararası anlaşmaların bir parçası olan hususların kanunlaştırılmasına dair tasarılar ilgili dönemin TBMM üyelerince hükümsüz bırakılmıştır. Bahsi geçen bu anlaşmalara katılımlar 2003 yılından itibaren sağlanmaya başlamıştır. Ancak herhangi bir şekilde kapsam ve ölçek genişletilmesinde bulunulmamıştır.

Çevresel vatandaşlık meselesi ise TBMM tarihinde yalnızca iki defa dolaylı olarak tasarılarla kendisine yer bulmuştur. Çevresel vatandaşlık bilincinin temelinde yer alan ve gelişiminde kritik bir öneme sahip olan halkın çevre meselelerinin siyasi arenada gündemlerden birini oluşturmasında ve çözümünün bulunması halk oylamasının düzenlenmesi sorunsalı olarak TBMM tasarılarında görüşülmüştür. 9 Aralık 1996 tarihindeki Çevre Kirliliği Yaratma İhtimali Olan Kamu ve Özel Girişimcilerce Kurulacak Tesisler İçin Halkoylaması Yapılması Hakkında Kanun Teklifi ile 14 Ocak 1997 tarihindeki İzmir İli Bergama İlçesinde Çevre Kirliliğine Yol Açacak Siyanürlü Yöntemle Altın

³ Daha sonradan 2003 yılında ilgili anlaşmaya katılım sağlanmıştır.

Elde Edilmesi Konusunun Halkoylamasına Sunulması Hakkında Kanun Teklifi, TBMM tarafından hükümsüz bırakılarak rafa kaldırılmıştır (TBMM (e)).

SONUÇ:

İnsanoğlu varoluşundan beridir doğaya ve çevreye doğrudan veya dolaylı olarak zarar vermektedir. Bu zararın seviyesi Endüstriyel Devrim ile birlikte tahmin edilemez düzeylere ulaşmıştır. Sanayileşmedeki bilinçsiz ilerleme bir yandan doğayı kirletirken diğer yandan yalnızca insanların değil tüm canlıların geleceğini tehlike altına sokmaktadır. Asit yağmurlarının oluşması, büyük orman kayıpları, yeni hastalıkların meydana gelmesi gibi durumlar bu risklerden bazılarının sonuçlarını oluşturmaktadır. İklim değişikliği ise bu ilerlemeci hareketin en büyük negatif yönünü meydana getirmektedir. Zaman içerisinde devletlerin ajandasına girmeye başlayan bu meseleye yönelik her ne kadar bazı anlaşmalar yapılarak önlemler alınmaya çalışılsa da atılan adımlar daima yetersiz kalmıştır.

Siyasi irade olmadan var olan şartları değiştirerek sürdürülebilir kalkınma anlayışına geçmek imkan dahilinde değildir. Güven sorunun bulunduğu ve çıkar olgusunun hakim olduğu uluslararası siyaset arenasında, gerçek anlamda çevresel birliğin sağlanması oldukça zordur. Uluslararası arenadaki bu şartlar, yerel alanlara da yansımaktadır. Türkiye Büyük Millet Meclisi bu durum dahilinde önemli bir örnek teşkil etmektedir. 1970'li yıllardan itibaren uluslararası siyasi ajandada kendisine yer bulan çevre meselelerinin çözümünde önemli bir yere haiz olan çevresel vatandaşlık olgusu TBMM tasarılarında kendisine çok çok az düzeyde yer bulmuş, bu görüşmelerde de herhangi bir olumlu adım atılamamıştır.

Çevreye dair sorunların çözümünün sağlanabilmesi adına çevrenin doğal bir paydaşı olan halkın çevresel problemler hakkında bilinç sahibi olması ve atılacak adımlarda söz hakkına haiz olması kritik bir hususu oluşturmaktadır. Ancak ekonomik, siyasi ve askeri meseleler önemini korumakta ve çevre gibi meseleler ikincil düzeye atılarak göz ardı edilebilmektedir. Bir ulusal politika üretim mekanizması olan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin, ulusal ve uluslararası gündemde yer bulan çevre konusunu, daha detaylı bir biçimde ele alması ve gerek çalışmalarında gerekse de komisyonlarında bu başlıklara kayda değer bir yer ayırması gereklidir.

KAYNAKÇA:

- ALABASTER, T. (1999). 'Information for Environmental Citizenship.' Sustainable Development No:7; 25-34.
- BALAAM, D. and DILLMAN, B. (2016). Introduction To International Political Economy. New York: Routledge.
- BARÍLOCHE, S. (1974). Limits to Poverty. Argentina: Bariloche Foundation.
- BARNEY, G. (1980). Global 2000. California: Seven Locks Press.
- BARRETT, S. (2005). Kyoto Plus. Climate Change Policy. Oxford: Oxford University Press.
- BROWNER, C. 'Global Climate Change: Threats and Solutions.' Environmental Lands No:7 (1998): 273-290.
- DOBSON, A. (2007). 'Environmental Citizenship: Towards Sustainable Development.' Sustainable Development No:15; 276-285.
- HAILWOOD, S. (2005). 'Environmental Citizenship as Responsible Citizenship.' Environmental Politics Vol.14 No:2; 195-210.
- HUGHES, D. (2010). 'Climate Change: A History of Environmental Knowledge' Capitalism Nature Socialism Vol.21 No:3; 73-91.
- HUNTER, P. (2008). 'Natural Solutions to Climate Change.' Science and Society Vol.9 No:6; 507-515.
- JELİN, E. (2000). 'Towards A Global Environmental Citizenship.' Citizenship Studies Vol.4 No:1; 46-61.
- JOHNSTON, P. (2001). 'Environmental Citizenship: Europe's New Policy Challenge.' Foresight Vol.3 No:2; 95-101.

- KATITAŞ, G. and KANLI, İ B. (2018). "Küresel Emisyon İkilemi: Türkiye Değerlendirmesi". Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi 3; 58-85.
- KAUFMANN, R. (2013). 'Anthropogenic and Natural Causes of Climate Change.' Climate Change No:122; 257-269.
- KELEŞ, R. (2009). Çevre Politikası. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- MARTENS, P. (2001). 'Health Effects of Climate Change.' Science Vol.292 No:5519; 1065-1069.
- MCGRATH, M. (2016). Trump'ın tehditlerinin gölgesinde iklim zirvesi. BBC. <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-37893126> (Son Erişim Tarihi: 25.11.2019).
- MEADOWS, D., RANDERS, J. and BEHRENS, W. (1972). The Limits To Growth A Report For The Club of Rome's Project On The Predicament Of Mankind. New York: Universe.
- SCHLESİNGER, W. (2011). 'Climate Change.' Interpretation No:65; 378-390.
- SİMON, L. and KAHN, H. (1984). The Resourcefull Earth: A Response to Global 2000. New Jersey: Blackwell Publishing.
- TBMM (a). Kanun Teklifleri Sorgu Formu, 20/1/1/62, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tasari_teklif_sd.sorgu_baslangic
- TBMM (b). Kanun Teklifleri Sorgu Formu, 21/1/1/332, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tasari_teklif_sd.sorgu_baslangic
- TBMM (c). Kanun Teklifleri Sorgu Formu, 21/1/1/359-360, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tasari_teklif_sd.sorgu_baslangic
- TBMM (d). Kanun Teklifleri Sorgu Formu, 21/1/1/290, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tasari_teklif_sd.sorgu_baslangic
- TBMM (e). Kanun Teklifleri Sorgu Formu, 20/2/2/657 – 20/2/2/658, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tasari_teklif_sd.sorgu_baslangic
- TORUNOĞLU, E. (2012). Çevre Politikaları. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- UN Sustainable Development (1993). Earth Summit Agenda 21. New York: United Nations.
- UN World Commission on Environment and Development (1987). Our Common Future. Oxford: Oxford University Press.
- United Nations. Millennium Development Goals. <http://www.un.org/millenniumgoals/> (Son Erişim Tarihi: 24.11.2019).
- WOLF, J. (2009). 'Citizenship and Environment.' Environmental Politics Vol.18 No:4; 503-521.
- YUSOFF, K. (2011). 'Climate Change and The Imagination:.' Vol.2 No:4; 516-530.

Article Info	RESEARCH ARTICLE	ARAŞTIRMA MAKALESİ	
Title of Article	Public and Ecological Significance of Fringe Belts: The Case of Military Areas in İzmir		
Corresponding Author	Dalya HAZAR Pamukkale Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, dalyahazar@gmail.com		
Received Date	03.02.2020		
Accepted Date	17.04.2020		
Author / Authors	Dr. Öğr. Üyesi Dalya HAZAR Öğr. Gör. Dr. Sevim Pelin ÖZKAN	ORCID: 0000-0003-0075-0234 ORCID: 0000-0003-2049-6771	
How to Cite	HAZAR, D. and ÖZKAN, S. P. (2020). Çeper Kuşakların Kamusal ve Ekolojik Değeri: İzmir Askeri Alanlar Örneği , Kent Akademisi, Volume 13, Issue 1, 10-21.		

Çeper Kuşakların Kamusal ve Ekolojik Değeri: İzmir Askeri Alanlar Örneği

Dalya HAZAR¹
Sevim Pelin ÖZKAN²

ABSTRACT:

The fringe belt concept that has been handled morphologically by urban geographers since the 1960s has recently gained increasing attention in the urban planning and design spheres. Fringe belts are the former urban peripheries that are embedded within the city in the historical process. Fringe belts continue to contain the peripheral land uses that are important for urban ecology and sustainable urban development. The fringe belt concept is crucial in order to grasp the morphological growth of the city by understanding the location, function and the significance of the fringe belts to see the effects of different planning approaches on these areas. Fringe belts often feature as urban heritages and ecological corridors and they create a buffer zone that protects natural areas against the negative effects of the city. In addition, they reduce the urban heat island effect by their frequent use of open and green areas. Yet, due to the rapid urbanization and the search for the empty lands, fringe belts are embedded within the city center and its surroundings are exposed to alienation. Fringe belt alienation should be seen as one of the basic problems of the urban development. This study focuses on the military areas that form a part of the fringe belts in İzmir and are predicted to be extramuralized in the near future. As a response to the extramuralization risk, this study evaluates the effects and potential of military areas, which form a part of fringe belts in İzmir, as open green areas on urban ecology and on public interest and this study suggests urban fringe belt planning against the possible alienation risks.

KEYWORDS: Urban fringe belt, urban morphology, urban ecology, military area, GIS, İzmir.

¹ Pamukkale University, Faculty of Architecture and Design, Department of Urban and Regional Planning, dalyahazar@gmail.com

² Muğla Sıtkı Koçman University, Yatağan Vocational School, Department of Land Registry and Cadastre, seplnz@gmail.com

ÖZ:

1960'lı yıllar itibariyle kent coğrafyacıları tarafından morfolojik açıdan ele alınan çeper kuşak kavramı, son yıllarda kentsel planlama ve tasarım alanlarında artan bir ilgi görmektedir. Çeper kuşaklar, tarihsel süreçte kent içine gömülü kalmış eski kent çeperlerini oluşturan sınırları temsil ederler. Çeper kuşaklar, kent ekolojisi ve sürdürülebilir kentsel gelişim için önemli olan periferik arazi kullanımlarını barındırmaya devam etmektedir. Çeper kuşak kavramı; çeper kuşakların kentteki yerini, fonksiyonunu ve değerini kavrayarak ve bu alanları üzerindeki farklı planlama yaklaşımlarının etkilerini görerek kentin morfolojik gelişimini anlamak açısından önemlidir. Çeper kuşaklar sıklıkla kent mirası ve ekolojik koridor özellikleriyle tampon bölge yaratarak kentin doğal alanlar üzerindeki negatif etkilerini azaltabilirler. Ayrıca, sıklıkla açık ve yeşil alan kullanımlarıyla kentsel ısı adası etkisini azaltıcı etki gösterirler. Ancak hızlı kentleşme ve boş arazilere duyulan ihtiyaç sonucunda, kent merkezi ve çevresindeki çeper kuşaklar yabancılaşmaya maruz kalmaktadır. Çeper kuşak yabancılaşması, kent gelişiminin temel sorunlarından biri olarak ele alınmalıdır. Bu çalışma, İzmir'deki çeper kuşakların bir parçasını oluşturan ve yakın gelecekte şehir dışına taşınacağı tahmin edilen askeri alanlara odaklanmaktadır. Şehir dışına taşınma riskine yanıt olarak, bu çalışma İzmir'de çeper kuşakların bir parçasını oluşturan askeri alanların açık yeşil alanlar olarak kentsel ekoloji ve kamu yararına etkilerini ve potansiyelini değerlendirmekte ve olası yabancılaşma risklerine karşı kentsel çeper kuşak planlaması önermektedir.

ANAHTAR KELİMELER: Kentsel çeper kuşak, kentsel morfoloji, kentsel ekoloji, askeri alan, CBS, İzmir.

“Çeper Kuşakların Kamusal ve Ekolojik Değeri: İzmir Askeri Alanlar Örneği”

GİRİŞ:

Son yıllarda askeri alanların kent dışına taşınması çeşitli kurum temsilcileri tarafından sıklıkla dile getirilmektedir. Askeri alanların kent dışına taşınması durumunda çoğu geniş parseller ve açık yeşil alan kullanımları barındıran bu alanların nasıl değerlendirileceği planlamanın kamu yararı ilkesi açısından kritik bir konudur. Özellikle kent merkezi ve çevresinde kalan alanların ciddi bir yapılaşma baskısı altında kalabileceği ve spekülasyon kentsel rant uğruna kaybedilebileceği ilgili meslek odaları ve akademisyenler tarafından çok defa belirtilmiştir.

Askeri alanlar, kentsel morfoloji yazınında önemli bir kavram olan çeper kuşaklar içerisine dahil edilmektedir (Conzen, 2009; Hazar & Kubat, 2015). Daha ucuz ve geniş alan ihtiyacı, gözden uzak olma istemi, coğrafi özellikler vb. sebeplerle kent çeperinde yer arayan çeper kuşak alanları, tarihsel süreçte kentin büyümesiyle birlikte kent içine gömülü kalır. Çeper kuşaklar eski periferik kullanımlarını sürdürebilir, bir başka çeper kuşak kullanımına dönüşebilir ya da çeper kuşak karakteristiklerini kaybederek yabancılaşabilirler. Yeşil alanlar (ör. kent parkı, bostan), endüstriyel kullanımlar (ör. depo alanı), kurumsal kullanımlar (ör. askeri alan, üniversite kampüsü) ve spor alanları (ör. stadyum) çeper kuşak kullanımları içerisinde sayılmaktadır. Çoğu zaman kentsel miras alanı ve ekolojik koridor özellikleri gösteren çeper kuşaklar, kent merkezi ve çevresinde görece daha fazla dönüşüm baskısı altında kalmaktadır. Bu bağlamda, merkez ilçelerde gömülü kalmış ve potansiyel kent parkı ve kamusal alan özelliklerine sahip askeri alanların kent dışına taşınması söz konusu olursa, bu durumun çeper kuşak yabancılaşmasına sebep olup olmayacağı önemli bir araştırma konusudur.

Kent içinde kalan askeri alanların kamusal alana ve kent parkına dönüşümüne dair dünyada çeşitli örnekler bulunmaktadır (ör. Barselona, Citadel Parkı). Türkiye'de ise özellikle 2016 yılı ardından ulusal güvenlik kaygılarıyla dile getirilmeye başlanan askeri alanların şehir dışına taşınması konusunda, bu alanları potansiyel kent parkları, kentsel dönüşüm rezerv alanları ya da sermayenin yer seçebileceği yeni mekanlar olarak değerlendiren farklı görüşler ortaya çıkmış ve bu alanların dönüşüm sürecinde nasıl bir yol izlenmesi gerektiğine dair Türkiye genelinde durum incelemesi yapmak üzere Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (ÇŞB), Maliye Bakanlığı ve Milli Savunma Bakanlığından oluşan komisyonlar kurulmuştur. Çevre ve Şehircilik Bakanı, şehir içinde kalan askeri alanların “imara açılmayacağını” ve özellikle yeşil alanların kentlilerin kullanımına sunulacağını ifade eden basın açıklamaları da yapmıştır (Url-1; Url-2). Ancak söz konusu komisyon raporlarına ulaşamamıştır ve kent içindeki askeri alanların durumu halen belirsizliğini ve gelecekte imara açılma riskini sürdürmektedir.

Yapılan çalışma, İzmir'deki askeri alanları kentsel morfoloji literatürünün çeper kuşak kavramı içerisinde değerlendirmekte; Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) araçları kullanarak mekansallaştırmakta ve bu alanların kentsel

ekolojiye ve kamu yararına etkisine odaklanarak olası yabancılaştırma risklerine karşı yeşil altyapı stratejileriyle entegre edilebilecek bir çeper kuşak planlaması önerilmektedir.

1. Çeper Kuşak Alanı Kavramı

Çeper kuşak alanlarına dair ilk geniş kapsamlı tanımı, İngiltere Alnwick'te yaptığı çalışmaların ardından M .R.G. Conzen (1969) yapmıştır: “Çeper kuşak alanı, geçici ya da çok yavaş büyüyen bir kent çeperinden kaynaklanan ve başlangıçta çeperde yer arayan arazi kullanım birimlerinin karakteristik karışımından oluşan kuşak benzeri bölgedir.” (Conzen, 1969, 125). Kısaca özetlemek gerekirse çeper kuşak, planlardan bağımsız olarak ya da plansız alanlarda kendiliğinden yer seçen kullanımların kemikleşmesi (fosilleşmesi) ile oluşan ve kent büyümesiyle kent içine gömülü kalan eski kent çeperidir.

Zaman içerisinde, gelişim, dönüşüm ve koruma planlarına maruz kalabilen çeper kuşaklar, kentin morfolojik gelişimini anlamak için önemlidir. Çeper kuşaklar ayrıca kent ekolojisi ve sürdürülebilirlik için ve kültürel ve doğal özellikleri sebebiyle değerlidir. Bir kısmı kullanılmayan, atıl durumda olan (ör. endüstriyel miras alanları) çeper kuşak alanları günümüzde kamusal değeri açısından yeniden düzenlenmeye ihtiyaç duymaktadır. Bu alanlar, karar vericilere, daha düşük yoğunluklu karma alanlar planlama olanağı vermektedir. Ancak bu süreç, özgün çeper kuşak karakteristiğini kaybetme riskini de yaratmaktadır (Barke, 1990; Conzen, 2009; Gu, 2010).

Çeper kuşaklar, kendiliğinden ortaya çıkmaktadır ve fiziksel, sosyo-ekonomik ve kültürel etkileşimlere göre sürekli olmaktadır. Bu sebepten, özellikle kemikleşmiş (fosilleşmiş) çeper kuşaklar, kentsel kolektif bellek açısından (Rossi, 1982; Halbwachs, 1950) çok önemli unsurlardır. Çeper kuşaklar, kuruluş amacıyla kullanılmaya devam edilirse, sürekli olurlar ve sağlamlaşırlar. Çeper kuşaklar, kent içerisindeki konumları ve tarihsel geçmişlerine göre 3'e ayrılmaktadır: iç çeper kuşak, orta çeper kuşak ve dış çeper kuşak. Oluşum zamanı açısından bakıldığında ilk olarak iç çeper kuşak oluşur ve tarihsel süreçte kent merkezi içi ve çevresinde gömülü kalır. Çeper kuşak, kent merkezinin içinde ya da çevresindeyse, özgün karakterin üzerindeki değişim baskısı görece fazla olur. Ancak, çeper kuşak tarihsel süreçte değişse de, genellikle çevresindeki dokudan farklı olmayı sürdürür (Whitehand, 1967). Çeper kuşak değişiminde, alan bir başka çeper kuşak kullanımına geçer (ör. İzmir Tarihi Havagazı Fabrikası Kültür Merkezi). Çeper kuşak yabancılaştırmasında ise, ticaret ve konut alanı baskısı sonucunda çeper kuşak özgün karakteri kaybeder (ör. Eczacıbaşı ilaç depolarının Kanyon AVM'ye dönüşmesi). Yetersiz kentsel stratejiler ve planlama politikaları, çeper kuşak sürekliliğini engelleyen etmenlerin başında gelmektedir (Kubat & Hazar, 2018).

Kent morfolojisi ve planlama arasındaki etkileşim son yıllarda artış göstermekle birlikte, çeper kuşak kavramı henüz planlama literatürü ve pratiğinde yeterince tartışılmamıştır (Barke, 2019; Whitehand & Gu, 2017; Gu, 2010; Whitehand & Morton, 2003, 2004). Çeper kuşaklar, bütüncül bir kent planı oluşturmak için önemli kentsel elemanlardır. Bu sebepten, kent tarihinin ve kentsel ekolojinin ayrılmaz parçaları ve planlama pratiklerinin tamamlayıcı bileşenleri olarak ele alınmaları gerekmektedir (Whitehand & Morton, 2003; Ünlü, 2013). Bunun yanı sıra, kent içi yeşil alan tasarımı ve çeper kuşaklar arasındaki ilişkinin güçlendirilmesini öneren çalışmalar da bulunmaktadır (Ducom, 2003; Kukina, 2006).

Türkiye'de çeper kuşak çalışmaları henüz yeni ve sayıca azdır; (1) İstanbul ve Barselona kentleri karşılaştırmalı çeper kuşak analizi (Hazar, 2012; Hazar & Kubat, 2015); (2) Mersin iç çeper kuşak analizi (Ünlü, 2013); (3) İstanbul iç çeper kuşak analizi (Hazar & Kubat, 2016; Kubat & Hazar, 2018); (4) Çok merkezli metropoliten şehirlerde çeper kuşak analizi (Ünlü & Baş, 2016; Ünlü & Baş, 2019); (5) Çeper kuşakların mekansal büyüme üzerindeki etkisi (Kaya & Akdemir, 2019); (6) İstanbul'un çok merkezli çeper kuşak analizi (Kubat, 2019); ve (7) Çeper kuşakların yeşil altyapı stratejileri açısından önemi (Hazar & Özkan, 2019). Çeper kuşak kavramı, planlama, kentsel tasarım, sürdürülebilir yönetim stratejileri ve kültürel boyutla ilişkilendirilerek zenginleşmektedir; ancak potansiyel bir planlama ve tasarım aracı olarak literatürde daha fazla ilgiyi hak etmektedir.

2. Çalışma Alanı: İzmir Askeri Alanları

Kent merkezindeki askeri alanların kent dışına taşınması özellikle 2016 yılı sonrasında ulusal güvenlik kaygılarının artmasıyla birlikte yeniden gündeme gelmiştir. Afet toplanma alanları dahil kent içinde (özellikle merkez ilçelerde) kalan boş parsellerin imar baskısı altında kalma riski, askeri alanlara bir koruma refleksiyle yaklaşılması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. İzmir kenti içerisinde birçok askeri alan bulunmaktadır. Bornova ilçesinde bulunan Doğanlar Askeri Alanı, gündeme gelen ilk alan olarak önemlidir. Çünkü bu alanda imar planları aracılığıyla yapılacak değişiklikler, İzmir'deki tüm askeri alanlara emsal oluşturabilecek niteliktedir.

Büyük kısmı ağaçlık alan olan ve orman statüsü alması gereken arazi, 2016 yılında ÇŞB onayıyla yapılaşmaya açılmak istenmiştir. Alanda ‘rant yaratıldığı’ gerekçesiyle meslek odaları tarafından açılan davalar ile imar planları iptal edilmiştir. Alan 2018 yılında Milli Savunma Bakanlığı tarafından TOKİ’ye devredilmiş ve ardından satışa çıkarılarak yeniden özel mülkiyete konu edilmiştir. Yapılan yeni planlar ile alanda kamu yararı ilkesi göz ardı edilmiş ve kamusal alanlar, başta toplu işyerleri, ticaret, akaryakıt + LPG istasyonları olmak üzere özel mülkiyete devredilmeye çalışılmıştır. Bunun sonucunda, meslek odaları yeniden hukuki mücadele başlatmışlardır. Davaların bir kısmı odaların lehine sonuçlanmış ve bir kısmı henüz sonuçlanmamışken yeni planlar askıya çıkarılmıştır. Bu davalarla birlikte, TOKİ’nin son yıllarda, kuruluş amacıyla ilgisi olmayan bir biçimde, arsa temini için bir araç haline getirildiği görülmektedir (TMMOB İzmir İKK, 2018). Mevcut durumda askıdaki yeni planlara meslek odaları tarafından yeniden dava açılması gündemdedir.

Orman statüsünde korunması gereken ve İzmir’in kent içerisinde kalmış değerli çeper kuşaklarından biri olan Doğanlar askeri alanın yapılaşmaya açılması yerine; kent içinde eksikliği fazlasıyla hissedilen donatı ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir kent parkına dönüştürülmesi önerilmektedir (TMMOB İzmir İKK, 2018; Url-3). Mevcutta yoğun kamusal kullanımlar barındıran çeper kuşak alanlarının ve özelde askeri alanların, kuruluş amacıyla kullanılmaya devam edilmesi ya da kullanım değişikliğine uğraması durumunda, kamusal kullanımını sürdürmesi kentsel ekolojik sürdürülebilirlik ve kamu yararı için hayati önem taşımaktadır (Şekil 1).

Şekil 1. Bornova Doğanlar Askeri Alanı (Url-3).

Bornova Doğanlar Askeri Alanı, söz konusu dava süreçleriyle TMMOB İzmir İl Koordinasyon Kurulu tarafından 2019 yılında çevrimiçi olarak yayınlanan ‘İzmir Kent Suçları Haritası’ içerisindeki 72 kent suçundan biri olarak kaydedilmiştir (TMMOB İzmir İKK, 2019). Alan İzmir’de İstinyepark AVM davasında olduğu gibi, henüz dava süreçleri sonuçlanmadan projenin uygulanarak tamamlanması ve yapılaşmanın geri dönüşsüz biçimde dava sürecinden önce tamamlanması riskini taşımaktadır. İzmir özelinde kent suçlarını, gelişme ve kalkınma söylemleri ve sermayenin yeni mekân arayışları sürecinde kentin potansiyel bir çekim noktasına dönüşmesi açısından ele almak gereklidir. Özkan ve arkadaşları (2019), İzmir inşaat sektörü özelinde sermaye hareketliliğini inceledikleri çalışmalarında, ulaşım yatırımları, konut, rezidans, AVM vb. inşaat yatırımları ile birlikte arsa, konut, dükkân kiralalarının artan oranda yükseldiğini görgül biçimde ortaya koymuşlar ve Çeşme, Urla, Bayraklı, Konak, Bornova ve Karşıyaka ilçeleri başta olmak üzere, rezidans, konut, AVM projelerinin üretimi önündeki engellerin ayrıcalıklı imar hakları ve parsel bazlı imar değişiklikleriyle kaldırılması sonucunda İzmir kentinin sermaye açısından daha kârlı bir alan haline dönüştüğü değerlendirilmesinde bulunmuşlardır.

Askeri alanların kent dışına taşınması durumunda yabancılaşma riski altında bulunan bir diğer çeper kuşak örneği, Üçkuyular askeri alanıdır. Alan, Şekil 2’de görüldüğü gibi henüz dava süreçleri tamamlanmadan Üçkuyular pazaryerinde inşaatı başlanan ve 72 kent suçundan bir diğeri olan İstinyePark AVM alanının bitişiğindedir. İzmir merkez ilçeler ve çevresinde henüz talep olmadan arz yarattığı düşünülen spekülasyon kentsel rantın kent merkezinde kalan bütün askeri alanları olumsuz etkileme ve yabancılaştırma riski olduğu düşünülmektedir. Bu sebepten, tüm çeper kuşak alanlarının ve bu kapsamda detaylı incelenen askeri alanların korunması ve kamuya (yeniden) kazandırılmasına yönelik kapsamlı kentsel politikalar gerekmektedir.

Şekil 2. İstinyepark AVM ve Üçkuyular Askeri Alanı, İzmir, 2019.

3. Yöntem ve Bulgular

Çalışmada, İzmir kent bütününde mevcut çeper kuşak alanları ve askeri alanlar Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) teknikleri ile haritalandırılmış; bunun yanı sıra, İzmir kenti için yine CBS haritalama ve konum tespit yöntemleri ile çeper kuşak planlaması ve yeşil kuşak önerisi yapılmıştır. Çeper kuşak planlaması yapılabilmesi için öncelikle şehirdeki mevcut çeper kuşak alanları tespit edilmelidir. Çeper kuşaklar, tarihi haritalar ve hava fotoğraflarının karşılaştırılması ve/veya arazi kullanım bilgilerine ulaşılması yoluyla tespit edilebilirler. Çeper kuşak planlaması, planlama ve tasarım süreçlerinde kamu yararı ve kent ekolojisinin sürdürülebilirliği ve sermaye eliyle gerçekleştirilen yabancılaşma süreçlerinin engellenmesi için ciddi bir potansiyel taşımaktadır. Bu sebepten, çeper kuşak planlaması, yeşil altyapı stratejileri içerisinde önemli bir araç olabilir. Buna ek olarak çeper kuşaklar, kent merkezinde kalan açık ve yeşil alan kullanımlarıyla iklim değişikliğine uyum stratejileri içerisinde, kentlerin esnek uyum kapasitesinin (resilience) artırılması ve adaptasyonu (ör. afet toplanma alanları) ve kentsel ekolojik sürdürülebilirlik için anahtar unsurlardır.

İzmir’in çeper kuşak alanları liman ve liman arkası eski depo alanları, endüstri mirası yapıları ve mevcut endüstri alanları, askeri alanlar, mezarlıklar, bostanlar, Kordon, İnciraltı, Kültürpark vb. kent parkları ve rekreasyon alanları, stadyumlar, hipodrom, tren istasyonları, altyapı tesisleri, üniversite kampüsleri, OSB’ler, havaalanları, doğal yaşam parkı gibi kullanımları barındırmaktadır. Bu kullanımların bir kısmı 1923 Danger-Prost planında da görülebilmektedir (Karakaya, 2012). Açık yeşil alan kullanımlarına ve geniş parsellere sahip çeper kuşaklar sıklıkla ekolojik koridor özelliği gösterirler. Çeper kuşaklar, bütüncül ve sürekli bir yeşil kuşak parçası olabilir ve/veya kamusal alan kullanımlarıyla yabancılaşmaya uğramadan çeper kuşak dönüşümü geçirebilirler. İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından hazırlanan Yeşil Altyapı Stratejisi Raporunda (2017), çeper kuşak kullanımları içerisinde olan endüstri mirasları, kıyılar, ulaşım bağlantıları, yeşil alanlar, askeri alanlar, gecekondu alanları ve kentsel dönüşüm bölgeleri,

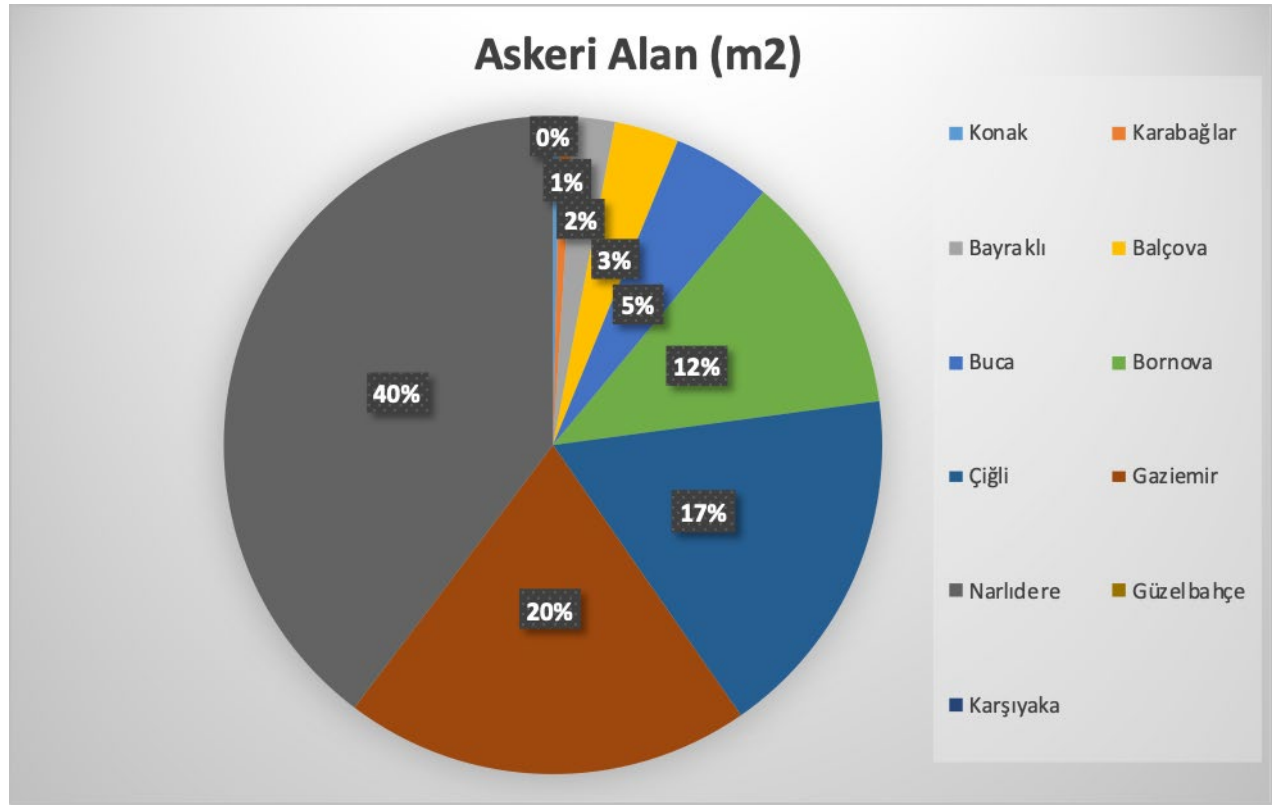
İzmir yeşil kuşağı içerisinde dahil edilebilecek alanlar olarak öne çıkmaktadır. Bu nedenle, çeper kuşak alanlarının tümünün yeşil altyapı stratejisi içerisinde değerlendirilmesi önerilmektedir. Çeper kuşak planlaması, esnek uyum kapasitesini artırıcı süreklilikte yeşil alanlar yaratılması, biyoçeşitliliğin ve ekolojik sürdürülebilirliğin artırılması için bir potansiyeldir (Hazar & Özkan, 2019).

Yapılan çalışma, İzmir'in merkez ilçelerindeki askeri alanları tespit etmekte ve Bornova Doğanlar Askeri alanında yaşanmış olan sürecin benzeri bir süreç yaşanmaması için, bu alanlarda kentsel ekoloji, kentsel süreklilik ve kamu yararı açılarından önemli olan çeper kuşak planlaması önermektedir. Bunu yaparken askeri alanların hem mekansal dağılımına hem de ilçe başına büyüklüklerine odaklanmaktadır. Çalışmada, askeri alanlar CBS araçları kullanılarak mekansallaştırılmış ve büyüklükleri oransal olarak değerlendirilmiştir. Bu alanların konumları hem mevcut kentsel doku hem de ekolojik koridorlar ile entegre bir yeşil alan sistemi planlaması açısından önemlidir. Büyüklükleri ise, halihazırda kişi başına düşen yeşil alan miktarı en az olan Karabağlar ve Gaziemir gibi ilçelere odaklanması gerekliliğini öngörmektedir. İzmir'de mevcut yeşil alan ve askeri alanlarına dair sayısal veriler Tablo 1'de ve Şekil 3'te gösterilmektedir.

Tablo 1. İzmir merkez ilçeler mevcut askeri alan ve yeşil alan büyüklükleri (m²) (Şenol, 2019).

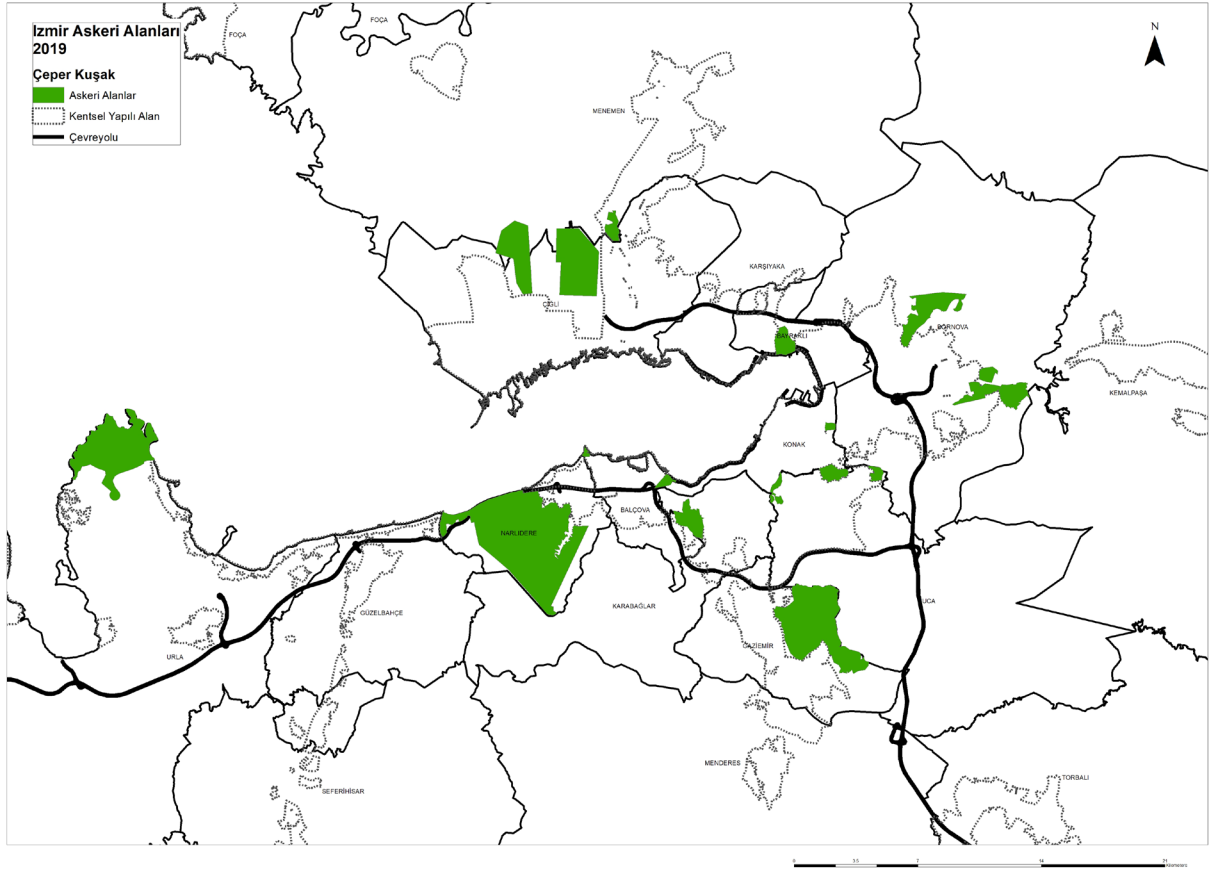
İlçeler	Askeri Alan (m ²)	Yeşil Alan (m ²)	Nüfus (2019)	Kişi Başına Düşen Yeşil Alan (m ²)
Balçova	2.090.950	1.231.803	79.681	15.45
Bayraklı	1.342.149	3.955.144	312.264	12.66
Bornova	7.825.706	4.361.520	450.992	9.67
Buca	3.207.495	2.770.000	510.695	5.42
Çiğli	11.564.781	5.266.281	200.211	26.3
Gaziemir	13.220.081	729.191	137.808	5.29
Güzelbahçe	-	231.956	33.725	6.87
Karabağlar	434.958	1.367.737	480.925	2.84
Karşıyaka	-	1.668.528	349.290	4.77
Konak	233.713	2.365.039	351.572	6.72
Narlıdere	26.279.082	661.721	65.737	10.06

Tablo 1'de görüldüğü üzere, Narlıdere, Gaziemir ve Balçova ilçeleri yeşil alan miktarı az ilçeler olup; buna kıyasla oldukça yüksek askeri alan büyüklüğüne sahiptir. Askeri alanların kent merkezi dışına taşınması ardından (askeri alan barındırmayan Güzelbahçe ve Karşıyaka ilçeleri hariç) ilçelerin tümünde, askeri alanlar aracılığıyla yeşil donatı miktarının artırılması ve açık kamusal alan tasarımı yapılması için kentsel dokunun ve ekolojik koridorların detaylı analizi yapılmalıdır.

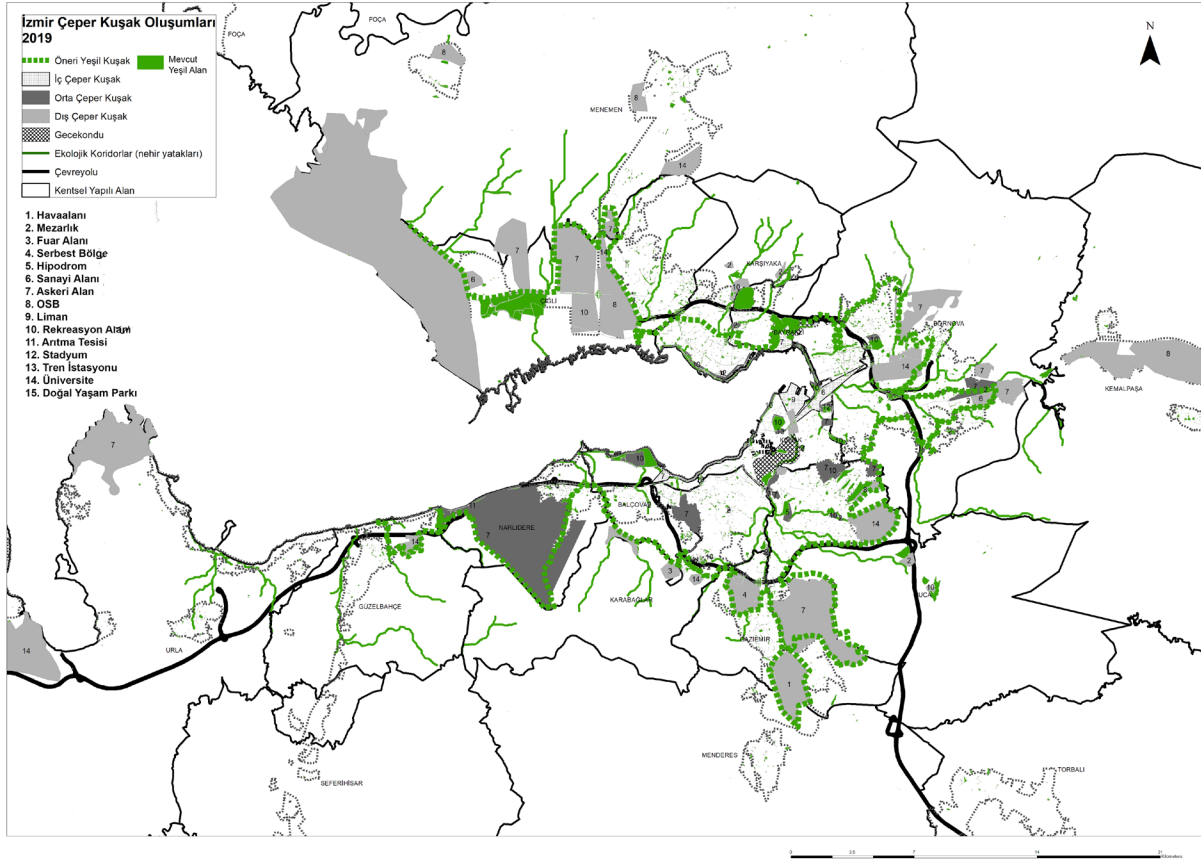
Şekil 3. İzmir merkez ilçeler askeri alan oranları (%).

Şekil 3'te görüldüğü üzere, İzmir'deki en büyük askeri alan miktarına (m2) sahip ilçeler sırasıyla Narlıdere, Gaziemir, Çiğli, Bornova ve Buca'dır. Şekil 4'te İzmir'deki askeri alanların ilçelerdeki dağılımı mekansallaştırılmıştır.

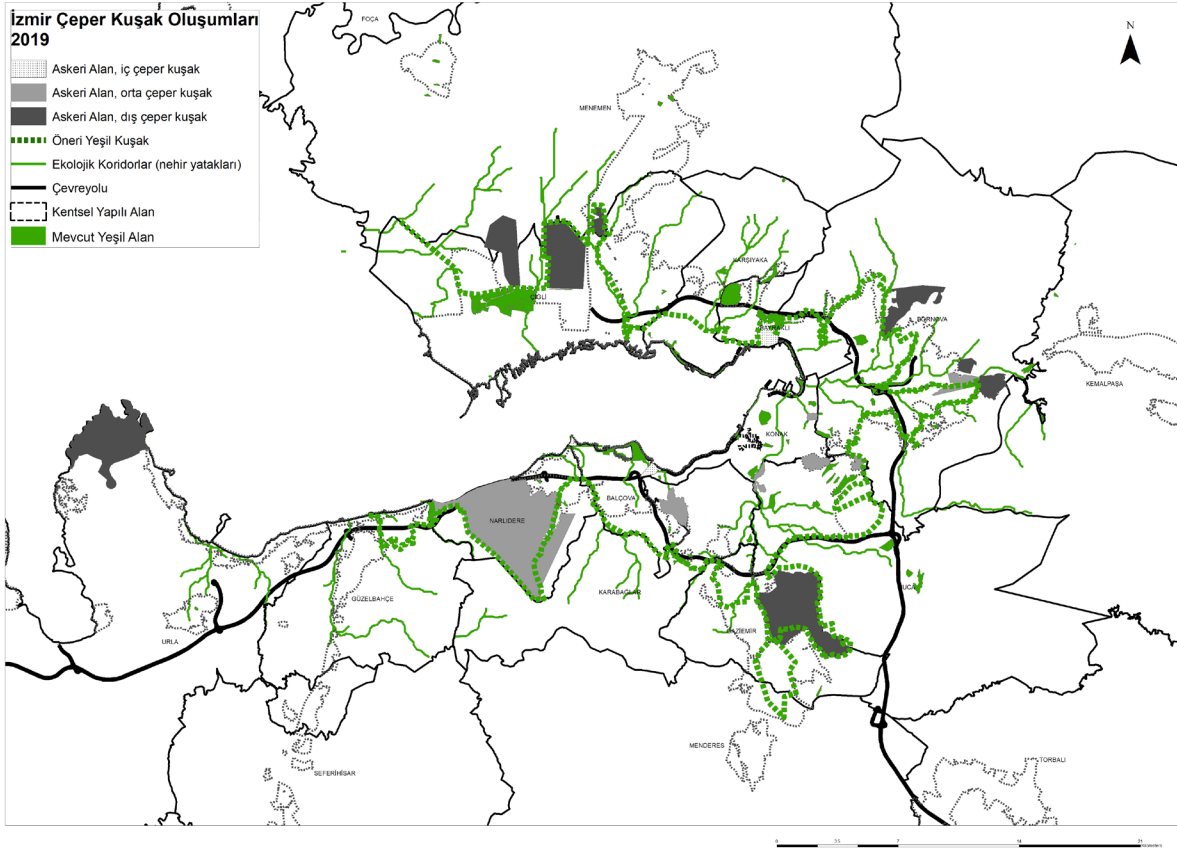

Şekil 4. İzmir askeri alanları, 2019.

Çalışmada, İzmir çeper kuşak alanları ve askeri alanlarının, Yeşil Altyapı Stratejisi Raporunda (2017) ekolojik koridor olarak işaretlenmiş olan nehir yataklarıyla ilişkisi gösterilerek, entegre bir yeşil kuşak hattı önerilmiştir (Şekil 5-6). Şekil 5'te mekânsallaştırılan İzmir çeper kuşak alanları ve Şekil 6'da iç, orta ve dış çeperdeki konumlarına göre ayrılan askeri alanlar, bütüncül bir çeper kuşak planlaması ve tasarımı dahilinde, yeşil altyapı stratejileriyle entegre ve kent ekolojisi ve kamu yararı çerçevesinde değerlendirilmelidir.

Şekil 5. İzmir çeper kuşak alanları ve öneri yeşil kuşak hattı (Hazar & Özkan, 2019).

Şekil 6. İzmir askeri alanları, çeper kuşak oluşumları ve öneri yeşil kuşak hattı.

SONUÇ:

Çeper kuşak alanları, ülkemiz kent morfolojisi çalışmaları içerisinde yeni bir kavram olmakla beraber , son on yılda tezler, bildiriler, projeler ve makaleler aracılığıyla sıklıkla araştırılmaya başlanmıştır. Kent içi yeşil alan tasarımı ve çeper kuşaklar arasındaki ilişkiye önceden yapılan çalışmalarda da dikkat çekilmesine rağmen (Ducom, 2003; Kukina, 2006), çeper kuşakların bütüncül yeşil kuşak politikaları ve yeşil altyapı stratejileri içerisinde ele alınması gerekliliğine dair daha çok araştırmaya ihtiyaç vardır.

Çeper kuşak haritalamasında Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS), Uzaktan Algılama vb . araçların kullanılmasının yaygınlaştırılması verilerin güvenilirliği için önerilmektedir . Daha kapsamlı analizler için , parsel bazlı dönüşüm süreçleri incelenmeli ve çeper kuşak planlaması kapsamında koruma planları ve kentsel tasarım projeleri yapılmalıdır. Çeper kuşakların korunması, kamu yararı, kentsel kolektif belleğinin sürekliliği , kentsel kalite ve kentsel ekolojik sürdürülebilirlik açılarından önemlidir. Bu bağlamda, yeşil kuşaklarla entegre bir çeper kuşak planlaması, İzmir için sürdürülebilir bir kentsel gelişim stratejisi yaratabilir.

Kent içinde kalan çeper kuşakların önemli bir bölümünü oluşturan askeri alanlar, geniş parselleri, açık ve yeşil alan kullanımları ve kamu mülkiyetinde olmaları sebebiyle gelecekte kent parkı ve kamusal alan olarak yeniden tasarlanabilme potansiyeli taşımaktadır. Özellikle iç ve orta çeper kuşak alanı olarak nitelendirilebileceğimiz, kentsel yapıları içinde ve çevresinde kalan ve mevcut nehir yatakları ile buluşan askeri alanların (Şekil 6), halihazırda yeşil alan eksikliğini ve olası kentsel ısı adası etkilerini ortadan kaldırma potansiyeli bulunmaktadır. Buna ek olarak, yoğun yeşil alan miktarına sahip askeri alanlar içerisindeki kapalı alan kullanımlarının dönüşümü de (askeri lojmanlar, sosyal tesisler vb.) kentsel bölgenin ihtiyaçları göz önüne alınarak ve kamusal kullanım öncelenecek yeni kullanımlara dönüştürülebilir (belediye lojmanı, sosyal tesis, kültür merkezi, kütüphane, kafeterya vb.). Ancak askeri alanlar

üzerindeki dönüşüm, özelleştirme ve yabancılaşma baskıları kontrol edilmediği ve engellenmediği sürece, kentlerin ekolojik sürdürülebilirliği, kentsel kalite ve kent belleğinin risk altında olacağı gerçeği unutulmamalıdır.

KAYNAKÇA:

Kitaplar:

Barke, M. (2019). Fringe Belts. In JWR Whitehand and the Historico-geographical Approach to Urban Morphology (pp. 47-66). Springer, Cham.

Barke, M. (1990). Morphogenesis, fringe belts and urban size: an exploratory essay, in Slater, T.R. (ed.) The built form of Western cities, Leicester University Press 279-97, Leicester.

Halbwachs, M. (1950). Kolektif Bellek, çev. Zuhal Karagöz (Pinhan Yayıncılık, 2018).

İzmir Büyükşehir Belediyesi (2017). İzmir Yeşil Altyapı Stratejisi Raporu, Mart 2017.

Rossi, A. (1982). Architettura della città. Cambridge, MA: MIT Press.

Makaleler:

Conzen, M. R. G. (1969) Alnwick, Northumber- land: a study in town-plan analysis, Institute of British Geographers Publication 27, 2nd edn (Institute of British Geographers, London).

Conzen, M.P. (2009). How cities internalize their former urban fringes: a cross-cultural comparison. Urban Morphology 13, 29-51.

Ducom, E. (2003). Fringe Belts and Planning: a French example, Urban Morphology 7, 103-4.

Gu, K. (2010). Exploring the fringe belt concept in Auckland: An urban morphological idea and planning practice, New Zealand Geographer 66, 44-60.

Hazar, D., & Kubat, A. S. (2015). Fringe belts in the process of urban planning and design: Comparative analyses of Istanbul and Barcelona, ITU A|Z Journal of Faculty of Architecture Vol. 12 No.1, 53-65, İstanbul.

Kukina, I. (2006) Fringe Belts and the Planning of Russian Cities, Urban Morphology 10, 145-6.

Özkan, S. P., Hazar, D., Özyiğit, M., Çelik, A., & Aktaş, A. (2019). Sermayenin Mekân Arayışları: 2016-2018 Yılları Arası İzmir İnşaat Sektörü Örneği, Ege Mimarlık Vol. 104, sf. 52-57.

Şenol, F. (2019). Evaluation of Existing Neighborhood Parks based on the “Need-Based Equity”: Why and who do and do (can) not use neighborhood parks in Izmir?, TÜBİTAK Projesi, <https://doi.org/215K239>.

Ünlü, T. (2013). Thinking about urban fringe belts: a Mediterranean perspective, Urban Morphology 17(1), 5-20.

Ünlü, T., & Baş, Y. (2016). Multi-nuclear growth patterns in a rapidly changing Turkish city: a fringe-belt perspective, Urban Morphology 20 (2), 107-21.

Ünlü, T., & Baş, Y. (2019). The Urban Growth and Development Periods of Turkish Cities: A Fringe-Belt Perspective. In Urban and Regional Planning in Turkey (107-128). Springer, Cham.

Whitehand, J. W. (1967). Fringe belts: a neglected aspect of urban geography. Transactions of the Institute of British Geographers, 223-233.

Whitehand, J. W. R., & Morton, N. J. (2003). Fringe belts and the recycling of urban land: an academic concept and planning practice, Environment and Planning B: Planning and Design 30, 819-39.

Whitehand, J. W. R., & Morton, N.J. (2004). Urban morphology and planning: the case of fringe belts, Cities 21(4), 275-89.

Whitehand, J. W. R., & Gu, K. (2017). Urban fringe belts: evidence from China. *Environment and Planning B: Urban Analytics and City Science*, 44(1), 80-99.

Bildiriler:

Hazar, D., & Kubat A. S. (2016). The fringe belt development process of Istanbul, Urban morphology and the resilient city: Proceedings from ISUF, 423-436, Nanjing.

Hazar, D., & Özkan, S. P. (2019). Urban Fringe Belt Planning and Design as a Green Infrastructure Strategy, IDES'19 Symposium: Sustainability, Innovation, Production, Bildiri Tam Metin Kitabı, sf. 102-109.

Karakaya, E. (2012). Reconstruction of Anatolia for the Construction of Nation-State: Roles Attained to Ankara and İzmir, 15th International Planning History Society (IPHS) Conference, Sao Paulo, Brezilya.

Kaya, A. Y. & Akdemir, İ. O. (2019). Çeper Kuşakların Mekansal Büyüme Üzerindeki Etkisi, 2nd International Social Sciences & Innovation Congress, Fırat Üniversitesi, Elazığ.

Kubat, A. S. (2019). Exploring the Fringe-Belt Phenomenon in a Multi-Nuclear City: The Case of Istanbul. *Iconarp International Journal of Architecture and Planning*, 7, 95-134.

Kubat, A. S., & Hazar, D. (2018). İstanbul'un Çeper Kuşak Gelişim Süreci, II. Kentsel Morfoloji Sempozyumu: "DeğişKent" Değişen Kent, Mekân ve Biçim Bildiriler Kitabı, İstanbul Teknik Üniversitesi, sf. 693-711.

Tezler:

Hazar, D. (2012). Kentsel Planlama ve Tasarım Süreçlerinde Kentsel Kuşak Alanları: İstanbul ve Barselona Kentleri Karşılaştırmalı Değerlendirmesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Web siteleri:

TMMOB İZMİR İKK (2018). Askeri Alanlar Ranta Açılmasın, Kent Parkı Yapılsın, Basın Açıklaması, <http://www.izmimod.org.tr/v2/haberler/1007-tmmob-izmir-ikk-askeri-alanlar-ranta-acilmasin-kent-parki-yapilsin>, Erişim Tarihi: 30.01.2020.

TMMOB İZMİR İKK (2019). İzmir Kent Suçları Haritası, <http://kentsuclari.org>, Erişim tarihi: 31.01.2020.

Url-1: Askeri Alanların Şehir Dışına Taşınması Emirdir, http://www.yapi.com.tr/haberler/askeri-alanlarin-sehir-disina-tasinmasi-emirdir_152249.html, Erişim tarihi: 30.01.2020.

Url-2: Askeri kışlaların taşınması için 3 bakanlıktan oluşan komisyon kuruldu, <https://www.cnnturk.com/turkiye/askeri-kislalarin-tasinmasi-icin-3-bakanliktan-olusan-komisyon-kuruldu>, Erişim tarihi: 30.01.2020.

Url-3: Bornova Hacılar kırı'ndaki imar değişikliğine mahkeme engeli, <https://www.birgun.net/haber/bornova-hacilarkiri-ndaki-imar-degisikligine-mahkeme-engeli-282569>, Erişim tarihi: 30.01.2020.

Article Info	RESEARCH ARTICLE ARAŞTIRMA MAKALESİ	
Title of Article	Determination of Physical Carrying Capacity of Erzincan Girlevik Waterfall and Its Vicinity	
Corresponding Author	Ahmet Mesut CANER Yük. Peyz. Mim., Atatürk Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, ccanner23@gmail.com	
Received Date	02.12.2019	
Accepted Date	02.04.2020	
Author / Authors	Ahmet Mesut CANER Metin DEMİR ORCID: 0000-0002-0430-3813 ORCID: 0000-0002-0430-3813	
How to Cite	CANER.,A.M., (2020). Erzincan Girlevik Şelalesi ve Yakın Çevresinin Fiziksel Taşıma Kapasitesinin Belirlenmesi, Kent Akademisi, Volume, 13 (41), Issue 1, Pages, 22-36	

Erzincan Girlevik Şelalesi ve Yakın Çevresinin Fiziksel Taşıma Kapasitesinin Belirlenmesi

Ahmet Mesut CANER¹
Metin DEMİR²

ABSTRACT:

With industrialization, individuals began to live their lives in ecosystems that deteriorated more and more. These developments include people resting in their leisure time, having fun, going on holiday, etc. it has made his wishes more dominant. The increase in the need for recreational areas encourages planners to use areas with natural richness that are a resource for outdoor recreation.

Girlevik waterfall located in Çağlayan District, Erzincan province, is one of the important recreational areas of our country in terms of landscape or natural landscape beauty. While efforts to meet the demands of recreation continue, the intensive use of the exposed area is causing serious damage to the natural resource values.

Within the scope of the research, the present situation of Erzincan Girlevik waterfall was determined and then the physical carrying capacity of the area was determined. When carrying capacity calculations were examined, the physical carrying capacity of the area was determined to be 994 persons per day. According to this data, the area is exposed to use above its physical carrying capacity. According to the data obtained, proposals were made to ensure the sustainability of the area and to contribute to regional and Country tourism in accordance with the conservation - use principle

Key words: Erzincan, Girlevik Waterfall, Recreation, Carrying Capacity

¹ Yük. Peyz. Mim., Atatürk University, Architecture and Design Faculty, Department of Landscape Architecture , ccanner23@gmail.com

² Assoc. Prof., Atatürk University, Architecture and Design Faculty, Department of Landscape Architecture , metin@atauni.edu.tr

ÖZET:

Sanayileşme ile birlikte bireyler yaşamlarını, gün geçtikçe daha fazla bozulan ekosistemlerde sürdürmeye başlamıştır. Bu gelişmeler insanların boş zamanlarda dinlenme, eğlenme, tatile çıkma vb. isteklerini daha baskın hale getirmiştir. Rekreatyonel alanlara ihtiyacın artışı planlamacıları dış mekân rekreatyonuna kaynak oluşturan, doğal zenginliklere sahip alanları kullanmaya teşvik etmektedir.

Erzincan İli, Çağlayan Beldesi'nde bulunan Girlevik Şelalesi'de, ülkemizin manzara veya doğal peyzaj güzelliği bakımından önemli rekreatyonel alanlarından birisidir. Rekreatyon taleplerini karşılamaya yönelik çalışmalar devam ederken, maruz kalınan yoğun kullanım alanının doğal kaynak değerleri üzerinde ciddi derecede tahribata neden olmaktadır.

Araştırma kapsamında öncelikle Erzincan Girlevik Şelalesinin mevcut durumu ortaya konulmuş, daha sonra alanın fiziksel taşıma kapasitesi tespit edilmiştir. Taşıma kapasitesi hesapları incelendiğinde, alanın fiziksel taşıma kapasitesi gün içerisinde 994 kişi olarak belirlenmiştir. Bu verilere göre alan fiziksel taşıma kapasitelerinin üzerinde kullanıma maruz kalmaktadır. Elde edilen verilere göre alanın sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesi ve koruma - kullanma prensibine uygun bir şekilde bölge ve ülke turizmine katkı sağlaması için öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Erzincan, Girlevik Şelalesi, Rekreatyon, Taşıma Kapasitesi

“Erzincan Girlevik Şelalesi ve Yakın Çevresinin Fiziksel Taşıma Kapasitesinin Belirlenmesi”

GİRİŞ:

Günümüzde insanlar kent stresinden uzaklaşmak, özlem duyduğu kırsal yaşamı bir nebze olsun yaşayabilmek, doğa ile iç içe olmak ve rekreatyon gereksinimlerini karşılamak için farklı doğal kaynaklar ve alanları kullanmaktadırlar. Rekreatyonel faaliyetlerin gerçekleştirildiği bu alanlar yoğun ilgi görmektedir. Doğal kaynak değerlerince zengin alanlar yoğun kullanımlar sonucunda zarar görebilmektedir. Bu sebeple yoğun kullanıma maruz kalan alanlarda taşıma kapasitesi hesaplarına göre planlamalar yapılmalıdır. Wağar (1974), fiziksel taşıma kapasitesini belirli bir alanın fiziksel kaynak değerlerini bozmadan karşılayabileceği kullanım yükü olarak tanımlamıştır. Bu nedenle alana gelen ziyaretçilerin yoğunluğu ve rekreatyon kalitesini etkilemeden sirkülasyonlarının sağlanması alan yönetimi ile sürdürülebilirliği için büyük önem taşımaktadır.

Taşıma kapasitesi kavramı, dünya üzerinde 1960'lı yılların başında uzmanlar tarafından rekreatyonel aktivite kalitesinde düşüşe sebep olmadan alanı kullanabilecek maksimum ziyaretçi sayısını belirlemek olarak tanımlanmıştır. (Odum, 1959). Özellikle 2000'li yıllardan sonra araştırmacılar taşıma kapasitesi kavramını çok yönlü olarak düşünmeye başlayarak, ekolojik, fiziksel, sosyal ve yönetimsel açılardan ele almaya başlamışlardır. Herhangi bir rekreatyon alanının taşıma kapasitesi parametrelerine göre kullanılması aktivite kalitesini korumak ve alanın sürdürülebilirliğini sağlamak için büyük öneme sahiptir.

Taşıma kapasitesi kavramının doğa bilimleri kapsamında kavramsal olarak ilk temellerini ise yaklaşık 200 yıl önce Malthus'un nüfus prensibi üzerine yapmış olduğu çalışması oluşturmaktadır (Whittaker et al. 2010; Brush, 1975). Doğal alanlarda ise taşıma kapasitesi terimi literatürde ilk kez 1922 yılında Hadwen ve Palmer tarafından mera yönetimi alanında kullanılmış olup bu kavram yaban yaşamının yönetimi konularıyla sınırlı kalmamış, rekreatyon ve turizm alanlarında da taşıma kapasitesi kavramından söz edilmeye başlanmıştır. (Clarke 2002; McCool and Lime 2001; Göktuğ vd 2013).

Rekreatyonel taşıma kapasitesi ise genel olarak, herhangi bir rekreatyonel alanın fiziksel,biyolojik ve kültürel kaynak değerleri üzerinde kabul edilemez düzeyde bozulmalara sebebiyet vermeden alan kullanımı için belirlenen ziyaretçi sayısı ve rekreatyon tiplerini ifade etmektedir (Manning and Lawson 2002; Göktuğ vd 2013).

Yapılan araştırmalar incelendiğinde rekreatyonel taşıma kapasitesi kavramının 4 ana başlık üzerinden incelendiği görülmektedir. Bu başlıklar şu şekilde sıralanabilir:

Sosyal kapasite

Ekolojik kapasite

Yönetim kapasitesi

Fiziksel kapasite

Sosyal Kapasite, bir rekreasyon alanında ziyaretçilerin rekreasyon deneyimlerinin kalitesinde ve memnuniyet düzeylerinde düşüşler yaşanmadan, sunulan hizmetler bakımından her bir ziyaretçinin eşit fırsatlara sahip olabildiği ziyaretçi yoğunluğunun üst düzeyi olarak tanımlanabilir. Ekolojik Kapasite rekreasyonel faaliyetlerin ekosistem üzerinde yapmış olduğu etkileri ifade etmektedir. Ceballos ve Lascurain (1996) taşıma kapasitesinin idari bileşeni olan yönetim kapasitesini alanda yeterli düzeyde yönetilebilir maksimum ziyaret sayısı olarak tanımlamıştır (Göktaş vd 2013).

Fiziksel kapasite, genel olarak herhangi bir rekreasyonel alanın mevcut fiziki özellikleri ve fiziksel olanakları göz önünde bulundurularak belirli bir zaman dilimi içerisinde (1 günde, 1 haftada, 1 ayda, 1 yılda vb.) alanın taşıyabileceği maksimum düzeydeki ziyaretçi sayısı olarak tanımlanabilir (Arnberger and Brandenbur, 2007). Bir alanın fiziksel taşıma kapasitesinin belirlenebilmesi için rekreasyon alanının sahip olduğu fiziki olanaklar ve fiziki özellikler olarak alt başlıklarda incelenmektedir. Rekreasyon alanında incelenen bu özellikler alanın bulunduğu konum ile alanda gerçekleştirilmesi planlanan rekreasyonel faaliyetlere göre farklılıklar gösterebilmektedir (Cahill et.al. 2007).

Fiziki Olanaklar: Üstyapı ve tesis olanakları (otopark alanı, piknik üniteleri, plaj üniteleri vb.)

Fiziki Özellikler: Rekreasyonu sınırlandıran faktörler (İklimsel koşullar, hassas alanlar, topoğrafya, sorunlu alanlar) (Shelby and Heberlein (1984);Göktaş vd 2013).

Fiziksel kapasite içerik ve tanım olarak çoğu araştırmacılar tarafından farklı yorumlanmıştır. Dünya genelinde 1980 li yıllarda gündeme gelen terim ziyaretçilerin rekreasyonel alanlara verdiği tahribat ve alanın fırsatlarını en optimal şekilde kullanılabilmesi için önemi gün geçtikçe artan bir konu olmuştur (Griser 2005).

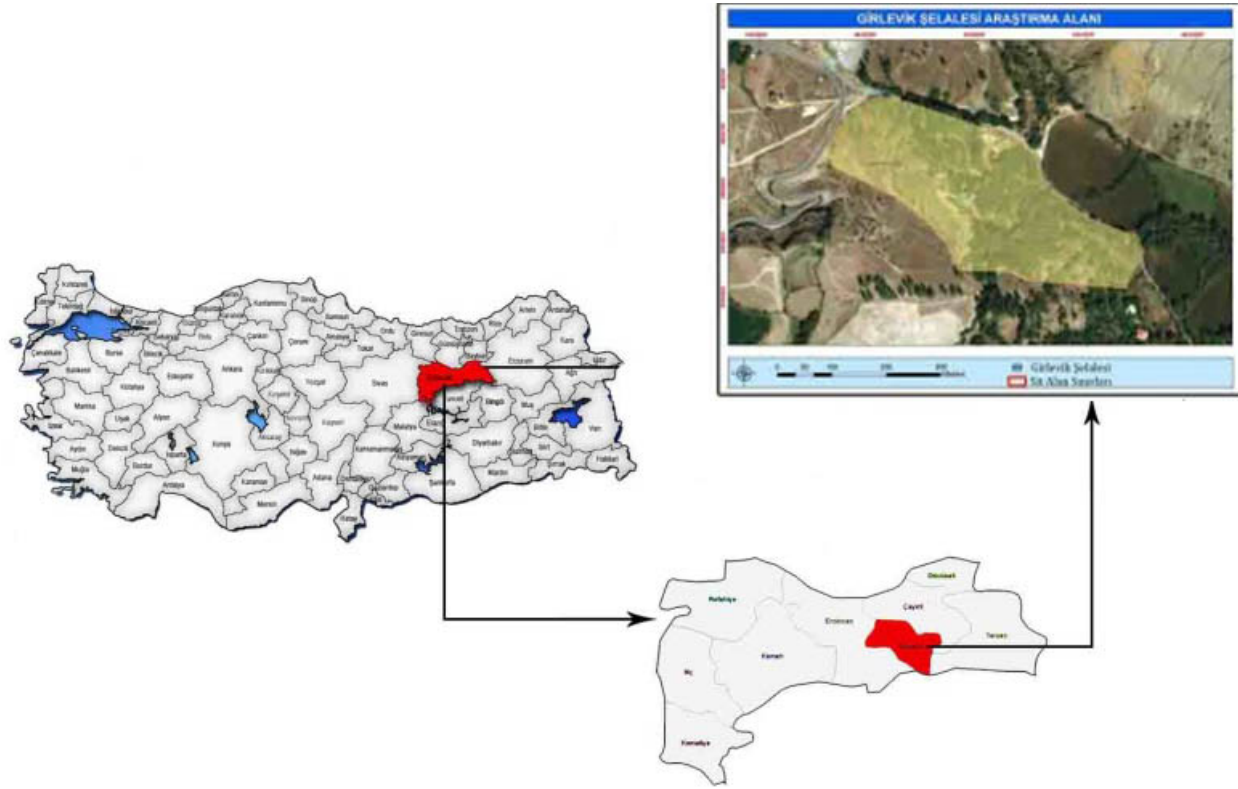
Bir rekreasyonel alanın tasarım sürecinde ziyaretçi potansiyelinin farklı yöntemlerle tahmin edilmesi buna bağlı olarak da fiziksel taşıma kapasitesi analizleri ve gerekli tesisler ve üstyapıların miktarının saptanması, ayrıca alana 1 gün içerisinde gelecek ziyaretçi sayısının belirlenmesi çalışmanın başarıya ulaşması için oldukça önemlidir. (Göktaş vd 2013).

Araştırmanın amacı "Sürdürülebilir rekreasyonel alanlar nasıl olmalıdır" sorusuna cevaplar aranacaktır. Girlevik Şelalesi'nin rekreasyonel taşıma kapasitesinin fiziksel açıdan ele alındığı bu çalışmada, önemi giderek artan sürdürülebilir planlama, kaynakların etkin ve güvenli kullanımı ile kaliteli rekreasyon deneyimi gibi konular incelenerek alanda yer verilmesi için öneriler sunulmuştur.

1. MATERYAL VE YÖNTEM

1.1. Material

Çalışma alanı 39 02' - 40 05' kuzey enlemleri ile 38 16' - 40 45' doğu boylamları içerisinde bulunan Erzincan ilinin, Üzümlü ilçesine bağlı Çağlayan beldesindeki, Girlevik Şelalesi ve yakın çevresi oluşturmaktadır (Şekil 1).

Şekil 1. Erzincan Girlevik Şelalesi araştırma alanı konum haritası

1.2. Yöntem

Çalışmanın yöntemi genel olarak 2 ana başlıktan oluşmaktadır. Bunlar;

- Literatür araştırmaları ve alan incelemeleri,
- Fiziksel taşıma kapasitesinin belirlenmesi.

İlk aşamada, çalışma alanı ve konu ile ilgili literatür taraması gerçekleştirilerek araştırmaya ilişkin yöntem ve çözüm önerileri açısından bilgiler toplanmıştır. Çalışma alanına yılın her döneminde alan kullanım potansiyelini belirlemek için kasım, ocak, mart ve mayıs aylarında hafta sonları gidilerek mevcut durum hakkında inceleme ve veri toplama işlemleri yapılarak, bu tespitler fotoğraflandırılmıştır.

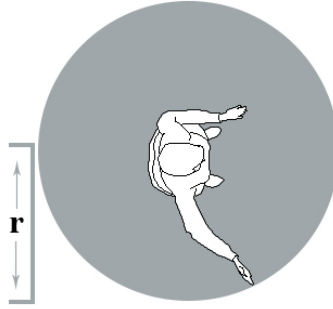
İkinci aşamada mevcut sayısal haritalar ve uydu görüntüleri kullanılarak, alanın mevcut fiziki yapısı ayrıntılı olarak ortaya çıkarılmıştır. Elde edilen veriler ışığında alanın fiziksel taşıma kapasitesi analiz edilmiştir. Alan içerisindeki tesis ve donatıların fiziki kapasitesini belirlemek için Orman Bölge Müdürlüğü (OGM)'nün Mesire Alanları Yönetmeliğindeki standartlar baz alınmıştır. Yürüyüş yolları, merdivenler ve manzara seyir alanlarının fiziksel taşıma kapasitesinin hesaplanmasında ise Itami (2002) tarafından korunan alanlarda kesintisiz yaya akışı ile ilişkilendirilerek Victoria Parkı'ndaki yaya yolları ve görüntüleme platformlarının fiziksel taşıma kapasitesini belirleme yöntemleri kullanılmıştır. Bu yöntemle göre manzara seyir alanlarının (görüntüleme platformları) fiziksel kapasitesi herhangi bir bireyin kişisel alanına müdahale edilmeden alana sığabilecek maksimum kişi sayısı olarak tanımlanmıştır. Bir bireyin kişisel alanını ise bireyin bir kolunu yana açıp kendi etrafında döndüğünden oluşacak çemberin alanı olarak hesaplanmıştır (Şekil 2).

Ülkemizdeki kadın ve erkek bireylerin boy ortalamaları incelenmiştir. Yapılan araştırmalara göre ülkemizdeki kadın bireylerin boy ortalamaları 164 cm, erkek bireylerin boy ortalamaları da 176 cm dir (TUİK 2018). İnsanların antropometrik özelliklerine göre herhangi bir birey iki kolunu yana açtığında sağ elin son noktası ile sol elin son noktası arasında kalan mesafe bireyin boy uzunluğunu verdiğine göre; bireyin boy uzunluğunun yarısı bize görüntüleme platformlarındaki kişisel alanlarını temsil eden çemberin yarıçap uzunluğunu vermektedir. Buna göre ülkemiz standartlarına göre erkek bireylerin boy ortalamasının yarısı bize kişisel alan çemberinin yarıçapını vermektedir

$176 / 2 = 88$ cm erkek bireylerin kişisel alan çemberlerinin yarıçap uzunluğudur. Aynı işlem kadın bireyler içinde tekrarlanırsa; $164 / 2 = 82$ cm kadın bireylerin kişisel alan çemberlerinin yarıçap uzunluğudur. Bu iki verinin ortalaması alınırsa:

$(88+82) / 2 = 85$ cm (0,85 m) ülkemizdeki bireylerin antropometrik ölçülerine göre kişisel alan çemberinin yarıçap uzunluğudur. Çemberin alan formülü πr^2 ye göre (π değeri 3 kabul edilmiştir) :

$3*(0,85)^2 = 2,17$ m² ülkemizdeki bireylerin antropometrik boyut ortalamalarına göre görüntüleme platformları üzerindeki kendilerine ait alan olarak tespit edilmiştir.

Şekil 2. Bireylerin manzara seyir alanlarındaki minimum kişisel alanları (Ülkemiz antropometrik ölçü standartlarına göre r: 85 cm olup ortalama kişisel alan 2,17 m² dir)

Yollar ve merdivenlerin fiziksel kapasite hesaplarına ilişkin olarak ise Amerika Birleşik Devleti Federal Karayolları İdaresi (1998 yayımlanan Karayolu Kapasite Kılavuzundaki “Yaya ve Bisiklet Yolları Kapasite Analizleri” (Rouphail et al 1998) standartları kullanılmıştır. Bu standartları Itami (2002) korunan alanlara uygulanacak şekilde revize ederek, çalışmasında yararlanmıştır. Araştırma kapsamında da yaya yolları ve merdivenlerin fiziksel taşıma kapasitesinin hesaplanmasında Itami (2002)’nin geliştirmiş olduğu bu yöntem kullanılmıştır.

Bu yöntemde, temel yaya akış parametreleri (hız-akış-yoğunluk ilişkileri) aşağıdaki formül ile tanımlanmaktadır.

$$a = H / M;$$

$$a = \text{akış}$$

$$H = \text{hız}$$

$$M = \text{yaya alanı modülü ("alan")} = 1/\text{yoğunluk}$$

Yukarıdaki formülde yer alan değişkenlerin nispi ölçümlerini içeren LOS sınıfları yaya yolları için Çizelge 1 ve merdivenler için ise Çizelge 2’deki gibidir. Bu sınıflar; hız, yoğunluk, yol tipi vb. faktörlerin formüle edilmesi ile elde edilen değerler skalasıdır. Çizelge 1 ve 2’de sunulan “akım yoğunluğu” (ziyaretçi/dk/m) akımın sürekli olduğu belirli bir yol uzunluğunda (m), herhangi bir anda (dk) bulunan yaya (ziyaretçi) sayısını ifade etmektedir. Birim alan (m²/ziyaretçi) ise her bir yaya (ziyaretçi) için kullanılabilir alan miktarını (m²) ifade etmektedir.

Hız arttıkça, taşıt trafiğinde olduğu gibi takip mesafesi de artmaktadır. Birim alan arttıkça ziyaretçiler, doğal veya kültürel peyzajı diğer ziyaretçiler tarafından engellenmeden seyredebilmekte, istediği anda durabilmekte (örn, fotoğraf

çekmek veya manzarayı seyretmek için) ve böylelikle “hizmet kalitesi” düzeyi artmaktadır. Bununla birlikte birim alan arttıkça hız artmakta, “akım yoğunluğu” ise azalmaktadır. A ile F arasında tanımlanan bu sınıflardan A en iyi koşulları temsil ederken F en kötü koşulları temsil etmektedir. Daha açık bir ifade ile yürüyüş parkurlarının kalite seviyesini tanımlamada LOS (Hizmet Seviyesi-Level of Services) düzeyleri A-B-C-D-E-F, (Engelsiz- Yarı Engelli-Kısıtlı - Kalabalık - Çok Kalabalık - Sıkışık) olarak yorumlanabilmektedir. Çalışmada, başta Amerika ve Avusturalya olmak üzere, İngiltere gibi çeşitli Avrupa ülkelerinde yaygın olarak kullanılan ve güvenilirliği kanıtlanmış Hizmet Seviyesi (Level of Services (LOS)) standartlarından faydalanılmıştır (Itami 2002; Muraleetharan et al. 2004; Göktuğ vd 2011).

Itami (2002) yaptığı çalışma kapsamında yaptığı literatür araştırmaları, alan incelemeleri ve ölçümleri, ziyaretçilerin görüşlerinin alındığı anket çalışmaları vb. araştırmalar sonucunda korunan alanlarda yürüyüş yolları ve C ve D standartlarının genel olarak daha uygun olduğu sonucuna varmıştır. Araştırma kapsamında da Girlevik Şelalesi alanında yürüyüş yolları ve merdivenlerin fiziksel kapasite hesabı için C standartları baz alınmıştır

Çizelge 1. Yürüyüş Yolları için önerilen LOS kriterleri (Itami 2002; Göktuğ vd. 2011)

LOS	Birim Alan (m ² /ziyaretçi)	Akım Yoğunluğu (ziyaretçi/dk/m)	Ortalama Hız	
			(m/dk)	(m/s)
A	>5.6	<14	>78	>1
B	3.7-5.6	14-21	76.2-78	1.27-1.30
C	2.2-3.7	21-33	73.2-76.2	1.22-1.27
D	1.4-2.2	33-49	68.4-73.2	1.14-1.22
E	0.75-1.4	49-60	45-68.4	0.75-1.14
F	<0.75	>60	<45	<0.75

Çizelge 2. Merdivenler için önerilen LOS kriterleri (Itami 2002; Göktuğ vd. 2011)

LOS	Birim Alan (m ² /ziyaretçi)	Akım Yoğunluğu (ziyaretçi/dk/m)	Ortalama Hız	
			(m/dk)	(m/s)
A	1.9	16	32	0.53
B	1.6-1.9	16-20	32	0.53
C	1.1-1.6	20-26	29-32	0.48
D	0.7-1.1	26-36	25-29	0.42
E	0.5-0.7	36-49	24-25	0.40
F	<0.5	>49	<24	<0.40

2. BULGULAR

Erzincan'a 33 km uzaklıkta, Çağlayan Beldesi doğusunda ve Erzincan Ovası'nın güneydoğusunda Munzur Dağları'nın devamı olan Mercan Dağları'nın kuzeydoğu uzantıları üzerinde Girlevik köyünde yer alır. Şelale sularının düşüş yaptığı yüzeyde üç taraça ve dolayısıyla üç düşüş yüzeyi bulunmaktadır. Şelale taşları travertenden oluşmakta olup, toplam su düşüş yüksekliği 50 m'yi geçmektedir (Şahin 2009). Son yıllarda iklim değişikliği sebebiyle yağış miktarlarında görülen azalmadan dolayı, şelaleyi besleyen derelerin ve şelaleden akan suyun miktarında düşüş gözlemlenmektedir. Alan birinci dereceden doğal sit alanıdır (Şekil 3).

Şekil 3. Erzincan Girlevik Şelalesi sit alan sınırları

2.1. Girlevik şelalesi ve yakın çevresinin fiziksel taşıma kapasitesinin belirlenmesi

Girlevik Şelalesinin fiziksel taşıma kapasitesini belirleyebilmek için öncelikle alan içerisindeki yapı ve tesis durumu incelenmiştir. Alan içerisinde bir adet lokanta bulunmaktadır. Bu tesis açık ve kapalı mekânlarıyla ziyaretçilerine hizmet vermekte olup, aynı anda 70-80 konuğu ağırlayabilecek kapasiteye sahiptir (Şekil 4). Alanın en yoğun günlerinde tesis ortalama 500 kişiye hizmet vermektedir. Lokantanın 20 araçlık özel otoparkı bulunmaktadır.

Şekil 4. Alan içerisindeki Şelale Restorandan görüntüler (Nisan 2018)

Girlevik Şelalesi ve yakın çevresi içerisinde bir adet wc ve bir adet çeşme bulunmaktadır. Çeşme (4 musluklu) ve wc (2 kabinli) sayısı alanın büyüklüğüne, ziyaretçi sayısına ve OGM' nin yayınladığı mesire yerleri yapım esasları standartlarına göre; ziyaretçilerin bu tesislere yürüyüş mesafesinin 150 metreden fazla olmaması istenmektedir. Bu bilgiden yola çıkarak alan içerisindeki bu donatılara yürüyüş mesafeleri 400 metreyi aştığı lokasyonlar bulunmakta olup oldukça yetersizdir (Şekil 5).

Şekil 5. Alan içerisindeki çeşme ve wc den görüntüler (Aralık 2018)

Alan içerisinde 60 araçlık bir otopark alanı mevcuttur (Şekil 6). Ziyaretçilerin özel otomobillerini ve tur kabilelerinin otobüs vb. araçlarını park edebildiği otopark alanı mesire yerleri yapım standartlarına göre yeterli sayılabilir. Ancak otopark alanı içerisinde engellilere yönelik park alanı bulunmamakta, bununla birlikte otopark alanı tanımsız ve standartlara uygun bir otopark düzenlemesi bulunmamaktadır.

Şekil 6. Girlevik Şelalesi genel otopark alanından görüntüler (Aralık 2018)

Alan içerisinde pergola, kamelya, piknik masaları, piknik ocakları, bulaşık yıkama yerleri vb. hali hazırda bulunmamaktadır. Ziyaretçiler halı, hasır vb. malzemeleri yanlarında getirerek üzerinde veya alan sahiplerinin ücretli olarak kiraya verdikleri plastik masalar üzerinde piknik aktivitelerini gerçekleştirmektedirler. Mesire yerleri yapım esasları incelendiğinde 1 piknik ünitesinin 5 kişiye hizmet verdiği ve 1 hektarlık (10.000 m²) alanda 50 piknik ünitesi olması gerektiği hesaplanmıştır. Girlevik Şelalesinde piknik aktivitesi gerçekleştirilen alanlar yaklaşık 1,4 hektar (14.000 m²) büyüklüğündedir (Şekil 7). Bu verilere göre alan içerisinde ortalama 70 piknik ünitesi olması gerekmektedir. Bulaşık yıkama yerleri OGM' nin belirlediği standartlara göre her 25-30 aileye hizmet verecek tercihen 4 lavabolu yapılarıdır. Alan kapasitesi incelendiğinde en az 3 veya 4 adet alan içerisinde olması gerekmektedir. Piknik ocaklarında mesire yerleri standartları kapsamında kesin bir sayı belirtilmemekle beraber sahanın kullanım durumu ve yörenin özellikleri dikkate alınarak ihtiyacı karşılayacak düzeyde olmalıdır ibaresi mevcuttur.

Şekil 7. Girlevik Şelalesi içerisindeki piknik alanlarından görüntüler (Mayıs 2018)

Alan içerisindeki mevcut yürüyüş yolları, köprüler, merdivenler, sınır elemanları bakımsız halde olup yoğun kullanıma uygun değildir (Şekil 8). Bunların taşıma kapasitesi ayrıca hesaplanacaktır.

Şekil 8. Girlevik Şelalesi içerisindeki yürüyüş yolları, köprü ve merdivenlerden görüntüler (Aralık 2018)

Alan içerisindeki çöp kutuları incelendiğinde sayılarının yetersiz olduğu ve uygun çöp kovaları olmadığı eski benzin varillerinin çöp kovası olarak kullanıldığı görülmektedir (Şekil 9).

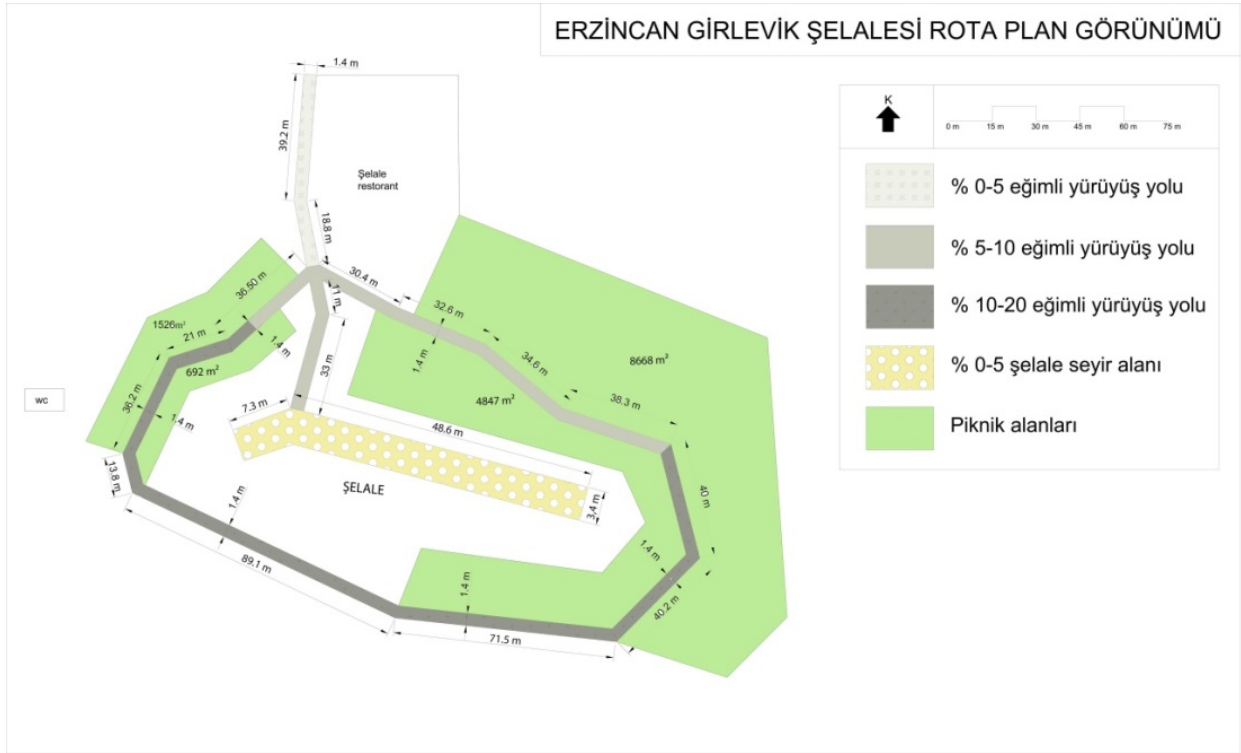

Şekil 9. Girlevik Şelalesi içerisindeki mevcut çöp kutuları ve yönlendirme tabelalarından görüntüler (Aralık 2018)

Erzincan Girlevik Şelalesi ve yakın çevresindeki yaya yollarını gösteren rota planı Şekil 10 da gösterilmiştir. Alan içerisindeki şelale seyir alanı ile yollar belirlenerek, eğim derecelerine göre sınıflandırılmış ve uzunlukları ve genişlikleri tespit edilmiştir.

Girlevik Şelalesi içerisindeki şelale seyir alanı bir başka deyişle görüntüleme platformunun büyüklüğü 190 m² olup, Şekil 10 de alan içerisindeki konumu gösterilmiştir. Bu alanın fiziksel taşıma kapasite hesabı Şekil 2 de gösterildiği gibi alanın büyüklüğü / kişisel alan büyüklüğü şeklindedir. Buna göre;

$190 / 2,17 = 87$ kişi olarak hesaplanmıştır. Bu alanı gün içerisinde kullanabilecek kişi sayısı ise $86 * 2 = 174$ kişidir (Yoğun kullanım dönemlerinde bir gün içerisinde alan içerisinde 2 defa sirkülasyon olmaktadır)

Şekil 10. Erzincan Girlevik Şelalesi rota plan görünümü

Alan içerisindeki yürüyüş yollarının fiziksel taşıma kapasitesinin belirlenebilmesi için yöntemde belirtildiği gibi LOS kriterlerinden C sınıfı baz alınmıştır

Çizelge 3. Yürüyüş Yolları için önerilen LOS kriterleri (Itami 2002)

LOS	Birim Alan (m ² /ziyaretçi)	Akım Yoğunluğu (ziyaretçi/dk/m)	Ortalama Hız	
			(m/dk)	(m/s)
C	2.2-3.7	21-33	73.2-76.2	1.22-1.27

Alan içerisindeki yürüyüş yollarının eğim sınıflarına göre durumları Şekil 10 da görüldüğü üzere; alan içerisindeki yürüyüş yolları parkurunda %0-5 eğimli yolların toplam alanı 81,2 m², %5-10 eğimli yolların toplam alanı 282 m², %10-20 eğimli yolların toplam alanı ise 436,5 m² dir. Yürüyüş yolları için önerilen standartlardan C standardı değerlerine göre;

Yürüyüş yollarının toplam alanı 799,7 m² dir. Buna göre ;

$$799,7 / 2,2 = 363$$

Alan içerisindeki yürüyüş yollarını kullanabilecek maksimum kişi kapasitesidir.

Alan içerisindeki toplam yürüyüş parkurunu anlık olarak kullanabilecek maksimum kişi sayısı 37+128+198 = 363 kişidir. Ziyaretçilere anket çalışması kapsamında alan içerisinde ne kadar süre geçiriyorsunuz sorusuna verdikleri yanıt incelendiğinde alana gelenlerin ortalama 3-4 saat alan içerisinde süre geçirdikleri görülmektedir. Alanın yoğun kullanılan dönemlerde 10.00 ile 18.00 saatleri arasında 8 saat açık kaldığı gözlemlenmiştir. Bu verilere göre gün içerisinde 363 kişilik sirkülasyon alan içerisinde 2 defa tekrar edecektir. Alan içerisindeki yürüyüş yollarını 1 gün içerisinde kullanabilecek maksimum kişi sayısı 363*2 = 726 kişi olarak belirlenmiştir.

Alan içerisinde hâlihazırda alan yakınlarındaki Kırklar Türbesi civarında planlanan sadece bir merdiven alanı bulunmaktadır. Geri kalan alan içerisinde merdivene ihtiyaç duyulan alanlar olmakla beraber bu alanlara herhangi bir

merdiven planlaması gerçekleştirilmemiştir. Alan içerisinde bulunan merdiven alanının fiziksel taşıma kapasitesini hesaplamak için merdivenler için önerilen standartlardan C kullanılmıştır (Çizelge 4).

Çizelge 4. Merdivenler için önerilen LOS kriterleri (Itami 2002)

LOS	Birim Alan (m ² /ziyaretçi)	Akım Yoğunluğu (ziyaretçi/dk/m)	Ortalama Hız	
			(m/dk)	(m/s)
C	1.1-1.6	20-26	29-32	0.48

Bu merdiven alanının büyüklüğü 52 m² dir. C standartlarına göre merdiven alanının fiziksel taşıma kapasitesi; $52 / 1,1 = 47$ kişi merdiven alanını anlık olarak kullanabilecek içerisindeki maksimum kapasitedir. Yürüyüş yollarında olduğu gibi günlük maksimum kullanacak ziyaretçi sayısı ise $47 * 2 = 94$ kişidir.

Eğim sınıflarına göre yürüyüş yollarının ver merdivenin LOS standartlarına göre kullanabilecek kişi sayıları Çizelge 5 de gösterilmiştir.

Çizelge 5. Girlevik Şelalesi Yürüyüş Yolları ve merdivenlerin LOS kriterlere göre anlık fiziksel taşıma kapasiteleri

LOS	% 0-5 eğimli yollar (81,2 m ²)	% 5-10 eğimli yollar (282 m ²)	% 10-20 eğimli yollar (436,5 m ²)	Merdiven (52 m ²)
A	>14 kişi	>50 kişi	>78 kişi	>26 kişi
B	14-22 kişi	50-76 kişi	78-118 kişi	26-32 kişi
C	22-37 kişi	76-128 kişi	118-198 kişi	32-47 kişi
D	37-58 kişi	128-201 kişi	198-311 kişi	47-74 kişi
E	58-108 kişi	201-376 kişi	311-582 kişi	74-104 kişi
F	<108 kişi	<376 kişi	<582 kişi	<104 kişi

Genel olarak fiziksel kapasite hesaplarını inceleyecek olursak alan donatısal anlamda ziyaretçi potansiyeli için oldukça yetersizdir. Mevcut ziyaretçi potansiyeli alanın fiziki olanaklarının oldukça üzerindedir. Görüntüleme platformu, yürüyüş yolları ve merdivenleri gün içerisinde kullanabilecek kişi sayısı ise;

$$174 + 726 + 94 = 994 \text{ kişidir.}$$

Alan incelemelerinden elde edilen veriler ile mülk sahiplerinden edinilen bilgilere göre alan yoğun kullanım günlerinde 1500-2000 arası ziyaretçi ağırlamaktadır. Bu değerlere göre alanın ziyaretçi potansiyeli alanın mevcut fiziksel kapasitesinin oldukça üzerindedir.

SONUÇ

Günümüzde, bireylerin ihtiyaçlarına cevap verebilecek, modern ve sağlıklı bir kent ortamı oluşturulabilmesi ancak tutarlı, gerçekçi, katılımcı ve sürekli bir yaklaşım ile planlama-uygulama-kontrol işlemlerinin bir bütünlük içerisinde gerçekleştirilmesi ile mümkün olabilmektedir (Yılmaz vd 2009). Erzincan Girlevik Şelalesi, Erzincan il merkezine yakın olması, günübirlik rekreasyonel kullanım imkanı sağlaması, yüksek doğal kaynak değerlerine sahip olması, yılın her döneminde rekreasyonel ve turistik faaliyetlere olanak sağlaması sebebiyle tercih edilen bir alan konumundadır.

Yapılan çalışmalar, analizler ve elde edilen sonuçlar ışığında alan için getirilen öneriler şu şekilde özetlenebilir; Erzincan Girlevik Şelalesi ve yakın çevresi önemli bir rekreasyonel potansiyele sahip olmasına karşın alan içerisindeki donatı eksiklikleri sebebiyle alan içerisinde gerçekleştirilen rekreasyonel faaliyetlerin kalitesinde düşüşler yaşanmaktadır. Ayrıca alanın doğal güzelliğinin ve kaynak değerlerinin sürekliliğinin sağlanması için arz-talep ilişkileri ile alan kapasitesinin dengelenmesi gerekmektedir.

Alan içerisindeki mevcut tesisler ve rekreasyonel faaliyetler yetersiz olmasına rağmen alana ulaşım kolaylığı, bireylerin doğa ile iç içe olma isteği, alanın manzara güzelliği ve panoramik görüntüler vb. ziyaretçilerin alanı tercih etme sebeplerinin başlıcalarıdır. Girlevik Şelalesi ve çevresindeki doğal kaynak değerlerinin rasyonel kullanımı açısından, öncelikle mevcut rekreasyonel faaliyetler için gerekli alt ve üst yapılar geliştirilmeli, alan içerisindeki

rekreatif etkinliklerinin çeşitlendirilmelidir. Böylece alanın potansiyeli daha aktif kullanılmış ve ziyaretçilerin alan ile ilgili beklentileri karşılanmış olacaktır.

Rekreasyon alanlarının çok fazla tercih edilmesinin nedeni kent stresinden bıkmış bireylerin doğa ile iç içe olma isteğidir. Rekreasyonel alanlar ziyaretçilerin hizmetine sunulurken koruma-kullanma prensibi çerçevesinde ve alan özelliklerine uygun projelendirme çalışmaları yapılmalıdır. Bu sebeple alan içinde yapılacak çalışmalar ile planlanan rekreasyonel faaliyetler alanın doğal yapısını bozmayacak ve olumsuz yönde etkilemeyecek şekilde planlanmalıdır. Girlevik Şelalesi ve çevresi de eşsiz şelale manzarası ve doğal güzellikleriyle, günümüz dünyasında sayıları giderek azalan doğal alanlar içerisinde korunması ve tahrip edilmemesi gereken alanlardan birisidir. Kısaca alan içerisinde uygulanacak değişiklikler sürdürülebilirlik bağlamında koruma-kullanma dengesi gözetilerek gerçekleştirilmelidir.

Alanın fiziki olanakları ele alındığında; alan içerisinde ortalama 70 piknik ünitesi olması gerekmektedir. Bulaşık yıkama yerleri alan kapasitesi incelendiğinde en az 3 veya 4 adet alan içerisinde bulunmalıdır. Piknik ocaklarında mesire yerleri standartları kapsamında kesin bir sayı belirtilmemekle beraber sahanın kullanım durumu ve yörenin özellikleri dikkate alınarak ihtiyacı karşılayacak düzeyde olmalıdır ibaresi mevcuttur. Bu bilgiden yola çıkarak gelen ziyaretçilerin büyük çoğunluğu alan içerisinde mangal yaptığı için her 8 aile için 1 adet 4 gözlü ocak, toplamda 9 adet ocak uygun alanlara konumlandırılmalıdır. Bu verilere göre alan içerisindeki mevcut donatı elemanları ziyaretçi potansiyeli için oldukça yetersizdir.

Fiziksel kapasite olarak ziyaretçi sayısını görüntüleme platformu, yürüyüş yolları ve merdivenler için ayrı ayrı hesaplanmıştır. Yapılan hesaplamalara göre görüntüleme platformlarında günlük 174 kişi, yürüyüş yollarında 726 kişi ve merdivenlerde 94 kişi olup genel toplam ise 994 kişidir. Alan incelemeleri ve mülk sahiplerinden edinilen bilgilere göre alan yoğun kullanım günlerinde bu sayının çok üzerinde (1500-2000 kişi) ziyaretçi ağırlamaktadır. Bu bilgilerde bize alanın mevcut fiziksel taşıma kapasite değerinin üzerinde kullanıma maruz kaldığını göstermektedir.

Alanın koruma-kullanma dengesi çerçevesinde sürdürülebilirliğinin sağlanması için mevcut durumu üzerinden çözüm önerileri sunmak gerekirse;

Fiziksel taşıma kapasite hesaplarına göre yoğun kullanım günlerinde alan içerisinde ziyaretçi sayısına veya aktiviteler alanın taşıma kapasitesine göre belirli sınırlamalar getirilmelidir. Özellikle alanın yoğun kullanıldığı günlerde fiziksel taşıma kapasitesi üzerindeki kullanımları engellemek için, alanda yöneticiler tarafından ziyaretçiler için yönetim modelleri geliştirilmelidir. Ulusal literatürlerde taşıma kapasitesi ve ziyaretçi yönetim modellerine yönelik araştırmalar son 10 yılda ivme kazanmış olup (Sayan, 2005; Sayan 2013; Göktuğ 2011; Yüksek vd. 2008; Gündüz ve Akpınar, 2002; Gül ve Akten, 2005; Müderrisoğlu, 2002; Akten, 2009) ilgili bakanlıkların dikkatini çektiği düşünülmektedir. Bu bağlamda oluşturulacak yönetim modeli sistemi sayesinde, hem alandaki taşıma kapasitesi üzerindeki kullanımlar engellenecek, hem de ziyaretçilerin rekreasyonel kalitelerinde yoğunluktan kaynaklı düşüşlerin önüne geçilmiş olacaktır. Girlevik Şelalesi ve yakın çevresinin rekreasyonel potansiyelinin 4 mevsim kullanımı için kış aylarında halihazırda gerçekleştirilen şelale alanındaki buz tırmanışı vb. etkinlikler alanın taşıma kapasitesi hesaplarına uygun olacak kullanıcı sayısı ile yaygınlaştırılabilir. Piknik aktiviteleri için gerekli donatı elemanları alanın taşıma kapasitesine göre yerleştirilmelidir. Şelale manzarasının engellenmemesi için şelale çevresindeki halihazırdaki bitki yoğunluğu azaltılmalıdır. Gece konaklama imkânlarındaki eksiklik giderilmelidir.

Alan içerisine koyulacak uyarı ve bilgilendirme tabelaları ile ziyaretçilerin alana verdikleri zararların en aza indirilmesi sağlanmalıdır. Alan içerisinde yapılacak çalışmalar alanın doğal yapısına zarar vermeyecek şekilde gerçekleştirilmelidir. Yapısal elemanlar alanın doğal güzelliğini bozmayacak şekil, boyut ve alanın doğal özelliklerine uygun materyallerden üretilmiş olarak planlanmalıdır. Ayrıca alan içerisindeki rekreasyonel faaliyetlerde hizmet kalitesinin artırılması için turizm ve rekreasyon sektöründe yetişmiş, nitelikli ve eğitilmiş personeller görevlendirilmelidir.

Sonuç olarak, Girlevik Şelalesi ve yakın çevresi yüksek rekreasyonel potansiyele ve yüksek ziyaretçi potansiyeline sahip bir rekreasyonel alandır. Alan içerisinde halihazırda gerçekleştirilen faaliyetlerin başında piknik, manzara izlemek, doğa ile iç içe olmak vb. faaliyetler gelmektedir. Alan bu faaliyetlere fiziki ve donatı açısından uygun bir şekilde planlanmalı ve eksiklikleri giderilmelidir. Girlevik Şelalesi ve yakın çevresinin bu denli yoğun ziyaretçi potansiyeli olmasının sebeplerinin başında alan içerisindeki Girlevik Şelalesinin eşsiz güzelliği gelmektedir. Planlama çalışmaları sırasında şelalenin güzelliğini ön plana çıkaracak çalışmalar, manzara seyir alanları ve suya dayalı rekreasyonel faaliyetler (kano, su bisikleti vb.) alanın taşıma kapasitesine uygun olarak planlanmalıdır. Bu faaliyetler

ancak alandaki hidroelektrik santralinden salınan suyun yağış miktarındaki artışa paralel olarak artırılması ile planlanabilir. Rekreatiyonel kaynakların planlama ve yönetimi aşamasında halkın katılımı da sağlanıp, koruma-kullanma dengesi göz önünde bulundurularak işlevsel, estetik, doğaya uygun ve yönetsel açıdan yeni yaklaşımların en kısa sürede oluşturulması ve uygulamaya konması, Girlevik Şelalesi ve buna benzer alanlara emsal teşkil etmesi açısından ülkemizdeki diğer rekreatiyonel alanlar için büyük önem arz etmektedir. Ayrıca birinci derece doğal sit alanı olmasına rağmen koruma amaçlı imar planı olmayan alan için en kısa sürede koruma amaçlı imar planı hazırlanmalıdır. Yapılan bu çalışma da hazırlanacak plan için altık niteliğindedir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek olmadığını beyan ederim.

Finansal Destek: Yok

Teşekkür: Yok.

KAYNAKÇA

Akten, S., Gül, A., Akten, M., 2009. Korunan Doğal Alanların Katılımcı Yönetim Planında Ziyaretçi Etki Yönetimi Yaklaşımı Modeli, International Davraz Congress on Social and Economic Issues Shaping The World's Future: New Global Isparta

Arnberger, A., Brandenburg, C., 2007. Past on-site experience, crowding perceptions and use displacement of visitor groups to a peri-urban national park. *Environ. Manage.*;40:34-45.

Brush, S., 1975. The concept of carrying capacity for systems of shifting cultivation. *American Anthropologist* 77: 799-811.

Cahill, K.L., J.L. Marion, ve S.R. Lawson, 2007. Enhancing the interpretation of stated choice tradeoff analysis through the application of a verbal protocol assessment. *Journal of Leisure Research*;Second Quarter.39, 2.

Clarke, A.L., 2002. Assessing the carrying capacity of floridakeys. *Population and Environment*, 23/4, 405-418.

Göktuğ, T.H., Yıldız, N.D., ve Demir, M., 2011. Carrying capacity assessment of Tortum Waterfall, Turkey. *Fresenius Environmental Bulletin*, 22(12): 37833791.

Göktuğ, T.H., Yıldız, N.D., Demir, M., ve Bulut, Y., 2013. Taşıma Kapasitesi Kuramının Milli Parklarda Oluşum - Gelişim ve Modellenme Süreci. *Atatürk Üniv. Ziraat Fak. Derg.*, 44 (2): 195-206.

Itami, RM (2002). Estimating Capacities for Pedestrian Walkways and Viewing Platforms. An Report to Parks Victoria Report .pp 20

Manning, R.E., and Lime, D.W., 2001. Crowding norms at frontcountry sites: Avisual approach to setting standards of quality. *Journal Leisure Sciences An Interdisciplinary Journal*, 18 (1), 125-139.

Manning, R., ve Lawson, S., 2002. Carrying capacity as "Informed Judgment": The Values of Science and The Science of Values. *Environmental Management*, 30, 157-168

Odum, E. P., 1959. *Fundamentals of Biology*. 546 p. W .B. Saunders Co., Philadelphia.

Rouphail, Nagui, Joseph Hummer, Joseph Milazzo II, and D. Patrick Allen. (1998). Literature Review for Chapter 13, Pedestrians of the Highway Capacity Manual. Federal Highway Administration Report, February.

Sayan, M.S., Ortaçşme, V., Karagüzel, O., Atik, M., Şahin, T., Yıldırım, E., Avcı, Ü., 2005. Termessos (Güllükdag) Milli Parkı'nda Rekreatyonel Taşıma Kapasitesinin Belirlenmesi. TÜBİTAK Proje no: TOGTAG- 3197, 63s, Antalya.

Sayan, S., Krymkowski, D.H., Manning, R.E., Valliere, W.A., Rovelstad, E.L.,2013. Cultural influence on crowding norms in outdoor recreation: a comparative analysis of visitors to national parks in turkey and united states. Environmental Management. 52:493-502

Shelby, B., and Heberlein, T. 1996. A Conceptual Framework for Carrying Capacity Determination. Leisure Sciences. 6: 433-451.

Şahin, İ. F. 2009. Erzincan İli'nin Turizm Potansiyeli Ve İldeki Ekoturizm Uygulamaları. Doğu Coğrafya Dergisi. 14 (22), 69-88.

Yılmaz, H., Karaşah, B., Erdoğan, Y. E., 2009. According to the Method of Gulez Evaluation of the Recreational Potential of Kafkasör Urban Forest. Artvin Çoruh University, Faculty of Forestry Journal, 10,1;53-61.

Yüksek, T., Cengiz, T., & Yüksek, F. (2008). Doğal alanlarda festival etkinliklerinin korumakullanma açısından değerlendirilmesi: Kafkasör kültür, sanat ve turizm festivali örneği. Ekoloji Dergisi, 17(67), 37-45.

Article Info	RESEARCH ARTICLE ARAŞTIRMA MAKALESİ	
Title of Article	Evaluation of the Effects of High Coastal Structures on Physical and Social Environment; Istanbul European Side Example	
Corresponding Author	Mehmet Şimşek DENİZ İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi, Mimarlık Bölümü msdeniz63@gmail.com	
Received Date	06.02.2020	
Accepted Date	13.05.2020	
Author / Authors	Mehmet Şimşek DENİZ Mahmut DOĞAN Semra K. KATITAŞ ORCID: 0000-0002-5076-1970 ORCID: 0000-0002-1432-3682 ORCID: 0000-0002-8739-4035	
How to Cite	DENİZ, M. Ş. & DOĞAN, M. & KARİP KATITAŞ, S. (2020). İstanbul Avrupa Yakası Örneğinde Yüksek Kıyı Yapılarının Fiziksel ve Sosyal Çevreye Etkilerinin Değerlendirilmesi, Kent Akademisi, Volume, 13 (41), Issue 1, Pages, 37-49.	

İstanbul Avrupa Yakası Örneğinde Yüksek Kıyı Yapılarının Fiziksel ve Sosyal Çevreye Etkilerinin Değerlendirilmesi

Mehmet Şimşek DENİZ¹
Mahmut DOĞAN²
Semra KARİP KATITAŞ³

ABSTRACT:

Throughout history, the coasts that limit the sea, stream sand lakes have received priority attention for human settlements. Coastal areas are the most rapidly changing areas on the earth's surface. Due to their strategic importance, these areas allow multiple functions such as industry, transportation and storage furthermore due to their natural values, they are also suitable for rest and recreation related tourism activities. Coasts are sometimes built for defense structure purposes, sometimes for social use and sometimes due to their panoramic value, are built for the housing and summer house needs of the wealthy.

Beside its central location, Istanbul is also a sea city and has been affected by high coastal structures. In this study, the effects of high coastal structures on the Marmara coast to the near and distant regions were tried to be considered with various factors. The numerical values of the buildings were given by sampling and then the environmental impact values of these buildings were evaluated in the context of different living and urban parameters and the results were reached.

¹Asst. Prof., Sabahattin Zaim University, Faculty of Engineering and Natural Sciences, Department of Architecture, msdeniz63@gmail.com

²Assoc. Prof., Marmara University, Faculty of Political Science, Department of Political Science and Public Administration, mahmutdogan@marmara.edu.tr

³M.A. Student, Marmara University, Institute of Social Science, Local Governments and Urban Policies, sekatitas@gmail.com

ÖZ:

Tarih boyunca deniz, akarsu ve gölleri sınırlayan kıyılar insan yerleşimleri açısından öncelikli ilgi görmüştür. Kıyı kesimleri, yer yüzündeki en hızlı değişime uğrayan alanlardır. Bu alanlar, stratejik öneme sahip mekanlar olması sebebiyle endüstri, ulaşım, depolama gibi çoklu işlevlere imkân vermekte ayrıca doğal değerleri nedeniyle dinlenme- eğlenme turizm faaliyetleri için de uygun konum oluşturmaktadır.

Kıyılar bazen savunma amaçlı yapılar için, bazen sosyal kullanımlar için, bazen de panoramik değerinden dolayı varlıklı kesimin konut ve yazlık ev ihtiyacına yönelik yapılaşmıştır. Merkezi konumu yanında Bir deniz kenti olan İstanbul da yüksek kıyı yapılaşmalarından etkilenmiştir. Çalışmada Marmara sahilindeki yüksek kıyı yapılaşmalarının yakın ve uzak bölgeye etkisi çeşitli faktörlerle ele alınmaya çalışılmış, örneklemelerle binalara ait sayısal değerler verilmiş ve sonrasında söz konusu yapıların çevresel etki değerleri farklı yaşam ve kentsel parametreler bağlamında ele alınarak değerlendirilmiş ve sonuca varılmıştır.

KEYWORDS: High-Rise Building, Coast, Social – Economy, İnfrastructure, Silhouette, Transportation, İstanbul.
ANAHTAR KELİMELER: Yüksek Yapı, Kıyı, Sosyo –Ekonomi, Altyapı, Siluet, Ulaşım, İstanbul.

İstanbul Avrupa Yakası Örneğinde Yüksek Kıyı Yapılarının Fiziksel ve Sosyal Çevreye Etkilerinin Değerlendirilmesi

GİRİŞ:

Betonarme ve çeliğin yaygın kullanımı ve gelişen yapı teknolojisi ile birlikte, 20. yüzyılın başından itibaren kentlerin merkezi bölgelerinde ve sahillerde yüksek irtifalı binalar oluşmaya başlamıştır. İstanbul'un Yenikapı'daki Marmaray Kazıları ile yeniden tanımlanan 8500 yıllık tarihinde Selatin Camileri, Ayasofya, Beyazıt Yangın Kulesi ve Galata Kulesi yüksek yapı statüsünde kabul edilebilir. Ancak bu yapılar ibadet ve savunma amaçlı ve kamusal nitelikli olup, şehrin kadim silüetini oluşturmuşlardır. İstanbul'daki yüksek kıyı yapılarının 2000'li yıllarla başlayan yakın dönem yapıları olarak kabul edilmesi doğru olacaktır.

İstanbul da ilk olarak Maslak-Büyükdere aksında ortaya çıkan yüksek yapılar daha sonra Anadolu Yakası ve Marmara Sahil Şeridinde de inşa edilmiştir. Rant odaklı büyüme, sağlıksız ve öngörülemez kentleşmeyi ortaya çıkarmıştır. Kıyılar ve sahil şeritlerindeki doğal değerler ve kamu amaçlı kısıtlı yapılaşmalar yasa ile koruma altına alınmış ve belirlenmişken parsel bazındaki imar planı tadilatları ile bu alanlar imara açılmıştır. Söz konusu yapıların uzak ve yakın çevrede oluşturduğu ve gelecekte oluşturacağı etkilerin ortaya konması önemli ve değerlidir. İnsanların ortak yaşam alanı olması gereken su kıyılarının spekülatif ve ayrıcalıklı kullanımı gerçeğinin, adalet ve insan hakları kavramlarının tartışılması ve sorgulanmasını beraberinde getirmesi elzemdir.

1. Çevreye Etkileri

Türkiye'de nüfusun genel dağılımı irdelendiğinde; nüfusun %92'lik⁴ bir kesiminin il ve ilçelerde yani şehir merkezlerinde yaşamayı tercih ettiği bilgisine ulaşılır. Bu bilgi kapsamında, şehirde yaşama talebinin bir getirisi olarak mimarinin de değişime uğradığını ve yüksek katlı yapıların inşa edilmesi ihtiyacını ortaya çıkardığını söylemek mümkündür. Şehrin merkezinde veya şehrin coğrafi şartları göz önünde bulundurularak, şehrin kalbi olarak değerlendirilebilecek noktalara inşa edilen bu yapılar; sosyolojik ve psikolojik pek çok araştırmanın konusunu da ihtiva eden bir dokuya sahiptir. Yüksek sahil yapılarının inşa edildikleri yakın çevre ve kent bütününe yansıyan dinamo karakterli etkileri mevcuttur. Bu bölümde söz konusu yapıların yakın ve uzak çevreyle olan ilişkisi, fiziki mekan, altyapı, siluet, sosyo - kültürel, ekonomi, gabari, ulaşım ve iklime etkisi yönünden değerlendirilerek ifade edilmiştir.

⁴ CNN Türk – Nüfus Dağılımı <https://www.cnnturk.com/ekonomi/turkiye/turkiye-nufusunun-yuzde-kaci-koyde-yasiyor-iste-cevabi>

1.1. İnsan ve Sosyal Yaşama Etkisi

Zeytinburnu ve Küçükçekmece gibi gecekondulu mahallelerinin bulunduğu bölgelerde alt gelir grubunun hemen yanı başında yapılan rezidansların ve otellerin inşa edilmesiyle oluşan sosyal ayrışma sürecinin tanımlanması ve tartışılması önem kazanmıştır. Yüksek kıyı yapılarında oturan varlıklı kesimin yakın bölge ile sosyal ilişkileri Zeytinburnu, Bakırköy ve Küçükçekmece örneklerinde farklılıklar göstermektedir.

Bakırköy'deki kıyı rezidanslarının kullanıcıları, Bakırköy ilçe merkezi ile daha çok sosyo – ekonomik ilişkiler kurarken, Zeytinburnu ve Küçükçekmece örneklerinde bu katılım sınırlı kalmakta ve bir ayrışma yaşanmaktadır. Bu olgu yerleşim bölgeleri arasındaki sosyo – ekonomik farklılıklarla ya da benzerliklerle açıklanabilir. Ancak yakın çevrenin kıyıdaki yüksek yapılara tepkiselliği her üç ilçede de benzerlikler göstermektedir. Eski sakinlerin binalarının manzarasının kesilmesi ve bunun sonucunda oluşan gayrimenkullerindeki değer azalmaları ve ilave trafik yükünün getirdiği sorunları bu tepkiselliğin başlıca sebepleri arasında sayabiliriz.

1.2. Çevresel Yapılaşmaya İlişkin Etkisi

Kentsel yerleşimlerde bireylerin merkezi noktalara yakın yaşama gereksinimi, yaşamsal ve kurumsal aktivitelerinin de merkez etrafında yoğunlaşmasına sebep olmaktadır. Öte yandan bu yerleşim devingenliği, merkezin işlevselliğinin artmasına ve bununla birlikte rantsal rekabetin yükselişine neden olmaktadır. Bu bağlamda fonksiyonlarına göre konut/mesken, iş yeri ya da karma kullanım özelliği olan yüksek yapıların; buldukları bölgede ikamet eden bireyler üzerinde oldukça güçlü bir baskı etkeni oluşturduğu saptanmaktadır.

Yüksek kıyı yapıları toplumda konsept ve prestij yapıları kabul edilmektedir. Bölgede iş yapan inşaat firmaları tarafından referans ve röper olarak gösterilecektir. Bu durum inşaat firmalarının gayrimenkul satışlarında ve promosyonlarında yer alacaktır. Söz konusu yapılar çevredeki yeni yapılaşmalar için gelir getirici bir pazarlama unsuru olarak kullanılacaktır.

Yüksek yapıların çevredeki önemli etkisi yoğunluk artışı olarak yansımacaktır. Siteleşme ve toplulaştırma artacaktır. Mahalle kültürünü değil site kültürü diye anılan durum oluşacaktır.

Küçükçekmece ve Zeytinburnu, Bakırköy'e oranla kentsel dönüşümün daha yoğun programlandığı ve uygulandığı ilçelerdir. Bu yapılar ilçelerdeki kentsel dönüşümü hızlandırıcı bir etki sağlayacaktır. Yapılaşma etkileri her üç ilçede de kıyıya yakın mahallelerde güçlü bir etki oluşturabilecek, kıyıda uzaklaştıkça etkileşimin azalacağı öngörülmektedir. Bu etkilenme bölgedeki yeni yapılarda inşaat malzemesi kalitesi ve binalardaki cephe düzenlerini değiştirerek yenilikler getirebilir.

1.3. İmar Planlarına Etkisi

Türkiye de ve İstanbul'daki nazım imar planlarında yüksek yapılar ve gökdelenler için ayrılmış bir bölge olmadığı için gökdelen yapım süreci ayrıcalıklı mevzi imar planı ya da parsel bazındaki plan tadilatları ile yapılagelmiştir. Bu durum imar planlarının bütünlüğünü bozduğu gibi, trafik yükü ve altyapı sorunlarını beraberinde getirmiştir.

Zeytinburnu-Bakırköy sahil aksındaki yüksek yapılar 2009 yılında 1/1000 ve 1/5000 ölçekli Uygulama ve Nazım İmar planlarının mevzi tadilatı ve Siluet plan notlarının değiştirilmesiyle inşa edilmiştir.

İmar planlarının tatbik edildiği çevrede ve ilgili şehrin tamamında oluşturacağı sosyal ve finansal potansiyellerin verimli bir şekilde değerlendirilmesi, şehre dair kazanımların artırılması açısından oldukça önemlidir. Bununla birlikte, bu devininin yaratacağı olası sorunların engellenebilmesi adına, plan kararlarının uygulandığı alan ve çevresi içerisinde meydana gelen tüm dinamikler dikkate alınmalıdır. Bu dinamikler etrafında yer seçimi yapılırken; çevresel alan ve şehre dair etkilerin, çevreden ve şehirden gelen projeye dair dönütlerin oldukça iyi analiz edilmesi gereklidir. Bu bütüncül planlama sistemi hayata geçirilmeli ve titizlikle hazırlanan analizlerin çıktıları, karar süreçlerine yansıtılmalıdır. (Yüksel, Y., Çevik, E., ve Çelikoğlu, Y., 1998)

1.4. Ekonomik Etkileri

Marmara sahil aksı ve Küçükçekmece gölü civarında rezidans ve konaklama tesisi olarak yapılan yüksek binalar, yakın bölgedeki mevcut binaları panoramik olarak olumsuz etkilemiş ve bu durum gayrimenkul değerlerinde azalmaya sebebiyet vermiştir. Söz konusu bölgelerde en önemli şerefiye unsuru manzaradır.

Örneklemlerde de görüleceği üzere yeni inşa edilen yüksek kıyı yapılarında fiyat aralıkları bölge rayicinin üstündedir. Ancak alanda emlakçılar ve daire sahipleriyle yapılan görüşmelerde, bu fiyatların yüksek yapılarla komşu olan mahallelere yansımadağı görülmüştür.

Zeytinburnu ve Küçükçekmece Bölgesindeki Kentsel Dönüşüm ve yeni inşaatlar kendi ekonomik şartları ve dinamikleri kapsamında gelişmektedir.

Konsept proje olarak sunulan yüksek yapılarda insanlar, kendi siteleri dahilinde alışveriş ve diğer gündelik ihtiyaçlarını giderebilmekte ve ilçe esnafına ekonomik olarak önemli bir katkı sağlamamaktadır.

1.5. Şehir Silüetine Etkisi

Gökdelenlerin İstanbul'un 1. derece merkezlerinde, kıyı kesimlerinde ve eski kent dokusu etkilenme bölgelerinde inşa edilmesi yüzyıllar içinde oluşmuş İstanbul silüetinde görsel algı ve bütünlüğün bozulmasına sebep olmuştur.

Bir metropol kent özelliği taşıyan İstanbul gibi kentlerin değişmeyen gerçeklerinden biri de yüksek yapılı şehirleşme hareketleridir. Bu bağlamda; mekânın ruhuna uygun şehirleşme hareketleri, silueti koruyan ve şehirlerin hem tarihinden hem de coğrafyasından gelen özelliklerini koruyan bir gelişim şekli olarak değerlendirilebilir. Böylece, fiziksel mekânda meydana gelen gelişimler, şehrin tarihi belleğinde yer etmiş olan silüetine saygılı bir duruş sergiler nitelikte olacaktır.

1/50 bin ölçekli İstanbul metropoliten Alt Bölge Nazım Plan Raporuna göre İstanbul'da panorama değeri ve silüet etkisi taşıyan 14 adet yer tespiti yapılmıştır. Marmara Denizinden bakış ve silüet çizgisi bu tespitler arasındadır (İstanbul Nazım Plan Raporu, 1995, s.331).

Zeytinburnu – Bakırköy sahil aksındaki yüksek yapılar, Marmara Denizinden ve Anadolu yakasından bakıştaki silueti yüksek dikdörtgen, kare gibi form ve karaltılarla değiştirmiş ancak görsel bir katkı sunmamıştır.

Günümüzde yüksek yapıların buldukları bölgeyle olan ilişkileri değerlendirildiğinde genel beklenti; buldukları bölgelerin kaynaklarını tüketmekten ziyade, ilgili bölgeye ve genel anlamda tüm şehre katma değer sağlamaları yönündedir. Ancak yüksek yapılarla alakalı süregelen tartışmaların genel çerçevesi, bu özellikteki yapıların nasıl ve ne şekilde kurulacağından ziyade şehrin içerisinde hangi alanlarda yer alacağı hususudur.

“İstanbul'da inşa edilen yüksek yapılar geniş çaplı planlama sürecinden geçmeden, tekil birer imaj ögesi olarak tasarlanmaktadır. Bunun neticesinde yükseklik, taban oturumu, parsel bünyesinde kapladığı alan farklılık göstermekte ve yüksek yapılarda çarpık şehirleşme meydana gelmeye başlamaktadır” (Üdürgücü, 2010).

1.6. Altyapıya Etkisi

Yüksek yapıların fiziksel boyutları, fonksiyonları ve bu mekanda yaşayan / mekanı kullanan bireylerin fazlalığı gibi nedenlerin; şehrin altyapı sistemine gereğinden fazla yük getirdiği gerçeği de göz önünde bulundurulması gereken bir faktördür.

Çalışmaya konu olan yüksek kıyı yapılarının tamamı bölge imar planları kapsamında değil, imar plan tadilatıyla yapılan binalardır. Bakanlıklar ve Yerel Yönetimler altyapı bütçe ve yatırım programlarını imar planlarındaki kişi/hektar üzerinden baz alınan yoğunluk değerleri üzerinden hesaplamakta ve programlamaktadır. Dolayısıyla sonradan parsel bazında ayrıcalıklı düzenlemelerle gelen yapılaşmalar kentin elektrik, içme suyu, atık su, doğalgaz ve telekomünikasyon şebekelerinde zorlama müdahalelere sebebiyet vermektedir.

Bu durum beraberinde yeni yatırımları, yeni cadde ve sokak kazılarını, altyapı kesitlerinde ölçek büyümelerini ve ilave maliyetleri oluşturmaktadır.

İlave yoğunluk ve nüfus getiren yüksek yapılarda evsel yakıt olarak doğalgaz ve şehir şebekesinin elektriği kullanılmaktadır. Yapıların enerji ihtiyacında yenilenebilir enerjiden faydalanmaları ve yüksek yapılarda bu durumun mevzuatla desteklenmesi çözüme yardımcı olacaktır.

1.7. Ulaşım ve Trafığe Etkisi

Marmara sahil şeridindeki bu yüksek yapıların satış stratejilerinin önemli bir dayanağı da güçlü ulaşım bağlantılarının odağında olmasıdır. Avrasya tüneli ve yeniden re-organize edilen Banliyö Tren Hattı bu ulaşım ağlarının başında gelmektedir.

Kıyı şeridinde inşa edilen binaların yola katılımlarının sağlanması için yeni yollar ve kavşaklar açılmakta, geometrik düzenlemeler yapılmakta ve sinyalizasyonla desteklenmektedir. Metropol yol özellikli sahil yollarında açılan her bağlantı yolu ilave trafik yükünü beraberinde getirmekte ve trafik akışkanlığını olumsuz etkilemektedir.

Trafik sonuçtur. Temel nedenleri çözmeden yeni yollar, viyadükler ve köprüler açmak sorunları ötelemekte ve kısır döngü oluşturmaktadır.

Rezidans gibi karma konut işlevli yapılarda site yönetimleri daire başına bir araç ayırmaktadır. Otopark Yönetmeliğine göre birim araç için manevra alanı dahil 20 metrekare alan ayrılmalıdır. Ancak bu yapılarda hane başı otomobil sahipliği birden fazla olduğu için otopark ihtiyacı tam olarak imar parseli içinde çözümlenemekte, çevredeki alanlar otopark alanı olarak işgal edilmektedir.

1.8. İklim Değişikliğine Etkisi

Yüksek yapı planlamasında göz önüne alınması gereken bir diğer önemli faktör de bölgenin iklimsel özellikleridir. Marmara Denizi yüksek sahil yapıları denizden gelen hâkim rüzgârın şehirdeki sirkülasyonunu olumsuz etkilemiştir. Beton yoğun yüksek irtifalı yapılaşmalar ve yerleşmelerde ısı adaları oluşmaktadır. Beton bloklardaki ısı toplanmaları neticesinde şehrin hâkim rüzgarlarla oluşan doğal iklimi devreye girmediği zaman yaz aylarında nem oranı ve bunaltıcı hava daha çok hissedilmektedir.

“Yüksek binalar buldukları bölgedeki hava sirkülasyon düzenini değiştirir ve gölgeleri ile kamu alanları üzerinde istenmeyen, kontrolsüz alanlar oluşturur. Rüzgârın şehre girebilmesi için, caddeler rüzgârın yönüne doğru konumlandırılmalıdır. Böylece, şehre giren hâkim rüzgarlar hava sirkülasyonuna engel olmamış olacaktır.” (Katircioğlu, 2016).

1.9. Gölge ve Kontur – Gabari Etkileri

14.06.2014 tarih / 29030 sayılı Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliğinde “Nüfus yoğunluğuna bağlı olmaksızın kat adedinin arttırılmasının istenmesi durumunda önerilecek kat adetlerinin tayininde aşağıdaki formüle göre bulunacak bütün yollardaki karşılıklı bina cepheleri arasındaki asgari uzaklık sağlanacaktır” denmektedir. (Kaynak bu madde kontur – gabari ilişkisini kurmakta olup, $K = (Y1 + Y2) / 2 + 7.00$ metre şeklinde formüle edilmiştir.

Formülde K karşılıklı bina cepheleri arasındaki mesafeyi, Y1 ve Y2 ise yolun iki cephesine önerilecek yapıların yüksekliğini ifade etmektedir. Bu formül ve mevzuata göre yükseklikleri h:15.50 metre olan yolun iki tarafında yer alan binalar arasında 22.50 m yol genişliği bırakılması gerekir (29030 sayılı Yönetmelik, Madde.26).

İstanbul’da kıyılarda inşa edilen yüksek yapıların irtifaları, örneklemelerde de görüleceği gibi bu değerlerin çok üstünde olup kontur – gabari ve mevzuat açısından sorunludur. Yüksek yapılar; rüzgâr tünelleri oluşturma, güneş açısını engelleme, çevresindeki alçak katlı yapılarda ve yaya boyutunda güneşten faydalanamama gibi kontur – gabari çözümsüzlüğünü beraberinde getirmektedir. Günümüzde yüksek binaların yapıldığı birçok ülkede güneş ve manzara engellemesi ile ilgili kurallar, proje denetiminin önemli bir parçası haline gelmiştir.

2. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Akademik çalışmaların ve bu yönde yapılan yayınların; kentin ve onu oluşturan toplumun gündeminde olan sorunları ele alması, tartışması ve karar vericilere yol göstermesi problemlerin çözümü için yol gösterici olabilir. Yüksek kıyı ve kenar yapılarının kentin içi sorunları arttıracığı öngörülmektedir. Kıyıların kentin ve kent halkının ortak değeri ve kullanım alanları olması gerektiği muhakkaktır.

Çalışmanın amacı İstanbul Avrupa yakası örneğinde yüksek kıyı yapılarının çevre etkilerinin değerlendirilmesi ve sonuçlarının ortaya konmasıdır. Yüksek kıyı yapılarının fiziksel ve sosyal çevreye etkileri İstanbul Avrupa Yakası Marmara Denizi Zeytinburnu –Bakırköy aksı ve Küçükçekmece Gölü kapsamında ele alınmıştır.

3. Yöntemi

Yöntem olarak, öncelikle konuyu oluşturan temel kavramlara özet tanımlar yapılmıştır. Çalışmanın başlığını oluşturan yüksek kıyı yapıları kavramı derinlemesine ele alınmış ve 6 farklı bölge rumuzlandırılarak örneklemeler olarak tartışmaya açılmıştır. Yüksek kıyı yapılarıyla birlikte ortaya çıkan etkiler, fiziksel çevre, insan ve sosyal yaşama etkisi, silüet, ekonomi, altyapı, ulaşım –trafik yükü, iklim değişikliği ve kontur-gabari etkileri açısından irdelenmiş ve ifade edilmiştir. Tüm bu değerlendirmeler, ilgili alan araştırmasının sosyolojik ve psikolojik çıktılarının neler olacağı sorunsalı etrafında oluşturulmuştur.

4. Tanımlar

Konu başlığı farklı kavramlardan oluşmaktadır. Çalışmanın anlaşılır olması düşüncesiyle Yüksek Yapı, Kıyı ve Silüet için özet tanımlar getirilmiştir.

4.1. Yüksek Yapı

Yüksek bina tanımı ve sınırlaması ülkeler arasında ve ilgili mevzuatlarında farklılıklar göstermektedir. Ancak özellikleri açısından bir tanımlama yapacak olursak Yüksek Yapılar:

- Düşeyde gelişen
- Taşıyıcı strüktür özelliği ve teknoloji gerektiren
- Yoğun kullanıcı nüfusa sahip
- Devletin veya sektör- şirketin prestijini ve büyüklüğünü ifade eden
- Genel manada kuruldukları alanın uzak veya yakın çevresini; fiziksel alan, mekan dokusu veya çeşitli kentsel altyapı çalışmaları açısından etkileyen yapılardır (Hasol,2007).
- 2017 yılında revize edilen Planlı Alanlar Tip İmar Yönetmeliği ile Türkiye de Yüksek Yapı sınırı 30.50,Çok Yüksek Yapı sınırı ise 60.50 metre olmuştur (30113 sayılı Yönetmelik, Madde-4).

4.2. Kıyıya ilişkin Tanımlar

3621 sayılı Kıyı Yasasına göre:

Kıyı: Kıyı çizgisi ile Kıyı Kenar çizgisi arasındaki alandır.

Kıyı Kenar Çizgisi: Deniz, tabii ve suni göl ve akarsuların, alçak-basık kıyı özelliği gösteren kesimlerinde kıyı çizgisinden sonraki kara yönünde su hareketlerinin oluşturduğu kumsal ve kıyı kumullarından oluşan kumluk, çakıllık, kayalık, taşlık, sazlık, bataklık benzeri alanların doğal sınırı; dar-yüksek kıyı özelliği gösteren kesimlerinde ise, şev ya da falezin üst sınırıdır.

Kıyı (Sahil) Şeridi: Deniz, tabii ve suni göllerin kıyı kenar çizgisinden itibaren kara yönünde yatay olarak en az 100 metre genişliğindeki alandır.

Kıyı (Sahil) şeridinin birinci (A) bölümü: Sahil şeridinin tümü ile sadece açık alanlar olarak düzenlenen; yeşillendirilmiş alan, çocuk oyun alanları, mesire alanları, dinleme alanları bu tanıma girmektedir. Ayrıca yönetmelikte tanımlanan rekreatif alanlardan ve yaya yollarından oluşan, kıyı kenar çizgisinden itibaren, kara yönünde yatay olarak 50 metre genişliğinde belirlenen bölümdür.

Sahil şeridinin ikinci (B) bölümü: Sahil şeridinin birinci bölümünden sonra kara yönünde yatay olarak en az 50 metre genişliğinde olmak üzere belirlenen ve üzerinde sadece Kanunun 8. maddesinde ve Yönetmelikte tanımlanan

toplumun yararlanmasına açık günübürlük turizm yapı ve tesisleri, taşıt yolları, açık otoparklar ve arıtma tesislerinin yer aldığı bölümüdür(3621 sayılı Yasa, Madde-4).

4.3. Siluet

Terim anlamı karaltı ve gölge olarak tanımlanan siluet, Fransızca 'silhouette' kelimesinden türeyen, bir formun yalnız kenar çizgileriyle tek renk olarak beliren görüntüsü, gölgesi olarak ifade edilmektedir. Kentlerde ise uzak bakışta gündoğumu ya da günbatımında kontur çizgileriyle ortaya çıkan genellikle yüksek kagir yapıların oluşturduğu ve şehrin karakteristiğini oluşturan görüntü ve çizgiler şehir siluetini oluşturur (Kuban,1980).

5. Örneklemeler

İstanbul şehrinin mimari dokusu incelendiğinde, özellikle son yıllarda ortaya çıkan çok katlı yapılar dikkat çekmektedir. Çalışma kapsamında bu yapıların yoğunlukla yer aldığı bölgeler incelendiğinde; Avrupa yakasındaki kıyı yüksek yapıları Zeytinburnu, Bakırköy aksında ve Küçükçekmece Gölü kenarı baz alınarak değerlendirilmiştir.

Örneklemelere konu olan bu yapıların; arsa büyüklükleri, işlevleri, bağımsız bölüm, sayıları, plan bilgileri ve gayrimenkul rayiç değerleri hakkında bilgiler verilmiştir. Öte yandan bu bilgiler ışığında genel bir değerlendirilme yapılmış ve sosyolojik gözlemlere yer verilmiştir.

Yayın etiği gereği, örnekleme konu olan bu yapıların proje ve ticari isimlerine yer verilmemiş olup; harflerle rumuzlandırılmış ve erişim sağlanan bilgiler de bu bağlamda dikkatle ifade edilmiştir.

5.1.A Harfi ile Gösterilen Yapı

Zeytinburnu ilçesinde yer alan ve çalışma kapsamında A harfi ile gösterilen bu yapı; üç ayrı bloktan oluşmakta olup, Apart Otel, Rezidans Turizm Kompleksi olarak işlevlendirilmiştir. Proje alanına dair raporlar incelendiğinde, alanın 27.79 dönümden meydana geldiği görülmektedir.

Söz konusu yapının imar hakları 1/1000 ölçekli Zeytinburnu Uygulama İmar Planı ve 1/5000 ölçekli Nazım İmar Tadilat Planı kararları kapsamında 10.10.2008 tarihli Zeytinburnu belediye meclisi ve 13.03.2009 tarihli İstanbul Büyükşehir Belediye Meclisi kararına göre tanzim edilmiştir.

Mimari Avan ve Uygulama Projesine göre 27.791 metrekare yüzölçümlü arsada taban alan kullanımı 0.50 ve emsal 2.50 olmasına rağmen 150.017 metrekare toplam inşaat alanı bulunduğu ve 23.158 metrekarelik alan emsal dışı tutularak fazladan inşaat yapıldığı tespit edilmiş ve ayrıca plan dışı kullanımlar getirilmiştir (Mimarlar Odası, İstanbul Büyük Kent Şubesi Raporu, 2010).

Proje kapsamında 36,32 ve 28 katlı 137.80mt, 123.80 m ve 108.10 mt, yüksekliklerinde olmak üzere 3 ayrı gökdelen inşa edilmiştir. Bloklarda 496 adet bağımsız bölüm bulunup 2012/Ağustos tarihinde inşaatlar bitirilmiştir(Resim-1).

Söz konusu yapılardaki satılık veya kiralık gayrimenkullerin fiyatları incelendiğinde, orta segmentin oldukça üstünde olan bir fiyatlandırma politikası görülmektedir. Bu bağlamda satılık gayrimenkullerin fiyat aralığı 1.285.000tl-1.805.000 TL arasında olup, kiralık gayrimenkuller ise 9.000 TL-20.000 TL arasında değişmektedir(Url-1).

Resim 1. Zeytinburnu A Yapısı (www.finans.mynet.com 2019)

5.2. B Harfi ile Gösterilen Yapı

Çalışmaya konu olan ve B harfi ile gösterilen bu yapı dizisi de, A harfi ile gösterilen örnekte olduğu gibi Zeytinburnu sahil aksında yer almaktadır. B harfi ile gösterilen bu yapı; 17 katlı bir yapı olup 6 bloktan meydana gelmektedir. İlgili yapıya ilişkin alan raporları incelendiğinde, yaklaşık 63.500 metrekare alan üzerine kurulmuş olan bir yapıyla karşılaşılmaktadır(Resim -2). Bu yapıya dair genel kullanım alanları araştırıldığında; çoğunlukla konut, ofis, otel veya iş merkezi olarak kullanılmaktadır.

1/5000 ölçekli Zeytinburnu Nazım İmar Planında konut, ofis ve otel işlevi verilmiş olup, ilgili yapıda 1074 bağımsız bölüm bulunmaktadır. Gayrimenkullerin satılık değeri 1.855.000 TL ile 7.935.000 TL arasında değişmektedir(Url-2).

Resim 2. Zeytinburnu B Yapısı (www.emlakrotasi.com.tr 2019)

5.3.C Harfi ile Gösterilen Yapı

A ve B örneklemlerinde olduğu gibi, C örneklemini de Zeytinburnu sahil aksında bulunmakta olup 111.000 metrekare alan üzerine inşa edilmiştir. Toplam 1712 adet bağımsız bölüm bulunmaktadır (Resim-3). Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, Emlak Konut ve özel sektör iş birliği ile daire, rezidans ve ofis olarak inşa edilmiştir (Url-3).

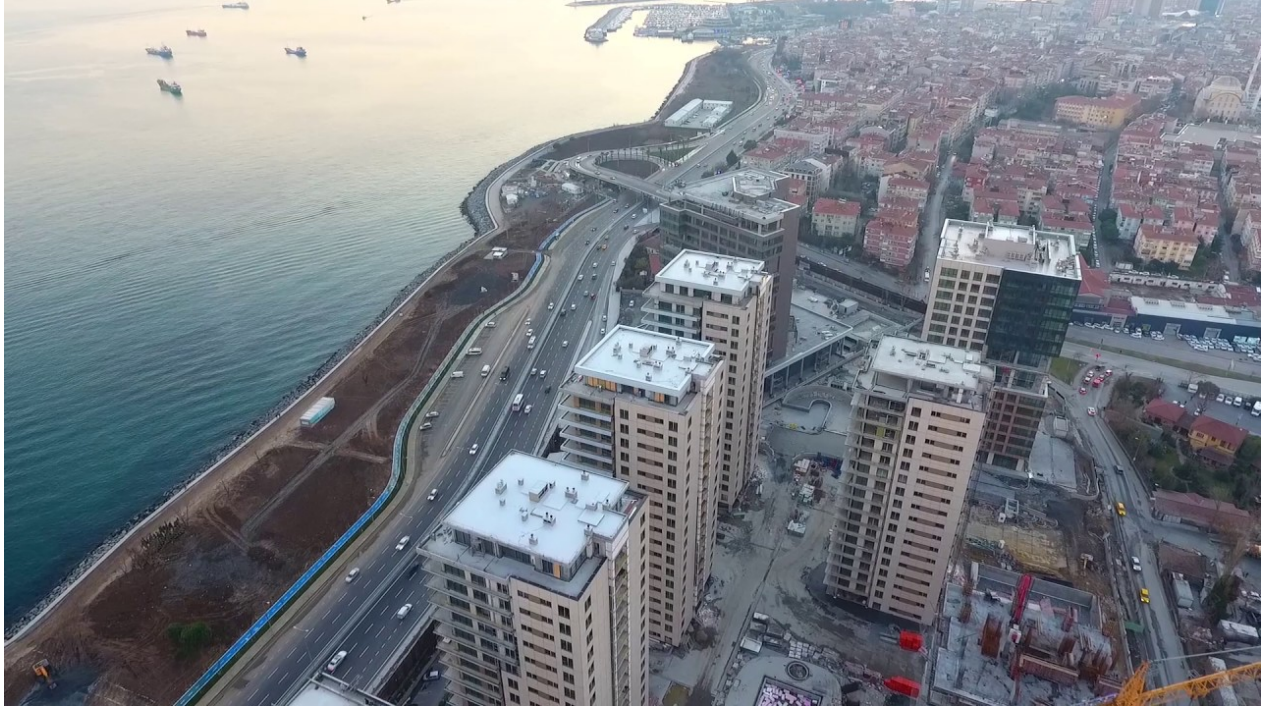

Resim 3. Zeytinburnu C Yapısı (www.baretdergisi.com 2019)

5.4.D Harfi ile Gösterilen Yapı

D harfi ile gösterilen bu yapı; Bakırköy İlçesinde 62.500 metrekare alan üzerine inşa edilmiş olup 10 bloktan oluşmaktadır(Resim-4).

Her blokta 17 kat olup toplam 407 bağımsız bölüme sahiptir. Yapılar Rezidans ve otel olarak işlev görmektedir. Satılık gayrimenkullerin fiyat aralığı 1.680.000 TL ile 11.880.000 TL arasında değişmektedir(Url-4).

Resim4. Bakırköy D Yapısı (www.youtube.com 2019)

5.5.E Harfi ile Gösterilen Yapı

E harfi ile değerlendirilmeye açılan bu yapı; Zeytinburnu Kazlıçeşme mahallesinde bulunmaktadır (Resim-5).

Öncesinde daha yüksek olarak projelendirilen yapı, kamuoyundan gelen tepkiler üzerine tadilat projesi ile 70 metreye düşürülmüştür.13.500 metrekare alan üzerine rezidans ve konut işlevli 29 kat olarak inşa edilmiştir. 499 bağımsız bölüme sahiptir (Url-5).

Resim 5. Zeytinburnu E Yapısı (M.Şimşek DENİZ tarafından fotoğraflandırılmıştır. 2019)

5.6.F Harfi ile İncelenen Yapı

F harfi ile gösterilen bu örneklem yapı; Küçükçekmece Gölünün önünde bulunmaktadır (Resim-6). 38.000 metrekare üzerine oturumlu, 14 katlı 8 bloktan müteşekkildir. Projede 810 bağımsız bölüm bulunmaktadır(Url-6).

Resim 6. Küçükçekmece F Yapısı (www.emlaktasondakika.com 2019)

TABLO 1. Örnekleme Yapılan Binalara İlişkin Sayısal Veriler

YAPI ADI	ARSA BÜYÜKLÜĞÜ	İŞLEV	BAĞIMSIZ BÖLÜM SAYISI
A YAPISI	28 DÖNÜM	KONUT	496
B YAPISI	63.5 DÖNÜM	KONUT- OTEL- OFİS	1074
C YAPISI	111 DÖNÜM	KONUT- OFİS	1712
D YAPISI	62.5 DÖNÜM	KONUT- OTEL- OFİS	407
E YAPISI	13.5 DÖNÜM	KONUT	499
F YAPISI	38 DÖNÜM	KONUT	810
TOPLAM	316.5 DÖNÜM		4850

SONUÇ:

Örnekleme olarak ele aldığımız altı adet yüksek kıyı yapılarında toplam 4898 adet bağımsız bölüm bulunmakta olup 316.500 metrekare sahil alanı imara açılmıştır. Hane başına kabul edilen kişi sayısı dört kişi ile çarpıldığında 19.592 yeni nüfus geldiği kabul edilebilir (Tablo-1). İstanbul Avrupa Yakası Zeytinburnu-Bakırköy aksı ve Küçükçekmece Gölü önünde inşa edilen yapılar 3621 sayılı Kıyı Kanunu ve Yönetmeliğinde tanımlanan 100 metre genişliğindeki koruma bandına aykırı olarak yapılmıştır. Ayrıcalıklı plan ve rant odaklı büyüme sonucunda ortaya çıkan mekânsal ilişkiler ve bu ilişkilerin oluşturduğu karayolu trafiği bölgede yeni viyadük, bağlantı yolu ve kavşakların yapılması sonucunu getirmiş ve kentin trafik yükünü arttırmıştır. Tarihi silüete sahip şehirlerde; İstanbul Marmara sahil şeridi örneğinde olduğu gibi yeni yapılan yüksek binalar silüet uyumuna katkı oluşturmamakta ve form olarak olumsuz bir etki bırakmaktadır. Şehrin silüetini etkileyen gökdelenlerin farklı parametrelerden irdelenmesi, getireceği fırsat ve tehditlerin ortaya konması ve tartışılması, yüksek yapıların yer alacağı alanların üst ve alt ölçekli planlarda önceden belirlenerek ulaşım ağlarının çözümlenmesi doğru bir yaklaşım olacaktır. Parsel bazında yapılan spekülasyon imar planı tadilatları ait olduğu bölgede imar ve sokak rejimlerini değiştirmiş, çevresindeki binaların yoğunluk ve yükseklik artışı taleplerini baskılamıştır.

Örneklemelelerdeki yeni kıyı binaları inşa edildikleri bölgenin kültürüne ve dokusuna yabancı, farklı bir konsept ve malzeme ile inşa edilmiş olup, sahil aksının birbirine yakın iki yakasında, birbirine yabancı yerleşim alanları oluşmuştur. Bu durum yüksek gelir gruplarının, yeni bir bölgeye gelmesi ve yerleşim alanlarını kendi dinamikleri çerçevesinde yönlendirdiği ve baskıladığı Soylulaştırma kavramı ile açıklanabilir. Gelir seviyesi yüksek olan varlıklı kesimin binalarında, elektrik, su ve doğalgaz tüketimi ortalama tüketicinin üstünde gerçekleşmektedir. Kıyı bölgelerinde oluşan yaklaşık 20 bin nüfus, yeni altyapı yatırımlarını gerekli kılacak ve artan maliyet tablosu ilgili kurumun genel bütçesinden karşılanacak ve dolayısıyla bedelini tüm kent ödeyecektir. Kıyı önündeki karma işlevli yüksek yapılar kontur-gabari ilişkisi açısından sorunlu olup Marmara Denizinden gelen hâkim rüzgarlar da kesintiye neden olacak ve arka fonda kalan binalar gün ışığından daha az yararlanacaktır. Zeytinburnu – Bakırköy sahilindeki yeni yüksek yapıların daire rayiç bedelleri 1.280.000 TL ile 11.880.000 TL arasında bulunmakta, kiralamalar ise 9.000 TL ile 20.000 TL arasında değişmektedir. Bu rakamlar çevre mahallelerindeki rayiç değerlerin çok üstündedir. Birbirine bu kadar yakın ve geçişken olan yerleşim alanlarındaki büyük değer farkı sağlıklı bir kentsel büyümeyi zorlaştırmaktadır.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek olmadığını beyan ederim.

Finansal Destek: Yok

Teşekkür: Yok.

KAYNAKÇA

AKARSU, S. (2014). Sosyal Belediyecilik-Zeytinburnu Belediyesi Örneği, İstanbul.

AYDIN, T. (2013). Zeytinburnu'nda Kentsel Ayrışma, İstanbul.

AYGM, (2015). Kıyı Yapıları Planlama ve Tasarım Teknik Esasları.

CNN TÜRK (2019) – Nüfus Dağılımı <https://www.cnnturk.com/ekonomi/turkiye/turkiye-nufusunun-yuzde-kaci-koyde-yasiyor-iste-cevabi>

ÇELİK, K. (2006). Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Kıyı Kullanımı ve Mülkiyet, Kent Bilgi Sistemi(KBS) ve Belediyeler için Önemi, Türkiye'nin Kıyı ve Deniz Alanları VI. Ulusal Konferansı, Muğla Üniversitesi, Muğla.

EKE, F. (1995) Kıyı Mevzuatının Gelişimi ve Planlama, T.C. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Teknik Araştırma ve Uygulama Genel Müdürlüğü, Yayın no:77, Ankara.

ERKEKEL, A. (2006). Yüksek Bina Strüktürel ve Kabuk Alt sistemlerinin ilişkisi ve Gelişimi, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

GÜLERYÜZ, M. & DOSTOĞLU, N. (2012). "Yüksek Binalar ve Sürdürülebilir Mimarlık: Çelişkiler, Beklentiler", Yapı, Aylık Mimarlık Tasarım Kültür Sanat Dergisi, No. 368, İstanbul.

HASOL, D. (2007). Yüksek Yapı Tutkusu, Yapı Dergisi, Yapı Endüstri Merkezi, Ocak Sayısı, İstanbul.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi. (1995). 1/50.000 ölçekli İstanbul Metropolitan Alan Alt Bölge Nazım Plan Raporu, Şehir Planlama Müdürlüğü, İstanbul.

KATIRCIOĞLU, N. (2016). Yüksek Yapıların Avantajlarının ve Dezavantajlarının İstanbul Örneği Üzerinde İrdelenmesi, İstanbul.

KAYACAN, T. (2010). Kentsel Dönüşümde Halkın Katılımının Rolü ve Önemi Zeytinburnu ve Karanfilköy Örnekleri, İstanbul.

KELEŞ, R. (2009). Çevre Politikası. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Kıyı Yasası. (1990). 3621 sayılı s.6.

KUBAN, D. (1980). Mimarlık Kavramları, 2. baskı, İstanbul.

Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi. (2010). Mesleki Denetime Çevresel Etki Değerlendirmesi Çekince Raporu.

Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği. (2007). 03.07.2007 tarih/30113 sayılı Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği, madde 4, s.6

SESLİ, F.A, AKYOL, N. (1999) Türkiye’de Kıyı Alanları Konusunda Geçmişten Günümüze Ulusal Mevzuat, TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisliği Dergisi, Temmuz sayısı, sayı: 86, s.101-111, Ankara

UZUN, H. (2009). “Kentsel Dönüşüm Uygulamalarının Kent Özlemi ve Kentlilik Açısından Değerlendirilmesi”. Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

ÜDÜRGÜCÜ, A. (2010). Yüksek Yapılar İçin Karar Verme Rehberinin Oluşturulması, İstanbul.

YÜKSEL, Y., ÇEVİK, E., ve ÇELİKOĞLU, Y. (1998). Kıyı ve Liman Mühendisliği, BETA Yayınları, İstanbul.

Article Info	RESEARCH ARTICLE	ARAŞTIRMA MAKALESİ	
Title of Article	A Socio-Cultural Evaluation of The Architectural and Environmental Effects of Landscape Arrangements in Istanbul with a Survey Study		
Corresponding Author	Emine Sibel HATTAP Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu, Mimari Restorasyon Programı, sibel.hattap@msgsu.edu.tr , sibelhattap@gmail.com		
Received Date	10.02.2020		
Accepted Date	18.03.2020		
Author / Authors	Emine Sibel HATTAP Aysel TARIM	ORCID: 0000-0003-3616-4421 ORCID: 0000-0001-9635-8821	
How to Cite	HATTAP E.S., TARIM A., (2020). A Socio-Cultural Evaluation of The Architectural and Environmental Effects of Landscape Arrangements in Istanbul with a Survey Study, Kent Akademisi, Volume, 13 (41), Issue 1, Pages, 50-77.		

A Socio-Cultural Evaluation of The Architectural and Environmental Effects of Landscape Arrangements in Istanbul with a Survey Study

Emine Sibel HATTAP¹
Aysel TARIM²

İstanbul'daki Peyzaj Düzenlemelerinin Mimariye ve Şehre Katkısının Anket Çalışması ile Sosyo-Kültürel Açısından Değerlendirilmesi

ÖZET/ABSTRACT:

Büyük bir metropol olan ve nüfusu 15 milyonu aşan İstanbul'da özellikle son yıllarda peyzaj çalışmalarına ağırlık verilmiş, yeşil alanların artırılması için belediyeler büyük gayret göstermiştir. Son yıllarda her Nisan ayında lale festivali yapılmakta ve şehrin sokakları, parkları, yeşil alanları renk renk laleler ile donatılarak İstanbul'da yaşayanları, ziyaretçileri memnun eden görsel şölenler olmaktadır. Aynı şekilde şehirde en önemli turistik meydan olan Sultanahmet meydanında her sene Nisan ayında dünyanın en büyük çiçek halılarının biri hazırlanmaktadır. Bunların dışında İstanbul'da alt geçit, karayolları üzerindeki bazı peyzaj çalışmalarında zorlamalar olduğu ve güzel yeşil alanlar, dikey bahçeler yaratmak adına tutarsız, karmaşık alanlar yaratıldığı gözlemlenmektedir. İstanbul'da bir yandan yeşil alanlar artırılmaya çalışılıp, peyzaj çalışmaları da hız kazanırken, Taksim meydanı gibi, adeta İstanbul halkının toplanma, buluşma meydanı olan bir alanda neredeyse hiç peyzaj çalışması olmaması, çirkin beton bir alan olması da tepki çekmektedir, aynı şekilde en turistik caddelerden biri olan İstiklal Caddesi'nde neredeyse hiç ağaç olmaması da büyük çelişkidir. Şehrin diğer sokaklarında, ana alterlerde rengarenk çiçekler, bitkiler çok beğenilirken, halkta bunlara harcanan bütçe ile neler yapılabilirdi diye düşünceler olmakta, tutarsız bir yaklaşım ortaya çıkmaktadır. Parkların, bahçelerin, yeşil alanların, rengarenk çiçeklerin artması kente mimari açıdan büyük katkıda bulunurken, aynı zamanda çok yoğun nüfus ve trafik problemi olan şehre nefes aldirmakta, insanların sosyalleşmeleri, rahatlamaları için fırsatlar yaratmaktadır. Çalışmada İstanbul'un farklı özelliklerdeki bölgelerinde yaşayan halk ile şehirdeki peyzaj çalışmaları üzerine anketler yapılarak, sonuçlar değerlendirilmiştir.

¹ Mimar Sinan Fine Arts University, Vocational School, Architectural Restoration Program, sibel.hattap@msgsu.edu.tr, sibelhattap@gmail.com

² Yıldız Technical University, Faculty of Architecture, Restoration (PhD Student), ayseltarim@gmail.com

A Socio-Cultural Evaluation of The Architectural and Environmental Effects of Landscape Arrangements in Istanbul with a Survey Study

In the recent years landscaping and attempts to increase green areas in Istanbul, a metropolis with a population of 15 million inhabitants, increased by the growing efforts of municipalities. Also, in the recent years, a tulip festival is celebrated every April and the city streets, parks, green areas are decorated with different colored tulips in order to create breathtaking sceneries for the inhabitants and visitors of Istanbul. Similar to the tulip fest, every year on April one of the world's largest flowerbeds is prepared on the touristic Sultanahmet Square. Besides these, in an attempt to create new and beautiful green areas and vertical gardens, disconnected and improper landscaped areas can be found near underpasses and highways. On one hand greening and landscaping efforts are increasing in Istanbul by the day; on the other hand, major gathering spots for the citizens of Istanbul, such as the Taksim Square, lack the same efforts are turned into ugly concrete lots. It is also gravely conflicting that there is not a single tree on the touristic Istiklal Avenue. Although, major streets and highways all around the city are decorated with flowers and vertical gardens, inhabitants do wonder what else could be achieved with all the money spent towards landscaping. The increasing number of flowers and greenery in parks, gardens, and green areas, not only improve the city in an architectural sense and allow this overpopulated and traffic plagued city to breathe a little, but also offer its inhabitants new places to socialize and recreate. In this study, surveys will be conducted on the landscaping work done in different parts of Istanbul and the results will be evaluated.

KEYWORDS: İstanbul, Metropolis, Landscaping, People, Architecture, Survey,

ANAHTAR KELİMELELER: İstanbul, Peyzaj, Metropol, Halk, Mimarlık, Anket

1. Introduction

In recent years, due to reasons such as economic and industrial developments, rural to urban migration and cities' population has increased concentratedly. This increase has heavily affected cities both socially and physically.

Due to the increasing constructions and heavy migration into the city especially in recent years, Istanbul has suffered major negative changes in its physical structure. On one hand city's existing green areas, especially in city's focal points, are decreasing; on the other hand, new green areas are being created under the name of National Gardens. This change causes a great dilemma among the Istanbul's citizenry. Robert Venturi, of whose views this study benefit from, says that he prefers the complicated things to the obvious, the simple things to the confusing, the better designed to the basic, and that he supports the new that respects the old. He views the world unprejudiced, finds designs considered to be ugly, basic, wishes for an impure architecture and emphasizes the symbolic contents in architecture (Venturi R.,pp.i-iii, 2005). Venturi's view has been a beacon for the preparation of this study's survey questions and taken into consideration during evaluation.

1.1. Purpose of the study

The objective of this study is to find out what the people of Istanbul, a capital of culture, think about the vegetation projects and available parks in terms of accessibility, usage and amount depreciatively, and to measure the level of satisfaction. Also, based on the opinions and suggestions of the surveyed citizens, to evaluate the results on a social-cultural and architectural-landscape design aspect. Roberto Venturi's views have been taken into utilized in order to complete this study.

1.2. Method of the study

In order to list Istanbul's existing parks, on both European and Asian sides, and evaluate them from different perspectives, conducting and analyzing a survey among citizens of different age groups, occupations and status living in different parts of the city. 53 multiple choice questions, of which's answers can be socio-culturally evaluated, have been prepared for the survey. 54th question on the survey asks for the further opinion, suggestion and requests of the participants. Most important answers from the survey have been tabulated.

1.3. About Istanbul

Istanbul is Turkey's most populated, economically, historically and socio-culturally most important city. Being an intercontinental city, Istanbul is on two continents; the European side is also known as the Rumeli side and the Asian side is also known as the Anatolian side (fig.1).

Fig.1: Map of Istanbul [Url 1]

Istanbul is a cultural capital of the World standing between Europe and Asia that has been a settlement, based on the recent Yenikapı excavations, for almost 8500 years, a city for 3000 years, and a capital for 1600 years [von Albrecht Knechtel & Tuğrul Artunkal, Kamera Frank-Peter, 2010].

The city has been home to many civilizations and cultures over the ages where people from many religious, lingual, racial backgrounds have lived together. It has preserved its cosmopolitan and metropolitan structure over the centuries and have become an unmatched mosaic of cultures. Istanbul is a world capital and one of the few places on the world that has been the center of the world and remained as such for a long period of time.

Today, Istanbul is one of the world's most important cities with a population of 15 million, a surface area of 5.712 km², 647 km long shoreline, 3 bridges across the Bosphorus, 1 Eurasia tunnel under the Bosphorus, 28 ports, 50 docks, 233 km of railways with 17 lines, 9 islands, 39 districts, 712 hotels, 28.650 restaurants and 4 seasons with a temperature between -11 and 40 C degrees throughout the year.

Istanbul, the bridge that connect Europe and Asia, has served as the capital for the Roman, Byzantine and Ottoman empires. The city attracts about 13 million foreign tourists annually with its 1796 sites, 28 palaces, 91 museums, 93 baths, 595 historic fountains.

In addition to all this with its 49 universities, 9103 schools, 36 libraries, 227 theatres, 882 cinemas, 2 passenger airports, 1 cargo airport, and 2 million 380 thousand, 300 decare (one tenth of an hectare), 44% of the city's surface area, covered with forests, Istanbul is one of the world's most important cities [Url-2].

2. Current Status of Parks and Gardens in Istanbul Province

There are in total 39 districts in Istanbul, 25 of which are on the European side and the remaining 14 on the Asian side, and these districts consist of 782 neighborhoods. There are at least one park nearly in every neighborhood in Istanbul and in this study refers to the latest status of Istanbul's parks (Tab1.-2).

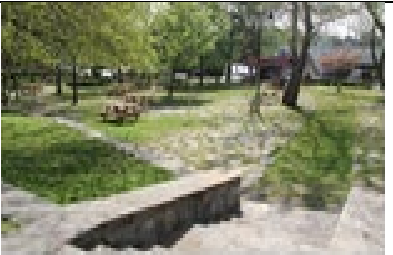

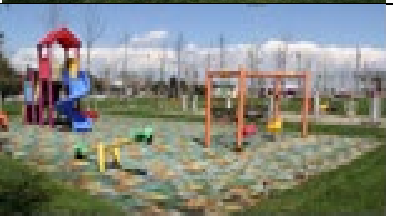

2.1. European Side

Below listed are some parks with name, location and properties on the European side:

Tab. 1 Istanbul European Side Current Parks and Their Properties [Url-3]

Park's Location	Park's Name	Park's Properties	Park's Picture
Arnavutköy	Arnavutköy Şehir Parkı	84.408,10 m2 surface area 2 Kids' Playgrounds 3 Fitness areas, 2 fountains Basketbol Court Football Field	
Avcılar	Avcılar Sahil Parkı-1	116.634,60 m2 surface area 4 Kids' Playgrounds 3 Fitness areas 1000 m long walkway	
Avcılar	Avcılar Sahil Parkı-2	182.720,60 m2 surface area 4 Kids' Playgrounds 2 Fitness areas 1 Skatepark	
Avcılar	Cemal Kaytaç Parkı	33.964,36 m2 surface area 1 Kids' Playground 1 Fitness area	

Avcılar	Küçük çekmece Sahil Parkı	63.354,21 m2 surface area 1 Fitness area, 1 Walkway 1 Private Cafe 1 Private Theme Park 1 Private Go-Kart ring	
Bağcılar	Bağcılar Trafik Eğitim Parkı	7.000 m2 1 Kids' Playgrounds	
Bağcılar	Azerbaycan Dostluk Parkı	33.000,00 m2 surface area 2 Kids' Playground 1 Fountain 3 Basketball Court 1 Picnic Area	
Bağcılar	Bağcılar Merkez Mahallesi Bölge Parkı	28.971,01 m2 surface area 3 Kids' Playground 1 Fitness area 1 Fountain	
Bahçelievler	Kıbrıs Parkı	1 Kids' Playground 1 Private Cafe 1 Fountain, 1 Walkway	
Bakırköy	Çamlık Parkı	3.621,11 m2 surface area 1 Kids' Playground 2 Fitness areas 1 Basketball Court	

Bakırköy	Kayalı Bahçe Parkı	4.429,34 m2 surface area Seating areas 1 Private Cafe	
Bakırköy	Zuhuratbaba Parkı	926.08 m2 surface area 1 Kids' Playground 1 Fitness area	
Bakırköy	Bakırköy Cevizlik Parkı	4.212,85 m2 surface area 1 Kids' Playground	
Bakırköy	Bakırköy Sakızağacı Parkı	5.236,53 m2 surface area 1 Kids' Playground 1 Fitness area	
Bakırköy	Bilal Bozkaya Parkı	1.367,75 m2 surface area 1 Kids' Playground 1 Basketball Court	
Bakırköy	Deniz Aktaş Parkı	6.566,65 m2 surface area 1 Kids' Playground 1 Fitness area	
Bakırköy	Dinazorlu Park	1.756,98 m2 surface area 1 Kids' Playground	

Bakırköy	Florya Sahil Parkı	107.115,66 m2 surface area 5 Kids' Playground 1 Fitness area 1969 m long Walkway 2100 m long Bicycle road	
Bakırköy	Kazakistan Parkı	18.792,56 m2 surface area 1 Fitness area, 670 m Walkway 1 Fountain	
Bakırköy	Şehit Gülşen Bahadır Parkı (Yeşilköy Sahil Parkı)	175.867,85 m2 surface area 1 Kids' Playground 1 Fitness area 2994 m long Walkway 3000 m long Bicycle road 1 Basketball Court	
Bakırköy	Aytekin Kotil Parkı	68.248,17 m2 surface area 4 Kids' Playgrounds 3 Fitness areas 1 Basketball Court 1869 m long Walkway 2300 m long Bicycle road	
Başakşehir	Başakşehir Tatarcık Parkı	150.000 m2 surface area, 3 Kids' Playgrounds, 2 Fitness areas 1 Bicycle road, 1 Football Field 1 Basketball Court, 1 Volleyball Court 1 Picnic area	
Başakşehir	Başakşehir Spor Parkı	38.350 m2 surface area 4 Kids' Playgrounds 3 Fitness areas Walkway and Bicycle Road 1 Basketball Court, 1 Football Field 1 Volleyball Court, 1 Skatepark 1 Picnic area	

Başakşehir	TokiHoşdere Hayat Parkı	140.000,00 m2 surface area 4 Kids' Playgrounds 1 Fitness area, 1 Mini Golf Course 1 Basketball Court 1 Skatepark, 2000m Bicycle Road 1 Pond	
Başakşehir	BaşakşehirOnur kent Park-1	27.335,95 m2 surface area 1 Kids' Playground 1 Basketball Court	
Başakşehir	Kayabaşı Mahallesi Parkı-1	32.719,47 m2 surface area 3 Kids' Playground 1 Fitness area 1 Basketball Court 1 Football Field	
Başakşehir	Onurkent Parkı 2	7.105,29 m2 surface area 2 Kids' Playgrounds 2 Fitness Areas 300m long Walkway 1 Fountain, 1 Basketball Court 1 Volleyball Court	
Başakşehir	Göçmen Konutları Parkı	34.368,74 m2 surface area 2 Kids' Playgrounds	
Başakşehir	Başakşehir 2. Etap Koru Parkı	28.930,06 m2 surface area 2 Kids' Playgrounds 2 Fitness Areas 1500 m long Walkway 2 Basketball Court	
Bayrampaşa	Kocatepe Parkı	29.954,02 m2 surface area 1 Fitness Area	

Beşiktaş	Aşiyan Parkı	2.960,89 m2 surface area 1 Sculpture	
----------	--------------	---	---

In addition to the parks listed above, there are around 135 more parks with different properties on Istanbul's European side. Fatih district is ranked number one with 35 parks. The fact that this district houses many cultural properties on the UNESCO World Heritage List, and that it is the district where the city was first founded are the main reasons.

Additionally, Istanbul's European side has many groves, urban forests, fountains and ponds, flower beds around junctions and refuges, vertical flower beds and wall gardens. As of today, there are in total 27 wall gardens and below a few examples (Fig.2-3).

Fig. 2: Sarıyer, Emirgan Korusu (Su Perdesi) Vertical Garden, Total Area: 74.69 m2 [Url-4, A.Tarım,2017]

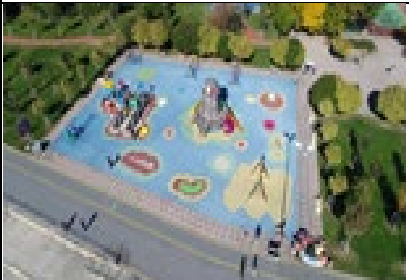

Fig. 3: Bayrampaşa E5 (Topkapı-Maltepe) Vertical Garden, Total Area: 875,00 m2 [Url-4, A.Tarım,2017]

2.2 Asian Side

Below listed are some parks with name, location and properties on the Asian side:

Tab. 2 Istanbul Asian Side Current Parks and Their Properties [Url-5]

Park's Location	Park's Name	Park's Properties	Park's Picture
Beykoz	Sultaniye Parkı	16. 514 m2 surface area	
Beykoz	Nato Parkı	5.608 m2 surface area	
Beykoz	Paşabahçe Parkları	3.330,30 m2 surface area	
Kadıköy	Dalyan Parkı	137.732,21 m ² surface area 2 Kids' Playgrounds 4 Fitness areas	
Üsküdar	Kuzguncuk Parkı	7.382 m ² surface area 1 Kids' Playgrounds 1 Fitness area	

Maltepe	Bostancı Küçükyalı Arası Kara ve Sahil Parkları	121.132, 74 m2 surface area	
---------	--	-----------------------------	---

In addition to the parks listed above, there are around 120 more parks with different properties on Istanbul's Asian side.

Additionally, Istanbul's Asian side has many groves, urban forests, fountains and ponds, flower beds around junctions and refuges, vertical flower beds and wall gardens. As of today, there are in total 24 wall gardens and below a few examples (Fig.4-5).

Fig. 4: Kadıköy, Eurasia Tunnel Exit Vertical Garden, Total Area: 610 m² [Url-6]

Fig. 5: Üsküdar, Ünalán, Vertical Garden, Total Area: 1.092 m² [S. Hattap,2019]

3. Tulip Festival in Istanbul and an Park Example

Every year between 1-30 April, Istanbul's colorful gardens, squares and avenues become alive and vivid with more than 30 million breathtaking tulips planted for the Annual Tulip Festival. For the 14th Annual Tulip Festival, this year Emirgan Grove, Yıldız Park, and Göztepe 60. Year Anniversary Park hosted many colorful activities with its tulips of all shapes and colors (Fig.6-7-8-9-10-11).

Fig. 6: Yıldız Park Tulips, Beşiktaş, İstanbul (A.Tarım, 2017)

Another large annual tulip festival hosted by the Istanbul Metropolitan Municipality is the World's Largest Tulip Carpet, created for the 5th time in 2019 on the Hagia Sophia Square. Festival is open to all citizens and tourists.

Visitors of the Hagia Sophia Square between 1-30 April will get to enjoy the tulip carpet filled with historic and modern motifs and elements and to have the change to have Hagia Sophia or the Sultanahmet Mosque (the Blue Mosque) as a backdrop for memorable photographs.

Fig.7: World's Largest Tulip Carpet, 2019, Sultanahmet, İstanbul [Url-7]

The world-famous Turkish tulips and the Turkish carpet have been a part of the Turkish culture for many centuries. Istanbul Metropolitan Municipality created the 5th Annual Tulip Carpet on the Hagia Sophia Square using traditional Turkish carpet motifs.

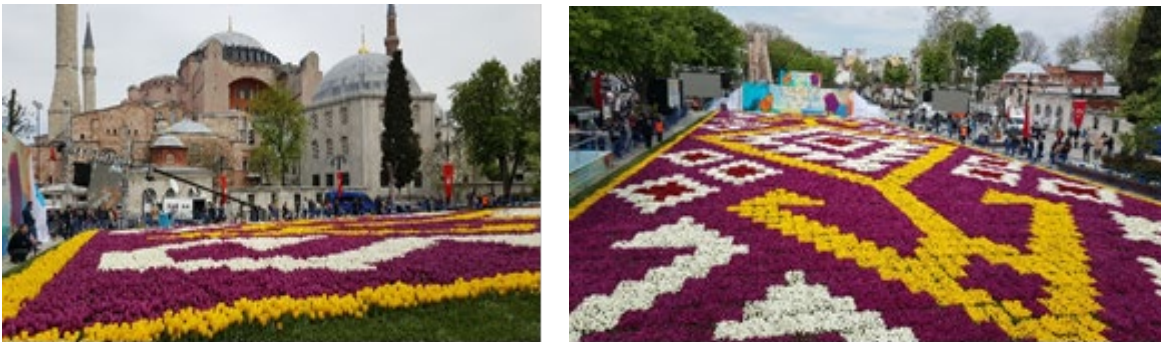

Fig.8: World's Largest Tulip Carpet, Sultanahmet, İstanbul (A.Tarım, 2017)

World's first ever tulip carpet laid in Istanbul has as its design elements a ramshorn symbolizing bravery, a gyve symbolizing family union, waterway symbolizing the importance of water, and cocklebur motifs symbolizing a harvest and wealth. These elements have been used on different scales in a mixed layout using 570 thousand individual tulips (Fig.8-9).

Fig.9: World's Largest Tulip Carpet, 2019, Sultanahmet, İstanbul [Url-7]

Throughout the years around 20-30 million tulips are planted as part of the festival in different parts of the city annually. Some of these places are listed below;

- Gülhane Park: 1 million 500 thousand tulips of 37 different types.
- Emirgan Grove: 2 million 600 thousand tulips of 78 different types. All types of tulips can be found at the grove.
- Yıldız Grove: 500 thousand tulips of 50 different types.
- Bulbous Plants Garden: 400 thousand tulips of 47 different types.
- Beykoz Grove: 350 thousand tulips of 25 different types.
- Göztepe 60. Year Anniversary Park: 1 million 560 thousand tulips of 81 different types.
- Grand Çamlıca Grove: 550 thousand tulips of 26 different types.
- Small Çamlıca Grove: 650 thousand tulips of 34 different types.
- Fethipaşa Grove: 350 thousand tulips of 18 different types.
- Hidiv Çubuklu Grove: 1 million tulips of 30 different types.
- Gözdağı Grove: 105 thousand 350 tulips of 20 different types.

Fig.10: Tulips at the Emirgan Grove, Sarıyer, İstanbul (A.Tarım, 2017)

Near the numerous parks and squares hosting the Tulip Festival, one can find tulip themed exhibitions, ebru workshops, various other activities and events.

Fig.11: Various art installations in Emirgan during the Tulip Festival, Sarıyer, İstanbul (A.Tarım, 2017)

3.1 Park Example: Kadıköy, Göztepe 60. Year Anniversary Park

Southern part of the Göztepe 60. Year Anniversary Park (coast road) is designed as a tulip and color gardens whereas the northern park (Bağdat Ave.) is designed as a symmetrical baroque garden with plenty of pruned boxwood. This symmetrical baroque garden has a 21 m² fountain at the center and seating areas all around. There is an 8.600 m² Rose Garden with more than 16.500 roses in it the southern side of the park. Rose parterres are created using around 100 individual roses of 92 different types. Each different type has its Latin and Turkish names written on plates next to them with QR codes that can be scanned to get access to further information about the roses (Fig.12-13-14-15) [Url-8].

Fig.12: Kadıköy, Göztepe 60. Year Anniversary Park [Url-8].

The 1.250 m² ground fountain that serves as a gathering area for everyone, is designed with a wide square around it where people can sit, relax, read and attend musical water shows at the same time.

Fig.13: Kadıköy, Göztepe 60. Year Anniversary Park [Url-8].

The 1.000 m² biological pond on the park is a fully natural, low-cost and self-sustaining and self-cleaning ecosystem through the plants and microorganisms in it, has a wooden bridge and a small wooden pier on it.

Fig.14: Kadıköy, Göztepe 60. Year Anniversary Park [Url-8].

There are 2 playgrounds for children on the park with a total area of 3.350 m². The playgrounds are handicapped-friendly and handicapped children can interact and play with other kids.

A fitness area with a total area of 176 m² is provided for citizens wishing to use the park for athletic purposes.

Fig.15: Kadıköy, Göztepe 60. Year Anniversary Park [Url-8].

Park is fully handicapped-friendly with guide tracks for the visually impaired, handicap ramps with special railings next to stairs for people with wheelchairs. With such indiscriminating design, the park allows everyone to use it comfortably.

Some of the vegetation planted around the park (trees, saplings, bushes, tulips, seasonal flowers) are used to create sceneries in cooperation with the other elements of the park. In total, around 2.360 trees of 71 types, 80.700 shrubs, 50.000 of which are boxwood, of 53 types, 1.700.000 seasonal flowers, 2.900.000 bulbous plants, 120 vines, 31.115 pieces of trailing were used for the park [Url-8].

Park has a total area of 80.475 m². 27.332 m² of it is solid ground and 53.142 m² is green areas, of which 39.882 m² is grass.

4. Surveys and Analysis

Below are examples of the questions from the survey undertook for this study.

Survey Form

This survey is for an academic study. It is important that it's filled out by residents of Istanbul.

1- Gender?

Woman Man Other

2- Age?

7-18 18-35 35-50 50-75 75+

3- Marital Status?

Married Single

4- Education?

Elementary School High School University Graduate School Doctorate

5- Occupation?

.....

6- Neighborhood do you live in?

.....

7- Monthly Income?

NA 0-2500 TL 2500 TL-5000 TL 5000 TL-10000 TL 10000 TL+

8- Any parks near where you live?

Yes No

9- Name the park/s you visit the most?

.....

10- How often do you use the parks?

Everyday 1-3 days a week 1-2 days a month Once every 3 months 1-2 days a year Never

11- Are you satisfied with the park culture around you?

Yes No

12- Do you find the parks aesthetically pleasing?

Yes No

13- Do you find the parks functional?

Yes No

14- Are there any activities at parks around you, if so what?

Yes No

.....

15- Why do you use the parks?

Sightseeing-Recreation Social Interaction Athletics Picnics Activities Other.....

16- How do you find the landscape design at the parks?

I like it I do not like it

17- Are the number of current parks enough for Istanbul?

Enough Not enough

18- What do you think of the parks' contributions to Istanbul architecturally?

Enough Not Enough

19- What do you think of the Istanbul's parks budget?

Enough Not Enough Unnecessary No idea

20- Are there any services such as cafes at the parks, if so what?

Yes.....No

21- Are there WC at the parks?

Yes No

- 22- Are there pools, waterworks or ponds at the parks?
Yes No
- 23- Is there an area for just dogs at the parks?
Yes No
- 24- Can you step on the grass at the parks?
Yes No
- 25- Can you have a picnic at the parks?
Yes No
- 26- How much time do you spend at a park on average?
0-1 hour 1-3 hours 3-5 hours 5+ hours
- 27- What do you think about the pavements at the parks?
Appropriate Inappropriate
- 28- Are there bicycle, skateboard, scooter and walking track at the parks?
Yes No
- 29- Are the children playgrounds at the parks sufficient?
Yes No
- 30- Are the parks open throughout the year?
Yes No
- 31- Are the parks transformed for better use topographically?
Yes No
- 32- Do you find the parks safe?
Yes No
- 33- Are the parks afforested sufficiently?
Yes No
- 34- Do you find the plants and trees at the parks sufficient?
Yes No No idea
- 35- Are the open and shady areas at the parks sufficient?
Yes No
- 36- Is there athletic equipment at the parks?
Yes No
- 37- How do you go to the parks?
By foot By bike By car By public transport Other
- 38- Do you find the parks clean?
Yes No
- 39- What do you think about the equipment (seating, signage) at the parks?
Sufficient Insufficient
- 40- Are the parks loud?
Yes No
- 41- How do you feel about the parks in general?
Satisfied Unsatisfied
- 42- Are the parks handicapped-friendly?
Yes No
- 43- Are there artworks, sculptures at the parks?
Yes No
- 44- Are the parks suited for children of different age groups?
Yes No
- 45- Are the parks close to main transportation routes?
Yes No

46- Is the lighting at the parks adequate?

Yes No

47- Are the parks open at night?

Yes No

48- Should there be vertical gardens?

Yes No No idea

49- What do you think about the national parks?

I like them I do not like them No idea

50- Have you made any friends at the parks?

Yes No

51- If so, are you still friends?

Yes No

52- What do you think about the Tulip Festival in Istanbul?

I like it I do not like it It is unnecessary No idea

53- What do you think about the World's largest tulip carpet built on Sultanahmet Square every year?

I like it I do not like it It is unnecessary No idea

54- Your opinions, suggestions and requests:

.....

Below are the opinions, suggestions and requests from the participants of the survey:

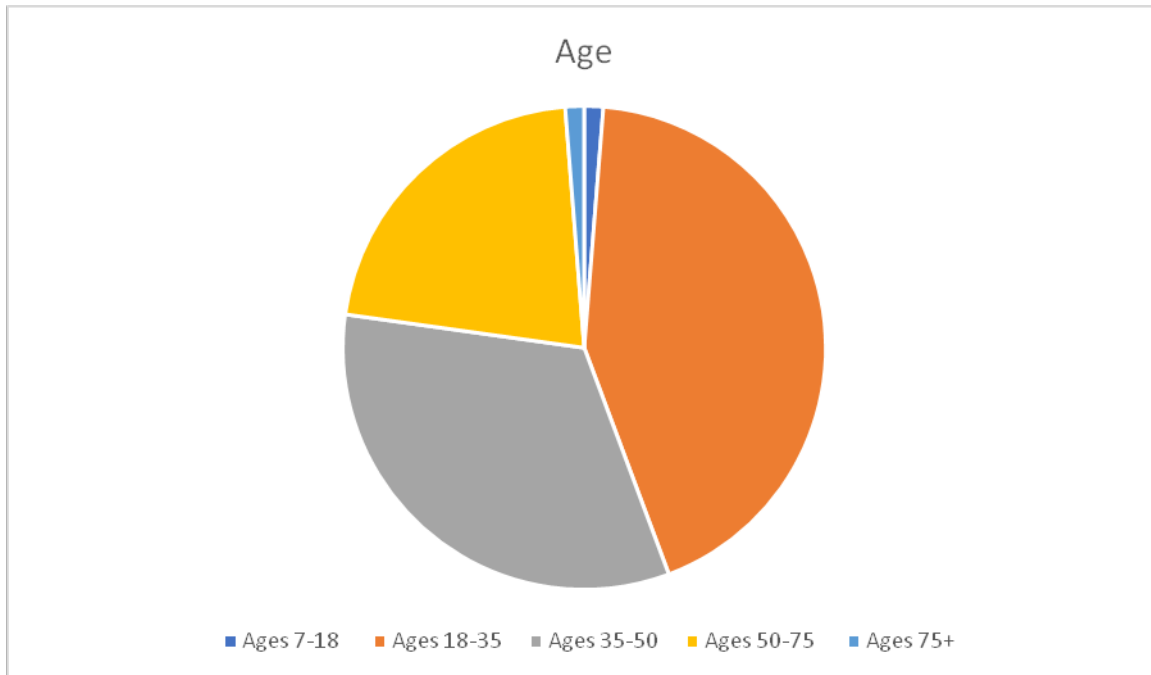
- I do not want people to start campfires at the parks along Istanbul shoreline. Bakırköy-Eminönü route looks like there is a fire and smells like a kebabs and barbeque.
- I believe new parks will no longer be required in Istanbul as soon as the National Gardens open.
- We want better and more secure parks.
- We want more parks and gardens. We wish that the dog-only areas could be moved outside the parks.
- I want more bicycle routes to be made available to the parks away from vehicle traffic routes.
- We want more green parks, not parks made of concrete.
- We want the number of parks and park equipment to be increased and that the existing parks to be improved, specifically, taking the population in the surrounding area into consideration.
- Since the lightings at the parks are insufficient, the user profile of the park changes at night. This may cause security problems. Also, I suggest that natural vegetation and plants acclimatized to Istanbul should be used.
- Most parks, places where children, elderly, and all people need for recreation, have become useless due to many illicit workplaces and lack of inspection. Especially, these illicit workplaces around the parks make them unsafe. Necessary security must be established and parks must be regularly inspected. Parks are not shelters for drug addicts, alcoholics, and runaways. These should be taken into consideration. Parks are for everyone's use. To whom it may concern.
- The parks are not large enough for the city's population. Kids of different age groups need to play together and this causes accidents from time to time. Since there are no bicycle roads, it causes danger when people ride them around the playgrounds. Grass areas cannot be preserved for the same reason and is destroyed soon after planting.
- I suggest that parks such as the Life Valley in Beylikdüzü should be spread all across Istanbul.
- A greener Istanbul can be accomplished through horizontal construction. I also suggest that public transportation should be made available 24/7.
- I request that number of botanical parks should be increased.

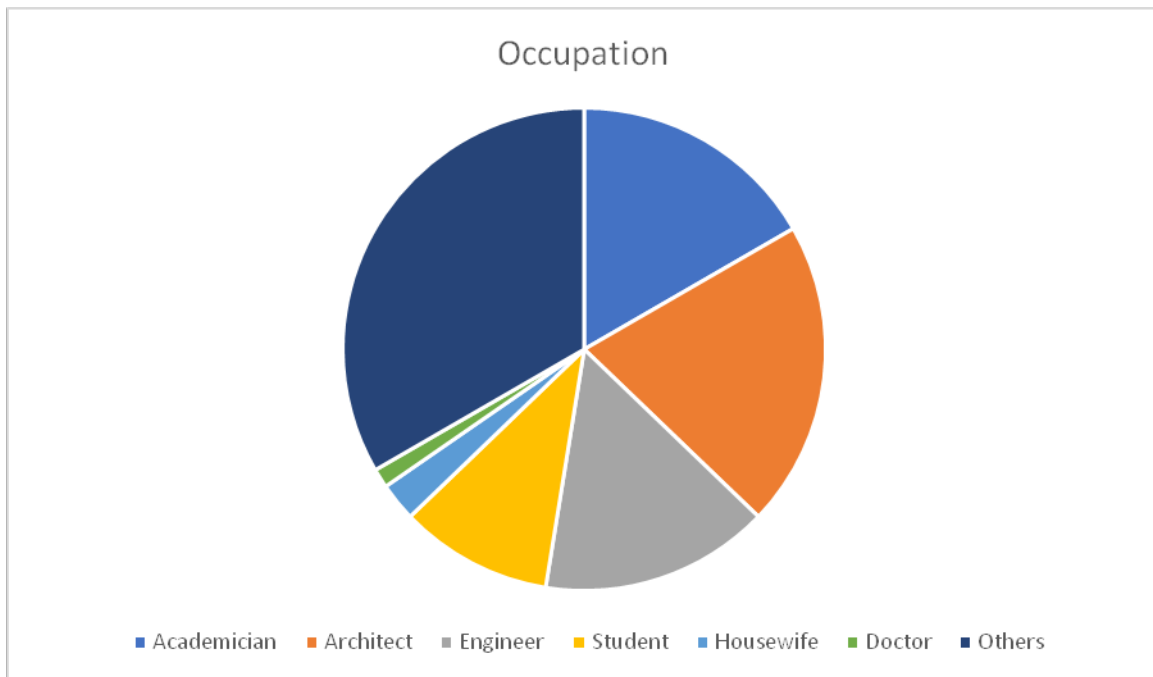
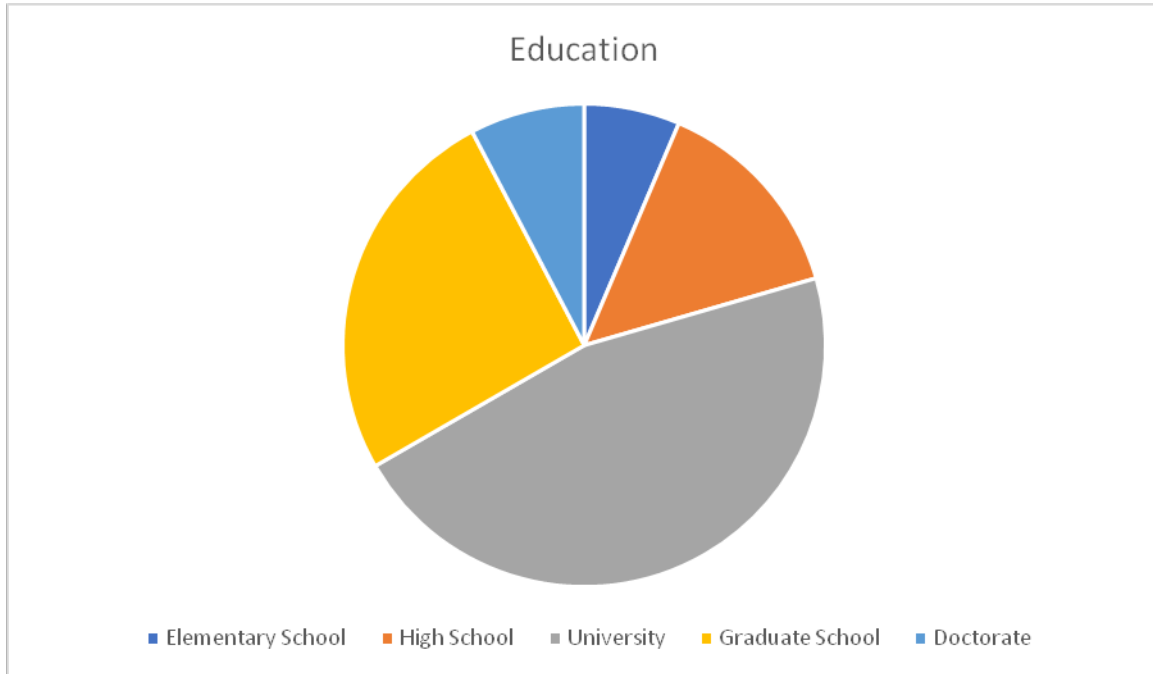
- I believe that the use of bushes instead of vertical gardens will be economically and ecologically more beneficial. I suggest that the river beds and creeks in the city needs to be rid of concrete and these areas should be converted into parks naturally. I believe doing so will prevent floods. A park's budget is planned on the minimum required service once a park is opened. Therefore, plants and equipment that require minimum maintenance should be used.
- I suggest that the number of green areas should be increased.
- I suggest that the number of green areas should be increased, not to turn Istanbul into a concrete wasteland.
- Vertical gardens should be revised in order to require minimum maintenance and cost, plants should be bushes that require no maintenance. Number of park equipment should be increased and should be usable at night and extreme weather conditions. Parks should be in walking distance, number of waterworks should be increased, the playground platforms should be rid of plastic.
- I suggest that there should be more walkways in parks.
- I hope for more green areas and people who do not pollute the nature.
- Not every empty space should qualify as a park and 3 m² areas should not be turned into "parks."
- I suggest that parks should be more useful, well-kept and clean.
- I believe that the budget for the Istanbul Tulip Festival should be instead used to create permanent green areas.
- Temporal yet continuous flowering of roadsides should be stopped. Natural and permanent bushes should replace vertical gardens. Plants and trees that require a minimum amount of water and are acclimated to the region should be utilized.
- There should be more parks in walking distance for use of children and the number of large parks should be increased.
- Instead of temporal events such as the Tulip Festivals, permanent green areas and parks that the citizens actually need should be created. They should be easily accessible and should be able to host any kind of activities. Parks should be places where people can relax and get away from the noise. I believe there is a need for places for sunbathing, reading and meditating.
- I think the budget for temporal vegetation projects should be used for permanent vegetation instead.
- I think better parks than the current parks should be created.
- I think the current parks in the heavy urban fabric need to be reserved and new ones should be made available.
- I believe that the green areas per person in Istanbul, especially on the European side, is inadequate and that the amount green areas on both sides need to be increased in order to create a more livable Istanbul.
- I wish that more parks to be created for our future and our children's future.
- I think the park areas should be afforested further.
- Parks are plenty and clean where I live; however, parks in most areas of Istanbul are inadequate and unclean. Most of them are used for barbeques. This is disturbing.
- Organization for the handicapped and the children are insufficient. I suggest that better planned parks must be created.
- Green areas, garbage bins, seating equipment, arrangements for the handicapped, must ne improved and new and ergonomic designs for the urban furniture.

- I do not wish peddlers to be allowed in the parks. I want parks to be safe. I do not want alcohol consumption at the parks. I want WCs at every park.
- I request safer and more ergonomic parks to be created.
- I wish for revised picnic areas, playgrounds, sterilized sandbox for children, cafeterias up to the health code and most importantly regular security inspections at the parks.
- My main problem at the parks is finding a parking spot. Parking lots around parks are insufficient.

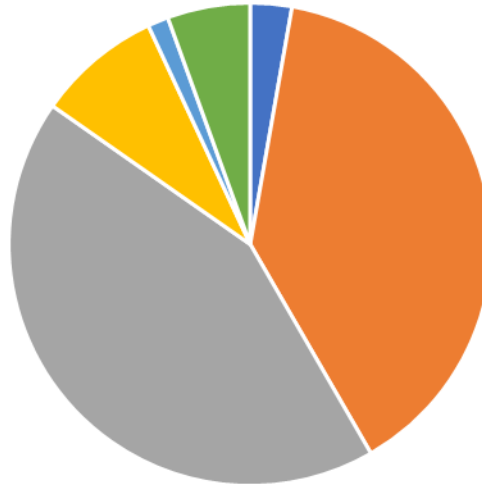
4.1 Graphical survey results

Some of the answers affect the results of the survey are shown graphically below:

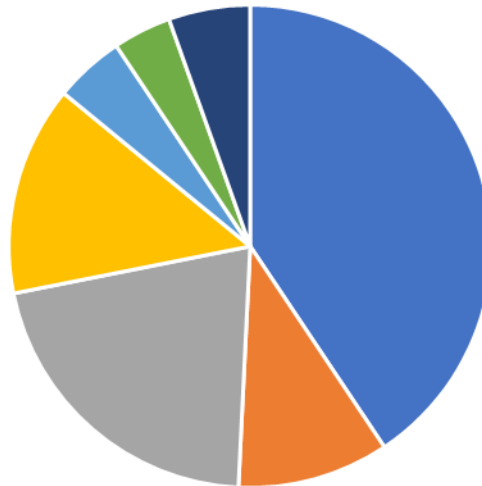

How often do you use the parks?

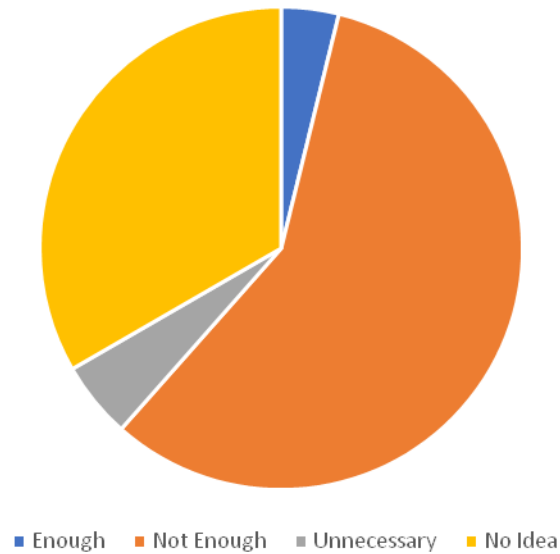
■ Everyday ■ 1-3 days a week ■ 1-2 days a month ■ Once every 3 months ■ 1-2 days a year ■ Never

Why do you use the parks?

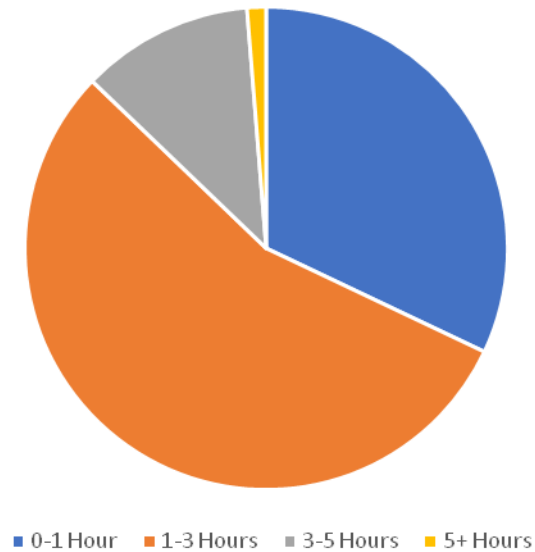

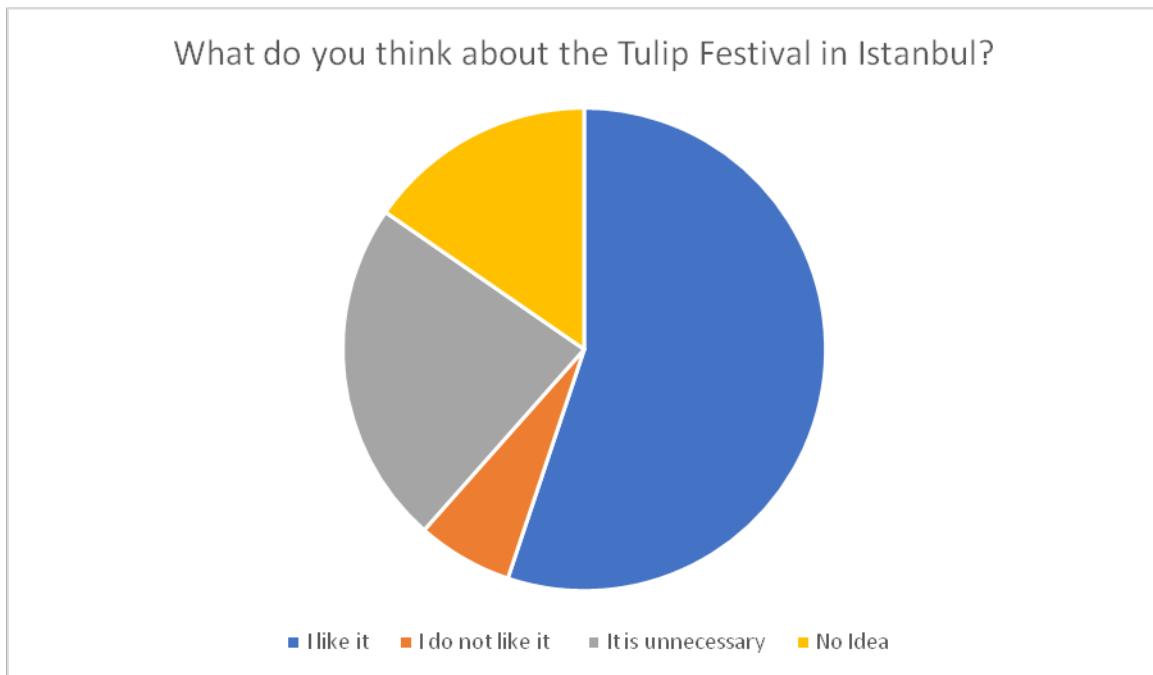
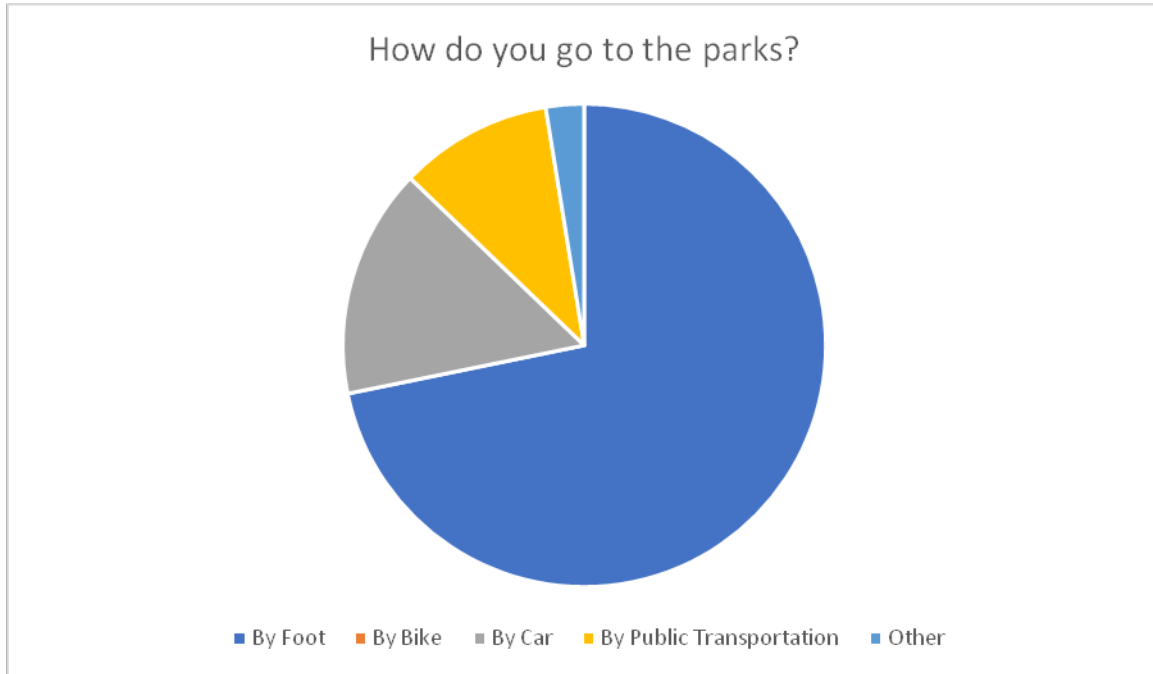
■ Sightseeing-Recreation ■ Social Interaction ■ Athletics ■ Picnics ■ Activities ■ Play Garden ■ Other

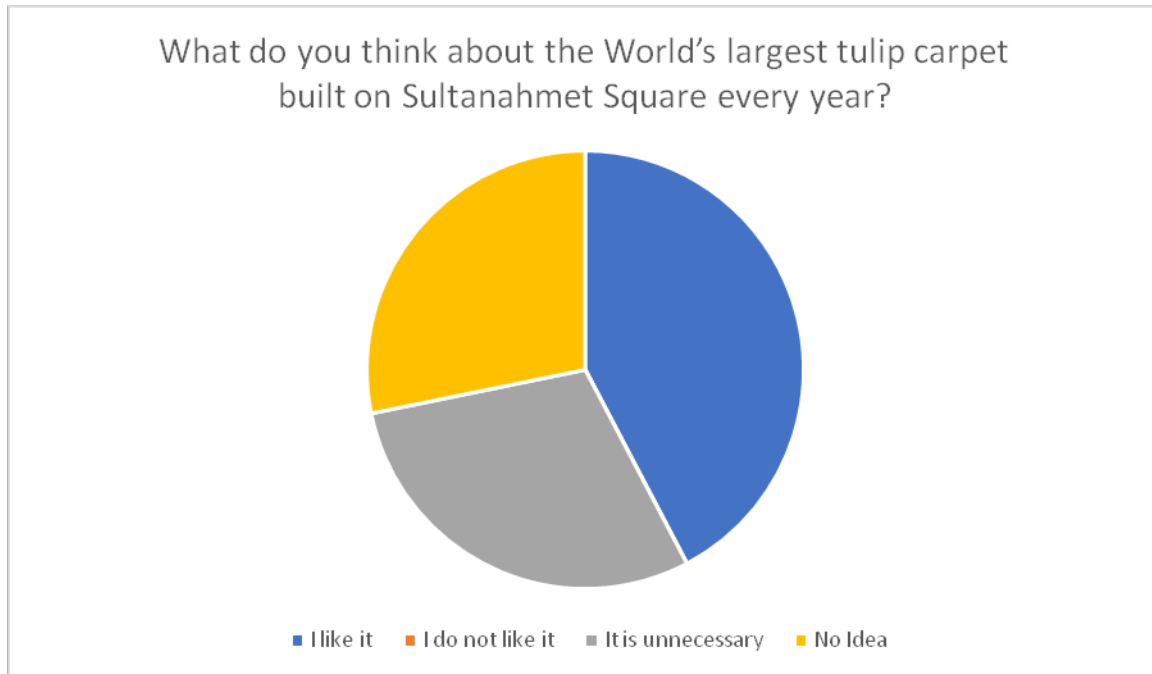
What do you think of the Istanbul's parks budget?

How much time do you spend at a park on average?

5. Conclusion and Suggestions

Most important data from the surveys have been turned into charts for visualization. Among the participants, man-woman and married-single ratios are almost equal. Although most participants are 18-35 years old, middle aged and older people have also participated. Most participants have a university diploma or a higher degree and most have average income. Almost all participants state that there are parks close to their home or work. Near half of them go to the park 1-3 times a week, while the other half goes 1-2 days a month. A few go every day, however, their number does not affect the average. It has been established that parks that host events such as concerts, open-air theatres, festivities, fairs, book sales and festivals are more commonly used. Similarly, parks that have cafes and WCs are used more frequently. When participants are asked why they go to the park, mainly reasons like sightseeing-recreation, athletics, socializing, picnics, taking kids to the playground are mentioned. Participants are divided on whether they find the parks aesthetically pleasing or not. Most participant believe that the existing number of parks in Istanbul are insufficient.

With that, many find the parks budget to be unnecessary and cause a great excursion. 45% has ponds, waterworks, etc. at their parks while the other 55% do not. At this point, Venturi's view gain prominence. Venturi found most designs that are considered ugly, basic; he wished for an impure architecture and emphasized the symbolic contents in architecture. He says that sculpture, graphics and painting should be used in architecture and landscape design simultaneously (Venturi R.,pp.i-iii, 2005). Within this scope, the survey has showed that parks with sculptures, ponds, waterworks and similar elements prove to be more favored. 71% of the parks used by the survey participants from Istanbul either have a sculpture or any other kind of artistic element in it. Many of the participants state that they spend 1-3 hours at the parks. %87 has athletic equipment at their parks. Nevertheless, only 53% find their parks as safe. %92 of the parks used by the participants are located close to major traffic routes and are easily accessible. In addition to this, 72% choose to walk to their parks since they are close enough. Only 42% find their parks aesthetically pleasing. Although 91% believe that the parks have no architectural contribution to the Istanbul, 55% enjoy the annual Tulip Festival. 37% of the participants have no idea about the National Gardens. 32% like them, 31% do not. 39% likes vertical gardens, 19% find them unnecessary, 42% are neutral.

From this survey, with 53 questions and one opinions, suggestions and requests section, it can be learned that good investments are being made for parks in Istanbul. However, it can also be seen that trees cannot be protected socio-culturally, historically important and touristic squares and avenues such as the Taksim Square and Istiklal Avenue, and that Istanbul is swiftly into a concrete wasteland. This dilemma can be reflected in the survey results. Also a big number of participants have no idea about the vertical gardens, National Gardens, flower beds around the city. Main

reasons for this are the cosmopolitan and fast lifestyle, work and traffic in the city. Same reasons apply to how frequently people go to the park or how much time they spend there. Most participants complaining about the rapid concretion of the city with new building projects. As mentioned previously, the migration into the city is a major factor to this. Most participants request more parks and more green areas and some specific demands. Although palaces gardens and public gardens around the city add to the aesthetic value to Istanbul, many participants believe the new vertical gardens and new parks do not affect the city's architecture at all. At this point, it should be remembered to build the new in respect to the old as Venturi said. The old and the new must be combined in the most productive way (Venturi R.,pp.64, 2005). Again in accordance with Venturi's ideals, every newly designed park needs to be humane and serve the humans' needs. In conclusion, when designing parks that will help citizens breathe, mentally and physically recreate, and positively contribute to the city's architecture, it should be made sure that they are low-cost parks with a basic, ergonomic yet of high quality.

Napoleon once said, *"if the world was only one country, Istanbul would be its capital."* Gyllius said, "all cities are mortal, but Istanbul is not." Alphonse de Lamartine said, "if one had but a single glance to give the world, one should gaze on Istanbul." Parks and gardens with adequate landscape design is Istanbul's, a cultural capital of the world's, right.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek olmadığını beyan ederim.

Finansal Destek: Yok

Teşekkür: Yok.

6. REFERENCES

Von Albrecht Knechtel& Tuğrul Artunkal, Kamera Frank-Peter Lehmann, Produktion Albert Knechtel/Rilana Film im Auftragdes ZDF in Zusammenarbeit mit arte, 2010, (3sat HD, Ein Film)

Venturi, R., (2005), Mimarlıkta Karmaşıklık ve Çelişki, 2. Baskı, Şevki VanlıMimarlık Vakfı Yayınları, pp:i-iii, Ankara.

Venturi, R., (2005), Mimarlıkta Karmaşıklık ve Çelişki, 2. Baskı, Şevki VanlıMimarlık Vakfı Yayınları, pp:64, Ankara.

Url 1: <https://istanbulharitasi360.com/istanbul-ilce-haritasi#.XZIAGVUzYdU>

Url 2: <http://www.istanbul.gov.tr/bir-bakista-istanbul>

Url 3: <http://www.avrupaparkbahceler.com/parklarimiz.php>

Url 4: <http://www.avrupaparkbahceler.com/duvarbahce.php>

Url 5: <http://www.anadoluparkbahceler.com/parklarimiz.php>

Url 6: <http://www.anadoluparkbahceler.com/duvarbahce.php>

Url-7:

(<http://www.avrupaparkbahceler.com/haber.php?baslik=D%C3%BCnyan%C4%B1n%20En%20B%C3%BCy%C3%BCk%20Canl%C4%B1%20Lale%20Hal%C4%B1s%C4%B1%20Sultanahmet%C2%B4te&no=582>)

Url-8:

<http://www.anadoluparkbahceler.com/parklarimiz.php?ilce=Kad%C4%B1k%C3%B6y&park=G%C3%B6ztepe%2060.%20Y%C4%B1%20Park%C4%B1&no=304>

Article Info	RESEARCH ARTICLE ARAŞTIRMA MAKALESİ	
Title of Article	Conservation and Reuse Problems of Historic Turkish Baths in Mersin-Adana Region: The Case of Yeni Hamam in Tarsus	
Corresponding Author	Dr. Elif MIHÇIOĞLU TOBB ETÜ, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü, ebilgi@etu.edu.tr	
Received Date	12.02.2020	
Accepted Date	13.05.2020	
Author / Authors	Çağrı ÖZTÜRK Dr. Elif MIHÇIOĞLU	ORCID: 0000-0002-2093-6928 ORCID: 0000-0002-3511-672X
How to Cite	ÖZTÜRK, Ç.; MIHÇIOĞLU, E. (2020). Koruma ve Yeniden Kullanım Sorunları Bağlamında Mersin-Adana Bölgesi'ndeki Tarihi Hamamlara Bir Örnek: Tarsus'ta Yeni Hamam, Kent Akademisi, Volume, 13 (41), Issue 1, Pages, 78-96	

Koruma ve Yeniden Kullanım Sorunları Bağlamında Mersin-Adana Bölgesi'ndeki Tarihi Hamamlara Bir Örnek: Tarsus'ta Yeni Hamam

Çağrı ÖZTÜRK¹
Dr. Elif MIHÇIOĞLU²

ABSTRACT:

Conservation and Reuse Problems of Historic Turkish Baths in Mersin-Adana Region: The Case of Yeni Hamam in Tarsus

As one of the main public buildings of the cities in history, bath buildings have lost their widespread use as a result of the change in lifestyle in parallel with the advancement of technology. These structures, on the one hand abandonment and neglect, on the other hand, as a result of unqualified interventions, lose their original characteristics and have significant protection problems. This study takes Yeni Hamam in Tarsus dating back to the XVth century as its case study for historic Turkish baths in Mersin-Adana Region. Following the general examination of four other Turkish baths approximately from the same period, located in the same region for a comparative study (Mestanzade, Irmak, Yeni Hamam and Şahmeran Hamamı in Adana); Yeni Hamam in Tarsus is studied in detail for the conservation of this specific group of built heritage and transfer of this important socio-cultural tradition and valuable heritage to future generations. In this context, the existing situation of the building is documented and examined, as well as the original and the major phases are investigated thoroughly. Under the light of this information, restoration interventions are brought, with an understanding revealing and sustaining the original qualities, considering the previous interventions; besides a reuse proposal is made through the investigation of suitable reuse options for these buildings.

¹ Adana Rölöve ve Anıtlar Bölge Müdürlüğü, cagriozturkk@hotmail.com

² TOBB ETÜ, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü, ebilgi@etu.edu.tr

ÖZ:

Tarihte kentlerin başlıca kamusal yapılarından biri olan hamam yapıları, teknolojinin ilerlemesine paralel olarak yaşam biçiminin değişmesi sonucu, günümüzde yaygın kullanımlarını kaybetmiş durumdadır. Bu yapılar, gerek terk edilme ve bakımsızlık, gerekse niteliksiz müdahaleler sonucu, özgün niteliklerini yitirmekte ve önemli koruma sorunları yaşamaktadırlar. Bu çalışma, benzer sorunların görüldüğü, Mersin-Adana Bölgesi'nde bulunan ve bölgedeki tarihi hamam yapılarının en nitelikli örneklerinden biri olan XVI. yüzyıla ait Tarsus'taki Yeni Hamam'ı konu almaktadır. Bu önemli sosyo-kültürel gelenek ve yapı mirasının korunarak gelecek nesillere sağlıklı bir şekilde aktarılabilmesi amacıyla; önce aynı bölgede bulunan, yaklaşık aynı döneme ait ve benzer nitelikler gösteren dört ayrı hamam yapısının (Adana'dan Mestanzade, Irmak ve Yeni Hamam, ayrıca Mersin'den Şahmeran Hamamı) karşılaştırmalı çalışma bağlamında ele alınmasının ardından, Tarsus'taki Yeni Hamam detaylı bir çalışma kapsamında incelenmektedir. Çalışma kapsamında, yapının mevcut durumu belgelenecek analiz edilmekte, özgün durumu ve geçirdiği değişimler dönemler halinde irdelenmektedir. Elde edilen bilgiler ışığında yapıya, özgün niteliklerini koruyan, ortaya çıkaran ve dönem müdahalelerini dikkate alan bir anlayışla restorasyon önerileri getirilmekte, ayrıca bu yapı grubu için uygun işlev araştırması yapılarak, yeniden kullanım projesi önerilmektedir.

KEYWORDS: Mersin-Adana Region, historical Turkish baths, conservation, reuse, Yeni Hamam in Tarsus
ANAHTAR KELİMELEER: / Mersin-Adana Bölgesi, tarihi Türk hamamları, koruma, yeniden kullanımı, Tarsus'ta Yeni Hamam

“Koruma ve Yeniden Kullanım Sorunları Bağlamında Mersin-Adana Bölgesi'ndeki Tarihi Hamamlara Bir Örnek: Tarsus'ta Yeni Hamam”³

GİRİŞ:

Hamam binaları, tarih boyunca Türklere ait yerleşimlerin başlıca kamusal yapılarından biri olmuştur. Temel temizlik ihtiyacından ve alışkanlığından ötürü hamamlar, Osmanlı dönemi boyunca, Anadolu'da geçerliliğini ve gerekliliğini korumuştur.

Özellikle 20. yüzyılın ortalarından itibaren, yaşam koşullarının ve konut mimarisinin değişmesiyle birlikte, hamamlar sosyal hayattaki eski gerekliliğinden farklı olarak, daha az tercih edilen bir seçenek haline gelmiştir. Günümüzde ise, halen işletilmeye devam edilenler dışında kalan çok sayıda hamam, ya terk edilerek kaderine bırakılmış ya da zorlayıcı tasarım yaklaşımlarıyla değiştirilip özgün niteliklerini kaybederek, farklı işlevlerle kullanıma açılmıştır. Ancak ister özgün, ister yeni ve farklı işlevle kullanımda olsun, mal sahipleri veya yatırımcıların duyarlılığı olmadan hamamların korunabilmesi mümkün değildir.

Konu edilen Mersin-Adana Bölgesi'ndeki tarihi hamam yapılarına örnek olarak seçilen Tarsus Yeni Hamam ile karşılaştırmalı çalışma için belirlenen diğer tarihi hamam yapıları, özgün mimari nitelikleriyle bölgedeki önemli hamam örnekleridir. Bu örneklerden bazılarının halen aktif olarak özgün işlevini sürdürüyor olması şanslı bir durum iken, yapılarda zaman içinde çeşitli sebeplerle, çeşitli değişiklikler yapılmış ve bozulmalar meydana gelmiştir. Bu kapsamda, bölge içerisinden seçilen ve genel olarak incelenen dört hamam yapısı ile detaylı inceleme için seçilen ve döneminin önemli yapılarından biri olan Tarsus'taki Yeni Hamam, bu yapıların gelecek kuşaklara daha sağlıklı ve özgün nitelikleri korunarak aktarılabilmesi amacıyla analiz edilerek, koruma önerileri geliştirilmiştir.

1. Bölge Hamamlarının Nitelik ve Sorunları

Hangi dine mensup olursa olsun, tarih boyunca insanların vücut temizliği, rahatlama ve dini bir gereklilik gibi farklı amaçlarla yıkanarak, ruh ve bedenlerini temizledikleri bilinmektedir (Yaşaroğlu, 1997: 433). Önceleri açık havada, kutsal sayılan nehir ve ırmaklarda; daha sonraları ise kapalı mekânlarda bu işlemler yapılmıştır. Bu eylemler için özel yıkanma teknelerinden, büyük alanlara yayılan büyük halk hamamlarına kadar, değişik boyutlarda ve ayrıntılarda yıkanma mekânları tesis edilmiştir. Böylece, hamam kavramı ortaya çıkmıştır. Tarih süreci içinde hamam binalarının kullanımı Eski Yunan Devri'nden başlayarak günümüze kadar gelmiştir.

³ Bu makale, birinci yazar tarafından İstanbul Kültür Üniversitesi, FBE, Mimarlık A.B.D., Mimarlık Tarihi ve Restorasyon Yüksek Lisans Programı'nda Yrd. Doç.Dr. Elif Mihçioğlu Bilgi yürütücülüğünde tamamlanmış olan "Tarsus Yeni Hamam Restorasyon ve Yeniden Kullanım Projesi" başlıklı yüksek lisans tezi temel alınarak hazırlanmıştır.

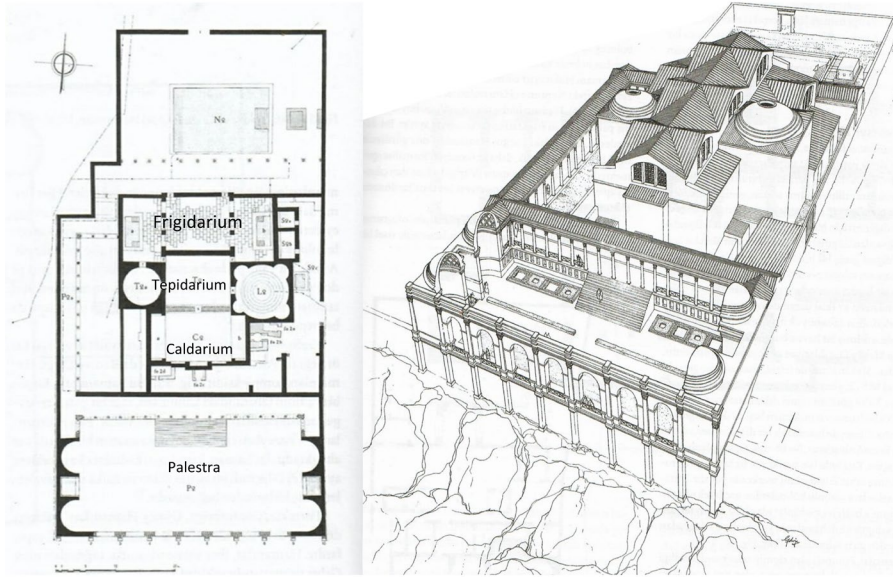

1.1. Hamam Kavramının Genel Gelişimi ve Türk Devri Hamamları

Eski Yunan'da hamam binalarının ne şekilde olduğu hakkında yeterince bilgi yoktur. Deniz ve derelerde spor banyolarının, temizlik için ise büyük halk hamamlarının olduğu, 'gymnasium'larda⁴ ise soğuk ve sıcak hamamların varlığı bilinmektedir.

Roma Dönemi'ne gelindiğinde ise, içi özel olarak ısıtılan, sıcak sulu, halka açık bir hamam mimarisinin ortaya çıktığı ve hamamların, bu dönemde oldukça büyük ve süslemeler açısından abartılı bir şekilde inşa edilmiş olduğu görülmektedir.

Roma hamam binalarının önünde, etrafı revaklarla çevrili, bazı spor oyunları ve güreşlerin yapıldığı 'palestra' veya 'atrium' denilen bir avlu bulunur. Ana girişten soyunma mekânı olan 'apoditerium'a girilir. Soyunma kısmından, içinde yüzülebilecek büyük havuzu bulunan, aynı zamanda soğuk su ile yıkanma mekânı olan 'frigidarium'a geçilir. Bu kısımdan sonra, ılık olan 'tepidarium' kısmı, buradan sonra da esas sıcak olan 'caldarium' kısmı gelir. Roma hamamlarında sıcak hava, 'hypocaustum' denilen bir bodrumda, tuğla ayakların arasında dolaşarak mekânları ısıttıktan sonra, duvarların içine yerleştirilen pişmiş künklerin yardımı ile dışarı atılır (Şekil 1).

Şekil 1. Roma hamam yapılarına bir örnek; Güney Hamamları (Geç Traianus Dönemi), Conimbriga, plan (solda) ve restore edilmiş perspektif görünüş (sağda) (Alarcao & Etienne, 1977'den alıntı yapan, Yegül, 2006)

Türkler; hem vücut temizliği, hem de dinsel temizlik anlayışı gereği, kurgusu İslami ölçütlere uygun olarak düzenlenmiş ve geleneklerine uygun hamamlar yapmışlardır. Saray hamamları, köşk, han ve tekke hamamları gibi, özel hamamların yanında, şehirdeki büyük külliyelerde, halk hamamları inşa etmişlerdir (Taşçıoğlu, 1998). Ayrıca; Osmanlı'da hamamlar, külliye geleneklerine hizmet vermelerinin yanı sıra, tek yapılar olarak da yapılmışlardır. Bu hamamlar; köy, kasaba veya şehir halkının faydalanması için, hemen her yerde tek veya çift hamam olarak yapılmış bağımsız vakıf binalarıdır. Bu bağlamda, hamamlar, kullanımına göre, özel ve genel, projelendirilmelerine göre de tek ve çifte hamam olarak iki farklı şekilde sınıflandırılmaktadır (Önge, 1995).

⁴ *Gymnasium: [Antik Yunanistan](#)'da halka açık yarışmalara katılan atletlerin beden eğitimi için düzenlenmiş, çevresinde revaklı avlular bulunan büyük binalardır. Bu mekân aynı zamanda sosyalleşme ve entellektüel uğraşlar için de kullanılırdı.

Mekân düzeni açısından, Roma hamam binaları ile Anadolu Türk hamam binaları karşılaştırıldığında, mekân sıralamasının ve ısıtma sisteminin benzer olduğu görülmektedir. İşlevin ve teknolojinin aynı kalmasından dolayı, Beylikler Dönemi'nden beri, hamam binalarının plan şemaları pek değişmeden süregelmiş iken, dış görünüşleri bakımından, sade moloz taşla yapıldıkları için, diğer anıtlar kadar dikkat çekmemektedirler (Şehsuvaroğlu, 1952). Öte yandan, iç mekân bağlantıları son derece gelişmiştir. Tamamen ihtiyaca yönelik yapıldıklarından dolayı, mekânlar ferah ve geniştir (Önge, 1995).

1.1.1. Türk Hamamlarındaki Mekânların Genel Özellikleri

Türk hamamlarının iç mekân düzenlemesi; 'soyunmalık', 'aralık', 'ılıklik', 'sıcaklık' ve 'külhan' olmak üzere beş ana bölümden oluşmaktadır.

Soyunmalık:

Bazı kaynaklarda 'camekan' olarak adlandırılan ve boyutları açısından hamamın en büyük mekânı olan soyunmalık, hamama giren kişilerin soyunmaları ve dinlenmelerine yönelik bir hazırlık mekânıdır (Yılmazkaya, 2002). Duvar kenarları boyunca dinlenmeye uygun sekiler ve ortasında bir şadırvan içermektedir. Ayrıca, XVI. yüzyılın bazı örneklerinde, soyunmalık duvarlarında elbise ve eşya koymaya yarayan nişler ile sekilerinin altında ayakkabılar için kemerli küçük bölümler görülmekte olup, bu mekânda ahşap dikmeler üzerine, yine soyunmaya mahsus 'Şirvan' denilen bir galeri katına da rastlanabilir (Aru, 1949). Erken dönemlerde genellikle kare ya da dikdörtgen planlı olan soyunmalıklar, ahşap çatı ya da tonoz ile örtülürken, XIV-XV. yüzyıllardan itibaren kare planlı bir şekilde kubbe ile örtülmeye başlanmıştır (Önge, 1988).

Mahremiyet nedeniyle, dışa kapalı olarak inşa edilmiş olan Anadolu Türk hamamlarının XII-XIII. yüzyıllara ait erken örneklerinde, soyunmalığın dışarıya açılan penceresi bulunmazken, XV. yüzyıldan itibaren soyunmalık duvarlarına pencereler açılmaya başlanmış, XVI. yüzyıldan itibaren ise altlı üstlü iki veya üç sıra halinde düzenlenmiş pencereler oluşturulmuştur (Taşçıoğlu, 1998).

Aralık:

XI.-XV. yüzyıl Türk hamamlarının karakteristik mekânı olan 'aralık', soyunmalık ile ılıklik arasında bulunan tuvalet ve traşlık mekânlarının yer aldığı bir geçit bölümü olarak düzenlenmiştir. Üzeri tonoz ya da kubbe ile örtülüdür (Önge, 1995).

ılıklik:

Sıcaklığa geçmeden önce vücudu ılık bir ortama alıştırmak ve dinlendirmek amacıyla kullanılan ana bölümlerden biridir. Aralık mekânı olmayan hamamlarda, tuvalet ve traşlık genellikle ılıkliğe açılmaktadır (Aru, 1949). Erken dönemlerde, kare planlı ve bir kubbe ile örtülü ılıklik yaygın kullanılırken, XV. yüzyıldan itibaren enine dikdörtgen planlı, bir ya da birkaç kemer ile bölünerek, her bir bölümün birer kubbe ya da tonozla örtülü ılıklik yaygın kullanılan bir şema olmuştur (Taşçıoğlu, 1998).

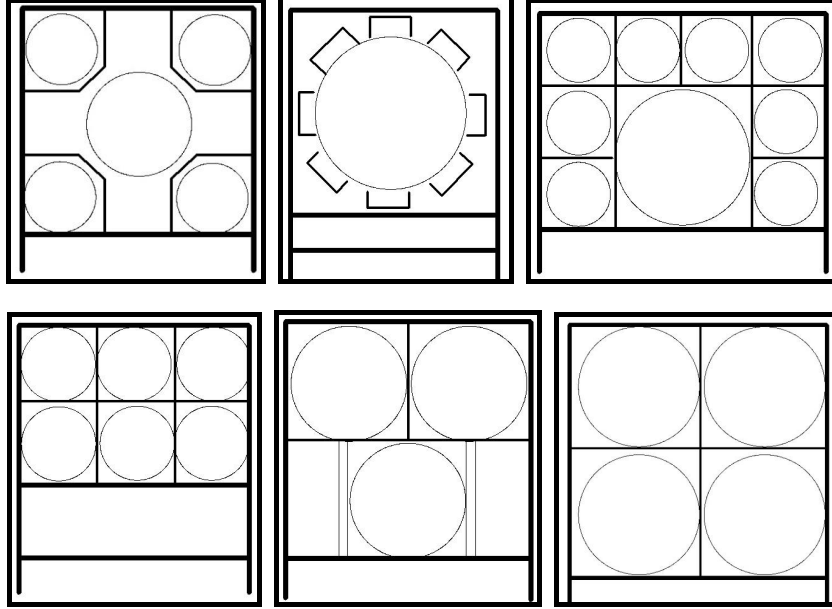
Sıcaklık:

Genel yıkanma yeri olan sıcaklık, eyvanlar ile özel yıkanmaya yönelik 'halvet' adını alan küçük hücrelerden oluşmaktadır. Sıcaklığın merkezinde poligonol biçimli göbek taşı bulunur, halvetler genellikle kare planlı ve kubbe ile örtülü mekânlardır. Eyvanlar ise, çoğunlukla bir tonozla örtülmektedir. Halvet ve eyvanların duvarları mermer sekilerle çevrilmiş ve bunların üzerlerine sıcak ve soğuk su tesisatı bulunan mermer kurnalar yerleştirilmiştir. Bu mekân, kubbeler üzerindeki 'fil gözü' olarak adlandırılan küçük pencere gözleri ile aydınlatılır (Aru, 1949).

Anadolu Türk hamamlarının çok sayıda bölüm içermesi ve bu bölümlerin her bir hamamda farklı planlarda düzenlenmiş olması genel bir hamam tipolojisine ulaşmaya imkân vermemektedir. Prof. Dr. Semavi Eyice'nin sıcaklık bölümlerinin plan tiplerini dikkate alarak yaptığı çalışmada, Osmanlı hamamları ele alınmış olmasına karşın, bu gruplama Anadolu Selçuklu ve Beylikler Devri hamamları için de kullanılabilir. Bu çalışmada, hamamlar sıcaklık plan tiplerine göre aşağıdaki şekilde gruplandırılmıştır (Eyice, 1997);

- 1- Haçvari dört eyvanlı ve köşe hücreli tip (Şekil 2. üstte soldaki)
- 2- Çok kubbeli sıcaklıklı tip (Şekil 2. üstte ortadaki)
- 3- Ortası kubbeli, enine sıcaklıklı ve çifte halvetli tip (Şekil 2. üstte sağdaki)
- 4- Soğukluk, sıcaklık ve halvet eş odalar halinde olan tip (Şekil 2. altta soldaki)
- 5- Ortası kubbeli, enine sıcaklıklı ve çifte halvetli tip (Şekil 2. altta ortadaki)
- 6- Soğukluk, sıcaklık ve halvet eş odalar halinde olan tip (Şekil 2. altta sağdaki)

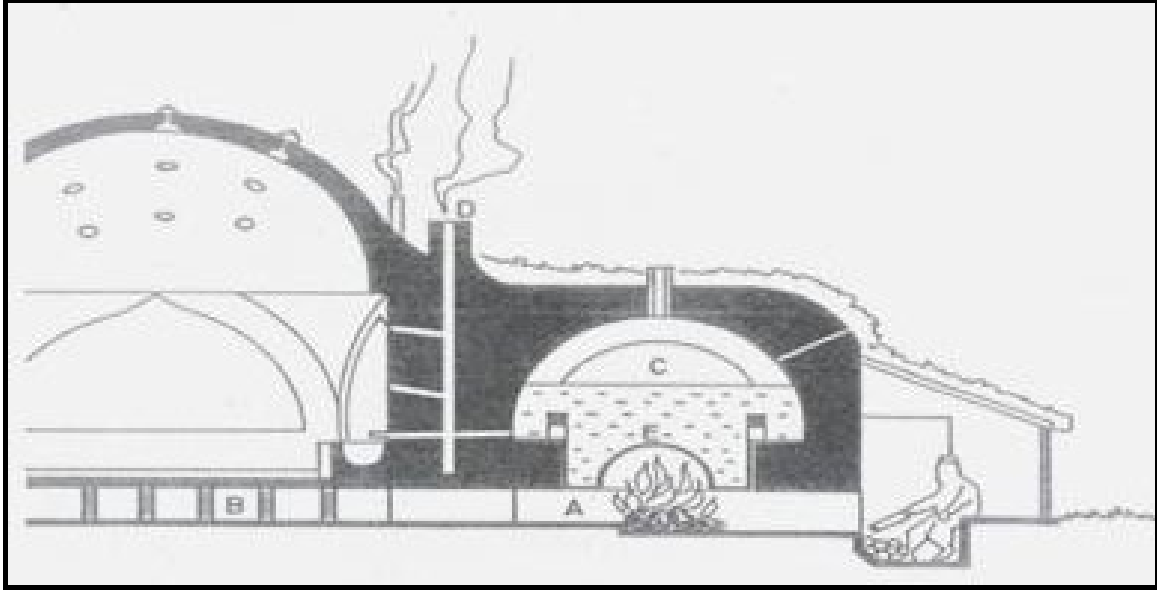
Şekil 2. Sıcaklık mekanına göre hamam plan tipleri (Bektaş, 2011).

Isıtma Düzeni ve Su Hazneleri:

Eski Roma hamamlarında, 'hypocausten' olarak adlandırılan ısıtma bölümü, genellikle sıcaklığın gerisinde ve sıcaklık boyunca uzanan beşik tonoz ya da sivri tonozla örtülü bir kısımdır (Aru, 1949).

Hamamın ve suyun ısıtılması, su deposunun altında ve hamamın taban döşemelerinden alt seviyede bulunan külhanda yakılan ateş ile sağlanır. Yanan ateşle birlikte ısınan su, duvarlar içindeki yatay boşluklara kireç harcı ile yerleştirilmiş, pişmiş topraktan yapılmış künklerle hamamın içine taşınır ve duvarlarda yer alan musluklar aracılığıyla kurnalara dökülür. Yanan ateş, aynı zamanda suyu ısıttığı gibi, alev ve dumanları da Roma hamamlarında olduğu gibi, ayaklar üzerine oturtulmuş hamam döşemelerinin altında (cehennemlik) dolaşması sağlanır. Böylelikle döşeme taşlarını ısıtır ve yanlardaki duvar içinde bırakılmış tüteklik denilen bacalardan geçerek, kubbelerin arasından dışarı atılır (Aru, 1949) (Şekil 3).

Şekil 3. Külhan Şeması (A. Ateşlik, B. Cehennemlik, C. Su Haznesi, D. Tüteklik, E. Bakır Kazan) (Aru, 1949).

Aydınlatma Sistemi:

Hamamlar, fonksiyonları gereği, dışa kapalı yapılardır. Mekânların gündüz saatinde aydınlatılmaları genellikle üst örtüde yer alan ışıklıklar aracılığıyla sağlanır. Hamamların gece veya günün erken saatlerinde kullanımı halinde ise, mum ve kandil gibi suni araçlardan yararlanılır.

Soyunmalık mekânının aydınlatılması; üst örtünün ortasında bulunan, genellikle altıgen veya sekizgen biçimli aydınlatma fenerleri ile sağlanır. Ahşap çatı ile örtülü soyunmalıklarda fenerin her bir yüzeyinde birer camlı pencere bulunmaktadır. Fenerin üzeri ise piramidal bir çatı ile örtülüdür. XV. yüzyıldan itibaren hamamların soyunmalık bölümlerinde ve kubbe kasnakları üzerinde pencereler açılmaya başlandığı görülür. Böylelikle soyunmalığa daha fazla ışık girmesi sağlanmıştır (Önge, 1988).

Hamamların soyunmalık dışındaki diğer bölümleri, kubbe veya tonozlar üzerine açılmış dairesel ya da poligonal biçimli ışıklıklar ile aydınlatılmıştır. Dışarıya doğru daralan bu ışıklıklar, dıştan ‘fil gözü’ adı verilen cam fanuslarla kapatılmıştır. XV. yüzyıldan itibaren altıgen, dörtgen ve yıldız şekillerinin yanı sıra; üçlü yuvarlak ve dilimli rozet biçimli değişik dekoratif şekillerde düzenlenen ışıklıklar hamamların iç dekorasyonuna hareketlilik getirmiştir (Aru, 1949).

1.2. XVI. Yüzyıla Ait Bölge Hamamlarının Genel Nitelikleri

Bölge içerisinde bulunan ve XVI. yüzyıla ait olan hamamlardan dört tanesi; Adana il sınırları içinde yer alan Mestanzade Hamamı, Adana Yeni Hamam ve Irmak Hamamı ile Mersin il sınırları içinde yer alan Şahmeran Hamamı incelenmiştir.

İncelenen yapıların hepsi tek fonksiyonlu hamam niteliğindedir. Plan şemaları ise, giriş bölümü, soyunmalık, ılıklik, sıcaklık ve külhan sıralamasıyla değerlendirildiğinde genel olarak birbirlerine benzemekle birlikte, bu bölümler kuzey-güney doğrultusunda sıralanmışlardır.

Yapıların sıcaklıklarına göre sınıflandırma yapılırsa, Mestanzade Hamamı (Adana Valiliği, 2006), Adana Yeni Hamam (Adana Valiliği, 2006) ve Irmak Hamamı (Adana Valiliği, 2006) yıldızvari sıcaklıklı plan tipinde, Şahmeran Hamamı ise (Şekil 8), ılıklik, sıcaklık ve halvetin eş odalar halinde olduğu plan tipinde değerlendirilir. Bu kapsamda bakıldığında, nüfusun yoğun olduğu merkezdeki hamam yapılarının çoğunlukla daha büyük olduğu görülmektedir.

Şekil 4. (en üst sırada) Mestanzade Hamamı görünüş ve zemin kat planı,
 (üsten ikinci sırada) Adana Yeni Hamam görünüş ve zemin kat planı,
 (üsten üçüncü sırada) Irmak Hamamı görünüş ve zemin kat planı,
 (en alt sırada) Şahmeran Hamamı görünüş ve zemin kat planı
 (fotoğraflar: Öztürk, 2012; planlar: Adana Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi, 2012).

Genel olarak, hamamların soyunmalık bölümleri kare planlı olup, üzerleri tromp geçişli sekizgen kasağa oturan bir kubbe ile örtülmüştür. Ancak, Şahmeran Hamamı'nın soyunmalık kısmının üst örtüsü ahşap kırma çatı ile kapatılarak içeriden ahşap tavan kaplaması yapılmıştır.

Soyunmalık mekânındaki ortak eleman, merkezde yer alan havuz olmuştur. Aynı zamanda, hamam yapısının karakterinde yer alan mahremiyet kavramı söz konusu olduğundan, soyunmalık mekânının duvarlarında fazla açıklığa yer verilmemiş olup, aydınlatma ihtiyacı için yapılan açıklıklar ya beden duvarlarının üst kotlarında ya da kubbe üzerinde bulunan metal fenerlerde yer bulmuştur (Şekil 5).

Şekil 5. Mestanzade Hamamı soyunmalık bölümü (solda) (Öztürk, 2012), Adana Yeni Hamam'ın soyunmalık bölümü (Adana Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi, 2012)

Mestanzade Hamamı, Adana Yeni Hamam ve Irmak Hamamı'nda ılık bölümleri doğu-batı doğrultusunda uzanan dikdörtgen planlı şekilde, kemerlerle ayrılmış olan bölümlerle ve her bir bölümün üstü kubbe ile örtülü şekilde oluşturulmuştur. ılık bölümlerinin doğu ve batı duvarlarında yer alan kapılarla ise ayrı birer mekâna geçilmektedir. Bu mekânlarda, traşlık ve hela olarak nitelendireceğimiz fonksiyonlara yer verilmiştir. Traşlık ve hela bölümlerinin üst örtüleri de genel olarak tonoz veya kubbe şeklindedir (Şekil 6).

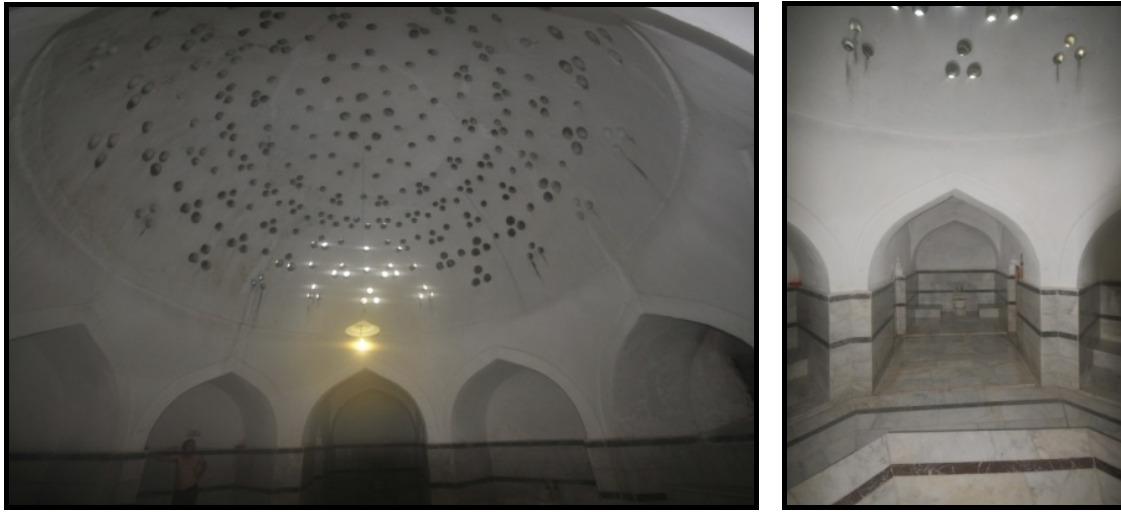
Ayrıca, tüm ılık mekânlarında kubbe ve tonoz üzerindeki fil gözleriyle aydınlatma ihtiyacı sağlanmaktadır. Şahmeran Hamamı'nda ise, ılık kareye yakın bir plan tipinde üzeri pandantiflerle geçilen kubbeyle örtülü tek bir mekândan oluşmuştur. Aynı şekilde, kubbe üzerinde yer alan fil gözleriyle aydınlatma ihtiyacı sağlanmıştır.

Şekil 6. Mestanzade Hamamı ılık bölümü (Öztürk, 2012)

Sıcaklığa gelindiğinde ise, üç büyük hamam için bu bölüm, üzeri merkezi bir kubbe ile örtülü şekilde, yıldızvari plan tipinde yerleştirilmiş olan sekiz adet eyvandan oluşmuştur. Üzeri kubbeler ile örtülü olan batı ve doğuda yer alan eyvanlardan kemerli birer kapı ile yine üzeri kubbelerle örtülmüş olan halvetlere geçilmektedir. Batı ve doğuda kalan iki eyvanın dışındaki, altı eyvanın derinliği daha dar tutularak üzerleri tonozla örtülmüştür. Eyvanların ve halvetlerin içerisinde mermerden yapılmış kurnalar ve sekiler bulunmaktadır. Ayrıca, sıcaklık bölümünün ortasında sekizgen formda mermerden yapılmış göbek taşı yer almaktadır. Şahmeran Hamamı ise, diğer hamamlardan farklı olarak daha öncede bahsedildiği gibi ılık, sıcaklık ve halvetin eş odalar halinde olduğu plan tipinde olduğundan, sıcaklık ve halvetler üç bölümden oluşturulmuştur. Bu bölümlerin üstleri, trompla geçilen kubbeyle kapatılmıştır. Şahmeran Hamamı ve diğer hamamlar dahil olmak üzere, sıcaklık ve halvet bölümlerinin kubbelerinde, mekânları aydınlatmak için fil gözleri bulunmaktadır (Şekil 7 ve Şekil 8).

Şekil 7. Mestanzade Hamamı Sıcaklık Bölümü (Öztürk, 2012)

Şekil 8. Adana'da Yeni Hamam'ın sıcaklık bölümü (Adana Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi, 2012)

İncelenen hamamların genel özelliği olarak soyunmalık, ılık ve sıcaklık bölümlerinin belirli bir doğrultu üzerinde sırasıyla yerleştirilmiş olmalarına ek olarak, hamamların gerçek işlevlerini yerine getirmesini sağlayan su deposu ve külhan bölümleri de bu şema içerisinde aynı doğrultuda oluşturulmuşlardır. Külhan ve su depolarının olduğu bölümler dikdörtgen formda ve üzerleri tonozla örtülüdür.

Hamamların beden duvarlarında ana yapı malzemesi olarak kesme taş tercih edilmiş olup, kubbe ve tonozlarında tuğlaya da yer verilmiştir. Genel olarak, hamamların kubbelerinin tamamı dışarıdan sıvalıken, İrmak Hamamı'nın soyunmalık kubbesi kiremit kaplı haldedir (Şekil 4).

1.3. XVI. Yüzyılda Bölge Hamamlarının Başlıca Koruma Sorunları

Bölge içinde bulunan ve genel nitelikleri önceki bölümde bahsedilmiş olan Adana il sınırları içinde yer alan Mestanzade Hamamı, Yeni Hamam ve Irmak Hamamı ile Mersin il sınırları içinde yer alan Şahmeran Hamamı, Yeni Hamam hariç, günümüzde özgün işlevleri olan hamam olarak kullanılmaktadırlar. Yapılar sürekli kullanımda olduklarından, günümüzün şartlarına göre, ihtiyaçlar doğrultusunda işletmecileri ve kullanıcıları tarafından yeniden düzenlemelere bağlı olarak müdahalelere maruz kaldıklarından ve doğa etkilerine karşı açık olduklarından, çeşitli tahribatlara uğramışlardır. Fakat, hamamların var oluş sebepleri olan özgün işlevleriyle kullanımına devam ediliyor olmaları ve belirli dönemlerde restorasyon geçirmiş bulunmalarından dolayı, yapıların fonksiyon şemalarına zarar verilmemiş olup strüktürel açıdan iyi durumdadırlar. Bu yüzden, özgünlüğünü büyük oranda korumuş durumda günümüze ulaştıklarından, bölgenin önemli birer kültürel mirası haline gelmişlerdir. Fakat bu süreçte, doğru restorasyon müdahaleleri yapılmış olsa da, periyodik bakımlarının yapılamaması ya da uygunsuz kabul edilebilecek müdahalelere maruz kalmış olmalarından dolayı, çeşitli koruma sorunları yaşamaktadırlar. Bu sorunların başlıcaları, doğa ve insan kaynaklı malzeme bozulmaları ile yapıların çevresinde yer alan muhdes eklerdir.

Adana il sınırları içinde bulunan Yeni Hamam ise, günümüzde işlev verilmemiş bir şekilde durmaktadır. Yapı, yakın bir dönemde tamamlanamayan bir restorasyon süreci geçirmiş olsa da, yapının işlevlendirilmeyerek boş bırakılmış olması, periyodik bakımlarının yapılamamasına, zamanla doğa ve insan kaynaklı tahribatlara daha fazla maruz kalmasından dolayı, malzeme ve strüktürel sorunların büyümesine neden olacaktır.

2. Tarsus'ta Bulunan Yeni Hamam'ın Nitelik ve Sorunları

Yeni Hamam, Mersin ili, Tarsus ilçesi, Şehit Kerim Mahallesi'nde, kentin tarihi doku bakımından en yoğun olduğu bölgelerden birinde konumlanmıştır. Yakın çevresinde bulunan Ulucami, Kırkaşık Bedesteni, Arasta, Kubad Paşa Medresesi, Makam Camii dikkate alındığında, Yeni Hamam'ın bulunduğu bölgenin günümüzde olduğu gibi, geçmişte de en önemli merkezlerden biri olduğunu görmekteyiz (Şekil 4.).

Şekil 9. Tarsus Yeni Hamam'ın vaziyet planı ve giriş cephesinden genel görünümü (Öztürk, 2012).

2.1. Yapının Genel Özellikleri

Yeni Hamam, bölge içerisinde incelenen diğer hamamlarla benzer özellikler göstermektedir. Tek hamam olarak kuzey-güney doğrultusunda, dikdörtgen bir alan üzerine inşa edilen yapı, dört eyvanlı köşe halvet hücreli plan tipindedir. Sıcaklık duvarının içeri çekilmesi ve hafif yamuk olması sebebiyle, yapı tam dikdörtgen değildir.

Yapının batı cephesindeki giriş mekânından sonra, kuzeyinde bulunan soyunmalık mekânına, oradan dar bir dikdörtgen olan aralık kısmına, buradan da doğudaki hela, batıdaki ılıklik ve traşlık mekânlarına geçilmektedir. Bu bölümün güneyinden ise; merkezi bir plana sahip olan sıcaklığa geçilmektedir. Su deposu ve külhan bölümü, sıcaklık mekânının güneyinde boylu boyunca uzanmaktadır. Yani, yapı diğer örneklerde olduğu gibi, kuzey-güney doğrultusunda soyunmalık, ılıklik, sıcaklık, su deposu ve külhan sıralamasıyla oluşmuştur.

Yapı malzemesi olarak, duvarlarda taş kullanılmış olup, yığma taş duvarlar taşıyıcı özellik göstermektedirler. Duvarların malzemeleri, yapıda bulunduğu yere ve işlevine göre belirlenmiştir. Hamamlarda taş ve tuğla ana

malzemedir. Temel ve duvarlarda, yörenin yakın çevresinde çıkan taşlar kullanılmıştır (Şekil 10).

Yapıya batı cephesinin kuzey ucundan girilmektedir. Giriş kapısından sonra, bir merdivenin bulunduğu bir mekân ve soyunmalığa ulaşan koridor ile mekânın güney duvarında bulunan açıklıktan sonra yer alan ayrı bir oda yer almaktadır. Kuzey-güney doğrultusunda uzanan giriş koridorundan soyunmalığa basık kemerli bir açıklıktan geçilerek girilmektedir.

Hamamın soyunmalık kısmı kare planlıdır ve üzeri dört yönde tonozlarla taşınan, pendentifler üzerine oturan bir kubbe ile örtülmüştür. Pendentiflerin üzeri yuvarlak profillerle hareketlendirilmiştir. Kubbenin merkezinde yuvarlak bir açıklık bulunmaktadır ve bu açıklığın mekânın aydınlatılmasını ve havalanmasını sağlayan aydınlık fenerine ait olduğu bölge hamamları ile yapılan karşılaştırmalı çalışma sonucunda ortaya çıkarılmıştır.

Mekânın duvarlarında, girişten soyunmalığa, soyunmalıktan koridora olmak üzere iki adet basık kemerli kapı açıklığı ve yapının dışına bakacak şekilde dört adet pencere açıklığı bulunmaktadır. Ayrıca, soyunmalığın merkezinde havuz ögesi yer almaktadır.

Şekil 10. Tarsus'taki Yeni Hamam'ın malzeme analizlerini gösteren planlar ve kesitler (Öztürk, 2012).

Soyunmalık mekânından, aralık olarak nitelendirebileceğimiz doğu-batı aksında uzanan dar bir koridora geçilmektedir. Koridorun batı tarafında hela yer almaktadır ve bu mekânların üstü tonoz ile örtülmüştür. Koridorun doğu tarafında ise ılık bölüme bulunmaktadır. Ilıklık, sivri bir kemerle iki bölüme ayrılmış ve her bir bölüm kubbe ile örtülmüştür. Ayrıca, ılık bölüme mekânının kuzey duvarında bulunan nişin, bölge hamamları ile yapılan karşılaştırmalı çalışma ve yapı üzerindeki özgün izlerin incelenmesi sonucu, ılıklıkla bağlantısı olan taşlık mekânının sonradan kapatılmış olan kapısı, ayrıca giriş mekânının güney duvarında bulunan açıklıktan girilen mekânın da taşlık olduğu tespit edilmiştir. Mekânların aydınlatılma ihtiyacı ise, kubbelerin ve tonozların üzerinde bulunan fil gözleriyle sağlanmıştır

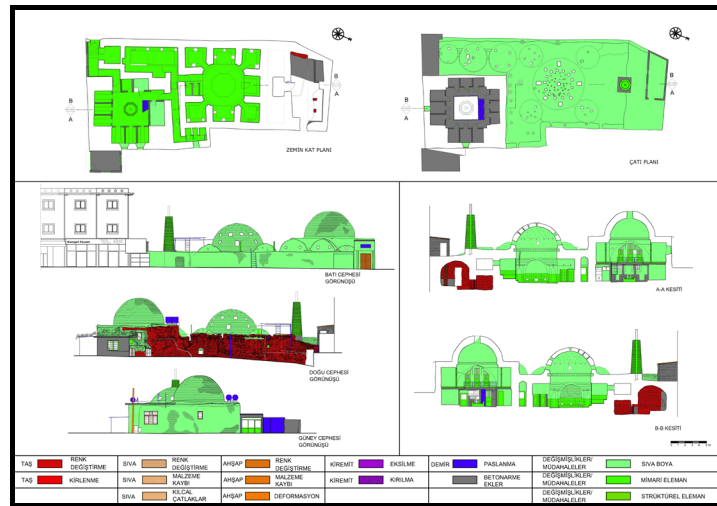
Soyunmalıktan sonra ılıklığa ulaşımı sağlayan koridor, aynı zamanda sıcaklığa ulaşımı da sağlamaktadır. Koridorun batı ucundan basık kemerli bir açıklıktan sıcaklığa girilmektedir. Haçvarı dört eyvanlı köşe halvet hücreli plan tipinde olan sıcaklığın üzeri merkezi bir kubbeye örtülmüştür. Kubbeye geçişte yüzeyi yuvarlak profillerle hareketlendirilmiş olan pandantifler kullanılmıştır. Mekânda dört adet eyvan, dört adet halvet hücresi bulunmaktadır. Eyvanların üzeri tonozlarla örtülürken, halvet hücrelerinde kubbeler kullanılmıştır. Mekân aydınlatılmasında ise, kubbelerde fil gözleri açılmış olup, sıcaklık kubbesinin merkezinde yer alan ışık gözüne yıldız şekli verilmiştir.

Eyvanlarda ve halvetlerde sekiler ile kurnalar yer alırken, orta mekânda sekizgen formunda göbek taşı bulunmaktadır.

Hamamın sıcaklık bölümünden sonra, kuzey cephesi boyunca doğu-batı yönüne uzanan bir su deposu ve bu bölümün devamında, yine hamamın kuzey cephesi boyunca doğu-batı yönünde uzanan külhan mekânı yer almaktadır. Külhanın, hamamın yıkanma bölümlerinden farklı olarak, ayrı bir girişi vardır. Bu giriş, hamamın kuzeydoğu köşesinde, doğu beden duvarında bulunan bir açıklıktan sağlanmaktadır. Külhanın formu dikdörtgen şeklindedir ve üzeri beşik tonozla örtülmüştür.

2.2 Yapının Koruma Sorunları

Yeni Hamam, günümüze kadar kullanılagelmiş bir yapıdır. Yapı, zaman içinde çeşitli müdahalelere maruz kalmıştır. Bunun sonucunda, mimari elemanlarda ve malzeme kalitesinde önemli kayıplar, özgün mimariye yapılan eklemeler ile mekânsal kurguda bazı değişiklikler dışında, malzeme bozulmaları, deformasyonlar ve kötü onarımlara bağlı olarak çeşitli tahribatlar meydana gelmiştir (Şekil 11).

Şekil 11. Tarsus Yeni Hamam'ın hasar analizlerini gösteren planlar ve kesitler (Öztürk, 2012).

2.2.1 Strüktür ve Malzeme Sorunları

Taşıyıcı elemanda güç kaybı, yapının yok olma sürecini hızlandıran en önemli nedenlerden biridir. Taşıyıcı elemanların herhangi birinde oluşan zayıflık ve yıkılma sonucu, yapıda gerek strüktürel zayıflık, gerekse malzeme bozulmaları nedeniyle büyük hasarlar oluşmaktadır. Hamam binalarındaki strüktürel bozulmalar, önemli biçim deformasyonlarına neden olmaktadır.

Yapı, genel olarak incelendiğinde, bazı çatlaklar dışında, büyük bozulmalar

görülmemektedir. Bunun dışında, doğu cephesinde malzeme bozulmaları fazla olsa da (Şekil 11), bunlar bina strüktürünü etkileyecek bozulmalar değildir. Yine de yapıda detaylı analiz ve araştırmalar yapılmadan, strüktürel sorunların tam olarak ortaya konması mümkün değildir.

Yapının genelinde, yağmur sularına, zeminden yükselen su seviyesine ve özellikle iç mekânlarda kullanılan suya bağlı olarak oluşan tuz kristalizasyonu ve biyolojik etkenlerden dolayı, malzeme bozulmaları izlenmektedir. Sıvalı duvarlar ve moloz taş malzeme, bunlardan en büyük zararı gören bölümlerdir. İç mekânlarda, özellikle suyun yoğun kullanıldığı, nem oranının yüksek olduğu ılık ve sıcaklık bölümlerinde, nemin etkisiyle, sıvalı duvarlarda, kubbelerde ve tonozlarda yer yer siva dökülmeleri, çatlamlar ve nem bölgeleri görülmektedir.

Hamamın cephelerinde ve kubbelerinde ise, algler, likenlerle birlikte, buldukları ortamın her zaman nemli kalmasını sağladıkları için, salgıladıkları sıvılarla lekelenmelere ve yüzeysel bozulmalara neden olduklarından, yosunlar ise, nemli ve pürüzlü yüzeylerde yaşayarak kir ve lekeler oluşturduklarından, sürekli olarak yapının beden duvarlarında ve kubbelerinin üzerinde tahribatlara sebep olmaktadır. Bunların dışında yapıdaki su problemi, biyolojik oluşumlar, çatlaklar ve nem bölgeleri dışında çok çeşitli problemlere de neden olabilir. Özellikle, güneş gören yerlerde ıslanıp kuruma sonucu, harçlarda tuzlar harekete geçerek taş üzerinde bozulmalara neden olmakta, bu da ilerleyen süreçte strüktürel bozulmalara varan daha ciddi boyutta problemler yaratabilmektedir.

Bunların dışında, hamamın külhan bölümü en fazla bozulmanın izlendiği yerlerden biridir. Bu bölümde, özellikle yapının sürekli kullanılıyor olmasından dolayı yanan ateşten çıkan duman, taş yüzeylerini kaplayarak, mekânın iç yüzeyinin tamamen siyahlaşmasına neden olmuştur.

2.2.2. Kötü Onarım ve Bilinçsiz Müdahaleler

Kötü onarım ve bilinçsiz müdahaleler, tarihi yapılara en az bakımsızlık ve terk edilmişlik kadar hasarlar verebilmektedir. Bu tür müdahalelerin yapıda en yaygın olarak görülen biçimleri; ‘çimentolu harç ya da sıvayla yapılan onarımlar’ ile ‘mimari kurguda yapılan ekleme ve değişiklikler’ olarak ortaya çıkmaktadır.

Çimentolu Harç ya da Sıvayla Yapılan Onarımlar:

Günümüzde görülen malzeme ve hasarların büyük bölümünü, üst örtü sistemindeki çimentolu harç ya da sıvayla yapılan onarımlar oluşturmaktadır. Kubbelerin ve üst örtünün bütün elemanları, özgün harçla uyumlu olan ‘horasan siva’ yerine, çimento sıvayla kaplanmış durumdadır. Söz konusu uygulamalar, yakın zamanda yapılmış olduğundan, kılcal çatlaklar dışında henüz başka bir bozulma görülmesi de, ilerleyen dönemlerde atmosfer etkileriyle oluşan genleşmeler sonucu, sıvada şişme, çatlama ve büyük parçalar halinde kopma gibi malzemesel uyum sorunları kaçınılmazdır. Bunun sonucunda, üst örtünün dış etkilere ve suya karşı dayanımı düşecek ve koruyuculuğunu yitirecektir. Bu durumu gösteren en iyi kanıt, yapının doğu cephesinde izlenmektedir. Çimento siva, suyun etkisiyle dökülmeye başlayarak taş yüzeyler açığa çıkmıştır ve cephe boyunca çimento siva ve özgün malzeme arasındaki uyumsuzluktan dolayı oluşan bozulmalar görülmektedir. Güney ve batı cepheleri boyalı olduklarından, bozulmalar sadece kılcal çatlak boyutunda izlenmektedir.

İç mekânların hepsi, aynı şekilde çimento sıvayla sıvanmış ve üzeri boyanmıştır. Külhan mekânı hariç, tüm zeminler ve duvarlar belirli bir seviyeye kadar karo seramik ile kaplıdır. Bu uygulamaların yakın dönemde gerçekleştirilmelerinden dolayı, yapıda henüz fazla bir bozulma görülmesi bile, yakın gelecekte yukarıda bahsedilen sebeplerden kaynaklanan bozulmaların ortaya çıkması kaçınılmazdır.

Mimari Kurguda Yapılan Ekleme ve Değişiklikler:

Farklı dönemlerde, içerisine ve dışarisine eklenen bölücü ve kapatıcı duvarlarla, hamamın özgün mekânsal kurgusu kısmen değiştirilmiştir.

Giriş mekânının güney duvarı briketle örülmüş, üzeri çimentolu sıvayla sıvanıp boyanmış ve üst örtüsü betonarme plakla kapatılmıştır. Taç kapı da benzer bir değişime maruz kalmış ve çimentolu sıvayla tamamen sıvanıp üzeri boyanarak tamamen özgün niteliğini yitirmiştir. Ayrıca, özgününde ılık mekânıyla olan bağlantısı iptal edilen traşlık mekânı, arasındaki taş duvar delinerek, giriş mekânına bağlanmıştır. Bunlara ek olarak, soyunmalık bölümünün çeperindeki eyvanların özgün düzeni değiştirilmiş, soyunmalığın güney ve doğu taraflarındaki eyvanlara ikişer ilave bölücü duvarla iki adet ek soyunma mekânı; batı tarafındaki eyvana yarı açık bir mekân ve bölücü duvarla kapalı depo mekânı, kuzey tarafındaki eyvana da bölücü duvarla depo mekânı eklenmiştir. Ayrıca, soyunmalığa, mekânın kuzey tarafında bulunan metal bir merdivenle çıkılan betonarme bir asma kat eklenmiştir. Asma katın

dört

tarafında, kubbeyi taşıyan tonozların altına gelen bölümlerde, soyunma odaları oluşturulmuştur. Soyunmalığa yapılmış olan kapsamlı yeni eklentilerle mekânın özgün mimari şeması değiştirilmiştir.

Hamamın ılık bölümünde yapılan en önemli değişiklik, ılık bölümünün güney duvarında bulunan ve özgün durumda traşlık mekânına açıldığı tespit edilen basık kemerli kapının örülerek kapatılması, mekânın, ılık bölümünden ayrılarak giriş mekânına eklenmesidir.

Hamamın sıcaklık bölümünde ise, giriş eyvanının bulunduğu bölümün doğu tarafına iki adet bölücü duvar eklenerek iki adet duş mekânı yaratılmış, kuzey eyvanının sıcaklığın merkezine bakan kısmı, alüminyum doğramalı camekânla kapatılarak sauna haline getirilmiştir.

Hamamın içerisinde, mimari kurguda yapılan değişiklikler dışında, iç mekânın mimari elemanlarında da büyük değişiklik yapılmıştır. Özellikle döşeme ve kaplama elemanları sıcaklığın göbekteşi ve çevresindeki dolaşım alanının özgün olduğu düşünülen mermer döşemesi dışında, bütün mekânların döşemesi ve duvar kaplamaları seramik ile değiştirilmiştir. Bu şekilde, hamamın özgün döşeme kaplaması büyük oranda yok olmuştur. Zaman içerisinde, suyun da etkisiyle çürüyen kapılar yerine plastik ya da alüminyum doğramalı yeni kapılar takılmıştır.

Diğer taraftan, soyunmalık mekânında bulunan pencerelerin özgün oldukları düşünülmektedir. Ancak, ahşap doğramalar deformasyona uğramış, demir kısımlar paslanmış ve çürümüştür. Ayrıca, camları da kırılmış olduğu için iç mekân malzemeleri olumsuz etkilenmektedir.

Hamamın güneydoğu tarafında, beden duvarlarına bitişik inşa edilmiş tek katlı muhdes bir ek yapı bulunmaktadır. Betonarme eklenti, günümüzde ofis olarak kullanılmaktadır. Ayrıca, külhanın üst hizasında çatıda, briketten yapılmış ve ne olarak kullanıldığı belirsiz, üzeri çinko ile örtülmüş muhdes bir eklenti daha yer almaktadır.

2.3 Yapının Yeniden Kullanım Olanakları

Tarsus, tarihi eserleriyle, sosyal yaşamı ve turistik potansiyeliyle önemli bir merkezdir. Tarsus Yeni Hamam, doğanın etkilerine açık, ayrıca yanlış onarım ve müdahalelerle bozulmuş durumda olsa da, hamam işlevinin dışında bugüne kadar başka işlevle kullanılmamış olması ve hala özgün kullanımının devam ediyor olmasından dolayı, özgünlüğünü ve anıtsal değerini büyük oranda korumuş olan önemli bir kültürel mirastır. Ayrıca, yapının yakın çevresinde yer alan; Ulucamii, Kırkkışık Bedesteni, Kubad Paşa Medresesi ve Makam Camii gibi anıtsal yapılar ile Makam Cami'nin ön ve arka bahçesinde gerçekleştirilen arkeolojik kazılar sonucu bulunan antik dönem buluntularının varlığı, Yeni Hamam'ı içinde bulunduğu çevre ve merkezi konumu açısından da önemli kılmaktadır. Adı geçen anıtsal yapılar, Kubad Paşa Medresesi hariç, özgün işlevleriyle yaşamlarına devam etmektedir. Bu yapıların tek tek ve çevre olarak korunabilmesi için, öncelikle bu yapılara en iyi sahip çıkıp, koruyacak olan çevre sakinlerine kültürel miras olarak yapıların ve korumanın önemi aktarılmalı, yapıların tahrip edilmeden korunarak kullanımlarıyla ilgili temel eğitici bilgiler verilmelidir. Öte yandan, çevrede yaşayan insanların ihtiyaçları göz önünde bulundurularak hamama yeni bir işlev kazandırılmalıdır. Bu çalışma esnasında kentin ve yapının yakın çevresinin sosyal yapısı incelenirken, kültürel mekânların eksikliğinin dikkat çekici olduğu dikkate alınmalıdır.

2.3.1 Yeniden Kullanım Sorunları

Hamamların içerdiği mekânlara genel olarak bakıldığında, yapının bütününe oranla geniş bir soyunmalık, genellikle dar mekânlardan oluşan ılık bölüm, hela ve traşlık, çok belirgin bir kurgudaki sıcaklık mekânı, su deposu ve külhandan oluşmaktadır. Bu mekânların dolaşımsal sıralaması, boyutları ve kurguları tamamen işleve dayalıdır ve kendi has farklı özelliklerdeki ardışık sıralanmış mekânların, yapının özgün niteliklerini bozmadan herhangi başka bir fonksiyona uyarlanması zordur.

Mekânların akışında, özellikle soyunmalıktan ılıklığa ve ılıklıktan sıcaklığa geçişin dar ve mümkün olduğunca küçük yapılmış olması, içerideki ısıyı tutmak amacıyla. Bu durum, yeniden işlevlendirme için çok temel bir sorun oluşturmaktadır.

Bu bağlamda, sıcaklıkta, göbek taşının bulunduğu bu orta mekân merkezi niteliktedir ve eyvanlarla halvetler belirli bir kurgu çerçevesinde buraya açılmaktadır. Merkeze yönelik bu mekân kurgusunda, hamamın en değerli mekânı sayılabilecek olan sıcaklığın orta mekânının ne işlevle değerlendirileceği dikkatle ele alınmalıdır. Üstelik, ışık oyunlarını ve mekânsal bütünlüğü bozmadan, bu geniş mekânın alabileceği kadar insanı dar açıklıklardan geçirerek, mekânı değerlendirmek önemli bir sorundur. Hamam için oldukça düzenli olan bu mekân akışı, yeni kullanım

doğrultusunda içinden çıkılmaz bir labirente dönüşebilir.

Diğer bir mekânsal problem ise, mekânların ısıtılması, havalandırılması ve aydınlatılmasıyla ilgilidir. Hamamlarda aydınlatma ve havalandırma, kubbelerdeki ve tonozlardaki açıklıklardan sağlanmaktadır. Hamamların yeniden kullanımı söz konusu olduğunda, mekânların konfor koşullarına ulaştırılması ihtiyacı için duvarlara herhangi bir ekleme yapmak uygun olmayacaktır. Mahremiyet nedeniyle pencere açılmayarak kubbedeki fil gözleriyle aydınlatılan ve havalandırılan mekânların, söz konusu ihtiyaçlarını ustaca karşılamak için uygun çözümler geliştirilmelidir. Bu da pek çok yatırımcı için masraflı ve uzun vadeli çalışmalar olarak görülebilmekte ve gelişigüzel uygulamaları ortaya çıkarabilmektedir.

Hamamların sahip olduğu mekânlar, fazla dekoratif öge ve bezeme içermeyen, estetiğini, özenli işçiliğinden, detaylarından ve taşıyıcılığında alan mekânlardır. Hamamda renk ve desen karmaşasına rastlamak mümkün değildir. Mermer döşeli zeminden sıvalı duvarlar üzerine oturan sıvalı kubbelere kadar, mekânda bir renk ve doku bütünlüğü hakimdir. Bu nedenle, bu mekânların tefrişi; mimari elemanların renk, malzeme seçimleri ve yerleşimleri, doku bütünlüğünü korumak adına önem taşımaktadır.

Günümüzde tarihi hamamlar oldukça büyük ölçekli ve değerli arsalarda yer alan, önemli bir mekân potansiyeli taşıyan yapılardır. Hamamların kentin işlek noktalarında ve merkezi yerlerinde olmaları ve içerdikleri geniş mekânlar, yatırımcıların kar ve prestij gibi beklentilerine karşılık verebilecek değerli mekânlardır. Bu durumda, işletmeciler yaptıkları yatırımın kendilerine daha çok kazanç olarak dönmesini beklemekte, bu durum, tarihi anıtın, daha çok gelir getirmesi amacıyla çeşitli zararlı dönüşümlere uğratılması ve mimarisine kalıcı müdahaleler yapılması gibi ihtimalleri getirmektedir. Bu noktada, yapıyla ilgili tüm paydaşlara önemli sorumluluk düşmektedir. Anıtın korunmasını esas alacak koşullar özenle belirlenmeli ve tüm paydaşlar tarafından özenle yerine getirilmelidir.

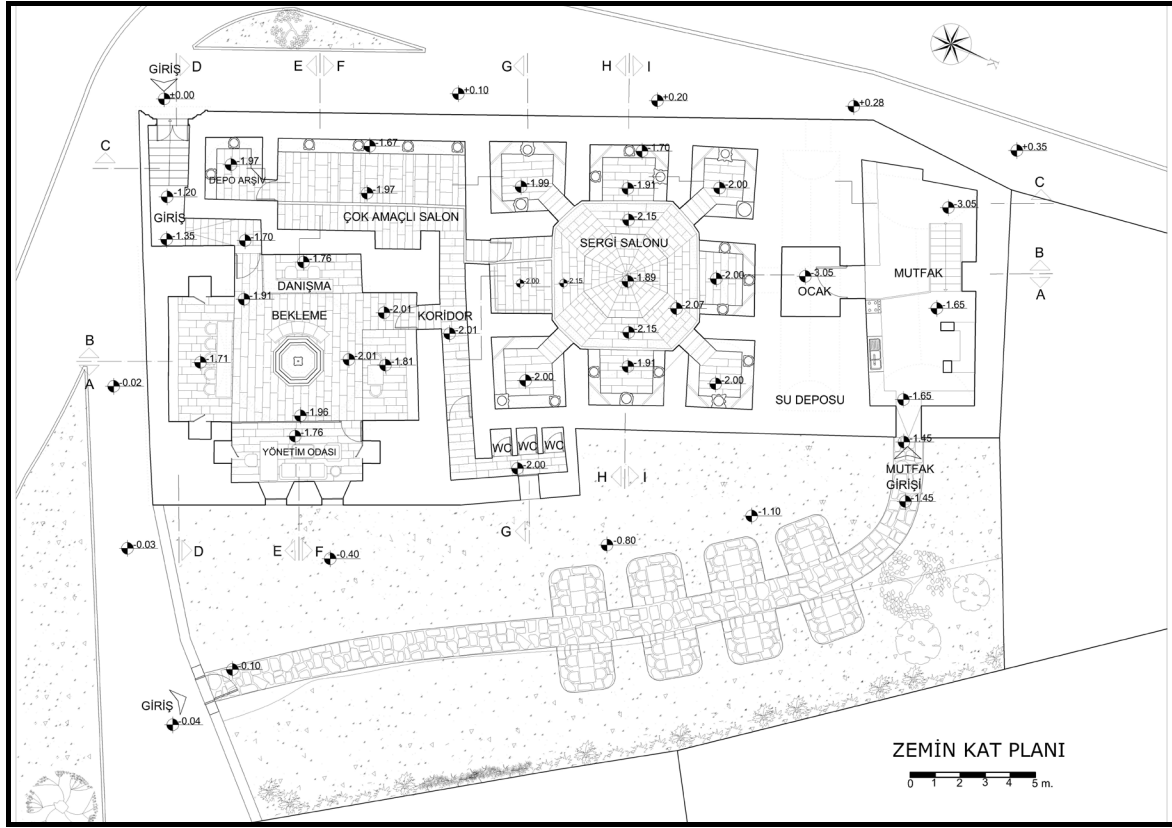
Tüm bunların ışığı altında, işlev belirlemede ve uygulama aşamasında, anıta yaklaşımın öneminin altını çizmek gereklidir. Anıtın özgün değerleriyle birlikte korunduğu uygulamalarda, yapıların kullanımının, onu yaşatmaya yardımcı olduğu ve fiziksel bir zarar oluşturmadığı görülmektedir. Anıtın dönüştürüleceği işlevin, anıtın önüne geçtiği uygulamalarda ise, yapıda bozulmalar artmakta ve ömrü kısalmaktadır.

2.3.2 Yeniden Kullanımın Belirlenmesi ve Programlanması

Özel bir işleve hizmet etmek üzere, bunun gerektirdiği sıcaklık ve su dolaşımı mekanizmalarıyla birlikte inşa edilmiş olan hamamlar, kendine özgü mimarisine ve mekanizmalarıyla bir bütün olarak değerlendirilmelerini gerektirir. İşlev görmediği iddiasıyla, bu özel tesisat ve mekânlar yok sayılmamalıdır. Her ne yeni işlevle kullanılırsa kullanılsın, öncelik söz konusu hamamın mevcut işlevsel birimlerinin periyodik bakımlarının yapılarak korunması öncelikli olmalıdır. Korumanın temel prensibi olarak kabul edilmesi gereken “geri dönüştürülebilirlik” esası böylece sağlanabilir ve herhangi bir dönemde hamam işlevinin devamlılığı söz konusu olduğunda, yapı buna halihazırda yanıt verebilecek nitelikte ve kalitede bulunmuş olarak daha ucuz ve etkili çözümler üretilebilir.

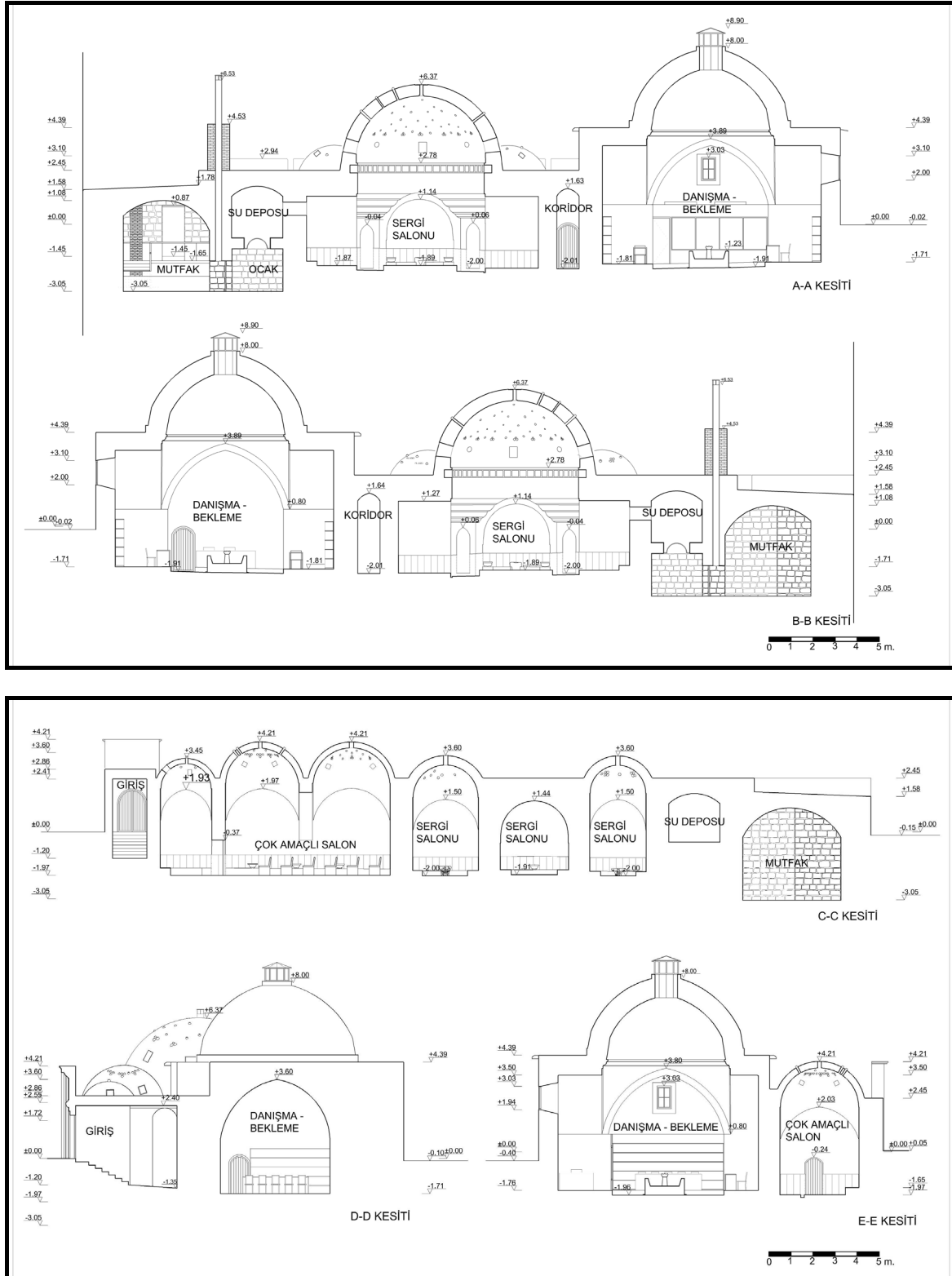
Bu bağlamda, yapının yeni işlevi belirlenirken öncelikli amaç, tarihi eserin devamlılığı olmalıdır. Bu şekilde anıt, kentin yaşamının bir parçası haline getirilebilir ve yeni işlev yapıya fiziksel zarar vermeden, anıtı kendi değerleriyle birlikte korumaya ve yaşatmaya yardımcı olur (Şekil 12 ve Şekil 13).

Şekil 12. Zemin kat planı için yeniden kullanım projesi

Şekil 13. Yeniden kullanım projesi kesitleri (Öztürk, 2012).

SONUÇ:

Bu çalışmayla, hamam mimarisinin tarihsel gelişimi ve incelenen döneme ait

hamamların genel nitelikleri ortaya konmakta ve devamında, bölgedeki benzer döneme ait hamamlar incelenerek koruma sorunları irdelenmekte ve Tarsus'taki Yeni Hamam belgelenerek, koruma ve yeniden kullanım açısından ele alınmaktadır. Günümüzde yeniden işlevlendirme sorunları yaşayan tarihi hamamlar için bir örnek oluşturması açısından, yapının yeniden kullanıma ilişkin sorunları değerlendirilip, diğer hamamlara örnek olacak genel koruma önerileri geliştirilmiştir.

Yapı, sürekli olarak kendi özgün işlevi ile kullanılmış olduğundan, bakımsız kalmamış ancak; yoğun kullanımdan dolayı, zaman içerisinde gerek imar uygulamaları gerekse kullanıcıların ihtiyaçları kaynaklı çeşitli müdahalelere maruz kalmıştır. Bunlara rağmen, genel özgün yapısı bozulmadan günümüze kadar ulaşmayı başarmıştır. Yeni Hamam; plan ve cephe özellikleri, yapım tekniği ve malzeme kullanımı bakımından, yapıldığı dönemin mimari özelliklerini bünyesinde barındırmaktadır. Ayrıca, bölge içerisinde XVI. yüzyıla ait olan hamamlardan seçilen, Adana 'da bulunan Mestanzade Hamamı, Yeni Hamam ve İrmak Hamamı ile Mersin'de yer alan Şahmeran Hamamı da dış cephelerinin taş örgüsüyle, genel mimarileri ve yapım teknikleriyle yapıldıkları dönemin özelliklerini yansıtan önemli birer anıttır. Yeni Hamam, birbirlerine yakın dönemlerde yapılmış tarihi değer taşıyan diğer anıtlarla çevrelenmiş, Tarsus için önemli bir merkezde konumlanmaktadır. Yeni Hamam gibi diğer anıtsal yapılar da işlevlerini korumaya devam ettiğinden, bölge günümüzde canlılığını korumaktadır. Bu nedenle, bölge içerisindeki anıtsal yapılarla ilgili çalışmaların yapıldığı görülürken, Yeni Hamam ile ilgili olarak sadece bazı kaynaklarda genel bilgiler verilmektedir. Bu sebepten dolayı, Yeni Hamam'ın detaylı bir şekilde belgelenerek, özgün niteliklerinin ortaya konması ile mimarlık tarihine de katkı sağlanmaya çalışılmıştır.

Sonuç olarak, tarihi eserlerin yaşamasında esas olan o eserin kullanılmasıdır. Bundan dolayı, günümüze kadar çeşitli dönemlerde yapılmış olan cami, çeşme, hamam, tekke, türbe, han, kervansaray gibi yapılardan, ağırlıklı olarak camiler; her gün kullanıldıkları için, çeşmeler ise devamlı aktıkları için günümüze kadar ulaşabilmişlerdir. Hamam yapılarının da benzer şekilde günümüze kadar ulaşabilmelerinde ki en önemli etken, halen aktif olarak özgün işlevlerini sürdürüyor olmalarıdır. Gelecekte de, tarihsel ve kültürel değerlerimizin bir parçası olan hamamların, mimari özellikleri korunarak gelecek nesillere sağlıklı bir şekilde ulaştırılması sağlanmalıdır. Öncelikle, yapıların özgün karakterini bozmadan, özgün işlevine uygun, mevcut problemlere çözüm getirecek şekilde yapıyı koruyup yaşatarak ve gelecek nesillere bir kültürel miras olarak aktarabilmek amacıyla restorasyon önerileri hazırlanmalıdır. Ayrıca, bu yaklaşımla, mecbur kalındığı durumlarda, yapının kapasitesi ve özellikleri ile fiziksel ve sosyal çevre gereksinimlerinin örtüşebileceği, yeni işlevler içeren, yeniden kullanım önerileri hazırlanmalıdır. Bu bağlamda, yapıların gerek bahçesi, gerekse özgün olan her elemanı olduğu gibi korunarak, özgün ile uyumsuz olan bozulmalar ve değişimler özgüne yakın hale getirilip ya da yapıdan tamamen uzaklaştırılıp, uyumlu olan değişimler ise bugünkü hali ile kullanılmalıdır.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek olmadığını beyan ederim.

Finansal Destek: Yok

Teşekkür: Yok.

KAYNAKÇA:

Adana Valiliği (2006), Adana Kentsel Kültür Envanteri, Ulusoy Ofset, Adana.

Alarcao, J. and R. Etienne (1977), Fouilles de Conimbriga. I: L'Architecture (Mission Archéologique Française au Portugal. Musée Monographique de Conimbriga), Paris, 1977.

Aru, K. A. (1949), Türk Hamamları Etüdü, İstanbul Matbaacılık, İstanbul, s.32-35.

Bektaş, S. (2011), Ayasofya Haseki Hürrem Sultan Hamamı Restorasyon Önerisi ve Kütüphane Olarak İşlev Kazandırılması, Haliç Üniversitesi FBE, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul.

Eyice, S. (1997), "Hamam", M.E.B. İslam Ansiklopedisi, Cilt 15, M.E.B. Basımevi, İstanbul.

Önge, M.Y. (1995), Anadolu'da 12.-13. Yüzyıl Hamamları, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1995.

Önge, M. Y. (1988), Mimarbaşı Koca Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserleri, Ayır Basım, İstanbul, 1988, s.22-27.

Şehsuvaroğlu, H. (1952), "Anatolian Thermal Baths and Seljuki Turks", Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni, İstanbul.

Taşçioğlu, T. (1998), Türk Hamamı, Duran Ofset Matbaacılık ve Ambalaj San A.Ş., İstanbul, s.72-74.

Yaşaroğlu, K. (1997), "Hamam", DİA, İslam Ansiklopedisi, XV, İstanbul, s.433-434.

Yegül, F. (2006), Antik Çağ'da Hamamlar ve Yıkanma, Homer Kitabevi, İstanbul.

Yılmazkaya, O. (2002), Aydınlık Kubbenin Altındaki Sıcaklık-Türk Hamamı-İstanbul Hamamları Rehberi, Çitlembik Yayınları, İstanbul.

Article Info	RESEARCH ARTICLE ARAŞTIRMA MAKALESİ	
Title of Article	Study Based on People and Place of the process of Urban Renewal in Ayvansaray District	
Corresponding Author	Meltem BALI Marmara Üniversitesi, Yerel Yönetimler ve Kent Politikaları Doktora Programı balimeltem@gmail.com	
Received Date	20.02.2020	
Accepted Date	13.05.2020	
Author / Authors	Meltem BALI ORCID: 0000-0002-4741-349X	
How to Cite	BALI, Meltem (2020). Ayvansaray Mahallesi Örneğinde Kentsel Yenileme Sürecinin Mekân ve İnsan Odağında İncelenmesi. Kent Akademisi, Volume 13, (41) Issue 1, Pages, 97-111.	

Ayvansaray Mahallesi Örneğinde Kentsel Yenileme Sürecinin Mekân ve İnsan Odağında İncelenmesi

Meltem BALI¹

ABSTRACT:

The fact that the globalization process creates a competitive environment on the basis of cities affects the use of place and this creates capital accumulation places. The cities, which are regarded as global competitive instruments, emphasize their local dynamics in order to distinguish it from other cities around it, or make the image of the attraction visible by presenting modern indicators. When we consider modernization indicators within the framework of new and different concepts, we can evaluate the formal changes in urban place with the concept of urban renewal. The spatial dynamics and human element of the concept in the example of Istanbul Ayvansaray District constitute the subject of this study. The presence of the historical character of the place and the fact that the building stock with the identity in the place was the scene of various change activities within the context of the urban renewal process was decisive in the study of the district in question.

The field study has been realized by using the semi-structured interview interview technique within the context of qualitative research, 50 people were interviewed in this context and the knowledge, perception and expectation of the participants were evaluated with various questions about the urban renewal process. The group involved in the field research, shopkeepers, coaches, art historians, muhtar, waitresses, housewives, teachers, etc. consists of people who belong to various professions.

Urban renewal activities in Istanbul, which is a global / historical city, with the data obtained within the context of the study, emphasizing the elements in the changing / transforming life practices of the local actors who are the main users of the place, the differentiation in the ways of using the place, the shops and housing areas with changing functions, frequently emphasized price changes, It is examined in the context of the danger of deterioration of historical texture and in this direction, it is aimed to contribute to the literature with the current study.

Keywords: Ayvansaray, Urban renewal, Place, District, Value of place

¹ Marmara University, balimeltem@gmail.com

ÖZ:

Küreselleşme sürecinin kentler bazında bir rekabet ortamı oluşturması mekân kullanım biçimlerini etkilemekte ve bu durum sermaye birikim mekânlarını meydana getirmektedir. Küresel rekabet aracı olarak görülen kentler çevresindeki diğer kentlerden ayrılmak adına yerel dinamiklerini vurgulamakta yahut modern göstergeler sunarak cazibe mekânı imgesini görünür kılmaktadır. Modernleşme göstergelerini yeni ve farklı kavramları çerçevesinde ele aldığımızda kentsel mekândaki biçimsel değişimleri kentsel yenileme kavramı ile değerlendirebilmekteyiz. Kavramın İstanbul Ayvansaray Mahallesi örneğindeki mekânsal dinamikleri ve insan unsuru bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Mekânın tarihi karakterinin bulunması ve mekânda yer alan kimlikli yapı stoğunun kentsel yenileme süreci kapsamında çeşitli değişim faaliyetlerine sahne olması söz konusu mahallenin araştırma sahası olarak incelenmesinde belirleyici olmuştur.

Alan çalışması nitel araştırma kapsamında yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak gerçekleştirilmiş, bu kapsamda 50 kişi ile görüşülmüş ve kentsel yenileme sürecine dair yönlendirilen çeşitli sorularla katılımcıların konuya yönelik bilgisi, algısı ve beklentisi değerlendirilmiştir. Saha araştırmasına dahil olan grup esnaf, antrenör, sanat tarihçi, muhtar, garson, ev hanımı, öğretmen vd. olarak çeşitli meslek dallarına mensup kişilerden oluşmaktadır. Çalışma kapsamında elde edilen veriler ile küresel/ tarihi bir kent olan İstanbul'da gerçekleşen kentsel yenileme çalışmaları, mekânın asıl kullanıcıları olan yereldeki aktörlerin değişen/ dönüşen yaşam pratikleri ile mekân kullanım biçimlerindeki farklılaşma, işlevleri değişen dükkânlar ve konut alanları, sıklıkla vurgulanan fiyat değişimleri tarihsel dokunun bozulma tehlikesi bağlamında incelenmekte ve bu doğrultuda mevcut çalışma ile literatüre katkı sağlamak amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ayvansaray, Kentsel yenileme, Mekân, Mahalle, Mekân değeri

GİRİŞ:

Yaşanabilir kentler oluşturmak küresel kent vizyonu olarak belirlenen ölçütlerden birini oluşturmaktadır. Müşterek kullanılan mekânlar özellikle tarihsel kimliğe sahip alanların kullanım biçimleri oluşturduğu rantsal değer ile öne çıkmaktadır. Tarihsel mekânlar kent kimliklerinin simge yapılarını oluşturmak işlevini gören birer belge niteliği taşımakta ve bu bağlamda kentsel mekânın korunması önem kazanmaktadır. Koruma çalışmalarının bütüncül bir formda insan ve mekânı ayırtırmadan gerçekleştirilmesi bu çalışmanın temel dinamiklerinden birini oluşturmaktadır. Geleneksel Türk- İslam mimarisinin yoğunlukta olduğu Ayvansaray Mahallesi insan ve mekânın organik birlikteliğinin ve geleneksel kent yaşamı imgesinin temel nüvelerinden olan konut ve bahçe ilişkisinin sürdüğü bir alan olarak önem taşımaktadır. İstanbul'un aldığı göçlerin etkisiyle nüfusun biriktiği bir alan olan Ayvanaray Mahallesi kültürel ve mimari bir kimlik kazanmakta ve heterojen bir nüfus yapılanmasına mekân olmaktadır. Nüfusun kentsel deneyimleri hafıza mekânlarının oluşumunu sağlamakta ve bu durum kentsel yenileme mekânlarını öne çıkarmaktadır.

Mahalle sakinlerinin bilgi ve algı düzeyleri, mekân kullanım biçimlerindeki farklılıklar ve deneyimsel farklılıkların etkisiyle kentsel yenileme mekânlarının bir temsilini oluşturan mahalle İstanbul şehir tarihi içerisinde yer bulduğu geçmişle tarihsel bir mekânda kentsel yenileme uygulamalarının kesitini sunmaktadır. Bu hususlar mekânın araştırma sahası olarak belirlenmesinin gerekçelerini oluşturmaktadır. Söz konusu çalışma, kapsamlı saha araştırması sonucu elde edilen verilere istinaden Ayvansaray Mahallesi'ndeki kentsel yenileme çalışmasına yönelik inceleme getirmektedir. Çalışma kapsamında ele alınan varsayım Ayvansaray Mahallesi'nin tarihsel, toplumsal ve kültürel arka planının İstanbul'un küresel ve yerel hafızasında konumlanışı dolayısıyla kentsel yenileme kavramının mekânda, mekân kullanıcılarının deneyimlerinde ve algılarında bir temsil oluşturması ve Ayvansaray Mahallesi'ndeki kentsel yenileme sürecinin gündelik yaşam pratiklerindeki tezahürüdür.

Katılımcıların kimliklerini paylaşmak konusundaki duyarlılığı neticesinde isim ve soyisimler baş harfler ile verilmiş, katılımcıların farklı yaş grupları ve meslek alanlarında oluşları belirtilmiş ve bu sayede araştırma sahasının geniş tutulması ile mekâna dair kentsel yenileme algısının farklı yaş grupları ve meslek dalları üzerinde değerlendirilmesi ve anlaşılabilirliğinin artırılması hedeflenmiş ve bu bağlamda 50 kişilik bir katılımcı grup ile mekâna yönelik çok yönlü bir saha araştırması gerçekleştirilmek mümkün olmuştur.

Çalışmanın ilk bölümünde kentsel yenileme kavramına dair literatür incelenmiş ve kavramın kapsam ve sınırlılıkları değerlendirilmiştir. Ardından kentsel yenileme sürecine yönelik yöntemsel yaklaşımlar ve uygulama biçimleri üzerinde durulmuş ve kent mekânı üzerinde gerçekleştirilen değişim faaliyetlerinin hangi kavram kapsamında değerlendirilmesi gerektiği irdelenmiştir. İkinci bölümde araştırma sahası olarak belirlenen Ayvansaray Mahallesi'nin İstanbul şehir hafızasındaki yeri ve tarihsel perspektifte söz konusu sahanın geçirdiği değişimler ve günümüze uzanan süreçte mekânın konumlanışı üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın üçüncü bölümünde Ayvansaray Mahallesi'nin sosyo- kültürel dokusu incelenmiş ve kentsel yenileme sürecinin mahalle sakinleri ve mekândaki izdüşümlerine istinaden aidiyet ve eğitim mekânı olarak tanımlanan sahanın araştırma bulgularına yer verilmiştir. Bu doğrultuda mekân kullanıcılarının kentsel yenileme sürecine yönelik algıları, komşuluk ve mahalle kültürüne dair deneyimleri, mahalle yaşamının ve bir arada yaşama kültürünün arka planındaki düşünce ve imge üretim biçimleri, Ayvansaray Mahallesi'nin zihinsel düzlemde edindiği yer, mekânsal ve yerel değerlerin mekânda sürdürülebilirliği ve geleceğe dair beklentiler çerçevesinde sorulan soruların yanıtları aranmış ve görüşmecilere kentsel yenileme sürecinin neresinde olduklarına dair yöneltilen ucu açık sorular ile elde edilen yanıtlar nitel araştırma yöntemi olan derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak değerlendirilmiştir.

1. Kentsel Yenileme Kavramı

Modern yaşam, süreç içerisinde kent yaşamı ile eş değer bir forma bürünmekte ve bu durum kentsel mekânda önlenemez bir yapı stoğu ve nüfus yığılması ile sonuçlanmaktadır. Kent yaşamının yadsınamaz getirileri mekânları birer çekim merkezi hâline getirmekte ve kentsel mekânlar yıpranmaktadır. Kentin fiziksel bütünlüğüne etki edebilme yetkisine sahip aktörler, söz konusu yıpranmanın önüne geçebilmek adına stratejiler belirlemektedir. İnsan, mekân ve zaman bütünlüğünden doğan ihtiyaçlara yönelik belirlenen stratejilerin doğal bir sonucu olarak 'her kritik dönemde, şehrin kendiliğinden büyümesi durakladığında ve o zamana dek egemen olan toplumsal ilişkilerin yönlendirdiği ve belirlediği kentsel gelişim durduğunda, kentsel bir düşünüm süreci başlamaktadır. Sürekli yükseliş halinde olan bir rasyonellikten ya da içsel bir uyumdan ziyade dönüşüm semptomu olan bu düşünüm, şehir felsefesini bir terapi arayışıyla, kentsel mekân üzerindeki eylem projeleriyle hemhal etmektedir'(Lefebvre, 2016, s. 74). Bu bağlamda 'coğrafi mekânın yeniden yapılandırılması hem krize bir yanıttır hem de kısmi bir çözüm arayışının bir parçasıdır' (Smith, 2017, s.223).

Farklılaşan kent kullanım biçimleri standart değişim/ dönüşüm çalışmalarının uygulanmasının önüne geçmektedir. Bu noktadan hareketle uygulanacak stratejinin belirlenmesi çok yönlü bir araştırma sürecini ve uzmanlığı gerekli kılmaktadır. Uygulanabilir bir yöntemin tespiti yenileme sürecine dahil edilecek sahanın iyi tanımlanmasını zorunlu hale getirmektedir. Yenileme yöntemleri çeşitlilik göstermekte ve mekânın ihtiyaçlarına göre şekillenmektedir. 'Kentsel sistemlerle ilgili herhangi kapsamlı bir stratejinin, kentin mekânsal biçimini (bundan anladığımız ev, fabrika, taşıma ve ulaştırma bağlantı noktaları ve benzerlerinin konumlarıdır) değiştirmek için tasarlanan politikalarla, bir kentteki toplumsal süreçleri (yani kişileri, kişilere, kurumları kişilere, istihdam fırsatlarını çalışanlara, gelir sahiplerini hizmetlere vb. bağlayan toplumsal yapı ve faaliyetleri) etkileyen politikaları içermesi gerekmektedir'(Harvey, 2016, s. 52). Bu bağlamda kentsel yenileme yöntemlerini; 'Alansal Temizleme, Yeniden Canlanma- Canlandırma: Soylulaştırma, Kalitenin Yükseltilmesi ve Yenileme, Yenilenme, Yeniden Geliştirme ve Yeniden Üretim, Eski Hâline Getirme, Esenleştirme oluşturmaktadır'(Özden, s. 162-180).

Kentsel yenileme yöntemlerinden birini oluşturan soylulaştırma yöntemi özellikle son yıllarda ivme kazanan bir kavram olup mekâna yansımaları çeşitli semtler üzerinden okunabilmektedir. Ruth Glass tarafından *gentrification* kavramı ile tanımlanan söz konusu süreç 'kent merkezinde yer alan fiziksel ve sosyal köhnemenin yaşandığı konut alanlarının fiziksel yapısının rehabilitasyonu sonucunda, yerleşim genelinde, sosyal sınıfın ve mülkiyet değişiminin gerçekleşmesi'(Ergün,2006,s.15) şeklinde tanımlanmaktadır.

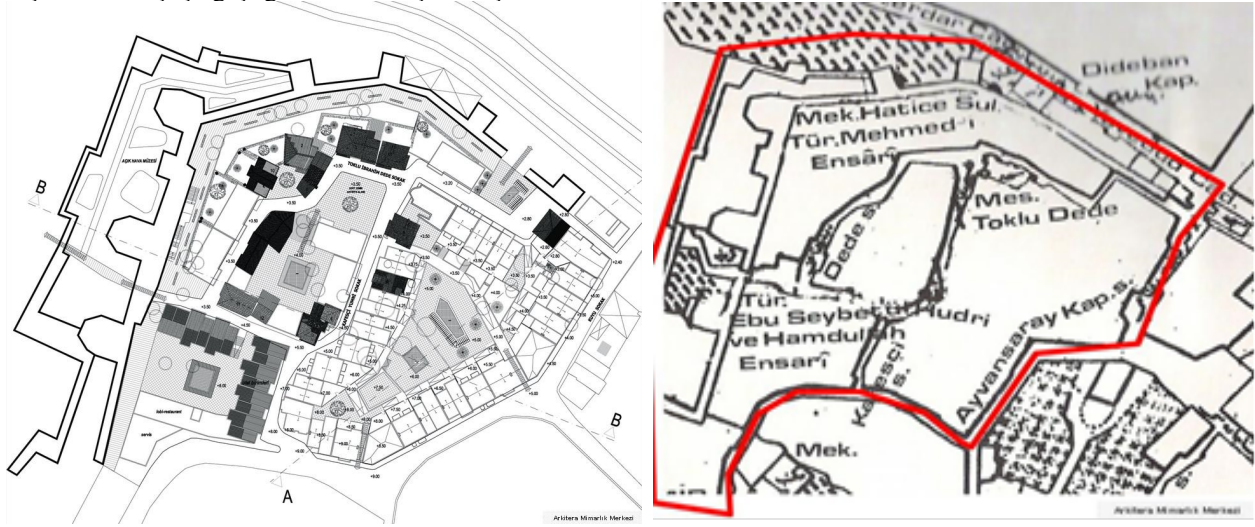
Türkçe’de gentrification kavramının yerini soylulaştırma, güzelleştirme ve mutenalaşma sözcükleri almaktadır. Soylulaştırma süreci son yıllarda ağırlıklı olarak üzerinde durulmaya başlanan bir konu ve süreç olmakla birlikte bu alanda Keyder’in Arnavutköy örneğini ele aldığı ‘A Tale of two Neighborhoods’ başlıklı makalesi, İstanbuldaki *gentrification* süreçlerini anlatan ilk önemli çalışma olarak gösterilebilmektedir. Söz konusu süreç/kavrama Keyder ‘mutenalaşma’ (Keyder, 2000, s. 183) kelimesini kullanarak açıklık getirmektedir. Süreç ‘İstanbul’da ilk olarak Kuzguncuk’ta ve bu semtin ardından Cihangir’de ortaya çıkmıştır’ (Uzun, 2006, s. 38-39). Bu semtlerin ardından özellikle son yıllarda Fener ve Balat aksında yaşanan soylulaştırma süreci kavramın anlaşılabilirliği açısından önem arz eden bölgeler olarak karşımıza çıkmaktadır. ‘Toplu taşımının en sınır yerleşimlere ulaştırılmış olması iş imkânları ve serbest dolaşım yönünden farklı kesimler arasında bir eşitlik yaratsa da, merkezlerde konutların pahalılığı dar gelirli buralarda yaşamasına engel olup farklı gelir gruplarının birbirinden tecridine yol açmaktadır.’ (Erzen, 2017, s.113). Alanda kullanılacak değişim/dönüşüm çalışmaları farklı kavram başlıkları ile değerlendirilmekte ve ayrışan uygulama biçimleriyle mekâna yansımaktadır. Söz konusu uygulama yöntemlerini aşağıdaki temel başlıklar halinde maddelendirmek mümkündür:

- Ekonomik anlamda bir kötüye gidiş ve buna bağlı bir fiziksel bozulma söz konusu ise, burada bir yeniden canlandırma uygulamasına ihtiyaç var demektir.
- Alanda belli miktarda bir tarihi yapı stoğu mevcut ise ve yapılar kötü, sağlıksız koşullarda ise bir sağlıklaştırma ve iyileştirme programına gerek duyulur.
- Alanda yaşayan nüfus, alanın eski, özgün nüfusu değil ise ve yenileme programını bu nüfusla birlikte gerçekleştirmek mümkün görünmüyorsa sosyulaştırmaya başvurulur.
- Alanı, üzerinde yer alan niteliksiz, sağlıksız ve iyileştirme imkanı bulunmayan fiziksel dokusuyla korumaya olanak yoksa, temizleme yöntemine başvurulur.
- Alanın ekonomik ve yapısal özelliklerine bağlı mevcut gelişimi, iyileştirilmesine olanak vermeyecek ölçüde kötüşmüş olan çevrede bir yeniden gelişim programına gerek duyulur.
- Yok olmuş, bozulmuş, çöküntüye uğramış alanlarda yeni bir dokunun yaratılması gerektiğinde ise yeniden üretim gerçekleştirilir (Özden, s. 234).

Kentsel mekân kullanımının zaman içerisinde değişimi/dönüşümü bir ihtiyaç hâline getirdiğini ve yanlış kullanım süreçlerinin de değişim/dönüşüm ihtiyacını hızlandırdığını mekân kullanım biçimlerinde görebilmek mümkündür. Sağlıklı bir değişim/dönüşüm çalışması için başlangıç olarak sürece dâhil edilen alanın analiz edilmesi ve bu çerçevede mevcut durumun belirlenmesi gerekmektedir. Etkin bir durum analizi çalışmasının ardından değişime sahne olacak alanın sınıflandırılması diğer bir adımı oluşturmaktadır. Sınıflandırma aşamasının önemi yapılacak çalışmanın daha etkin uygulanması için gerekli olmakla birlikte uygulanacak yöntemsel farklılıkların da işlevini artırma noktasında fayda sağlayacaktır. Mevcut incelemelerdeki denetim aşaması gösterilen çabanın, gerçekleştirilen çalışmanın hedefe uygunluk derecesini belirleyeceğinden en önemli aşamalardan birini oluşturmaktadır. Süreç kapsamında insan ve mekân ilişkisinin gözönünde bulundurulması sürdürülebilirlik noktasında uygulama alanlarında hedeflenen sonuca ulaştırabilecek vurgulanması gereken hususlardandır. Farklı adlandırmalarla ifade edilen mekânsal düzenlemeler görünür olan yahut olmayan çeşitli sonuçlar doğurmaktadır. ‘Kentsel dönüşüm, mutenalaştırma ve metropol modeli dışındaki büyüme yoluyla kentsel ölçekte mekânın yeniden yapılandırılması söz konusu süreçlerin tanımlanmış ve en görünür durumdaki tablosudur’ (Smith, 2017, s.223-224). Mevcut çalışma ile Ayvansaray Mahallesi’ndeki kentsel yenileme sürecinin mekânsal görünümü ve insan unsuru üzerinden yaşamsal düzlemdeki görünmeyen kökleri incelenmektedir.

Mevcut çalışmanın araştırma sahasını oluşturan Ayvansaray Mahallesi 2005’te çıkarılan 5366 sayılı yasaya istinaden 23.10.2006 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından alınan karar ile kentsel yenileme alanı olarak ilan edilmiştir. Günümüzde kentsel yenileme çalışmalarının yasal dayanağını oluşturan ‘5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkındaki Kanun kapsamında kentsel yenileme çalışmalarına istinaden belirlenen amaç; büyükşehir belediyeleri, büyükşehir belediyeleri sınırları içindeki ilçe ve ilk kademe belediyeleri, il, ilçe belediyeleri ve nüfusu 50.000’in üzerindeki belediyelerce ve bu belediyelerin yetki alanı dışında il özel idarelerince, yıpranan ve özelliğini kaybetmeye yüz tutmuş; kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurullarınca sit alanı olarak tescil ve ilan edilen bölgeler ile bu bölgelere ait koruma alanlarının, bölgenin gelişimine uygun olarak yeniden inşa ve restore edilerek, bu bölgelerde konut, ticaret, kültür, turizm ve sosyal donatı alanları oluşturulması, tabii afet risklerine karşı tedbirler alınması, tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların yenilenerek korunması ve yaşatılarak kullanılmasıdır.’ Bu husustan hareketle Ayvansaray Mahallesi bir kentsel yenileme alanı olarak tanımlanmış ve projelendirilmiştir. Şekil 1 ve 2’de belirlenen vaziyet planı ve yenileme projesinin gösterildiği

yenileme alanı tarihsel katmanlar barındıran bir sit alanı oluşturmakta, bu bağlamda kentsel koruma ve yenileme çalışmalarının iç içe geçtiği bir saha karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 1- 2. Ayvansaray Kentsel Yenileme Projesi Vaziyet Planı ve Yenileme Alanı
Kaynak: <https://v3.arkitera.com/p235-ayvansaray-kentsel-yenileme-projesi>

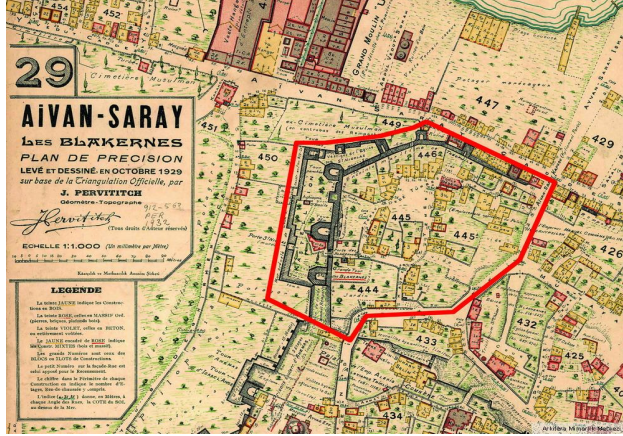
'Ayvansaray Mahallesi'ndeki yenileme alanında toplam 69 parsel bulunmaktadır ve bu parsellerin üzerinde yer alan 4 anıt eser ve 15 sivil mimarlık örneği bina koruma altına alınmıştır' (Türkün, 2016, 174). Söz konusu yasa ve yasanın mekândaki uygulamaları süreç içerisinde çalışma konusunu kent ekseninde belirleyen araştırmacılar tarafından ilgiyle takip edilen bir sürece evrilmiştir. 'Zaman içerisinde eskijen, köhneyen, yıpranan, sağlıksız/ yasadışı gelişen ya da potansiyel arsa değeri üstyapı değerinin üzerinde seyrederek değerlendirilmeyi bekleyen ve yaygın bir yoksunluğun hüküm sürdüğü kent dokusunun, altyapısının sosyal ve ekonomik programlar ile oluşturulup beslendiği bir stratejik yaklaşım içinde, günün sosyoekonomik ve fiziksel şartlarına uygun olarak değiştirilmesi, geliştirilmesi, yeniden canlandırılması ve bazen de yeniden üretilmesi eylemi' (Özden, 2008, s.44) olarak tanımlanan kentsel yenileme kavramı bu çerçevede kenti odağına alan çalışmalarda yer bulmuş ve kavramın işlerliği mekânsal düzlemde değerlendirilmiştir.

İstanbul üzerinden bir değerlendirme yapıldığında söz konusu yenileme faaliyetlerinin ağırlıklı olarak tarihsel geçmiş olan, deprem, yangın, sel vb. doğal afet riski taşıyan yahut gecekondulaşmanın yoğun olduğu alanlarda gerçekleştiği görülebilmektedir. 'Türkiye'de meydana gelen depremler içinde 1999- Marmara ve Düzce Depremleri neden oldukları can ve mal kayıplarının büyüklüğü, etkilediği alanın genişliği, sonrasında hayata geçirilen yenileme ve risk azaltımı uygulamaları yanında, İstanbul başta olmak üzere farklı kentlerde başlatılan risk azaltımına dayalı yenileme çalışmaları açısından da dönüm noktası oluşturmuştur' (Genç, 2008, s.118). Doğal afetler kentsel dönüşümün/yenilemenin 'ülke topraklarının % 96'sının deprem tehlikesine sahip bölgeler içerisinde yer aldığı, Türkiye nüfusunun % 98'inin bu bölgelerde yaşadığı' (Doğaner, 2017, s. 82) bilinirliğinden hareketle ülke genelinde bir ihtiyaç olarak kabul edilmektedir. Tarihsel bağlamda kentsel yenileme faaliyetlerini, Türk- İslam medeniyetinin geleneksel konut malzemesi olan ahşap malzeme kullanımı ile oluşturulan yapı düzeninin yangınlar sonucunda yok olması yahut hasar görmesi sonucuna istinaden girişilen yenileme/ değişim faaliyetlerine uzanan tarihsel sürece dayandırmak mümkündür.

2. İstanbul Mekân Tarihi ve Kültürü Açısından Ayvansaray Mahallesi

Ayvansaray Mahallesi coğrafi konumu sebebiyle tarihin her döneminde yoğun bir yerleşime tâbi olmuştur. Farklı medeniyet grupları tarafından yerleşim gören mekân bu çeşitliliği yansıtan simge değerler taşımaktadır. Geçmiş Bizans dönemine değin uzanan alanın ismine dair çeşitli rivayetler bulunmakta ve bu rivayetler çok kültürlülüğün bir göstergesini oluşturmaktadır. 'Semtın Bizans dönemindeki adı olan Blahernai burada çok yetişen blehron (yabani nane) veya blehon (eğreltiotu) ya da o sıralar Halic kıyılarında çokça tutulan lahernai'den (palamut) ileri gelmektedir' (Eyice, 1993, s. 492). İstanbul'un fethi ile Türkleşme ve İslamlaşma sürecine dâhil olan alanın ismi değiştirilmiş ve

farklı yorumlamalarla günümüze değin Ayvansaray hâlini almıştır. Alanın Ayvansaray ismini almasının temeli 'buradaki Bizans sarayından kalan mahzenlerde Osmanlı devrinde sıcak ülkelerden getirilmiş hayvanlar barındırıldığından, Hayvan Sarayı'ndan bozulduğu iddiasıdır. Bir diğer rivayete göre de Bizans sarayından kalmış bir eyvan bulunduğu, bundan dolayı Eyvan Sarayı'ndan Ayvan Sarayı şeklini aldığı'(Eyice, 1991, s.289) ifade edilmektedir.

Şekil 3- 4. Tarihsel Düzlemde Ayvansaray Haritaları

Kaynak: <https://v3.arkitera.com/p235-ayvansaray-kentsel-yenileme-projesi>

Bizans döneminde anılan ismiyle Blahernai, söz konusu medeniyet ekseninde gelişme göstermiş ve bu medeniyetin mimariye yansıyan izleriyle günümüze ulaşmıştır. Semavi Eyice'nin ifadesiyle '10. yy'dan itibaren imparatorlar ve saray halkı Blahernai'ye rağbet etmeye başlamışlardır. Atmeydanı ile Marmara kıyısı arasındaki geniş alanda yer alan Büyük Saray 11. yy'da ihmal edilmeye başlanmış ve imparatorlar bu yüzyıldan başlayarak Bizans'ın çöküşüne kadar Blahernai Sarayı'nda yaşamışlardır'(Eyice, 1993, s. 492- 493).

İstanbul'un fethedilmesiyle birlikte Müslüman yerleşim alanı hâline gelen Ayvansaray, Osmanlı Devleti'nin kültür ve medeniyet anlayışı çerçevesinde gelişme ve büyüme göstermiştir. İslamlaşma faaliyetleri doğrultusunda çeşitli sivil ve dini mimari yapıyı mekâna nakşeden Osmanlı Devleti zaman içerisinde bu alanı bir Türk- İslam mahallesine dönüştürmüştür. Ayvansaray'da yer alan iki büyük camiiden biri olan Atik Mustafa Paşa Camii ve İvaz Efendi Camii bu eserlerden bazılarıdır. Camii yapıları dışında Toklu Dede Mescidi ve Emir Buhari Tekkesi diğer önemli dini yapılar arasındadır. Çok sayıda sahabe kabrinin yer aldığı mekân kökü Bizans'a uzanan bir medeniyetin izlerini taşımakla birlikte Osmanlı Devleti tarafından ihya edilmiştir. Osmanlı Devleti'nin bir su medeniyeti olduğu bilinirliği ile mahallede sıklıkla çeşme yapılarına rastlamak mümkündür. Bilinç yoksunluğu temelinde gerçekleşen yanlış kullanım faaliyetleri neticesinde birer harabeye dönüşen çeşmeler günümüze ulaşan su medeniyeti simgelerinden örnekler ile mekânda yer almaktadır.

Fotoğraf 1. Meydan Çeşmesi

Fotoğraf 2. Şişhane Caddesi Çeşmesi

İstanbul'a gelen seyyahların şehre olan hayranlıkları mimari eserler çerçevesinde şekillenmektedir. Ayvansaray Mahallesi Bizans ve Osmanlı Devleti'nin mekâna işlediği mimari mühürler ile söz konusu seyyahların eserlerinde yer almakta ve birer haz unsuru oluşturmaktadır. 'Estetik haz süreci, insan mekân ilişkisine taşındığında, kent formu veya silueti başta olmak üzere, farklı ölçek ve perspektiflerle deneyimlenebilen kentsel mekânlar, bu hazza konu olabilmektedir' (Can, 2008, s. 349). Bu seyyahlardan biri olan Edmonde De Amicis İstanbul'a olan hayranlığına seyahatnamesinde şöyle yer vermiştir:

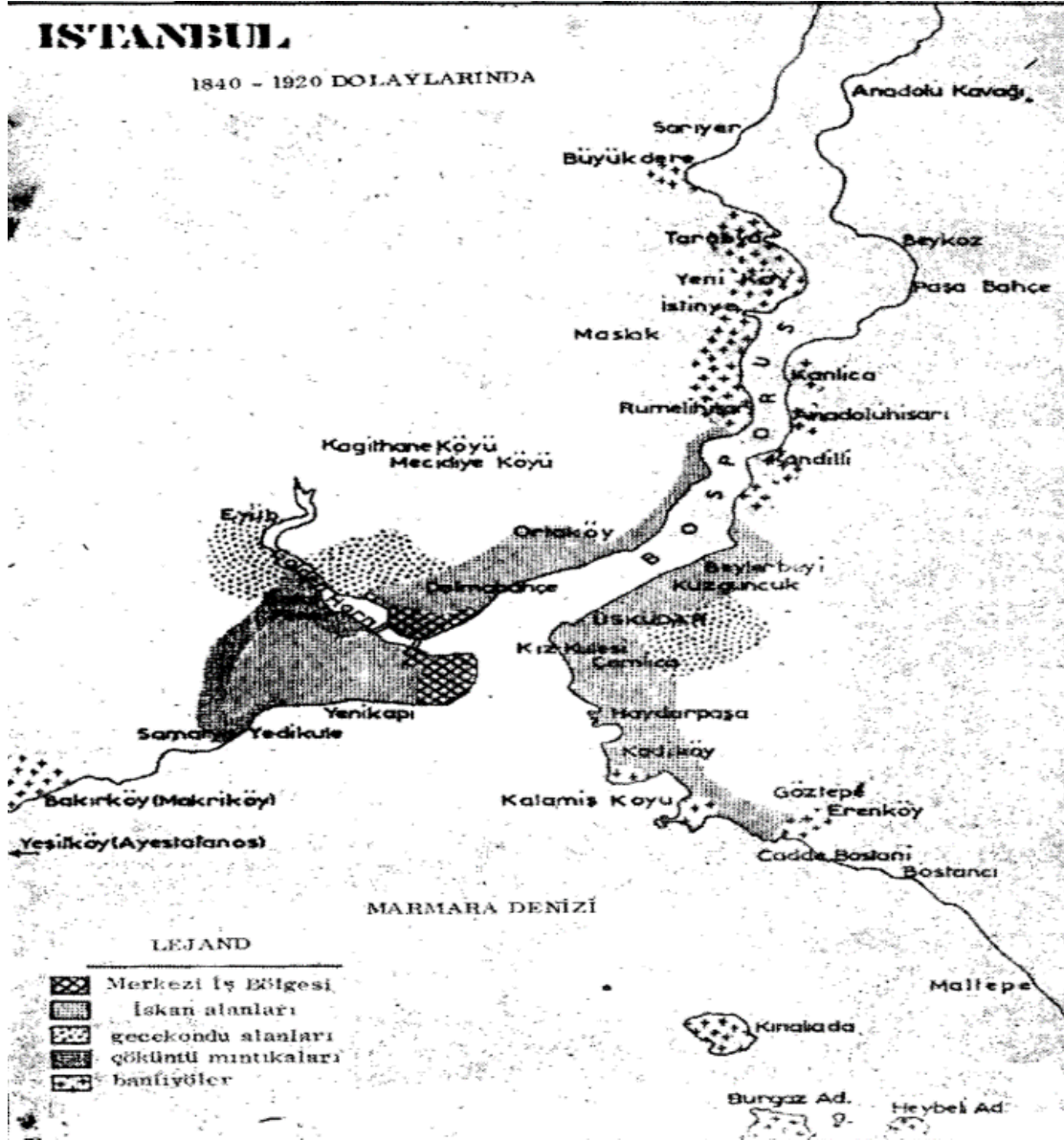
'Geniş bir Yahudi mahallesi olan Balat'ın etrafında dolaştım; sakin Blakhernai mahallesinden geçtim ve nihayet, Haliç sahilinin biraz uzağındaki Eğrikapı denin kapıdan şehirden çıktım.... Eğrikapıdan çıkınca, sola döndüm ve hemen İstanbul'un ünlü kara surlarının büyük bir kısmını gördüm. Bu anın üstünden üç sene geçti, lakin hala büyük bir hayranlık hissiyle hatırlamadan edemem' (Amicis, 2010, s. 221-222).

Fotoğraf 3-4-5. Mekân Kesitleri ve Sur Kapısı

Ayvansaray Mahallesi'ni İstanbul şehir hafızasında ayrıştıran hususlardan biri Ayvansaray'ın nüfusunu Musevilerin oluşturduğu Balat ve Hristiyanların oluşturduğu Fener semtlerine komşu olmasıdır. Semtlerin sahip olduğu nüfusun dini kimliğinde görülen bu çeşitlilik çok kültürlülük doğrultusunda değerlendirilebilmekte ve bu çeşitlilik kentsel mekân kullanımına da yansımaktadır. Sosyo-kültürel çeşitlilik içerisinde yaşamın devindiği alan günümüze kadar evrilen süreçte yoğun nüfuslanma ile birlikte bir yıpranma sürecine girmiş ve en nihayetinde sanayileşme faaliyetlerinin yoğunluk kazandığı 18. yüzyıl itibarıyla başlayan sürecin Osmanlı Devleti'ne yansması olan 19.

yüzyılda ağırlıkla hissedilmiş ve Haliç etrafında başlayan fabrikalaşma Ayvansaray Mahallesi'ni de etkisi altına almıştır. Süreç söz konusu alanın bir kurdu hâline gelmiş ve geleneksel bir Osmanlı mahallesi özelliklerini taşıyan mekânın bu özelliğinin zayıflamasına yahut modernleşme karşısında çözülmesine sebep olmuştur. Şekil 5'teki harita incelendiğinde Ayvansaray'ı da içerisine alan bölgenin çöküntü alanı olarak belirtildiği görülmektedir. 19. yüzyılda ağırlığı hissedilen sanayileşme sürecinin etkisiyle kent yoğun göçe mekân olmuş ve bu doğrultuda geleneksel yerleşim alanlarından Ayvansaray Mahallesi'ni de içerisine alan bölge barındırdığı nüfusu taşıyamaz hale gelmiş ve kaçınılmaz şekilde mahalle bir çöküntü alanına dönüşmüştür.

Şekil 5. Sur Dışına Yayılım
Kaynak: Ortaylı, İlber. 'İstanbul'un Mekânsal Yapısının Tarihsel Evrimine Bir Bakış', s.93.

Sanayileşme kapsamında Haliç etrafında yaygınlık kazanan fabrikalaşmanın bir sonucu olarak çöküntü alanına dönüşen mekân bilinçsiz kullanım faaliyetlerinin de etkisiyle kentsel yenileme çalışmalarını zorunlu hâle getirmektedir. Bu minvalde mahallenin sahip olduğu tarihi doku çeşitli faaliyetler ekseninde korunmakta ve mahalle

ayakta tutulmaya çalışılmaktadır. Kentsel kriz mekânı olarak tanımlanabilecek alan müşterek kullanım gören cadde ve sokak kesitlerinde yıpranmanın izlerini taşımaktadır. Günümüzde mahalle bir plato vazifesi görmekte ve köhneyen kısımlar görsel ürünlere (film, dizi vb.) arka plan oluşturmaktadır. Mahalleli olma kimliği söz konusu görel ürünler aracılığıyla vurgulanmakta ve bu çerçevede mekân ziyaretçi akınına uğramaktadır. Bu durum sahanın yıpranma sürecini hızlandırmakta ve üzerinde tartışılan bir plato mekânının oluşumuna yol açmaktadır.

3. Aidiyet ve Eğitim Mekânı Olarak Ayvansaray Mahallesi

Ayvansaray Mahallesi kamusal ve özel mekân birlikteliği ile insan ilişkilerinin tanımlanması, kullanıcıların mekânı sahiplenmesi ve bu doğrultuda mahalle sakinlerinin mekânda etkin ve etkili bir yer almak istemesi hususlarını desteklemektedir. Mekân kullanımlarında gözlemlenebilen iletişim formları mahallenin yerel dinamiklerini vurgulamakta söz konusu yerel dinamikler toplulukların biz olma duygusunu destekleyen ortak bir payda oluşturmaktadır. Mahalle yerel dokunun varlığı ile küreselleşmenin mekân kullanımı üzerindeki yıkıcı etkisi olan geleneksel mahalle dokusunun bozulmasına karşıt bir biçim taşımakta ve bu durum mahalleyi özgün kılmaktadır. Kentleşme sürecinin hız kesmeden sürdüğü alanlar bu süreci yalnızca fiziki değişimlerle gerçekleştirmemekte süreç insan davranışları, konuşma ve giyim- kuşam biçimlerindeki farklılaşmalar gibi pek çok değişimi de içerisinde barındırmaktadır. 'Metropol hayatının üstünkörü temaslarla gelip geçen unsurları karşısında insanların haklı olarak kapıldıkları güvensizlik, bizi mesafeliğe zorlamaktadır. Bu mesafenin sonucunda, yıllardır komşumuz olan kimselerin nasıl görüldüğünü bile çoğu zaman bilememe' (Simmel, 2017, s. 101) olgusunun aksine mevcut mahallede ilişkilerin girişik olduğu gözlemlenmektedir.

Mahalle yaşamı farklılaşan temsiller ve mekân pratikleri sunmaktadır. Mekânın ritmi kültürel sürekliliğin sağlanması ve ortak değerler sisteminin varlığı ile oluşmaktadır. 'Uyum, bütünleşme ya da emilme gibi süreçler bir topluma sonradan katılmış olan grupların toplumun tümünden gerek aile yapısı, gerek çalışma alanları, gerek toplumdaki diğer kurumları kullanma biçimlerindeki farklılıkları derece derece tanımlayan süreçlerdir'(Erder, 2006, s. 17- 18). Ayvansaray Mahallesi'nde insan ilişkilerinin güçlü olduğunu ve kırdan mahalle aksına yapılan göçlerde bu bağın etkisinin sürdüğünü gözlemlenmek mümkündür. 'Toplumda eski ve yeniyi bir araya getiren, toplumun çelişkilerini ve dramını kişisel boyutlarda yaşatan, onu tümüyle simgeleyen temel bir kurum' (Duben, 2016, s. 155) olan aile dokusunun yaşam mekânı mevcut sahada işlerlik kazanmakta ve saha simge yapılar olarak barındırdığı tarihselliği yansıtmakta bu bağlamda anı birikim mekânları oluşturmaktadır. 'Anılar hareketsizdir; mekânsallaştırıldıkları ölçüde sağlamlaşırlar' (Bachelard, 2017, s. 39). Anı birikim mekânları olan konutlar zaman içerisinde yeni sakinlerine yer açmaktadır. Tanıdık olmak ve ortak kültürel kodlara sahip olmak kişilerin gruplara eklenmesini kolaylaştırmakta ve bu durum benzer mekân kullanım biçimlerini meydana getirmektedir. Yeni gelen gruplar mekâna daha önceden göçen gruplara eklenmekte ve böylece kültürel süreklilik sağlanmaktadır. Mekânın işlevselliği bu bağlamda memleket özlemini gidermek, mevcut kültürel kodları sürdürmek şeklinde çeşitlenebilmektedir. Mahalle sakinlerinin mekânla kurduğu bağ kişisel/toplumsal tarihlerini barındırmaktadır.

Zaman içerisinde yaşanan göçlerin etkisiyle mahalle sakinleri göç ettikleri alanların özelliklerini yeni yaşam alanlarına aks ettirebildikleri gibi yerleşilen alanın özelliklerinin baskın olması ile de köklü bir değişim süreci yaşayabilmektedir. 'Hayatın, belli bir kültür, değer, inanç, ritüel ve gelenek çerçevesinde örüldüğü, bu yönüyle kendine özgü yapısı, kimliği, hayat tarzı ile mücehhez bir ortam' (Alver, 2010, s. 117) olan mahalle dokusunun başat unsuru olan insan, ait olduğu sosyo- kültürel grubun izlerini yaşam mekânına aktarmaktadır. Geleneksel mahalle anlayışının kısmen sürdüğü bir saha olan Ayvansaray Mahallesi metropol yaşamının gereklilikleri olarak belirlenen formların dışına taşmakta ve bu doğrultuda küreselleşmenin bir nüvesi olan standartlaşmanın ötesine geçen yerel bir mekân sunmaktadır. Ayvansaray Mahallesi'nde gerçekleştirilecek yenileme politikasının yerel kodlar etrafında şekillenmesi insan, mekân ve aidiyet birlikteliğini besleyecektir. Bu çerçevede söz konusu bağ ifade eden görüşmecilerin ifadelerinden biri şöyledir:

'70 yıldır burada yaşıyorum. Bir dönem Sefaköy'e taşındım. Buraya tekrar dönene kadar her gün mahalleye geldim. Bu mahalleyi çok seviyorum. Türbe kapıları, cami duvarları vb. inşaatlarında gönüllü olarak çalıştım. Dönüşüme karşı değilim ama mahallenin bozulması beni çok üzer.' (Görüşme Notu: A. G.- Esnaf, Yaş: 85)

Bir diğer sakine göre;

'Doğma büyüme buradayım. Buradan ışıkları geçince, surlardan çıkınca boğuluyorum. Kentsel dönüşümü istemiyorum. Tarihi yarımadaı koruyamayıp mahallemi yok etmelerinden korkuyorum.' (Görüşme Notu: S. B. – Kahveci, Yaş:32)

Görüşme notlarından hareketle kültürel ve tarihsel hafıza kavramlarının Ayvansaray Mahallesi'nde mekânsallaştığını ifade edebilmekteyiz. Osmanlı şehir yaşamının en küçük gruplarından birini oluşturan 'mahalle, birbirini tanıyan, birbirinin kefilî kişilerin birlikte yaşadığı önemli bir kent kesimi ve aynı zamanda temel bir yönetim birimi idi. Kişilerin birbiriyle olan bağlılık ve tanışıklığı, dönemin sınırlı teknolojik olanaklarıyla, nispeten küçük bir çevrede yaşamış olmalarından etkilenmelerinin yanında, devletin koyduğu kurallardan da kaynaklanıyordu' (Ergenç, 1984, s. 78). Mekâna yerleşim sürecinin arka planında kişilerle bağ kurmak, kurulan bağın sürdürülmesi ve bu sayede yabancılaşma duygusundan uzaklaşmak düşüncesi yer almaktadır. Bu düşünceden hareketle yeni gelen göçler daha önce mahallede ikamet eden bir akrabanın yanına yapılmakta ve başlangıçta aynı konutta sürdürülen yaşamlar zamanla bir oda yahut bir ev kiralama/ satın alma yoluyla yaşamı idame etme şekline dönüşmektedir. İvaz Efendi Camii görevlilerinden bir katılımcının ifadesi mahalle yaşamı ve mekânla bağ kurmak hususlarının izlerini ortaya çıkarmaktadır.

'İvaz Cami hocamız çok yardımcı oluyor mahalleliye. Burayı çok seviyorum. Gözlerimi bu mahallede açtım ve burada çalışıyorum. Dışına çıkmayı hiç düşünmedim. Dengesiz bir çalışma yapılacak ve buradan gitmek zorunda kalacağım diye çok korkuyorum.' (Görüşme Notu: K. S.- Cami Çalışanı- Yaş: 42)

Camiler, çeşmeler, bakkal dükkanları, kahvehaneler, atölye ve işlikler mahallenin temel işlevsel ve sosyal mekânlarını oluşturmaktadır. Mahallede dolaştığımızda insan, zaman ve mekân kavramlarının kurduğu ilişkiyi mimari unsurlar aracılığıyla gözlemlemek mümkündür. Bu bağlamda aidiyet mekânlarının oluşumunda tarihsellik vurgusu ön plana çıkmaktadır. Eğitim mekânı veya aidiyet mekânı olarak tanımlanabilecek mahallenin özgünlüğüne istinaden bir görüşmecinin aktarımı şöyledir:

'Ege'de yaşıyordum daha önce. Tarihiyim. Bizans öğrenmek istedim ve buraya geldim. Balat'a fazlaca bir akın var. Oradaki mezatlar popülerite yaratıyor. Tarih bilmeyen kalabalıkla ilgilenir. Tarih ve mahalle kültürü arayan buraya gelir. Klasik mahalle yaşamı burada var.' (Görüşme notu: R. A.- Atölye Sahibi, Yaş: 56)

Mahalle sakinlerinden bir katılımcının ifadesi ise şöyledir:

'Mimari restorasyon öğrencisiyim. Burası benim için bir saha. Yapılar bozulacak diye korkuyorum.' (Görüşme Notu: K. C. D.- Öğrenci- Yaş: 20)

Mekânlar ortak değerlerle devamlılık sağlayan dinamik oluşumlardır. Ortak değerler mimari unsurlar, gelenek ve görenekler, giyim- kuşam biçimleri ve kullanılan diller olarak çeşitlenebilmektedir. Bu çeşitlilik ve ilişkiler ağı mekânları gruplara ait kılmakta ve kültürel mekânları oluşturmaktadır. Ayvansaray Mahallesi ortak değerlerden beslenen bir aidiyet mekânı özelliği taşımaktadır. Mekânın derinlikli tarihi mimari formlarla görünür olmakta ve bu görünüm mahalleyi bir eğitim mekânı olarak araştırma sahasına dönüştürmektedir. Aidiyet ve eğitim mekânı olarak tanımlanan Ayvansaray Mahallesi tarihi kentlerin korunmasında yerel yöneticilerin üstlendiği rolün salt fiziki iyileştirmeler ile sınırlı tutulamayacağı somut bir göstergesini sunmaktadır.

3.1. Mekânsal Değer ve Yerinden Olma Sorunsalı

Ayvansaray Mahallesi ağırlıklı olarak konut alanlarının bulunduğu bir alan olmakla birlikte bu doğrultuda karşılaşılan sorunlar da konut alanlarının yenilenmesinde karşılaşılan sorunlar olarak gün yüzüne çıkmaktadır. Emsal kabul edilen örnekleri izleyen sakinler yenileme süreçlerini 'evlerinden olma' fikri ile bütünleştirmekte ve kentsel yenileme sürecinden bu sebeple kaçınmaktadır. Bu doğrultuda bazı katılımcıların ifadeleri şöyledir:

'Kentsel dönüşüme karşıyız. Dolandırıcılıktan başka şey değil. Verilen sözler tutulsa güzel ama maalesef sözler tutulmuyor. Sulukule'de sadece ağlama sızlama duyduk.' (Görüşme notu: A. Y. Yaş: 62, Güvenlik Görevlisi)

'Burada bir yenileme rüzgarı esiyor. Bu rüzgar herkesi evinden ediyor.' (Görüşme Notu: T. U.- İkamet- Yaş:36)

'55 senedir burada oturuyorum. Devamlı bir yerler yıkılıyor ama sonu ne olacak kestiremiyorum.' (Görüşme Notu: F. Ç.- İkamet- Yaş: 68)

Sosyo- ekonomik temelli sorunlar mahalle sakinlerinin yenileme sürecinin karşısında yer almasına sebep olmaktadır. Balat ve Fener gibi mekânların soylulaştırma sonucu değer kazanması ve yapılarda görülen işlevsel farklılaşmalar Ayvansaray Mahallesi'nde kiracı olarak ikamet eden kesimin gelecek kaygısı taşımasına yol açmaktadır. Ev sahiplerinin ise ekonomik bağlamda değer kaybetmesi sürece karşı olumsuz yaklaşımların temel dinamiğini oluşturmaktadır. Ayvansaray Mahalle muhtarı ile gerçekleştirilen görüşme mahalle sakinlerinin kat kaybetme korkusunun ve tarihsel bir mekânda yaşamın sürdürülmesinin güçleşeceği hususunun altını çizmektedir.

'Burası taşı toprağı altın denilen yer. Taş bile bir şey anlatıyor. 850 yıllık taşın dili var. Kimler geldi geçti. Bu mahallede yaşamak ve buraya hizmet vermek çok kıymetli. Manevi bir hava var burada. Bunun bozulmasını istemiyorum. Yenileme çalışmaları insanlardaki kat kaybetme korkusundan bir türlü sonuç vermiyor. Ancak yama yapıyor.' (Görüşme Notu: G. Ç.- Ayvansaray Mahalle Muhtarı)

Mekânın sahip olduğu tarihsel güç kentsel yenileme çalışmaları sonucunda yok edici bir süreçle karşı karşıya gelmektedir. Yenilemenin söz konusu yok edici kapasitesi yapıların barınma amaçlı kullanımının önüne geçmekte ve yapılar işlevleri farklılaşan birer metaya dönüşmektedir. Bu kapsamda yenilenen yapıların hem işlevsel hem de ekonomik değeri farklılaşmaktadır. Mekânın öznelarını merkezine alan mevcut araştırmada katılımcı grubun ifadeleri bu durumu vurgulamaktadır. Kentsel yenileme faaliyetleri sonucunda köklü tarihselliği bulunan mimari öğeler ekonomik bir değer unsuruna dönüşmekte ve mekân araçsallaşmaktadır.

Fotoğraf 6. Yenilenen Yapı Kesitleri

Fotoğraf 7. Yenilenen Yapı Kesitleri

Mekânın değişen ekonomik değeri salt konut alanları ile sınırlı kalmamakta atölye ve işlik alanlarının çalışmalarını sürdürmesi, çalışanların bu alanlarda sürdürülebilir biçimde var olması üzerinde de değişimler yaşanmaktadır. Ayvansaray Mahallesi'nde son yıllarda Balat semtinde gerçekleşen soylulaştırma sürecinin de etkisiyle değişen ekonomik değer atölye ve işliklerin o aksa yönelmesine yol açmaktadır. Atölyelerin var olduğu alan son yıllarda bu özelliğini kaybetmekte ve atölyeler turistik bir destinasyon hâline gelen Balat mekânında yoğunluk kazanmaktadır. Bir katılımcının ifadesi emek aksının da bu yönde değiştiğine yöneliktir ve bu durum ekonomik boyutun önemini ortaya çıkarmaktadır.

'Balat pilot bölge oldu. Açık hava müzesine çevirdiler. Emekler hep oraya yöneldi.' (Görüşme Notu: A. D.- İkamet-Yaş: 63)

Kentsel yenileme faaliyetlerinin etkisiyle söz konusu mahallede yaşanan süreç mahalle sakinleri arasında bir belirsizlik meydana getirmektedir. Kentsel yenilemeye dair katılımcı gruba beklentileri sorulduğunda alınan bazı cevaplar şöyle olmuştur:

'Planlama yapılıyor ama uygulama çok kısıtlı oluyor. 45 yıldır ailem burada yaşıyor. Gençler spor yapabilsin diye çabalyorum.' (Görüşme Notu: A. S.- Spor Kulübü Çalışanı- Yaş: 39)

'5 senedir burada yaşıyorum. 9 kişilik bir aileyiz ve kirada oturuyorum. Kentsel yenilemeye dair bir beklentim yok. Zaten en dipten geldik. Daha kötüsü olamaz.' (Görüşme Notu: İsmi vermiyor- Ev Hanımı, Yaş: 42)

'Eskinin devamı gibi burası. Tarihten kopmayan bir yer. Dönüşümden beklentim ara sokakların ve surların iç kısımlarının aydınlatılmasıdır. Tek başına korkutucu olabiliyorlar.' (Görüşme Notu: Ş. Ş.- Öğrenci, Yaş: 15)

'Burada yaşamak çok güzel. Harabe olan yerler restore edilsin. Yıkılıp yeni yapılsın. Aynı kültür devam etsin istiyorum.' (Görüşme Notu: F. İ.- İkamet- Yaş:48)

Tarihsel süreçte mahalle dokusu bir kimlik oluşturmaktadır. Bu kimlik mimari eserler vasıtasıyla günümüze değin ulaşmakta ve geleceğe de ulaşmak durumundadır. Zaman ve mekân söz konusu araştırma sahasında bütünsel bir ilişki içerisinde ve bu bütünsellik süreklilik vurgusuyla işleyen bir çalışmayı gerekli kılmaktadır. Yıpranma ve eskime ile karşılaşan yapı stokları sahiplerinin cılız müdahaleleri ile ayakta tutulmaya çalışılmaktadır. 'Her toplumsal mekân, gösteren ve göstermeyen, algılanan ve yaşanan, pratik ve teorik gibi çok sayıda veçhesi ve hareketi olan bir sürecin sonucudur.' (Lefebvre, 2015, s. 133) Mahalle yaşamındaki hareketlilik yapıların görsel izleniğinde ve sokak dokusunda devinmektedir. Algılanan bu izleni dahilinde mahallenin tarihsel sürekliliği okunur olmaktadır.

Mahallenin bir yaşam mekânı olarak varlığını koruması ve mevcut kent kimliğinin sürdürülebilirliğinin sağlanması noktasında gerçekleştirilecek çalışmaların insanı etken bir odak alan düşünceden hareketle sürdürülmesi mekânın araştırmalarının önüne geçebilecektir.

Fotoğraf 8-9-10. Yıpranan Yapı Stokları

Fotoğraf 11. Kent Boşlukları

Fotoğraf 12. Geleneksel Sokak Dokusu

Fotoğraf 13. Asfalt Malzeme ile Yenileme

Geleneksel sokak dokusunun dar ve çıkmaz oluşu ve alçak katlı yapıların bu çıkmaz sokakların sonunda yer bulup adeta bu sokak biçimlerinin mahremiyeti simgelemesinin örneklerini mahallede gözlemlemek mümkündür. Merdivenli ve dik yokuşlu yol ve sokaklara sahip olan mahallenin bu özelliğinde de yenileme süreci yaşanmaktadır. Mahalle içi yolların genişletilmesi, Arnavut kaldırımları olarak adlandırılan dokunun asfalt doku ile değiştirilmesi ve en nihayetinde geleneksel özelliklerin kaybolması modernite adını verdiğimiz süreçlerin birer ifade biçimini oluşturmaktadır. ‘Kapitalist biçimlerden bağımsız, kapitalizmin içinde işlese de aslından onun bir parçası olmayan, kapitalizmin tahakkümü dışında gündelik hayat dilimlerinin var olması mümkündür. Bu çerçevede saha olarak belirlenen alan kâr odaklı mekanizmaların içinde bulunan ama kâr peşinde olmayan ekonomik ve gündelik hayat dilimlerinin devindiği bir alandır ‘ (Marcuse, 2014, s.67). Katılımcı grup dahilinde elde edilen veriler doğrultusunda kentsel yenileme çalışmalarının odağına alınması gereken insan faktörü mevcut sahada atıl bırakılmıştır. Yapılan araştırma sonucunda şehir yaşamının dinamik bir unsuru olan insan şehir mekânının başat kullanıcısı olarak öne çıkmakta fakat şehiri ve şehir yaşamını ilgilendiren yenileme sürecinin dışında tutulmaktadır. Söz konusu saha

araştırması ile kentsel yenileme sürecinin odağına insan faktörü alınmış ve mekânın esas kullanıcısı olan insan unsuru çerçevesinde kentsel yenileme süreci değerlendirilmiştir.

SONUÇ

Kentlerin son yıllarda üzerinde sıklıkla durulan bir kavram olan küreselleşme kavramı ekseninde yaşadığı hızlı değişim mekân kullanımında da hissedilir olmaktadır. Fiziksel bir değişimin ötesinde sosyo- kültürel değişimleri de içerisinde barındıran süreç olarak karşımıza çıkan kentsel yenileme bu çalışmanın temel dinamiğini oluşturmaktadır. Kentsel yenileme sürecinin insan ve mekândaki yansımaları odağına alan bu çalışmada öncelikle kavramsal boyut açıklanmış ve değerlendirilmiştir. Bu noktada kavramın gerekliliği, küreselleşme kavramının kentsel yenileme sürecine etkisi ve kavramın çok yönlülüğü vurgulanmıştır. Kavramsallaştırmanın ardından yenilemenin uygulama boyutlarına değinilmiş ve belirlenmesi gereken yöntemin saha ile uyumlu sosyo-kültürel, ekonomik ve coğrafi boyutları olan çok yönlü bir çalışma sürecinin gerekliliği üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın saha araştırması kısmından önce İstanbul şehir hafızasında Ayvansaray Mahallesi'nin sahip olduğu yere istinaden mekânın tarihsel boyutu ortaya çıkarılmış ve bu tarihsellik bağlamında farklı medeniyetlerin izlerinin mekândaki devinimine yönelik bilgilendirme yapılmıştır. Bu çerçevede Bizans dönemine dek uzanan tarihsel perspektif doğrultusunda mahallenin fetihle birlikte Osmanlı Devleti'nin başat mimari unsurları çerçevesinde İslamlaşma çizgisinde gelişimi vurgulanmıştır.

Görsel izlencelerle belirtilen tarihsel sürecin ardından mahalledeki sosyo- kültürel dokuya değinilmiş ve mahalle yaşamının günümüz yaşam biçimlerinin aksine zihinlerdeki geleneksel mahalle kültürünün yaşatıldığı bir mekân olarak varlık gösterdiği belirtilmiştir. 50 kişiden oluşan bir araştırma grubu ile gerçekleştirilen yüzyüze görüşmeler dahilinde elde edilen veriler kentsel yenileme sürecinin aktif etkilenicisi olan insan unsurunun önemini belirten ifadelerle desteklenmiştir. Elde edilen verilerden hareketle kentsel yenileme faaliyetlerinin insan ve mekân boyutu üzerinde durulmuş ve yapılan saha araştırması sonucunda mahalle sakinlerinin konuya ve uygulamaya dair genel eğilimi sunulmuştur. Yenileme süreci katılımcı grubun bakış açısıyla yorumlanmış ve nedensellik ilişkisi içerisinde değerlendirilmiştir. Bu bağlamda çoklu bir bakış açısıyla mekân ve insan ilişkileri arasındaki derinlik doğal çevre koşullarında incelenmiştir. Genel eğilimin kentsel yenileme sürecine karşıt bir durum içerisinde olması ve mahalle sakinlerinin kendilerini sürece nispeten dahil hissedememesi ve süreç hakkında yeterli bilgiye sahip olunmaması yenileme faaliyetlerinin bütüncül bir biçimde sonuçlanmamasına sebep olmaktadır. Kamu kurumlarının, mahalle sakinlerinin, konu ile ilgilenen sivil toplum kuruluşlarının etkileşim içerisinde harekete geçmesi ve bütüncül bir yenileme çalışmasının gerçekleştirilmesi etkin ve etkili insan faktörünü merkeze almakla mümkün olabilecektir.

İlgili paydaşların sürecin içerisinde aktif rol alması kente dair her türlü çalışmanın köklerini oluşturmaktadır. Şehirsiz mekâna hükmetmek ve ona hakimiyet kurmaya çalışmak itici bir faktör olacaktır diyebilmekteyiz.

Kentsel yenileme faaliyetlerinin belirsizliği ve katılımcı grubun emsal çalışmaların gerçekleştiği alanlara dair olumsuz yaklaşımları yenileme faaliyetlerine bir risk olarak bakılmasına sebep olmaktadır. Yenileme faaliyetleri farklı disiplinlerin koordineli çalışmaları ile sürecin gerçekleştirileceği alanda yaşamını sürdüren halkın sürece dahil edilmesi ve alanın şehir hafızasında edindiği tarihsel geçmişin göz önünde bulundurulması ile gerçekleştirilmesi yenileme çalışmalarının etkin ve sürdürülebilir kılınmasını sağlayacaktır.

Fiziksel bir yenilemenin yanı sıra mahallenin sosyo- kültürel dokusu ile bağlantılı projeler üretmek yani odak noktasına yapı topluluklarını değil insanı almak etkin bir dönüşüm sürecinin ilk basamağını oluşturmaktadır. Söz konusu mahallenin tarihi bir alan olmasının bilinirliğinden hareketle gerçekleştirilecek yenileme faaliyetleri kapsamında kentsel koruma ilkelerinin gereklilikleri ile hareket edilmesi, tarihsel kimlikle uyumlu koruma politikalarının gerçekleştirilmesi altı çizilmesi gereken hususlardandır.

Kentsel yenileme faaliyetleri mahallenin mevcut durumu, sakinlerin beklentileri, ortaya çıkacak sonuçların göz önünde bulundurulması, yetkili merciler ve sakinler ile eşgüdümlü bir çalışma içerisinde gerçekleşmesi gereken bir süreçtir. Yenileme çalışmalarının salt fiziksel bir süreç olmadığını bilinirliğinden hareketle sosyal boyutların da süreç içerisinde göz önünde bulundurulması sağlıklı bir sonuçla karşılaşılmasını sağlayacaktır.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek olmadığını beyan ederim.

Finansal Destek: Yok

Teşekkür: Yok.

KAYNAKÇA

- Amicis, E. (2010). *İstanbul*. Filiz Özdem (Çev.). 2. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Alver, K. (2010). 'Mahalle: Mekân ve Hayatın Esrarlı Birlikteliği', *İdealkent Dergisi*, sayı:2, 116- 139.
- Bachelard, G. (2017). *Mekânın Poetikası*. Alp Tümertekin (çev.). 4. Baskı, İstanbul: İthaki Yayınları.
- Bauman, Z. (2018). *İskarta Hayatlar- Modernite ve Safraları*. Osman Yener (Çev.). 1. Basım. İstanbul: Can Yayınları.
- Can, A. (2008). 'İnsan Mekân Etkileşimi ve Kent Estetiğine Giriş', *Türkiye'de Yerel Yönetimler*, Ed. Recep Bozdoğan ve Yüksel Demirkaya, Nobel Yayınları, Ankara, 331-362.
- Doğaner, A. (2017). *Türkiye'de Kentsel Dönüşüm Politikaları & Finansman Modelleri*. (Yayınlanmış Doktora Tezi) MBB Kültür Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.
- Duben, A. (2016). *Kent, Aile, Tarih*. Leyla Şimşek (Çev.). 4. Baskı, İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Erder, S. (2006). Refah Toplumunda Getto. 1. Baskı, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ergenç, Ö. (1984). 'Osmanlı Şehrindeki Mahallenin İşlev ve Nitelikleri Üzerine' *Osmanlı Araştırmaları*, Sayı:4, İstanbul.
- Ergün, N. (2006). 'Gentrification Kuramlarının İstanbul'da Uygulanabilirliği', *İstanbul'da Soylulaştırma: Eski Kentin Yeni Sahipleri*, David Behar- Tolga İslam (drl.), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, 15.
- Erzen, Jale. (2017). *Üç Habitus: Yeryüzü, Kent, Yapı*. 2. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017.
- Eyice, S. (1991). 'Ayvansaray Maddesi', *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, C.4, 289- 294.
- Eyice, S. (1993). 'Ayvansaray', *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 1- Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 491-495.
- Genç, Fatma N. (2008). 'Türkiye'de Kentsel Dönüşüm: Mevzuat ve Uygulamaların Genel Görünümü', *Yönetim ve Ekonomi*, Cilt 15 Sayı:1, Manisa, 118-130.
- Harvey, D. (2016). *Sosyal Adalet ve Şehir*. Mehmet Morali (Çev.). 5. Basım, İstanbul: Metis Yayınları.
- İslam, T. (2006). 'Gentrification Kavramı ve İstanbul', *İstanbul'da Soylulaştırma: Eski Kentin Yeni Sahipleri*, David Behar- Tolga İslam (drl.), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, 12.
- Keyder, Ç. (2000). 'Enformel Konut Piyasasından Küresel Konut Piyasasına', *İstanbul: Küresel ile Yerel Arasında*. Sungur Savran (çev.), İstanbul: Metis Yayınları, 1. Baskı, 183.
- Lefebvre, H. (2016). *Şehir Hakkı*. Işık Ergüden (Çev.). 1. Baskı, İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2015). *Mekânın Üretimi*, Işık Ergüden (Çev.). 3. Baskı, İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Marcuse, Peter. (2014). 'Hangi Kent, Kim(ler)in Hakkı?', *Kâr İçin Değil Halk İçin: Eleştirel Kent Teorisi ve Kent Hakkı*. Ali Yağız Şen (Çev.) 1. Baskı, İstanbul: Sel Yayıncılık. s. 47-71.
- Ortaylı, İ. (1977). 'İstanbul'un Mekânsal Yapısının Tarihsel Evrimine Bir Bakış'. *Amme İdaresi Dergisi*, Sayı: 10/ 2 Haziran.
- Özden, Pelin P. (2008). *Kentsel Yenileme*. 1. Baskı, İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları.
- Simmel, G. (2017). *Modern Kültürde Çatışma*. Tanıl Bora, Utku Özmakas, Nazile Kalaycı, Elçin Gen (Çev.). 11. Baskı, İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Smith, Neil. (2017). *Eşitsiz Gelişim: Doğa, Sermaye ve Mekânın Üretimi*. Esin Soğancılar (Çev.). 1. Baskı, İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Uzun, N. (2006). 'İstanbul'da Seçkinleştirme (gentrification): Örnekler ve Seçkinleştirme Kuramları Çerçevesinde Bir Değerlendirme', *İstanbul'da Soylulaştırma: Eski Kentin Yeni Sakinleri*, David Behar- Tolga İslam (drl.), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, 38-39.
- Türkün, A. (2016). 'İstanbul'un Tarihi Konut Bölgelerinde Kentsel Dönüşüm: Tarlabası ve Fener- Balat- Ayvansaray Örnekleri', *Neoliberal Kent Politikaları ve Fener- Balat- Ayvansaray: Bir Koruma Mücadelesinin Öyküsü*, Zeynep Ahunbay- İclal Dinçer- Çiğdem Şahin (Ed.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1. Baskı, 133- 181.

5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkındaki Kanun (Kaynak: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5366.pdf>)

Kaynak belirtilmeyen görseller yazarın arşivinden derlenmiştir.

Article Info	RESEARCH ARTICLE ARAŞTIRMA MAKALESİ	
Title of Article	Study of Physical and Functional Structure in Navona Square in Historical Periods	
Corresponding Author	Ziba SAMİ Yıldız Teknik university, Architecture and design department, ziba.sami@std.yildiz.edu.tr	
Received Date	27.01.2020	
Accepted Date	17.03.2020	
Author / Authors	Ziba SAMİ Merve BİLGEN Doç. Dr. Ebru ERDÖNMEZ ORCID: 0000-0003-0861-8510 ORCID: 0000-0001-7832-6527 ORCID: 0000-0001-8779-6037	
How to Cite	SAMİ, Z., BİLGEN, M., ERDÖNMEZ, E., (2020). Navona Meydanı'nın Tarihsel Süreç İçerisinde Fiziksel ve İşlevsel Özelliklerinin İncelenmesi, Kent Akademisi, Volume, 11 (41), Issue 1, Pages; 112-122	

Navona Meydanının Tarihsel Süreç İçerisinde Fiziksel ve İşlevsel Özelliklerinin İncelenmesi

Ziba SAMİ¹

Merve BİLGEN²

Doç. Dr. Ebru ERDÖNMEZ³

ÖZ:

İtalya'nın Orta Çağ Dönemi Meydanları geçmişten günümüze ulaşan önemli meydan örneklerini oluşturmaktadır. Bu çalışmada, Orta Çağ Dönemi Meydanı olan Navona Meydanı'nın tarihsel süreç içerisindeki değişimi ve günümüzdeki fiziksel ve işlevsel özellikleri kalite parametreleri kullanılarak incelenmiştir. Navona Meydanı'nın konumlandığı alan geçmişte stadyum, pazar alanı vb. fonksiyonları barındıran bir kullanıma sahipken 15. yüzyıldan itibaren "meydan" olarak kullanılmış ve süreç içerisinde dönüşümler geçirmiştir. Bu bağlamda makale, tarihsel süreç içerisinde meydanın geçirdiği değişimlerin, farklı dönemlerde meydana eklenen yapıların, Navona Meydanı'nı fiziksel ve işlevsel açıdan nasıl biçimlendirdiği ve mekânsal kalitesini nasıl etkilediğini incelemiştir. Çalışmada ilk olarak meydanın tarihçesi hakkında genel bilgiler araştırılmış olup daha sonra meydanın fiziksel ve işlevsel özellikleri: "konum ve bağlantı", "erişim- ulaşılabilirlik", "meydanın çevresindeki yapılar", "meydanın biçimsel özellikleri", "mimari malzeme seçimi" ve meydandaki "sembol öğeler" başlıkları altında incelenmiştir. Sonuç olarak Navona Meydanı'nın tarihsel süreç içerisinde geçirdiği değişim ve dönüşümlere rağmen fiziksel ve işlevsel sürekliliği sağladığı ve meydanın genel özelliklerinin korunduğu görüşü ortaya konmuştur. Çalışma ile ülkemiz literatürüne katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Meydan, Navona, Tarihsel, Fiziksel, işlevi

¹Yıldız Teknik university, Architecture and design department, ziba.sami@std.yildiz.edu.tr

²Yıldız Teknik university, Architecture and design department, bilgenmerve3@gmail.com

³Yıldız Teknik university / Architecture Faculties, Architecture department, ebruerdonmez@yahoo.com

ABSTRACT:

Italy's Medieval Period Squares are examples of important squares that have survived from the past to the present. In this study, Navona Square, which is a medieval square, has been examined by using quality parameters. While in the past the area where the Navona Square was had been used for stadium, market etc. functions, from the 15th century onwards it had been used as a "square" and has undergone changes over time. In light of this, the article how the changes in the historical process, the structures articulated in different periods, the functional and physical shape of the square and how this affects its spatial quality. In this study, firstly general information about the history of the square was investigated and then physical and functional properties of the square were investigated under: location and connection, accessibility, structures around the square, formal features of the square, architectural material selection and symbol elements in the square. The results of the study; despite the changes and transformations in Navona Square in the historical process, it has been demonstrated that it provides physical and functional continuity and the general characteristics of the square are preserved. The aim of this study is to contribute to the literature of our country.

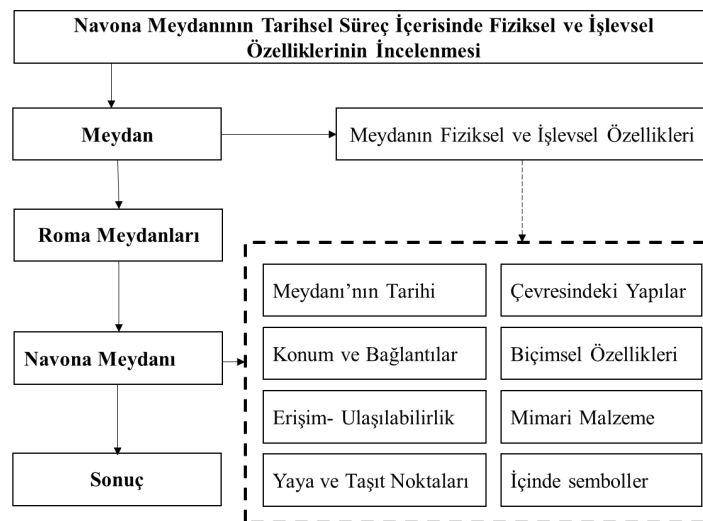
KEYWORDS: Square, Navona, Historical, Physical, Functional

GİRİŞ:

Kentler, birçok bileşen ile bağlantılı olarak üreten, değişen ve dönüşen organik bir canlı olarak kabul edilmektedir. Bu sebeple her kent tarihsel izlere dayanan bir kent kimliğine sahiptir. Kent meydanları ise kentsel kimliğin yansıdığı aktif ve dinamik mekânlardır (Kwon, 2016: 83). Kent meydanları, kentlerin tarihsel kolektif bellekleri içerisinde ayrıcalıklı düşünülen uzamsal birliktelikler ya da ayrışmalara ev sahipliği yapması bakımından önemlidir (Keskin, 2018: 343).

Tarihsel süreç içerisinde meydanların gelişimi incelendiğinde, ilk dönemlerde törenlerin, dini aktivitelerin yapıldığı ve sembolik anlamların yüklenmiş olduğu toplanma mekânları iken; modern kentin gelişmesiyle ve kentteki değişimlerle birlikte meydanların fiziksel ve işlevsel özellikleri de değişmiştir (Şahin, 2018:19). Genellikle Roma meydanları en ve boy oranının birbirine yakın olduğu önceden tasarlanmış bir forma sahip iken Sala'ya göre "Roma Kenti'ndeki Navona Meydanı, eninin geniş oluşuyla bu genellemenin dışında kalır. Bunun nedeni meydanın bir Roma forumu üzerinde kurulmuş olmasıdır" (Sala, 2009). Roma'daki Navona Meydanı, kent için önemli bir çekirdek rol oynamış ve kentteki diğer meydanlardan daha farklı işlevler yüklenmiştir (Kwon, 2016: 83). Bu bağlamda çalışmanın amacı Navona Meydanı'nın sahip olduğu fiziksel ve işlevsel kalite parametrelerini analiz ederek incelemektir. Bu doğrultuda çalışmanın devamında önce yerli ve yabancı literatürde "meydan" kavramı ve Roma Meydanları araştırılmış olup sonrasında Navona Meydanı'nın sahip olduğu fiziksel ve işlevsel özellikler fotoğraf, çizim, belge ve analizlerle çalışmaya aktararak incelenmiştir.

Şekil 1. Çalışmanın ilerleyiş adımları

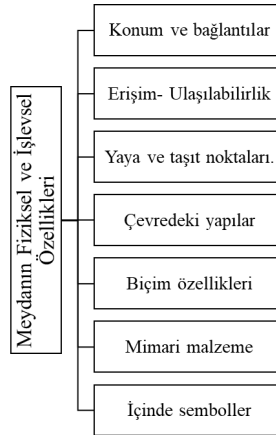
1. Meydan

Türkçeye Arapçadan giren ‘meydan’ kelimesi ‘Güncel Türkçe Sözlükte’; alan, saha, yarışma, eğlence ve karşılama yeri, bulunulan yer ve çevresi, ortalık, fırsat, imkân veya vakit, Mevlevi Tekkeleri’nde ayin yapılan yer olarak tanımlanmıştır (Şahin, 2018:18). İspanyolca ’da ‘plaza’ İtalyanca ’da ‘piazza’ kelimelerine karşılık gelen meydan, Latince açık mekân veya genişletilmiş sokak anlamına gelen ‘platea’ kelimesinden türetilmiştir. Meydan, İngilizcede aynı zamanda kare anlamına gelen ‘square’ kelimesinin de karşılığı olan sınırları yapılarla belirlenmiş, tanımlı mekânlar için kullanılmaktadır (Eyüce, 2000:10-11).Meydanlar tarihsel süreçte farklı fonksiyonlar barındırıyor olsa da her dönemde kent yaşamının önemli bir parçası olmuştur (Taşçı,2012: 75) Hoşkara göre: ‘‘Kent mekânları özellikle de ‘meydanlar’, tarihi yerleşmeler içinde, çok çeşitli işlevleri barındırmak üzere gelişmişlerdir’’ (Hoşkara, 2007: 218). ‘‘Meydanlarda büyüklük, form ve fonksiyon açısından sonsuz varyasyonlar oluşturmak mümkündür. Günümüz kentlerinde; kamusal binaların çevresi, buluşma yerleri, gösteriler için toplanma mekânları, tiyatro, sinema, restoran, kafe vb. yerler, alış-veriş yapılan sokaklar, ofis gruplarının yer aldığı çevreler, konut alanlarında yer alan yarı özel mekânlar, trafik kavşakları ve daha pek çok dış mekânlara gereksinim vardır’’ (Erdönmez ve Abay, 2018: 46). Kamusal alan olarak meydanlar, tarih sürecinde farklı şekillerde oluşmuş veya inşa edilmiştir.

1.1. Meydanın Fiziksel ve İşlevsel Özellikleri

Çalışmada Navona Meydanı’nın fiziksel ve İşlevsel kalite ölçütleri şu şekilde incelenmiştir:

Şekil 2. Meydanın Fiziksel ve İşlevsel Özellikleri

2. Roma Meydanları

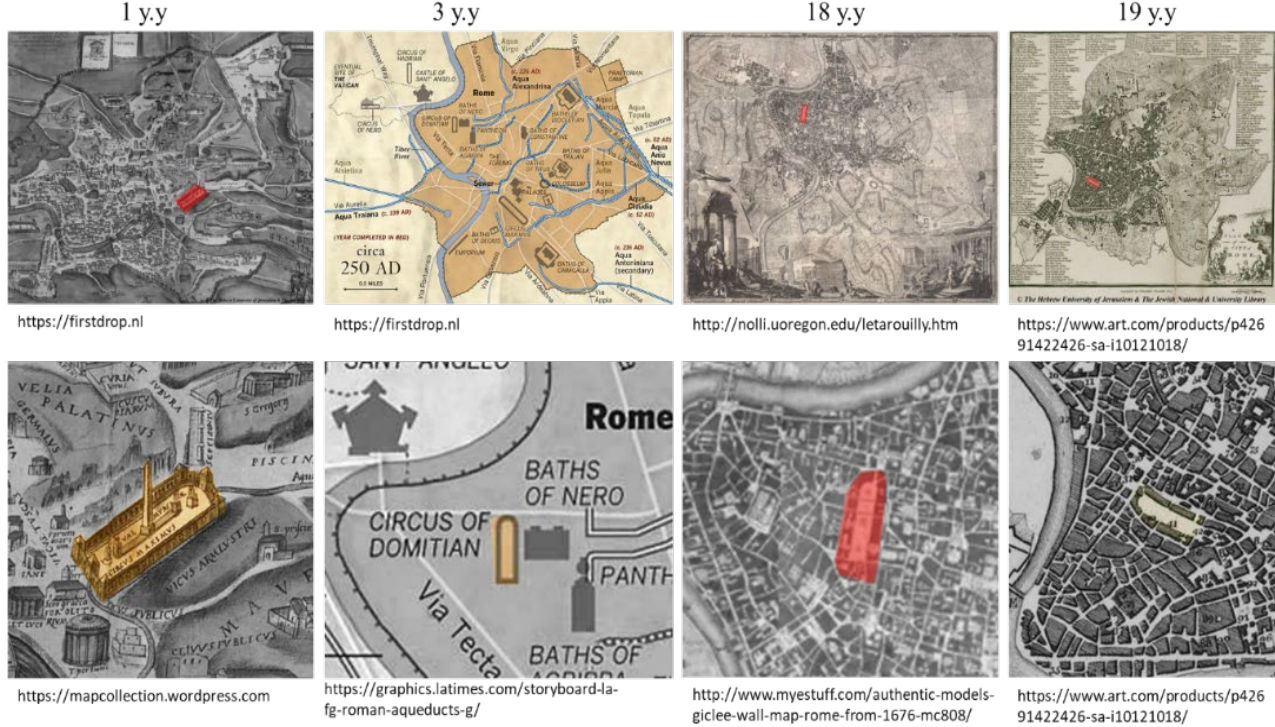
Roma döneminde mekânın ve binaların geometrisi beden hareketlerini disipline etmek için kullanılmaktadır (Sennett, 2011: 99). Eski Roma forumu (Forum Romanum) siyaset, ekonomi, din ve dostane sohbetlerin iç içe geçtiği Perikles Dönemi’nin Atina agorasına çok benzeyen bir kent merkeziydi. Forumun agoradan farkı, çeşitli kalabalığı dört yanı binalarla çevrili dikdörtgen bir alanın içine almasıdır. Roma forumunda bazilika ve peristil denilen bina formları yapılmıştır. Bu binalardan peristil merkezi bir avlunun ya da binaların etrafından dolanan uzun dizili sütunlardır (Sennett, 2011:97). Roma döneminde (16.yüzyıl) meydanlarda bulunan dikili taşlar Papa’nın etkisiyle dini otoritenin göstergesi olmuştur. Mussolini de 20.yüzyılda aynı obeliskleri meydanlarda siyasi otoritesini simgelemek için kullanmıştır. Günümüzde de benzer biçimde içinde bulunulan dönemi temsil eden bu tür kentsel öğeler, dini, idari ve politik güç gösterilerinin simgeleri olarak kentlerde farklı biçimlerle ve kimliklerle görülmeye devam etmektedir. Günümüzde gelişen ulaşım sistemleri, yoğun iş yaşamı ve beraberinde yoğun araç trafiğinden dolayı kent içinde sıkışan meydanlar, ‘‘işlevlerini yeterince yerine getirememekte, kimlik oluşumu, dolayısıyla simgesel zenginlik kazanımı, kentsel mekânda kaygı yaratan bir boyut olarak gelişmiş ülkelerde bile karşımıza çıkmaktadır’’ (Çınarı, 2004:117-118).

3. Navona Meydanı

Günümüzde ‘‘Navona’’ olarak adlandırılan meydanın etimolojisi ‘‘Avone’’, ‘‘Navone’’ ve ‘‘Navona’’ olarak süreç içerisinde değişmiştir (Kwon, 2016:85). Navona Meydanı’nın bulunduğu alan Antik Roma Dönemi’nden M.Ö. 86’ya

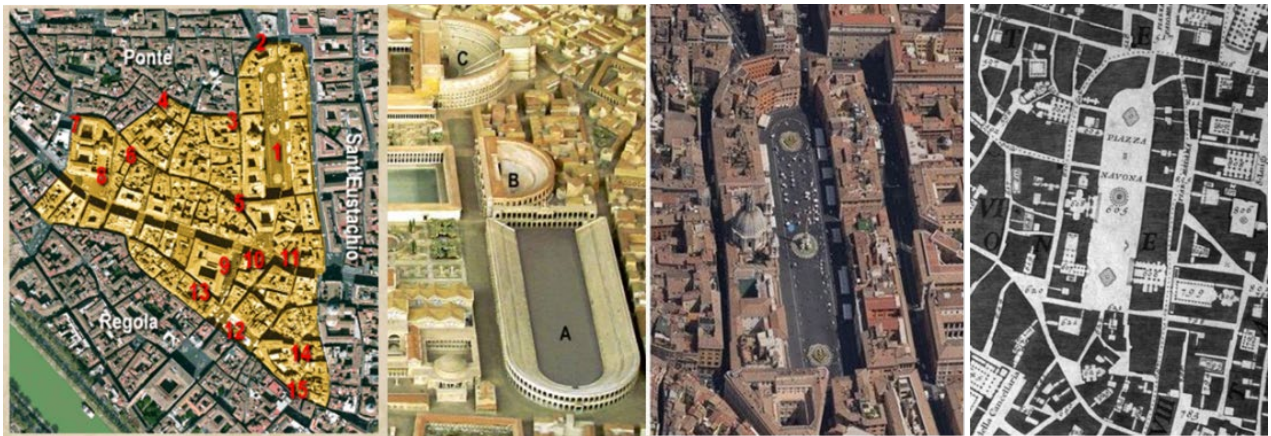
kadar arena olarak kullanılmış ve 15. yüzyılda halka açık bir pazar yeri ve oyun alanı olarak işlevlendirilmiştir. Barok Dönem de ise, Roma festivallerinin yapıldığı ve Roma gezginleri için rahat hareket edilen bir yer haline gelmiştir (Knirsch, 2004:16-17).

Şekil 3.Navona Meydanı'nın Tarihsel Süreçteki Gelişimi

Ticaretin, kamusal alanla ve meydanla kurduğu ilişki tarihin erken dönemlerine kadar uzanmaktadır. Agora'dan başlayan bu ilişki, Orta Çağ Dönemi'nde de devam etmiş ve meydan-ticaret ilişkisi açısından en iyi dönemlerini yaşamıştır (Şahin, 2018:1). Stadyum, 1450 yılına kadar turnuva yeri olmuştur. 1645'te ise Papa tarafından alanın dönüşümü başlatılmıştır (Knirsch, 2004: 5).

Şekil 4.Navona Meydanı M.S. 90 ve Günümüz¹

¹www.colosseumrometickets.com, Bultrini ve Stemperini, 2009: 182

3.1 Navona Meydanı'nın Tarihi

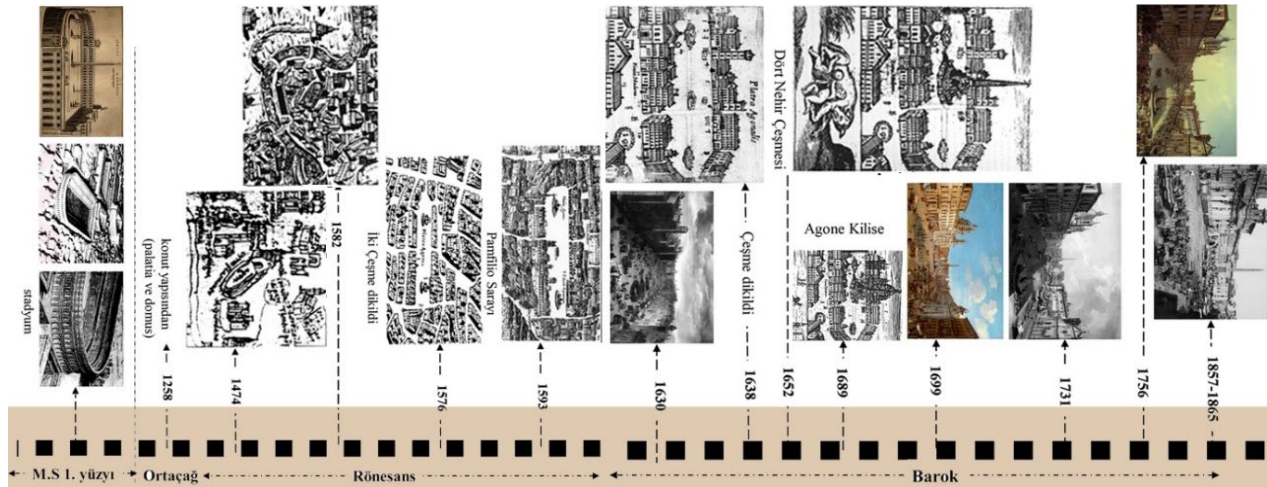
Piazza Navona, ölçülerini ve formunu; ilki Cesar ve Agustus tarafından ahşaptan yaptırılmış olan, M.S 86'da ise Domitian tarafından spor müsabakaları ve at yarışları için yeniden inşa edilmiş olan 30.000 kişi kapasiteli Circus Agonalis (yarışma alanı) adı ile anılan stadyumdan almaktadır (Yıldırım,2004: 45). 3. yüzyılda Coliseum'u tamamen tahrip eden büyük bir yangından sonra, Domitian Stadyumu belli bir süre için amfi tiyatro olarak kullanılmıştır. 4. Yüzyılda ise İmparator Maxentius tarafından ise yarış alanı olarak kullanılmıştır. 1250 yılında stadyumdan geriye kalan meydanda asillerin evleri inşa edilmiştir. Tarihçilere göre, 1450' de meydanda hala eski stadyumun seyirci basamakları bulunmaktadır (Şekil 5). Papa, 1477'de Kardinal Estouteville'in sahibi olduğu pazarın, Campidoglio'dan buraya taşınmasını sağlayarak alanın Roma için yaşanan popüler bir yere dönüşümünü gerçekleştirmiştir (Yıldırım,2004: 46-49).

Şekil 5. Seyirci basamakları¹ ve Stadyum ve Çevresi (1474), "Agoni Capitolini" (1582-1599), (Camargo, 1981:7-8)

15.yüzyıl'da ise meydana "San Giacomo degli Spagnoli Kilisesi" yaptırılmıştır. 16.yüzyılın sonlarında, Gregory XIII, meydanın iki ucuna G. Della Porta'nın eseri olan birer fiskeyeli süs havuzu, ortasına ise çeşme görevi gören bir yapı yaptırmıştır. 1644'de Papa olarak seçilen Innocent X, meydan için düzenleme faaliyetleri başlatarak G. L Bernini, F Borromini, G. Rainaldi ve P. da Cortona'yı görevlendirmiştir. Bu dönemde inşa edilen Bernini'nin "Fontana dei Fiumi" havuzu/çeşmesi ve Borromini, Rainaldi ve Cortona'nın tasarımı olan "Sante Agnese Kilisesi" Navona Meydanının önemli yapıları arasındadır. Bernini'nin tasarladığı Fontana dei Fiumi havuzunun suyu, 17. ve 19. yüzyıllar arasında, insanların eğlenceleri ve asillerin arabalarının atlarının ferahlamaları için yaz boyunca her hafta sonu alana kurulan yapay bir göl için kullanılmıştır. Meydanda bulunan üç süs havuzu, obelisk, Sante Agnese Kilisesi'nden başka Papa'nın ailesi için yaptırılmış en son saray yapısı olan Palazzo Braschi bulunmaktadır. 19.yüzyılda içişleri bakanlığı olarak kullanılmış olan yapı 1930' da faşist federasyon yönetime el koyduktan sonra müze haline getirilmiştir (Yıldırım,2004: 51).

Şekil 6. Navona Meydanı'nın Tarihi Gelişim Zaman Çizelgesi

3.2 Navona Meydanı'nı Konum ve Bağlantılar

Navona Meydanı Roma'nın tarihi bölgesinde yer almaktadır. Kentin merkezinde konumlanan Navona Meydanı pek çok önemli merkeze ve meydana kolaylıkla erişim mesafesindedir. San Pietro Meydanı'nın uzaklığı yaklaşık 530

¹www.colosseumrometickets.com

²Fountain of the Four Rivers

metre, Popolo Meydanı'nın uzaklığı yaklaşık 215 metre ve Campidoglio Meydan'ı yaklaşık 420 metre uzaklıktadır. Diğer meydanların yeşil dokusuyla olan ilişkisinin aksine Navona Meydan'ı yoğun kentsel doku da ortaya çıkan güçlü bir meydandır (Kwon, 2016:87). Kapalı (arkadlar) ve açık (sokak ve caddeler) kanal mekânlarla kente bağlanmaktadır.

Şekil 7. Navona Meydanı'nın Konumu (<http://roma.andreapollett.com>)

3.3 Navona Meydanı'nda Erişim- Ulaşılabilirlik

Yoğun kentsel dokunun içerisinde yer alan Navona Meydanı'nda yaya kullanımı yüksektir. Etrafında yeme-içme mekânlarının bulunması, tarihi yapıların yer alması vb. çekim merkezlerinin çokluğu; Navona Meydanı'nı yoğun bir kitlenin kullanılmasına sebep olmaktadır. Navona meydanına erişim yaya, araç ve toplu taşıma ile sağlanabilmektedir. Metro istasyonları yaklaşık 1,5 km uzaklıkta iken meydanın hemen bitişiğinde yer alan otobüs durakları, bisiklet parkları ve yaya erişimine izin veren sokak ağları ile Navona Meydanı'na erişim kolay ve keyifli hale gelmektedir. Öyle ki meydanın sahip olduğu düz ve eğimsiz topoğrafya, yüksek kaldırımların olmayışı vb. unsurlar fiziksel engelli ziyaretçilerinde meydana kolaylıkla erişimini sağlamaktadır (Özcan, 2009, 249).

Şekil 8. Navona Meydanı'nın Çevresindeki Sokak Dokusu

3.4 Navona Meydanı Yaya ve Taşıt Noktaları

Navona Meydanı'nın çevresinde taşıt trafiği yer alırken meydanda yaya odaklı bir erişim bulunmaktadır. Meydandaki yoğun yaya güzergâhı, önemli kanal mekânlara bağlanan girişlerden başlamakta olup meydandaki anıtsal yapıların etrafında yoğunlaşmaktadır. Meydanı sarmalayan yeme-içme mekânları ve bu mekânların yarı açık alanları yayaların yoğun olarak kullandığı oturma alanları olmaktadır. Ayrıca meydanda bulunan kentsel mobilyalar ve çeşmelerin parapetleri de kentsel kullanıcının oturma alanları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 9. Navona Meydanı Diyagramları

3.5 Navona Meydanı Çevresindeki Yapılar

Navona Meydanı'nı çevreleyen yapılar, Roma'nın mimari kimliğini yansıtmakla birlikte Roma'nın kamusal alanlarının kendine özgü özelliklerini de özetlemektedir. Meydanı çevreleyen önemli yapılar Tablo 1'de incelenmiştir:

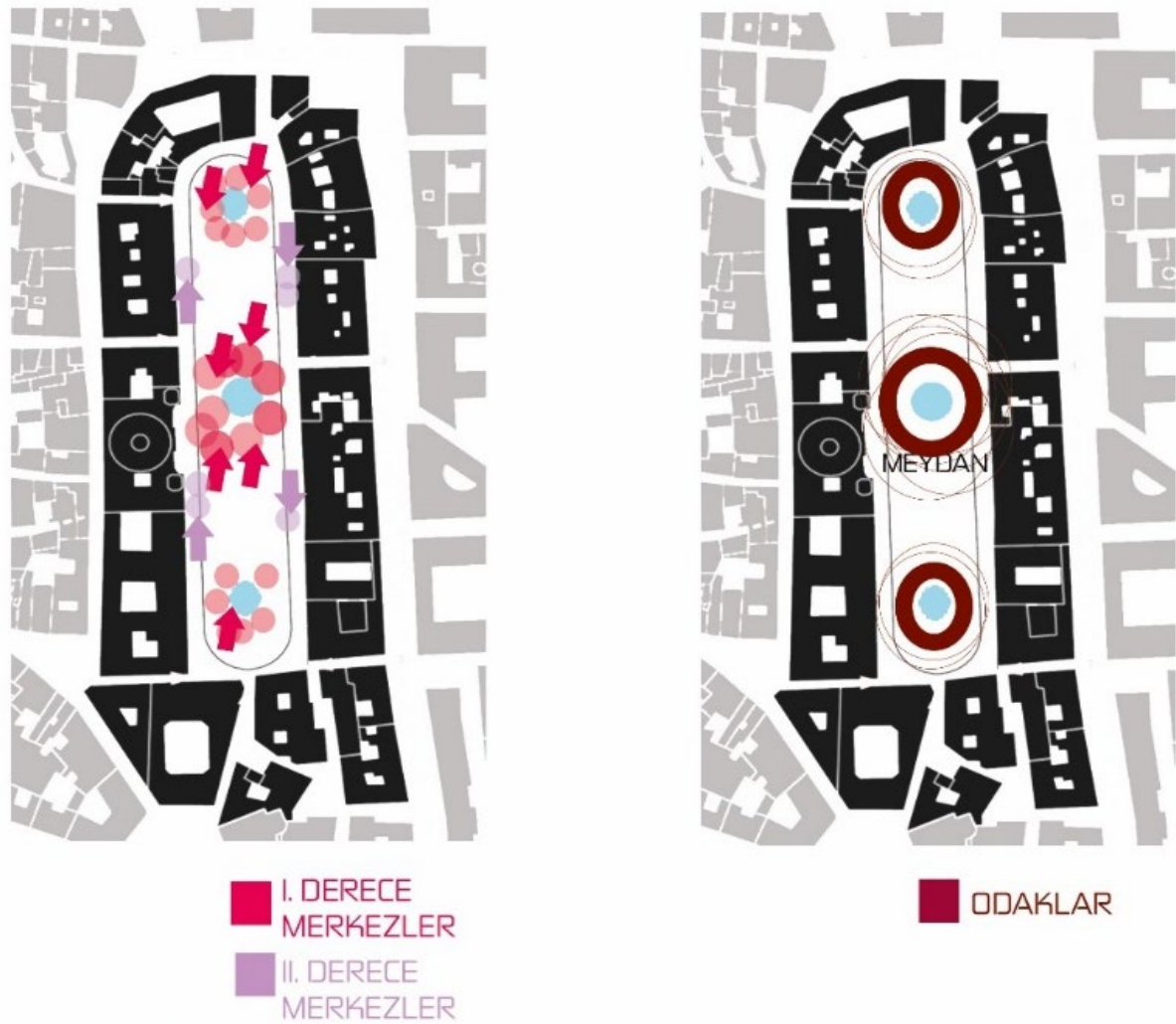
Tabl. Navona Meydanı Çevresindeki Yapılar

Navona Meydanı'nın Planı	Fotoğraf ve Çizimler	Çevresindeki Yapılar
	<p>Navona Meydanı Çeşmeleri (1670) (Travaglini, 2009:189-190)</p>	Meydan'da üç adet çeşme yer almaktadır. Bernini'nin, 1651 tarihli çeşmesi, dünyanın dört nehrini (Tuna, Nil, Ganj, Rio de la Plata) simgelemektedir. Çeşmenin tam ortasında ise bir obelisk (dikilitaş) bulunmaktadır (Lelo, 2014:554).
	<p>San Giacomo degli Spagnoli Kilisesi (1450-1738) www.commons.wikimedia.org/wiki/F,(Bron,P,2008)</p>	San Giacomo degli Spagnoli Kilisesi Pamphilj Sarayı'nın karşısında yer almaktadır. 15.yüzyılda yapılmış olup 16.yüzyılda restore edilmiştir.
	<p>Sant'agnese in Agone Kilisesi (Lelo ve Travaglini, 2009:202,210)</p>	Sant'agnese in Agone Kilisesi, Navona Meydanı'nın batı bölümünde, Dört Nehir Çeşmesi'nin tam karşısında yer almaktadır. Papa tarafından yaptırılan meydanın en önemli yapılarından biridir.
	<p>Pamphilj Sarayı (1644) (Lelo ve Travaglini, 2009:204,204)</p>	Pamphilj Sarayı (1644), Sant'agnese Kilisesi'nin bitişiğindeki yapı, meydanın güneydoğusunda yer almaktadır. Günümüzde Brezilya Elçiliği olarak kullanılmaktadır.
	<p>Palazzo Braschi (18. yüzyıl) https://www.culturalheritageonline.com/location-1348_Museo-di-Roma,Palazzo-Braschi.php</p>	Navona Meydanı'nın güney ucunda bulunan üç katlı Palazzo Braschi, müze olarak kullanılan meydanın en popüler aktivite mekânlarından biridir. Neoklasik tarzda yapılmış olan bu binanın mimarları ise Cosimo Morelli ve Giuseppe Valadier'dir.

3.8 Navona Meydanı Sembol ve Odakları

Navona Meydanı'nın odak noktasını; meydanın kuzeyinde, güneyinde ve merkezinde bulunan çeşme ve heykeller oluşturmaktadır. Bu odak noktalarındaki sanat eserleri aynı zamanda meydanın sembollerini oluşturmaktadır. Çeşmeler, sanatsal değeri yüksek olan heykellerin görsel olarak da daha iyi algılanmasını sağlarken aynı zamanda su sesinin işitsel algısı da insanları bu noktalara çekmektedir. Atalay'a göre, "Modern uygulamalarda da su faktörü hem dekorasyon unsuru hem de etkinlik alanı olarak kullanılmaktadır. Yukarı doğru fışkıran su dikey bir denge unsuru olarak da mimari mekâna değer katabilir. Ayrıca serinlik ve ses özelliği ile hoş duygular uyandırmakta çok etkili olmaktadır. Yalnızca önceki uygulamalarda geometrik etkilerinin yanı sıra taşıdığı anlamlar ve içerik bakımından zenginliğini bu dönemde algılamak oldukça güçtür" (Atalay, 2010: 227). Neptün çeşmesi ile Fiumi ve Morro çeşmeleri arasındaki mesafe, yaklaşık 94 metredir; bu sebeple çok sayıda kullanıcı bu mekânlar da toplanabilmekte ve esnek bir şekilde meydanı kullanabilmektedir (Kwon, 2016:90).

Şekil 11. Navona Meydanı'nın Merkez ve Odaklar

Sonuç

Tab2. Navona Meydan'ı fiziksel kalite ölçütleri

Faktörler	Analiz		Faktörler	Analiz	
Ulaşım	Toplu taşıma araçları (otobüs vb.)	Nostaljik at arabası	Biçimsel	Mekân algısı güçlü	Yönlendirme yüksek
	Özel araç (bisiklet, metro, otomobil)	Yaya		İnsan ölçeği	Oran
Erişim	Mekân içinde rahat hareket		Kapalılık	Güçlü	Baskın
	Kolay yönelim ve dolaşım				
Mimari Malzeme, Renk ve Doku (Görsel kalite)	Görsel süreklilik, çeşitlilik sağlanmaktadır.		Simge-Odak	Çeşme	
	Yatay ve dikey etki meydana dengelidir.			Heykel	
	Ritim, hiyerarşi, oran vardır			Obelisk	
	Işık ve gölge			Kilise	

Navona Meydanı, Antik Roma döneminin ilk yüzyılından itibaren kalabalıkların toplandığı kentin merkezi niteliğinde bir meydanıdır. Günümüzde Navona Meydanı çevresinde yoğunlaşan restoranlar, kafeler vb. ticari işlevler; meydanın canlı tutulması ve sürdürülebilirliği üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir. Navona Meydanı tarihsel süreçten günümüze kadar farklı yaş, cinsiyet ve sosyal statüdeki insanların bir araya geldiği diyalog ortamını oluşturmaktadır. Meydanın incelenen fiziksel özellikleri de bu sürdürülebilirliği desteklemektedir (Tab.2). Meydanın sosyal, doğal, tarihi ve fiziksel değerleri kente, bölgeye ve ülke ekonomisine pek çok katkı sunmaktadır. Navona Meydan'ı geçmişten günümüze kadar farklı işlevleri barındırması ve çevresine farklı binalar eklenmesine rağmen mekânsal yapısını korumuştur. Bu durum Navona Meydan'ını özgün kılmaktadır. Dolayısıyla meydanın sahip olduğu fiziksel ve işlevsel özelliklerin korunarak kentsel belleğin sürdürülmesi ve gelecek kuşaklara aktarılması sağlanmalıdır.

Tarihi meydan açısından zengin olan ülkemizde de meydanların fiziksel ve işlevsel özellikleri kalite parametreleri kullanılarak analiz edilmeli ve mevcut potansiyellerle koruma yaklaşımları geliştirilmelidir. Özellikle İstanbul'daki tarihi meydanların niteliklerinin korunması için ulaşım, erişim, mimari malzeme, renk ve doku, biçimsel özellikler, kapalılık, simge-odak ve işlevsel faktörlerin göz önünde bulundurularak değerlendirilmesi ve gelecek kuşaklara aktarımının sağlanması önerilmektedir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek olmadığını beyan ederim.

Finansal Destek: Yok

Teşekkür: Yok.

KAYNAKÇA:

Atalay, N. (2010). Kent meydanı: kamusal estetik çerçevede eleştirel bir değerlendirme, Doktora Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Ching, F.D.K., (2002). *Mimarlık: biçim, mekân ve düzen*, çev. S. Lökçe, YEM Yayınları, İstanbul.

Camargo, E., (1981). Piazza Navona, Harvard Square, Piccadilly Circus: a study about morphology and use, Master Thesis, Technology of Institute, Federal University, Soul Brazil.

Eyüce, Ö., (2000). Meydanlar, Ege Mimarlık Dergisi, 34, S.10-11.

Erdönmez, E., &Abay., E (2018).Roma Popolo Meydanı bağlamında kamusal mekân kalitesinin ölçülmesi, Kent Akademisi. 11-33, S. 44-59.

Çınarı, S., (2005).Meydanlardaki tarihi değişimler ve günümüze yansımaları, İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, 55-1, S.112-121

Kwon, N., (2016). The architectural characteristics of Piazza Navona, Rome and its ecological function and role in urban environments, Journal of the Korea Institute of Ecological Architecture and Environment ,16-6, S.83-94.

Hoşkara,Ö., (2007). Anadolu- Türk kentlerindeki kentsel mekânlara -meydanlara fonksiyonel bir bakış. A. Mengi (Dü.) içinde, Kent ve Politika Antik Kentten Dünya Kentine. Ankara: İmge Kitapevi, S. 215-220

Özcan, B., (2009).Sürdürülebilir kent meydanları ve Roma Piazza Navona örneğinde incelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Şahin, A., (1996).Meydanın nitelikleri üzerine bir analiz, Yüksek Lisans Tezi, O.D.T.Ü Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Sala, İ., (2009).Geçmişten günümüze meydan tasarımında yönetsel farklılığın etkileri; Tiran örneği, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Bina Bilgisi Programı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Sennett, R. (2011).*Ten ve taş* (4 b.). İstanbul: Metis.

Taşçı, H., (2012).Kent meydanı ile kent kimliği ilişkisi Üsküdar Meydanı örneği, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Lelo, K., &Travaglini,.C.M, (2009).Roma tarihi atlas'ının cbs'si: m. panzeri, a. farruggia'da (19. yüzyılda) on dokuzuncu yüzyıl kadastro kaynaklarının bilgilendirilmesi, entegrasyonu ve ortak analizi için metodolojiler, Fonti, Metafonti ve CBS, bölgenin tarihi yapısının araştırılması için, Torino, 2009, S. 51-60.

Keskin, S., (2018).Modern kentlinin kentsel mekân düşlemleri: Elazığ kent meydanı önerileri. 1. Uluslararası Eğitim ve Sosyal Bilimlerde Yeni Ufuklar Kongresi Bildiriler Kitabı, 9- 11.

Yıldırım, E., (2004). İstanbul'da kent mobilyaları 'nın değerlendirilmesi Sultanahmet Meydanı örneği.Yüksek Lisans, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

İnternet Kaynakları:

Bakerjian M., (2019). Walking Tour in Piazza Navona, <https://www.tripsavvy.com/piazza-navona-walking-tour-1547882>, 04 Kasım.

Bron,P, (2008). Roma- Chiesa di San Giacomo degli Spagnoli ora Nostra Signora del Sacro Cuore, <https://www.flickr.com/photos/pietbron/2794123874>, 04 Kasım 2019.

Le Termini Di Costantino, <http://roma.andreapollett.com/S6/roma2-03i.htm>, 04 Kasım 2019.

Nostra Signora del Sacro Cuore a Piazza Navona, [https://romanchurches.fandom.com/wiki/Nostra Signora del Sacro Cuore a Piazza Navona](https://romanchurches.fandom.com/wiki/Nostra_Signora_del_Sacro_Cuore_a_Piazza_Navona), 04 Kasım 2019.

Rossi, G., Fountain in Piazza Navona, https://www.wga.hu/html_m/f/falda/navona.html, 04 Kasım 2019.

Article Info	RESEARCH ARTICLE	ARAŞTIRMA MAKALESİ	
Title of Article	The Role of Creative Industries on Urban Transformation: A Project Experience in Antalya Weaving Factory Area		
Corresponding Author	Aşlı ALTANLAR Amasya Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, asli.altanlar@amasya.edu.tr , asli.altanlar@gmail.com		
Received Date	10/01/2020		
Accepted Date	19/04/2020		
Author / Authors	Aşlı ALTANLAR Serkan SINMAZ Alper ÇAKIROĞLU	ORCID: 0000-0002-7168-1857 ORCID: 0000-0002-7168-1857 ORCID: 0000-0001-7313-5510	
How to Cite	ALTANLAR, A., SINMAZ, S., ÇAKIROĞLU, A., (2020). The Role of Creative Industries on Urban Transformation: A Project Experience in Antalya Weaving Factory Area , Kent Akademisi, Volume, 13 (41), Issue 1, Pages, 123-145		

Kentlerin Dönüşüm Sürecinde Yaratıcı Endüstrilerin Rolü: Antalya Dokuma Fabrikası Alanı Özelinde Bir Proje Deneyimi

Aşlı ALTANLAR¹
Serkan SINMAZ²
Alper ÇAKIROĞLU³

ABSTRACT:

Aim: The aim of this study is to explain the role and importance of creative industries in the transformation process of industrial heritage areas and to discuss the subject with a sample project area. **Method:** Firstly, the role of creative industries in the preservation and reuse of industrial heritage is explained theoretically and embodied in a variety of examples. Then, the current situation of the selected case study area that is Antalya weaving factory and its immediate surroundings, the development process, the proposal strategy and the project approach are shared and discussed. **Results:** Creative city strategies provide significant benefits to urban space, such as the restoration of the image of old industrial cities that have entered the process of industrialization, increasing the attractiveness of cities for commercial and economic activities, promoting the development of culture, art and creativity as an active cultural center, increasing support for cultural institutions and projects, restoration of buildings in the old industrial zones without losing their originality. For this reason, it is thought that the weaving factory area which has high level of accessibility, capable of connecting to many public spaces around and an important place in the collective memory of Antalya has the potential to be an important cultural center where cultural industries can be developed. **Conclusion:** It is recommended; a region where cultural industries can be clustered, a cultural field that addresses the needs of art groups, a convention area for the business and science world, a region where students will adapt to professional life a recreation area for all people with the developed approach.

KEYWORDS: Creative Industries, Urban Transformation, Culture, Urban Design, Adaptive Re-Use.

ÖZ:

Amaç: Endüstri mirası alanlarının dönüşüm sürecinde çağımızın yükselen sektörü olan yaratıcı endüstrilerin rolünü ve önemini açıklamak, konuyu örnek bir çalışma alanı üzerinden tartışmaya açmaktır. **Yöntem:** Bu çalışmada öncelikle endüstriyel mirasın korunumu ve yeniden kullanımı aşamasında yaratıcı endüstrilerin rolü teorik olarak açıklanmakta ve çeşitli örneklerle somutlaştırılmaktadır. Akabinde örnek alan olarak tespit edilen Antalya Dokuma Fabrikası ve yakın çevresinin mevcut durumu, gelişme süreci, önerilen strateji ve önerilen proje yaklaşımının temel kararları paylaşarak tartışmaya açılmaktadır. **Bulgular:** Yaratıcı şehir stratejileri sanayisizleşme sürecine girmiş eski endüstriyel şehirlerin imajlarının yenilenmesi, ticari ve ekonomik faaliyetler için şehirlerin çekiciliğinin artırılması, kültür, sanat ve yaratıcılıktan beslenen aktif bir kültür odağı olarak gelişmesinin teşvik edilmesi, kültürel kurumlara ve projelere verilen desteklerin artması, eski sanayi bölgelerindeki yapıların özgünlüğünü kaybetmeden kentsel çevreye yeniden kazandırılması gibi kent mekanına önemli faydalar sağlamaktadır. Bu nedenle erişilebilirlik bakımından konum değeri yüksek, çevredeki birçok kamusal alan için bağlayıcı nitelikte olan ve Antalya kent belleğinde önemli bir yer edinmiş Dokuma fabrikası alanının kültür endüstrilerinin geliştirilebileceği önemli bir kültür odağı olma potansiyeli taşıdığı görülmektedir. **Sonuç:** Dokuma fabrikası alanı için yerel toplulukların ve sanat gruplarının ihtiyaçlarına cevap veren kültürel bir alan, herkesin toplanma hakkının olduğu tarafsız bölge, önemli toplantı ve toplanma alanları, tarih ve gelişim anlayışı ve/veya hissi, kamusal niteliğe sahip kentsel bir geliştirilmesi önerilmiştir.

ANAHTAR KELİMELER: Yaratıcı Endüstriler, Kentsel Dönüşüm, Kültür, Kentsel Tasarım, Yeniden Kullanım.

GİRİŞ:

“Yaratıcı kent” söylemi, 1980’li yılların sonu ve 1990’lı yılların başında sanayisizleşme sürecindeki şehirlerin dönüşümüne bütünlük bir yaklaşım olarak ortaya çıkmıştır (Hospers ve Pen, 2008: 259-263; Florida, 2003: 3). Yaratıcı kent kavramı ile ilgili her ne kadar üzerinde uzlaşmış net bir tanım olmasa da, yaratıcı kentin büyüme ve istihdam sağlayacak bir potansiyelinin olduğu düşüncesinin akademik yazında oldukça kabul gördüğünü ifade etmek mümkündür (Grodach & Loukaitou-Sideris, 2007:353). Bu potansiyellerinin yanı sıra birçok yazında sanat ve kültür etkinlikleri aracılığıyla kentsel kalitenin artırılmasını hedefleyen bir yaklaşım olarak öne çıktığı da anlaşılmaktadır. Bu türlü yaklaşımlarda yaratıcı kent söylevi, kültür, sanat, toplum refahı ve kültürel altyapı ve erişilebilirlik gibi kavramlar aracılığıyla ile açıklanmaktadır (Bontje ve Musterd, 2009: 845). İlgili yazından anlaşıldığı üzere, bu tür stratejilerin sadece ekonomik çevreye değil, fiziksel çevre (kentsel altyapının iyileştirilmesi, kentsel tasarım kalitesi vb.), toplumsal çevre (uyum, kültürel katılım vb.) ve kültürel çevreye (kentsel kültürel yaşam, kimlik, kültürel miras, kültürel yönetim vb.) doğrudan ve dolaylı olarak faydalar sağladığı görülmektedir (Evans, 2005: 971). Başka bir ifadeyle, bu tür stratejilerin kentin yeniden canlanmasındaki katkısını anlayabilmek için ekonomik ürünlerden yaşam kalitesine kadar geniş bir çerçevede konuyu ele almak gerekmektedir (Evans, 2005: 959).

Kültür etkinliklerinin yavaş yavaş ekonomik etkinlikler olarak nitelendirilmesi ve kabul edilmesi ile birlikte kentsel politika belgelerinde kültür endüstrisi kavramı da yer almaya başlamıştır (Lavanga, 2009:62; Gregory, 2016: 158-159). Kültür endüstrileri, içeriğinde yaratıcılık olan güzel sanatlar, sahne sanatları, moda, yazılım, mimarlık, reklamcılık vb. sektörleri kapsamaktadır. Bu kapsamda şehirler somut kültürel uzmanlığını ticari olarak karlı girişimlere dönüştürmeyi hedefleyen programlar ortaya koymaya başlamışlardır. Bu programların ana hedefleri; şehirlerin imajlarını iyileştirmek, farklı sektörler arasında iş birliği biçimleri ve ağları geliştirmek ve yerel toplumlar için yeni hizmetler yaratmak olarak özetlenebilir (Lavanga, 2009: 71; Ekdî Öztürk & Çıracı, 2015: 68). Bu bağlamda kültür endüstrileri, ya da İngiltere’de kullanıldığı biçimiyle yaratıcı endüstriler, Finlandiya, İngiltere ve Avusturya’daki yerel gelişme ajanslarının ekonomik gelişme için kullandıkları temel araçları olmuştur (Kunzmann, 2004: 394-395). Örneğin, İngiltere’de kültür endüstrileri, ülkenin yok olmaya yüz tutmuş sanayi bölgeleri için umut ışığı olarak görülmüştür. Hatta Avrupa’daki birçok bölge ve şehir benzer şekilde dikkatlerini kültür endüstrilerine yöneltmişlerdir (Kunzmann, 2004: 395). Buraya kadar ki yazından da anlaşıldığı üzere, yerel ve ulusal yönetimler kültürün, kentsel, bölgesel ve ulusal kalkınmadaki rolünü giderek daha fazla kavramaktadır. Kültüre yönelik bu artan ilginin bir sonucu olarak politika üreten çevrelerin yanı sıra akademik çevrelerde de kültür eksenli dönüşüm modelleri üzerinde çalışmalara odaklanmaktadır (Gregory, 2016:159; Ekdî Öztürk & Çıracı, 2015:70). Benzer bir şekilde, yerel yönetimler de atıl durumda kalmış kentsel çöküntü alanları ve kent içerisindeki endüstriyel miras alanlarının kentsel yaşama yeniden kazandırılması konusunda neler yapılabileceği meselesine odaklanmaya başlamıştır (Kunzmann, 2004:387). Bu kapsamda uluslararası ve ulusal platformda karar

vericiler ve yerel yönetimler meseleyi profesyoneller ile birlikte ele alabilmeye yönelik kentsel tasarım yarışmaları da düzenlenmeye başlamıştır. Bu tür girişimler meselenin akademik çevreler ve profesyoneller tarafından da ele alınması gerekliliğini açıkça ortaya koymaktadır. Bu tür girişimlerden biri, Antalya Kepez Belediyesi'nin 2018 yılında atıl durumda bulunan Dokuma fabrikası endüstri miras alanının bulunduğu 1240-1241 nolu parsel ve 1242 nolu komşu parselin yeniden işlevlendirilmesine dair düzenlemiş olduğu kentsel tasarım yarışmasıdır. Bu bağlamda, bu çalışmanın amacı ilk olarak kentsel kültür politikalarında yaratıcı şehir söyleminin yeri ve önemini tartışılmaktadır. İkinci olarak yaratıcı kentlerde kültür bölgelerinin (cultural quarters) oluşturulması için ortaya konulan planlama ve tasarım ilkeleri açıklanmaktadır. Son olarak Dokuma Fabrikası ve yakın çevresi için açılan kentsel tasarım yarışmasının kurgusu çerçevesinde örnek alan için geliştirdiğimiz kültür eksenli yeniden canlandırma senaryosu paylaşılarak planlama ilkeleri tartışılmaktadır.

2. YÖNTEM

Bu çalışma Dünya'da sosyal ve ekonomik perpektifleriyle yükselen yaratıcı endüstrilerin gelişmesindeki mekansal karakterlerin önemine dikkat çekmektedir. Çalışma temel olarak yaratıcı kent /endüstri kavramlarını irdeleyerek çeşitli nitelikleriyle öne çıkan ve uzun süredir yeniden işlevlendirilmesi ve yapılandırılması kent gündeminde yer edinen Antalya Dokuma Fabrikası ve Çevresi ile ilgili olarak, yükselen yaratıcı kentler bağlamında bir görüş ortaya koymaktadır. Dolayısıyla çalışmada öncelikle yaratıcı kent söylemi örnekleriyle açıklanmakta akabinde literatüre dayalı çıkarımlarla örtüşen bir bölge için deneysel bir yaklaşım sunulmaktadır. Ortaya konan görüş geleceği kamu tarafından dikkatle izlenen bir bölgenin rekreasyonel, kültürel, ekonomik olarak potansiyel gelişim senaryosunu kullanıcıların yorumuna, politika yapıcılarının ve plancılarının dikkatine sunmaktadır.

Bu kapsamda öncelikle konu ile ilgili yazın incelenerek ilk olarak "yaratıcı kent ve yaratıcı sektörler kavramı açıklanmakta, yeniden canlandırma yaklaşımı olarak kültürel odak (cultural quarters) kavramı ele alınmaktadır. İkinci olarak endüstri miraslarının, canlı bir yerel ekonominin oluşumunu tetiklemesine olanak sağlayacak şekilde yeniden işlevlendirilmesi için planlama ve tasarım ilkelerinin nasıl olması gerektiği konusu açıklanmaktadır. Üçüncü olarak, ortaya konulan kavramsal çerçeve özelinde Antalya ili Kepez ilçesinde bulunan Dokuma fabrikası alanının kültür eksenli dönüşümüne yönelik senaryo geliştirilerek planlama ilkeleri belirtilmiştir. Son olarak planlama ilkeleri çerçevesinde geliştirilen fikir projesi, yarışma projesi hazırlık sürecinde üretilen ve bu çalışma için düzenlenen iki ve üç boyutlu materyaller kullanılarak görselleştirilmiştir.

Kısıtlar

Bu çalışmanın kısıtlarını Kepez Belediyesinin yayınlamış olduğu "Antalya Kepez Belediyesi Dokuma Alanı Fikir Projesi Yarışması" şartnamesinde belirtilen sınırlar, ihtiyaçlar ve mevcut 1/5000 – 1/1000 Nazım ve Uygulama İmar Planı hükümleri oluşturmaktadır (Kepez Belediyesi, 2018).

Problem ve Alt Problemler

Tüm dünyadaki yerel yönetimler, kentlerini pazarlamak ve yeniden canlandırmak için artan bir şekilde müzelere, performans sanatları merkezlerine, sanat bölgelerine ve diğer kültürel aktivitelere başvurmaktadır. Yakın zamanlı kentsel gelişme programlarında kültürel aktivitelerin yoğunluklu kullanımı, plancılarının ve politika yapıcılarının yerel ekonomik gelişmeye ne şekilde katkıda bulunmaları gerektiğini anlamalarını zorunlu kılmıştır. Bu nedenle kültürün kentsel ekonominin canlanmasındaki etkisinin yeniden keşfedilmesi ile birlikte kültür ile ekonomi, kültür ile kentsel gelişim, kültür ile mekan arasındaki ilişkileri ve yaratıcı şehri inceleyen çalışmaların önemi kavranmıştır. Bu kapsamda sanayisizleşme sürecindeki kentlerin dönüşümünde kültürel işlevlerin ve yenilikçi kullanımların bütüncül bir şekilde geliştirilmesi ve atıl durumdaki endüstriyel bölgelerin kentsel mekana yeniden kazandırılması konusu akademik ve politika üreten çevreler için önemli bir sorunsal haline gelmiştir. Bu nedenle, bu makale öncelikle işlevini yitirmiş endüstri miras alanlarının yeniden canlandırılmasında yaratıcı şehir stratejilerini benimseyen ülkelerin deneyimlerinden bazı dersler çıkarmayı hedeflemektedir. Bu kapsamda üç adet alt problem belirlemektedir. Bunlar; (1) Kültürel gelişmede yaratıcı şehir stratejileri sürdürülebilir bir kentsel gelişim sürecine zemin hazırlayabilir mi? (2) İşlevini yitirmiş endüstri miras alanlarının, kent ekonomisi, doğal çevre, mevcut kentsel altyapı ve sosyal yapı ile entegrasyonun sağlanabilmesi için gerekli olan planlama ve tasarım ilkeleri nasıl olmalıdır? ve (3) Kentsel mekan üzerindeki gelişme baskıları ile karşı karşıya olan yıpranma sürecindeki endüstri miras alanları ve yapılarının kültür eksenli yeniden işlevlendirilmesi ve çağımızın ortaya koyduğu yeni fırsatlar ile yapılandırılması üzerine nasıl bir senaryo geliştirilebilir? olarak özetlenebilir.

Araştırmanın Hipotezleri

İşlevini yitirmiş endüstri miras alanlarının, kültür eksenli canlandırmasına yönelik kavramsal açıklamalara dayanılarak aşağıda sunulan hipotezler geliştirilmiştir.

H1. Kentsel gelişme ve dönüşüm sürecinde yaratıcı endüstriler yerel ekonomi ve fiziksel çevrenin gelişimi bakımından fırsat teşkil etmektedir.

H2. Endüstriyel miras alanları korunma esasları, konum, fiziksel yapıları itibariyle yaratıcı endüstrilerin gelişebileceği alanlardır.

3. KURAMSAL ÇERÇEVE

3.1. Temel Kavramlar: Yaratıcı Şehir Söyleminde Kültür Endüstrileri- Yaratıcı Endüstrilerin Yeri ve Önemi

Son on yıldır, küresel piyasaların sınırlı kaynakları için rekabet etme umuduyla birçok ülkenin hızla yaratıcı stratejiler, yaratıcı şehir projeleri, yaratıcı endüstriler geliştirme çabalarını benimsedikleri görülmektedir (Vickery, 2016: 144). Bunlardan yaratıcı şehir söyleminin iki yaklaşım çerçevesinde ele alındığını söylemek mümkündür: Birincisi, yaratıcı şehirlerin yerel ekonomik yapının çeşitlenmesinde etkili olan ve imalat sanayisindeki istihdam kaybını telafi eden yerler olduğuna dair ortaya konulan yaklaşımlardır (Lavanga 2009: 62). İkincisi ise, yaratıcı şehirlerin kültür, sanat ve yaratıcılığın yeşermesine katkı sağlayarak şehirleri daha yaşanabilir ve çalışılabilir yerler haline getireceğine dair görüşlerdir (Bradford, 2004: 3). Ancak son yıllarda yaratıcı şehir kavramı bu iki yaklaşımı bir arada benimseyen süreç odaklı daha kapsamlı ve kapsayıcı bir anlayışa doğru evrilmektedir. Bu yeni yaklaşıma eğilim, sadece ekonomik kalkınmayı hedefleyen politikaların, uzun vadede başarılı olmadığı görülmesiyle başlamıştır. Bu nedenle yaratıcı şehir stratejilerinin yaşam kalitesi, kamusal alan, kentsel kimlik, sosyal bütünlük ve topluluğun gelişimini de kapsamı gerektiği konusunda fikir birliğine varılmıştır. Daha dengeli, demokratik ve medeni şehirler yaratmak ve kamusal alanda yaşam kalitesini arttırmak için yaratıcı şehir politikalarının hem ekonomik hemde kültürel boyutları ile birlikte bir arada ele alması gerektiği düşünülmektedir (Lavanga, 2009: 65).

Yaratıcı şehir stratejileri farklı sanatsal ve kültürel aktivitelerin hem üretimini hem de dağıtımını içeren yaklaşımları benimsemektedir. Dolayısıyla, yaratıcı şehirler bir taraftan sanatsal üretimi yönetmekte ve diğer taraftan bu üretimi düzenleyen ve destekleyen üretim aktiviteleri ile tüm bunların çoğaltılmasını, yayımlanmasını, dağıtılmasını, sergilenmesini, pazarlanmasını; üretilen bu ürünlerin tüketilmesini ve ticaretini çabuklaştıran kurumları ve yapıları oluşturmaktadır. Aynı zamanda toplumun çeşitli kesimlerinin sanata ve kültüre erişimini ve katılımı sağlamaktadır (Bos ve Smithuijsen, 2010: 50). Bu bakış açısıyla, yaratıcı şehir stratejileri toplumun üst katmanına odaklanmak yerine toplumun genelini ihtiyaç ve beklentilerini göz önüne almaktadır. Bu ihtiyaç ve beklentilerin keşfedilmesi için de toplumun geneli için var olan küçük ve genelde daha etkili çalışan sivil girişimlere ihtiyaç duymaktadır. Bu girişimler sadece toplumun ortak kültürel yaşama katılımını desteklemekle kalmamakta, aynı zamanda vatandaşların kamusal gündemle bağlantılı olarak ortaya çıkan sorunlar için siyasal ve sosyal eylemlere katılmalarını da teşvik etmektedir (Bontje ve Musterd, 2009: 845). Bu kapsamda yaratıcı şehir stratejileri kültür endüstrilerinin gelişimini desteklemekte ve teşvik etmektedir.

Kültür endüstrileri içi doldurulması, sınırları belirlenmesi zor bir kavramdır. Öncelikle “kültür” kelimesi farklı insan ve disiplinler için farklı anlamlar ifade etmektedir. Örneğin kültür, güzel sanatlar, uygulamalı sanatlar, sahne sanatları, film, fotoğraf, video, mimari ve tasarım ve edebiyat için dar anlamlıdır. Diğerleri içinse kültürün çok daha geniş bir kapsamı vardır. Tüm eğlence, dinlenme ve spor aktiviteleri bu başlık altında ele alınabilir. Hatta bazen tarım ve gastronomi konuları bile bu konu içerisine girebilir. Bazıları din ve diğer ruhani aktiviteleri de katarlar. Anlaşıldığı üzere kültür, maddî ve değer, inanç, normlar gibi manevî unsurları bir arada kapsayan ve bunların karşılıklı etkileşimini de içeren çok boyutlu bir kavramdır. Bu yüzden de politika üretmeye gelindiğinde, kültür endüstrilerinin gerçek tanımı aslında o kadar da önemli değildir. Politika üretmek hem yerel koşullar ve potansiyellere hem de vizyon ve geleneklere bağlıdır (Kunzmann, 2004, s. 393).

Kültür endüstrilerinin son zamanlarda “yaratıcı sektörler/ endüstriler” şeklinde tanımlandığı da görülmektedir. Kültür ve/veya yaratıcı endüstriler kavramı; müzik, edebiyat, görsel ve gösteri sanatlarını; bilgi teknolojilerine dayalı multimedya, software paketleri, bilgisayar oyunları gibi çağdaş “içerik” üretimi; yaratıcı yetenek ve beceri isteyen tasarım ve mimarlık gibi meslek disiplinlerinde üretilen kültürel ürünler de dahil olmak üzere tüm bu kültürel ürünlerin çoğaltılmasını, yayımlanmasını, dağıtılmasını, sergilenmesini, pazarlanmasını ifade etmektedir (Özdemir, 2009: 76-78). Tanımdan da anlaşıldığı üzere yaratıcı endüstriler, ekonomik değerini yaratıcı değerlerinden alan sembolik ürünlerin üretilmesi, tüketilmesi ve dağıtılması ile ilgilenen sektörlerden oluşmaktadır (Banks ve Hesmondhalgh, 2009: 365-366; Healy, 2002: 91-93). Yaratıcı endüstriler genellikle bilgi çağı endüstrileri olarak da görülmektedir. Çünkü içerik ve eğlence iletişiminin oluşturulmasıyla ilgili ve aynı zamanda ileri teknoloji ve yetenek/ kapasite tabanlıdır. Yaratıcı sektörler, Dünya çapında büyük bir iş hacmi oluşturmaktadırlar. Son 20 yılda yaratıcı sektörler kavramı sanayisizleşme sürecindeki kentlerin yeniden canlandırılması için yapılan kentsel stratejiler arasında kendine yer bulmaya başlamıştır (Kunzmann, 2004: 392; Lavanga, 2009: 63).

Kültür endüstrilerinin kalkınma üzerindeki rolü kuşkusuz tek bir disiplinin meselesi değildir. Ekonomiden planlama ve mimarlığa, yönetim ve işletmeden sanat ve sosyolojiye kadar birçok meslek disiplini kültür endüstrisi alanında araştırmalar yapmakta ve bilgi üretmektedir. Kimi eleştirel yaklaşımlara karşın bu araştırmalar kültür endüstrileri ve yaratıcı endüstrilerin bölge ekonomisi üzerinde doğrudan katkılar koyabildiği ve önemli ekonomik girdi yarattığı yönündeki genel tespitleri desteklemektedir. Ayrıca kültür endüstrilerinin bölge ekonomisi üzerindeki doğrudan etkilerinin yanı sıra kültürel altyapının geliştirilmesi ve kültürel çeşitliliğin korunması anlamında rol oynamaktadır (Dündar, 2016: 251-255). Bu nedenle kültür endüstrilerinin gelecek senaryolarında dikkate alınması gerektiği düşünülmektedir.

3.2. Kültürel Yeniden Canlandırmada Endüstriyel Miras Alanlarının Yeri ve Önemi

Bir müdahale alanı olarak kentlerin dönüşüm süreci zaman içinde kentsel yenilemeden (urban renewal) kentsel yeniden canlandırmaya (urban regeneration); salt fizik mekan odaklı bir eylem alanı olmaktan sosyal, ekonomik ve çevresel sorunları da kapsayan daha bütünlüklü bir yaklaşıma doğru evrilmiştir (Görgülü, ve Ark., 2006:17). Bu çerçevede 1970’li yıllarda kent üzerine geliştirilen politikaların bireylerin ve toplulukların gelişimi, kültürel katılım ve kamusal sosyal hayatın yeniden canlandırılması üzerine odaklandığı görülmektedir. 1980’li yıllara gelindiğinde ise, toplum odaklı progresif (progressive) stratejiler yerine daha çok yaratıcı sınıfın ve turistlerin dikkatini çekebilmek için ortaya konan girişimci stratejiler benimsenmeye başlanmıştır. Özellikle bu dönemde kültür politikaları ile turizm gibi tüketici hizmet endüstrilerini genişletmeyi amaçlayan stratejiler arasında bağ kurarak sembolik ve ekonomik alanlarda yenilikçi bir yaklaşım ortaya konulduğunu söylemek mümkündür (Florida, 2003:7-8; Grodach ve Loukaitou-Sideris, 2007: 349-350; Lavanga, 2009: 61-63). Bu bağlamda yükselen yeni ekonomik sektörlerin ve küresel ölçekte serbest dolaşım imkanı kazanan sermayenin kente çekilebilmesi için yerel yönetimler, kentlerin imajlarının dönüştürülmesi, markalaşmış kimliklerle dünyaya tanıtılması ve pazarlanması gibi stratejileri benimsemişlerdir. Bu amaçla kentlerin geçmişi yeniden devreye sokularak, işlevlerini kaybeden ve çöküntü alanlarının (eski fabrika alanları, antrepo ve depo alanları, liman bölgeleri gibi) kent ekonomisine yeniden kazandırılması yoluyla kentsel refah ve yaşam kalitesinin artırılması amaçlandığı görülmektedir. Bu yeni mekânsal organizasyonun inşasında kullanılan en önemli araç ise kentsel yeniden canlandırma (urban regeneration) projeleridir (Öktem Ünsal & Türkün, 2014:22-23; Görgülü, ve Ark., 2006: 21).

Yerel Yönetimler Kuruluşu (Local Government Association) kentsel yeniden canlandırma kavramını; güçsüzleşen toplum, sanayi ve/veya bir alana yeni bir hayat vermek ve canlılık üfleyebilmek için, yerel yaşam kalitesinin ekonomik, sosyal ve çevresel ihtiyaçlar bağlamında sürdürülebilir geliştirilmesi olarak tanımlamıştır (Evans, 2005: 967). Tanımdan anlaşıldığı üzere yeniden canlandırma, “ekonomik, sosyal ya da fiziksel açılardan bir çöküntü dönemi yaşayan başıboş bırakılmış kent parçalarının tekrar hayata döndürülmesi” anlamına gelmektedir (Özden, 2016: 151). Yeniden canlandırma sürecine kültürel programlar ve aktiviteleri dahil eden gelişme modelleri ise, “kültürel yeniden canlandırma (Cultural Regeneration)”, “kültür eksenli yeniden canlandırma (Culture-led Regeneration)” ve “kültür ve yeniden canlandırma (Culture and Regeneration)” olarak sınıflandırılabilir. Süreç içerisinde bu üç modelin birbirlerinden çok da farklı olmadıklarını ifade etmek mümkündür (Evans, 2005: 968-969). Kültürel yeniden canlandırma modeli, kültürel aktiviteleri daha çok bir bölge stratejisi ile bütünleştirilmektedir. Bu yaklaşım yaratıcı şehir modeliyle oldukça iç içedir. Bu yaklaşımlar, kentleri, tüm kent sakinlerinden ziyade yatırımcılar, turistler ve varlıklı kesimlere yönelik girişimlerle geliştirmeye çalışmaları ve özel sektöre tanınan ayrıcalıklardan dolayı, toplum yararı ilkesinden uzaklaştıkları savıyla eleştirilmektedir (Grodach, ve Loukaitou-Sideris, 2007: 354). Kültür eksenli yeniden canlandırma modeli ise, kamu yararı ilkesinin öncelikli olduğu kültürel program ve aktiviteleri içeren müdahaleleri ifade etmektedir (Evans, 2005: 968). Bu tür müdahaleler ile yapılan fiziksel yenilemenin temel nedeni

sanata ve kültüre erişimi ve katılımı yaygınlaştırmak yerel kültürel üretimi desteklemek ve dezavantajlı mahallelerin kültür ve sanat yoluyla iyileştirilmesini sağlamaktır (Grodach ve Loukaitou-Sideris, 2007: 355). Kültür ve yeniden canlandırma modelinde ise, kültürel aktiviteler herhangi bir üst ölçekli master plan veya stratejiye bağımlı olarak organize edilmemekte veya desteklenmemektedir. Başka bir ifadeyle, bu yaklaşımda kültürel aktivite yeniden canlandırma stratejisinin bir parçası olmak yerine bir ek olarak ele alınmaktadır (Evans, 2005: 969).

Kent içinde birbirinden farklı işlev alanları bulunması nedeniyle yapılan dönüşüm farklı işlev alanlarının özellikleri ve gereksinmelerine göre belirlenmektedir. Bir başka deyişle, her bir işlev alanının kendine özgü koşullarından kaynaklanan özel ilkeleri ve yaklaşımları söz konusudur. Bu fonksiyon alanlarından biri olan sanayi işlevinin zaman içerisinde öneminin azalması nedeniyle bu türlü işlevlere sahip olan yerlerin çöküntü alanlarına dönüşmesi, ekonomik sorunların yanı sıra ciddi boyutlarda sosyal sorunlarında ortaya çıkmasına neden olabilmektedir (Özden, 2016: 218). Bu tür alanları kentlere geri kazandırmak amacıyla bir program çerçevesinde yeniden canlandırma projeleri üretilmektedir. Bu amaçla yapılan dönüşüm senaryolarında çöküntü haline gelmiş endüstri mirası yapıları da çağdaş kentlerle ilişkilendirilerek kentlilerin ihtiyaçlarına cevap verecek biçimde yeniden düzenlenmektedir. Bu çalışmalar genel olarak endüstriyel mirasın gelecek nesillere aktararak sürdürülebilirliğinin sağlanması, alanın kültür-sanat, rekreasyon ve turizm unsurları ile yeniden işlevlendirilmesi, endüstri mirasının diğer donatılar ile beslenerek yeniden oluşumu şeklinde gerçekleştirilmektedir. Bu tür çalışmalar, yerel ticareti ya da üretimi harekete geçirerek kent merkezinin çekiciliğini sağlamasının yanı sıra kentlerde aktif bir sosyal ve kültürel hayatın elde edilmesi için tetikleyici bir unsur olmaktadır (Alagöz, 2017: 220; Özden, 2016: 222; Büyükarşlan & Güney, 2013: 42).

Endüstriyel miras alanları hem genellikle kentlerin merkezi noktalarında konumlanmış olmalarından hemde çoğu zaman mevcut altyapı şebekesine sahip bulunmalarından dolayı kentsel yeniden canlandırmaya konu olan önemli fonksiyon alanlarıdır (Özden, 2016: 220). Bu alanların yeniden işlevlendirme kararlarında etkili olan diğer etmenlerin ise; endüstri tarihinde dikkate değer bir ağırlığının olması, yapıların, mimari ve planlama sembolik bir değer taşıması, yeni perspektifler sunma olanaklarına sahip olması, ulaşım bağlantılarının varlığı ve önemli ulaşım ağlarına yakınlığı gibi özelliklerinden kaynaklandığı görülmektedir (Köksal, 2005:116-117).

Bütün bu veriler ışığında, gelişmiş ülkelerdeki endüstri miras alanlarının korunması ve yeniden işlevlendirilmesine yönelik çalışmalar incelendiğinde, endüstri miras alanlarının üç temel yöntemle topluma yeniden kazandırıldığı belirlenmektedir. Bunlar: (1) herhangi bir müdahale yapmadan veya en az müdahale ile yeni bir işlev vermeksizin koruma (2) çok az bir değişimle ve eski işlevine yakın bir işlevle koruma (3) yapıların tarihi, kültürel veya simgesel değeri göz önünde bulundurularak yeniden işlevlendirilmesi ve bu şekilde korunmasının sağlanması, olarak özetlenebilir (Köksal, 2005: 127).

İngiltere, Fransa, İtalya, Hollanda, Belçika ve Almanya gibi Avrupa Birliği ülkelerinde endüstriyel alanların dönüşümü ile ilgili örnekler rastlanmaktadır: İngiltere’de Liverpool, Londra Southbank, Birmingham, Fransa’nın kuzeyinde Lille, İtalya’da Milan, Hollanda’da Rotterdam, Belçika’da Wallonia şehirleri ve Almanya’da Ruhr Bölgesi’nde gerçekleştirilen dönüşüm projeleri gibi (Özden, 2016; 218-221; Dağ, 2012, s. 47-49). Türkiye’de ise İstanbul Haliç’te, atıl durumdaki endüstriyel alanların kentsel hayata kazandırılması ile ilgili yapılan dönüşüm projelerinin ilk örneklerine rastlanmaktadır. Lengerhane Binası ve Hasköy Tersanesi, Feshane fabrikası, Cibali Tütün ve Sigara fabrikası ve Silahtarağa Elektrik Santrali Haliç’teki yeniden işlevlendirme projelerine örnek olarak verilebilir.

Dünyadan Örnekler

Krema Fabrikası (The Custard Factory); 1980’li yılların sonunda Birmingham Digbeth’teki eski terk edilmiş fabrika ve çevresinin kamu ve özel sektör ortaklığı ile yeniden işlevlendirilmesine karar verilmiştir. Eski sanayi tesisi, tiyatro, sergi ve toplantı salonları, kayıt stüdyosu gibi sanat ve medya organizasyonları ile öğrenci apartları, küçük lüks oteller, sanat ve zanaat atölyeleri, satış yerleri gibi diğer karma fonksiyonlara dönüştürülmüştür. Bugün yeniden işlevlendirilen eski krema fabrikası, sanat ve kültür endüstrilerinde çalışmakta olan 1000’den fazla kişiyi de istihdam ederek amacına ulaşmıştır (Montgomery, 2007: 606-607).

Bankside Enerji Santrali – Tate Modern Çağdaş Sanat Müzesi; 1981 yılından sonra atıl bir yapı haline gelen Londra Bankside enerji santrali’nin 1994 yılında Jacques Herzog ve Pierre de Meuron tarafından hazırlanan dönüşüm projesi ile 2000 yılında modern çağdaş sanat müzesi olarak faaliyete geçmiştir (Evans, 2005 :974). Gerçekleştirilen bu dönüşüm projesinde temel prensip, yapının sahip olduğu endüstriyel belleğini kaybetmeden sergi alanları için gerekli mekansal boşlukların sağlanmasıdır. Tate Modern ziyaretçisi geçmişin fiziksel ve zihinsel ipuçlarını mekânda görebilmektedir (Şengünel & Ergin Doğruer, 2017: 1342-1345). Tate Modern Müzesi için ayrılan 130 milyon

poundluk bütçe ile müze içi ve çevresine 2000 kişi için yeni iş alanı yaratılmıştır. Tate Modern, 4.1 milyon kişilik ziyaretçi sayısı ile 2005 yılında dünyada en çok ziyaret edilen sanat müzesi olmuştur. Açıldığı günden beri müzeyi ziyaret edenlerin sayısı 25 milyonu geçmiştir. Müzenin yarattığı uluslararası imaj ve kimlik, yerel ekonominin yeniden canlanmasını sağlamıştır. Kısaca Tate Modern Müzesi, Londra’da sanat yoluyla ekonomik anlamda bir başarı yakalamıştır (Altanlar & Sinmaz, 2013:138).

Emscher Parkı Projesi, Ruhr Bölgesi; Ruhr bölgesi, 1800’lü yıllardan beri Almanya’nın en büyük sanayi bölgesidir. 1960’lı yıllarda Almanya’nın sanayi politikalarının değişmesiyle birlikte süreç içerisinde kapanan fabrikalar nedeniyle bölge kentsel çöküntü alanı haline gelmiştir. Emscher Parkı projesi, Ruhr Bölgesi’nin kentsel ve ekolojik yenilemesini sağlamak amacıyla, IBA (Internationale Bauausstellung: Uluslararası Yapı Sergisi) tarafından 1989-1999 yıllarında üretilmiştir (Saner, 2011: 270). Ruhr Bölgesindeki kentsel dönüşüm günümüze kadar uygulanmış bütün dönüşüm projelerinden önemli farklılıklar içermektedir. Bu farklılıklardan en başta geleni, dönüşüm senaryosunun kent ve kırsal her ikisini de kapsayacak ve bölgenin tamamını içerecek şekilde yapılmasıdır. İkincisi ise, sanayi mirasının bölgenin “yaşam alanı” konseptine dayalı olarak yeni birer yaşam unsuruna dönüştürülmesidir. Bu kapsamda geliştirilen stratejiler ile bölgedeki sanayi mirası bölgenin ihtiyacına göre; (1) müze, park alanı, tiyatro, opera, bale, jimnastik, spor, bilim tesisler gibi kültürel merkezlere; (2) sanayinin ihtiyacını gidermek için açılmış olan su kanalları rekreasyon amaçlı gezi yollarına; (3) yüksek çelik fabrikaları, ısı fırınları, maden ocakları ise durumlarına göre yeşil alan, su altı dalış merkezi, endüstri müzeleri gibi alanlara dönüştürülmüştür. Kültür eksenli yapılan bu müdahaleler ile bugün Ruhr bölgesi, Avrupa’da uluslararası tanınırlığı ve cazibesi en yüksek olan bölge haline gelmiştir (Dağ, 2012, s. 47-49).

Kültür eksenli dönüşümü gerçekleştirilen eski sanayi alanları incelendiğinde; eski ve terkedilmiş sanayi alanlarının dönüşümünün öncelikle bütüncül bir kentsel yenileme programı çerçevesinde ele alındığı anlaşılmaktadır. Bu kapsamda, gerçekleştirilen yeniden canlandırma projelerinde; endüstri mirasının sürdürülebilir koruma bağlamında korunarak kent yaşamına dahil edildiği; alanda geliştirilecek yeni ve yaratıcı aktivitelere ve yaklaşımlara zemin hazırlandığı; bu alanların kentte yaşayanlar ve ziyaretçiler tarafından kullanımının çekici hale getirildiği; karma kullanımların benimsendiği; sürecin başarılı olabilmesi için politikacılar, kamu kurumu temsilcileri ile özel sektör arasında ortaklıkların yaratıldığı bir planlama modelinin benimsendiği görülmektedir.

Türkiye’den Örnekler

Lengerhane (Lengerhane-i Âmire) ve Hasköy Tersanesi; 1703-1730 yılları arasında inşa edildiği tahmin edilen Lengerhane, 1991 yılında Rahmi Koç Vakfı tarafından satın alınarak restore edilmeye başlanmış ve 1994 yılında Rahmi Koç Sanayi Müzesi olarak hizmete açılmıştır. Müzenin yoğun ilgi görmesi ve gelen eserlerin artışıyla birlikte 1996 yılında Lengerhane binasının tam karşısında atıl şekilde duran Hasköy Tersanesi de restore edilerek 2001 yılında sanayi müzesi olarak hizmete açılmıştır (Köksal, 2005: 80-81; Küçükerman, 1995:68).

Feshane-i Âmire, Feshane; 1835 yılında fes ve çuha ihtiyacını karşılamak üzere kurulan ve en eski fabrikalarımızdan biri olan Feshane fabrikasının 1998 yılında restore edilmeye başlanmış ve 2000 yılında çeşitli kültür ve eğlence etkinliklerinin düzenlendiği Feshane Festival Sarayı adıyla hizmete açılmıştır. Ancak yeniden işlevlendirilen alanın eski işlevine dair hiçbir referans kalmamıştır (Köksal, 2005: 59-60; Dölen, 1994: 297).

Cibali Tütün Fabrikası; 1884 yılında Reji şirketi tarafından kurulan Cibali Tütün ve Sigara Fabrikası ise, 1997 yılında Kadir Has Üniversitesine eğitim amaçlı kullanılmak üzere verilmiş ve yapı restore edilerek 2001 yılında üniversite olarak kullanılmaya başlanmıştır. Eğitim tesisi olarak yeniden işlevlendirilen fabrikanın, aynı zamanda istihdam olanağı yaratarak ekonomiye katkı sağladığı görülmektedir (Alper, 2004: 33).

Silahtarağa Elektrik Fabrikası; 1913 yılında İstanbul’da kurulan Silahtarağa elektrik fabrikası, Osmanlı İmparatorluğu döneminde kurulan enerji tesislerinden biridir. Tesis Santral İstanbul adıyla kültür, sanat ve eğitim amaçlı olarak 2007 yılında yeniden işlevlendirilmiştir. Silahtarağa Elektrik Santrali’nin Santralistanbul’a dönüştürülmesine yönelik çalışmalar kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının da katkılarıyla yürütülmüştür (Dervişoğlu Okandan, 2016: 43).

İstanbul Haliç’te gerçekleştirilen yeniden işlevlendirme projelerinin genel planlama konseptinden bağımsız, noktasal uygulamalar şeklinde gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Her ne kadar bu dönüşüm projeleri Haliç’e canlılık getirecek fonksiyonların geliştirilmesine katkıda bulsun da, alana ilişkin diğer stratejilerden bağımsız geliştirildikleri için meydana gelen etkinin sürdürülebilirliğini sağlamada yetersiz kalmışlardır. Ayrıca kültür, turizm ya da rekreasyon amaçlı dönüşümlerin söz konusu olduğu bu alanlarda bir yandan mekânsal iyileşme ve canlanma sağlanabilirken, bir

yandan da kent mekanının giderek özelleştirilmesine de sebep olabilmektedirler. Başka bir ifadeyle, eski sanayi alanlarının yatırım için yeniden cazip hale getirilmeye başlaması, genellikle bu bölgelerde yaşayanların tahliyesine yol açabilmektedir (Öktem Ünsal ve Türkün, 2014: 22). Uygulamaya konulan dönüşüm projelerinde çıkan bu türlü sonuçların önüne geçebilmek için yenileme alanı içinde yer alan birbirinden farklı alanlar için ortaya konan ayrı stratejilerin kendi arasında bir bütünlüğünün olması sağlanmalıdır. Ayrıca tüm bu stratejilerin genel planlama stratejileriyle uyumlu olması ve örtüşmesi de gerekmektedir (Özden, 2016: 190).

3.3. Yeniden Canlandırma Aracı Olarak Yaratıcı Endüstriler ve Tasarım Kriterleri

Kültür eksenli yeniden işlevlendirme, ekonomik kalkınmanın faydalarının toplumun tüm kesimine dağıtımını öngörmektedir. Bu amaçla ortaya konulan stratejilerin ana hedefi; yeni sürdürülebilir ekonomik dinamiklerin yaratılması; ekonomik ve sosyal eşitsizliğin azaltılması; herkesin standartlarının yükseltilmesi; kamu yararının sağlanması; fiziksel ve sosyal çevrenin iyileştirilmesi; kamusal ulaşımın desteklenmesi, yatırım yapabilme hakkı karşısında yerel toplum için yapılacak kültürel aktivitelerin özel sektör tarafından desteklenmesi olarak ifade edilebilir (Alagöz, 2017: 223; Evans, 2005: 968-970; Grodach ve Loukaitou-Sideris, 2007: 355-356). Yeniden canlandırma aracı olarak yaratıcı endüstriler ve kültürel aktiviteler; kamu ve karma kullanım için yapılan bina ya da binaların tasarlanması veya inşası; kentsel açık alanın değerlendirilmesi için bir aktivite programının ortaya konulması (örneğin, bahçe festivalleri vb.) yoluyla bir yerin yeniden işlevlendirilmesi ya da markalaştırılması, sanatsal faaliyetlerin gerçekleştirilmesi (festivaller, toplumsal sanat uygulamaları vb.) şeklinde gerçekleşmektedir (Evans, 2005: 968-970). Ancak burada kültür eksenli kentsel yenilemenin bazı çıkmazlarından bahsetmek yararlı olacaktır. Bu çıkmazlar; şehrin sakinleri ile turistlerin öncelikleri gibi “hedef kitle çıkmazları”, mekanın giderek daha varlıklı kesimler için yeniden üretilmesi ve mülksüzleştirme gibi “mekansal çıkmazlar”, kültürel tüketime karşı kültürel üretim gibi “ekonomik kalkınma çıkmazları”, ve etkinlikler, festivaller ve benzeri geçici faaliyetlerin desteklenmesi ile özellikle altyapı gibi kalıcı yatırımlar arasındaki karar gibi “kültür fonu çıkmazları” olarak özetlenebilir. Bu nedenle daha sürdürülebilir bir kentsel gelişmeye doğru yol alabilmek için, sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, ekonomik ve kültürel boyutlarının tüm hedeflerinin gerçekleştirilmesinin yanı sıra kültürel yatırımların yapısında da bir denge sağlanmalıdır (Lavanda, 2009:64). Bu koşullar ise genellikle, eski kent alanının yeniden geliştirilmesi veya yenilenmesi ile bağlantılıdır ki buralarda karma kullanılan (mixed-use) kentsel gelişim desteklenmeli ve kamusal alanlar yeniden oluşturulmalıdır. Başka bir deyişle, kentsel kültürel merkezler oluşturarak kültür ve sanat tüketimi stratejileri ile kültürel üretim ve kentsel alan oluşturma eğilimi birleştirilmelidir (Montgomery, 2003: 293-294). Çünkü bu tür faaliyetlerin söz konusu olduğu kentsel mekanlar, bireylere, toplumlara ve gruplara anlamları, bağlantıları, bağlamları ve anıları hatırlatmayı da sağlamaktadır. Ayrıca bu tür mekanlarda gerçekleştirilen aktiviteler yeni mimari yapılar veya mevcut yapının yeniden işlevlendirilmesi ile kendileri için yeni imajlar yaratabilmektedirler (Grodach ve Loukaitou-Sideris, 2007: 355-356). Bu kapsamda yenileme alanı için öngörülen tasarım stratejileri, alanın mimari karakterini, tarihi, kültürel ve çevresel değerleri ile kendine has özelliklerini geleceğe taşıyacak nitelikte olmalıdır. Belirlenen stratejilerin, alanın hedeflenen kimliğini besleyecek, bu kimliği güçlendirecek bir ulaşım planlamasını öngörmesi gerekmektedir. Bu amaçla, kent merkezi ile eski sanayi alanları arasında sağlıklı bir ulaşım şebekesi geliştirilmeli, yaya çevreleri iyileştirilmeli ve alternatif ulaşım türleri için donatılar önerilmelidir. Başka bir deyişle, kültür eksenli dönüşümün başarılı olabilmesi için, dönüşüm alanın tarihsel niteliği, kent merkezi ile ilişkisi, erişilebilirliği, toplu taşıma güzergahlarına yakınlığı, farklı ulaşım modları ile erişime olanak tanınması gibi özellikleri içermesi gerekmektedir (Bontje & Musterd, 2009: 846-848; Grodach ve Loukaitou-Sideris, 2007: 355-356). Bu şekilde kentsel mekanların kültürel enerjisinin canlı bir yerel ekonominin oluşumunu tetiklenmesine olanak sağlanmaktadır. Bunu sağlamak için üç temel kavramdan bahsetmek mümkündür (Montgomery, 2003: 295):

- Aktivite - ekonomik, kültürel, sosyal
- Form- binalar ve alanlar arası ilişki
- Anlam- mekan, tarih ve kültür anlayışı

Aktivite kavramını ekonomik sosyal ve kültürel bağlamda ele almak mümkündür. Bu çerçevede kentsel mekanın yaratıcılığın ilham olacağı ve gelişeceği koşullar yaratan bir yeni iş, hizmet ve yaratıcılık çekim merkezi haline getirilmesi öncelikli hedefler arasındadır. Söz konusu mekanın yerleşim bölgesi, ticari ve ekonomik çevresel koşullar açısından şehir merkezi ile bütünleştirilmesi tasarımdaki bir diğer önemli gerekliliktir. Ayrıca toplumsal sanat öncülleri için çekici güç oluşturacak mekanların yaratılması da öncelikli planlama hedefleri arasında yer almalıdır (Montgomery, 2003: 295-296). Bunun için söz konusu kent parçasının tasarımının fonksiyonlarını oluşturacak birincil ve ikincil kullanımların belirlenmesi ve karma aktivitelerin gerçekleştirilebileceği farklı ölçeklerde açık ve kapalı mekanların

çeşitlendirilmesi gerekmektedir. Montgomery (2003)' e göre başarılı bir kültür mekanının ölçütleri aşağıda maddeler halinde özetlenmiştir (Montgomery, 2003: 295-296):

- Kültürel alan ve faaliyetlerin çeşitliliği ve miktarı,
- Kafe kültürü ve gece ekonomisinin varlığı,
- Yaratıcı işleri de kapsayan küçük işletme ekonomisinin kuvveti,
- Eğitim sağlayıcılara erişim,
- Açık ve kapalı mekanların çeşitliliği ve miktarı,

Form kavramını ise, Lynch (1981)'in aktivite ve inşa şeklinin birbirini desteklediği yerleri tarif etmek için ortaya koyduğu “uyum” kavramını ile açıklayabiliriz. Lynch (1981)'e göre, iyi uyuma sahip şehir orada yaşayanlara projelerini başarıyla tamamlayabilmeleri için gerekli olan boş alan ve ağları sağlamaktadır. Bu uyum yerin karakteri ve istenilen aktivite yoğunluğu ve dağılımı aracılığıyla yönetilebilmektedir. Başarılı bir kent mekanı elde etmek için gereken uyumun bir resmini aşağıdaki temel başlıklarla ifade etmek mümkündür (Montgomery, 2003: 299-300):

- Doğal yapıya ve kentsel morfolojiye uyum,
- Yapı ve çevresinin birlikte düşünülmesi,
- Yapı stokunun çeşitliliği ve uyarlanabilirliği (adaptability),
- Kültürel mirasa saygılı tasarım,
- Geçirgenlik (permeability)-okunabilirlik (legibility)- anlaşılabilirlik,
- Kamusal alan miktarı ve kalitesi,
- Aktif ön ve arka cepheler (active frontages)
- İnsanların dikkatini çekecek odaklar,
- Bağlamsal dönüşüm; tek yapı boyutuna inmeden endüstri yapısının kentsel hafızadaki yeri ve misyonuna uygun değişim,
- İklimsel veri, bitki örtüsü, eğim gibi doğal verilerin ışığında biçimsel tasarımlar,
- Yapının toplumsal bellekteki imgelemine güçlendirecek kültürel mirasa saygılı tasarım,
- Yeniden işlevlendirilirken alanda enerji kazanımını sağlayacak yaklaşımlar.

Anlam kavramı, bir bireyin kentsel mekana dair bilgisi, kentsel çevrenin hayal edilebilirliğinin bir fonksiyonu olarak ifade edilebilir. Yani çevreyi oluşturan bileşenlerin bireyi ne kadar etkileyebildiği ile orantılı olarak bireyin kente dair imgelemi artmaktadır. Bir kentsel mekanın hayal edilebilirliği ise, kentsel mekanın farklı bileşenlerinin ne kadar uyumlu ve fark edilebilir bir yapıda organize edildiğine bağlıdır. Bireyler bu bileşenlere dair bilgiyi toplayarak, hem kentle ilgili bir fikre sahip olurken hem de bir referans çerçevesi oluşturmaktadırlar. Pek çok insan bir yerle ilgili bilgi toplarken çoğunlukla adım adım yavaşça ilerleyen ve tecrübeye dayanan bir süreçten geçmektedir. Bu şekilde, kentsel mekana dair bir anlayış (form ve anlaşılabilirlik) geliştirilirken, aynı zamanda kentsel mekanın imajı da geliştirilebilmektedir (Lynch, 2010:51-54). Bu bağlamda tasarımda anlamı arttırmak için aşağıda maddeler halinde verilen ilkeler benimsenebilir:

- Yerel toplulukların ve sanat gruplarının ihtiyaçlarına cevap veren kültürel bir alan,
- Herkesin toplanma hakkının olduğu tarafsız bölge,
- Önemli toplanma ve toplanma alanları,
- Tarih ve gelişim anlayışı ve/veya hissi (sense of history and progress)
- Kamusal niteliğe sahip kentsel bir alan,
- Kolektif bilincin güçlendiği, toplumsal bütünlüğü ve hareketliliği devam ettirme,
- Tasarım anlaşılabilirliği (appreciation) ve stil,
- Bilgi vericilik (knowledgeability),

Sonuç olarak iyi bir kültür odağının bu üç faktörün bir karışımını kapsamaması gerektiği ifade edilebilir. Bu yüzden çeşitli kültürel faaliyetlere imkan tanıyan, konferans salonu, tiyatro ve galeriler gibi kamusal nitelikteki alanların yanı sıra özel galeriler ve performans alanları ile kafe kültürünü de kapsayan gece ve gündüz ekonomilerinin varlığına rağmen doğal yapı ve kentsel morfolojiye uyum sağlayamayan bir kent formuna sahip bir kültür odağı, günlük kullanıcılar ve ziyaretçilerin dikkatini çekemeyecektir. Bu şu demektir; kültür odakları kentsel yerlerin karakteristiği ve coğrafyasından

izole bir şekilde değerlendirilemez. Öyleyse, iyi bir kültür odağı kültürel mirasa saygılı, otantik ama aynı zamanda yenilikçi ve değişime açık olan esnek kullanımları içeren dinamik bir organizasyon olmalıdır (Montgomery, 2003, 296-297; Lavanga, 2009: 63-65; Büyüksarı ve Güney, 2013: 35-38).

Bir kentin kimliği, kentin doğal çevre verileri ile o bölgede yaşayan toplumun ekonomik, sosyolojik ve kültürel faktörlerinin bütünleşmesi neticesinde oluşmaktadır. Kent kimliğini oluşturan bu bileşenler, içinde buldukları dönemin özelliklerini yansıtırken, aynı zamanda süreç içerisindeki değişiklikleri de beraberinde günümüze kadar taşıyarak kolektif belleğin üretilmesine katkıda bulunmaktadır. Bu nedenle kent içerisinde yer alan bazı endüstri binaları her ne kadar günümüz koşullarının ihtiyaçlarına cevap veremese de kentsel bellek açısından önemli dönem yapılarıdır. Bu tür yapıların fonksiyonlarının değişerek günümüz koşullarına uyumu sağlanırsa kentlerin kimliksizleşmesine sebep olan kentsel dokudaki bozulma, değişim, yozlaşmanın önüne geçilebilir (Benli ve Özer, 2018:93; Alagöz, 2017:221). Bu koşulları temin edebilmek için herhangi bir müdahaleye karar vermeden önce her bir endüstri mirasının coğrafi konumu, bağlamsal durumu ve kentsel hafızadaki yeri irdelenmeli ve bu yapılarda yapılacak fonksiyon değişimlerinin çevreyi dönüştürme gücünün olduğu düşünülerek yeni fonksiyonlara karar verilmeli ve tasarlanmalıdır.

4. BULGULAR

Çalışmanın bulguları literatüre bağlı olarak belirtilen yaratıcı endüstriler, örnek uygulamalar ve tasarım kriterlerine bağlı olarak örnek bir alan üzerinde gerçekleştirilen tespitler, alanın kent ilişkileri ve teorik kısımdaki çıkarımlara dayanarak deneysel bir yaklaşımı açıklamaktadır. Antalya Dokuma Fabrikası alanı Montgomery (2007)'nin belirttiği kültür mekanını niteliklerine göre; kültürel alan ve faaliyetlerin çeşitliliğini barındırabilecek, gece ekonomisi de yaratabilecek, yaratıcı işleri kapsayan küçük işletmelerin gelişimi için elverişli, eğitim sağlayıcılara erişilebilir ve açık ve kapalı mekanların çeşitliliği üretilebilecek uygun bir konuma, çevresel ilişkilere, arazi büyüklüğüne, kültür mirası niteliğindeki yapılara sahip bir bölge olarak öne çıkmaktadır.

Bu bağlamda çalışma metodolojisi;

- Alanın bir kent parkı olmasının yanısıra yaratıcı sektörlerle gelişmesinin kent bütünü bakımından potansiyel faydalarının araştırılması,
- Alanın Antalya kentinin kıyı alanı ve Zeytinpark arasındaki kamu ve eğitim yapıları ile donatılmış aksına eklenmesini sağlayarak ve potansiyel bir kültür koridorunun gelişimindeki rolünü vurgulamak,
- Mekansal tasarımda çevresel referansların tespit edilmesi ve bu referanslara göre alanın tasarım hatlarının açığa çıkarılması,
- Kent parkı – yaratıcı endüstriler – kültür mirası öğelerinin mekansal ilişkilerinin, kent parkı niteliğini ve dokuma fabrikasının cephelerini vurgulayacak şekilde kurgulanması için stratejilerin belirlenmesi,
- Yörenin iklimsel karakteri, işlevsel öneriler ve asgari ihtiyaç programına dayalı mimari mekanların üretilmesi,

şeklinde ele alınmıştır. Bu noktada çalışmanın altını çizdiği husus tasarım yaklaşımının detaylarından ziyade çalışma alanı için yaratıcı kent söylemini destekleyecek aktif yaşanabilir bir kent parçası olması fikrini vurgulamaktır. Üretilen tasarım nesnel bağlantıları açığa çıkararak kolektif bir bilinç ile yeniden değerlendirilmelidir. Çünkü Antalya dokuma alanı kentin ortak belleğinde yer edinmiş halk tarafından gelişimi yakından takip edilen bir gelişme sürecini yansıtmaktadır. Alan kapsamında yarışma süreci yakından takip edilerek bölge hakkında alternatif yaklaşımlar incelenmiştir. Bu kapsamda bölge farklı tasarım yaklaşımları ile genellikle bir kent parkı olarak ele alınmaktadır. Bu çalışma ortak akıl olan kent parkı niteliğinin yaratıcı endüstriler ile ilişkisinin kurgulanması önermesini değerlendirmeye sunmaktadır.

4.1. Antalya Dokuma Fabrikası Alanının Mekansal Gelişme Süreci

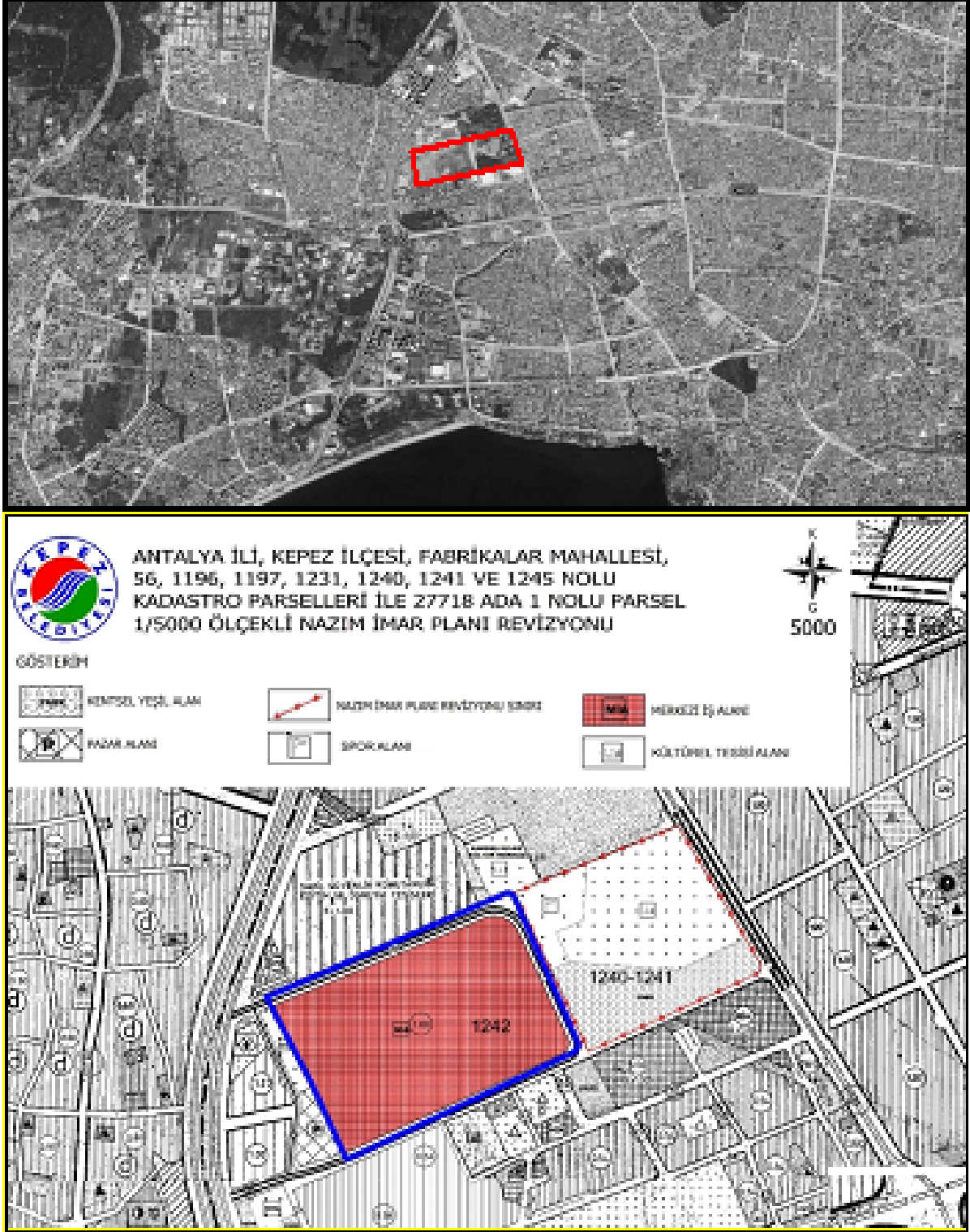
1955 yılında kurulan Dokuma Fabrikası, 1923 İzmir İktisat Kongresi'nde öncelikli gelişme alanı olarak öngörülen dokumacılık sektörünün gelişiminde, önemli bir yere sahiptir. Fabrika yapısı, depoları, lojman, kreş ve yemekhane gibi yapıları içerisinde bulunduran fabrika alanı fabrikanın ekonomik ömrünü tamamladığı gerekçesiyle 2004 yılında kapatılmıştır (Tuncer, 2011:3, Kepez Belediyesi, 2018). 1998 yılında Antalya Büyükşehir Belediyesi tarafından

onaylanmış olan 1/5000 ölçekli nazım imar planında ise fabrikaların ve lojmanların yer aldığı bölge “park alanı” ve “MİA” (Merkezi İş Alanı) alanları olarak planlanmıştır (Kepez Belediyesi, 2018). Antalya Dokuma Fabrikası 1980 sonrası uygulanan liberal iktisadi politikalara yenik düşerek üretimi 2003 yılında durdurulmuş ve Özelleştirme İdaresi Başkanlığı (ÖİB) tarafından 2004 yılında özelleştirme kapsamına alınmıştır. Kent parkı ve iş merkezi yapılması amacıyla Özelleştirme İdaresi tarafından Kepez Belediyesi’ne devredilen Dokuma fabrikası alanı, 60 milyon dolara bir firmaya verilmiştir ve yine 220 dönümlük ticari alanda, tam 49 yıllığına tahsis edilmiştir.

Dokuma Fabrikası, 250 milyon dolarlık yatırım yapacağı söylenen Hollanda merkezli firmanın “Forum Antalya Leisure Park” ihalesiyle birlikte yıkılma sürecine hazırlanırken çeşitli sivil toplum kuruluşlarının başvurusu sonucu konuyu inceleyen Antalya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu kısmi koruma kararı vermiştir. Kurulun değerlendirmesi sonucu, “ülkemizde sanayileşme çabasının yerel ölçekteki girişimi ile başlayıp kamunun buna destek oluşu sonucu oluşturulan Dokuma Fabrikası alanının ülkemizin sosyal, kültürel, ekonomik ve teknolojik açıdan bir sürecin fiziksel verilerini taşıdığına, bu niteliğinin kent kimliğindeki yerinin korunarak yaşayabilmesi için giriş kapısı ve bu girişi çevreleyen ve tanımlayan idare binası, yemekhane ve depoların oluşturduğu yapıların kültür varlığı olarak tescil edilmesine karar verilmiştir. Ayrıca karara, fabrika yapısının “kent belleğinde yerinin imgelemesinin tasarım yaklaşımının temel verisi olarak görülmesi, bu hususun açık alan olarak düzenlenmesinde göz önünde bulundurulması gerektiği de eklenmiştir” (Tuncer, 2011: 8). Bu girişimlerin bir sonucu olarak ihalenin iptaline karar verilmiştir. Bu gelişmeler üzerine, ÖİB’ce alanın Kepez Belediyesi’ne “kamu yararına kullanmak üzere” tahsisi için 31.05.2005 tarihinde, daha önce yaptığı 1/5000 ve 1/1000 ölçekli imar planlarında değişiklikler yaparak parselin; arka kısmı “Kentsel ve Bölgesel İş Merkezi” ve ön kısmı ise “meydan ve yeşil alan” yeniden işlevlendirilmiştir. Bu şekilde Antalya Pamuklu Dokuma Sanayi T.A.Ş. deki % 99.9 oranındaki hissesi Kepez Belediyesi’ne devredilmiştir. Gelişen toplumsal tepki ile mevcut yapıların korunarak yaşatılması, halkın eğitim, spor, kültür ve rekreasyon ihtiyaçlarına cevap verebilecek bir proje üretilmesi talep edilmiştir. Bu kapsamda Dokuma Projesi Çalışma Grubu girişimi fabrika binaları ve yakın çevresinde eğitim, kültür ve rekreasyon odaklı proje ve uygulama çalışmaları için girişimlerde bulunmuşlardır. Alanın MİA olarak önerilen kısmının ise emsali düşürülerek endüstri mirası ile bütünleşecek fonksiyonlar içerecek şekilde yarışmaya açılmasına karar verilmiştir. Bu şekilde son 15 yıldan günümüze süregelen değişim ve dönüşüm süreci 2018 yılında alana dair bir kentsel tasarım yarışmasıyla hız kazanmıştır (Kepez Belediyesi, 2018).

Yarışmanın konusu; mevcutta kentsel ve bölgesel iş merkezi kullanım kararı bulunan dokuma alanının 27718/1 nolu parseli için Dokuma Alanının tarihi mirası ile bütünleşecek yeni plan kararları önerilmesidir. Yarışmanın amacı ise; Dokuma Alanının Kepez ve Antalya kent yaşamına katacağı değerlerin araştırılması; kentin bütünü ve çevresiyle ilişkileri kurulmuş, kentin sosyal ve kültürel kimliğine katkı sağlayacak tasarımları yansıtan; açık ve yeşil alanlar ile insan-doğa ilişkilerini ön plana çıkaran; şehircilik, mimarlık, peyzaj mimarlığı ile çağdaş ve ekonomik çözümler öneren; güzel sanatları teşvik eden özgün öneriler geliştiren; fikirlerin elde edilmesi olarak tanımlanmıştır (Kepez Belediyesi, 2018). Bu amaç kapsamında geliştirilen yaklaşımların toplumsal belleğe katkı sağlayan, alanın turizm ve kültürel turizm potansiyelinin değerlendirildiği ayrıca kentlilerin rekreasyon gereksinimlerine de cevap verebilecek açık ve kapalı mekan düzenlemelerini de içeren, kendi kaynaklarını üretme ve sürdürülebilir kapasitesine sahip, mimarlık, şehircilik ve çevre tasarımı literatüründe yer alabilecek bir nitelikte özgün önerileri içermesi gerektiği vurgulanmıştır (Kepez Belediyesi, 2018). Bu beklentiler çerçevesinde tarihi dokuma fabrika yapısı ve bulunduğu parsel için (1240-1241 parsel) herhangi bir öneri beklenmemekle birlikte komşu parsel (1242 parsel) için dokuma alanı ile bütünleşik bir fikir projesinin üretilmesi gerektiği belirtilmiştir (Şekil 1).

Nazım plana göre; 1240 ve 1241 numaralı parseller dokuma fabrikasının bulunduğu parseller olmak üzere planda tanımlanan işlevler park, kültürel tesis ve spor alanı olarak belirlenmiştir. 1242 numaralı parsel ise emsal değeri 1.0 olan merkezi iş alanı olarak tanımlanmıştır (Şekil 1). Şekil 1’de mavi sınır içinde gösterilen 1242 nolu parselin ise, dokuma fabrikasının bulunduğu alan ile bütüncül bir şekilde geliştirilmesi beklenmektedir (Kepez Belediyesi, 2018).

Şekil 1. 1/5000 Nazım İmar Planı ve Proje Alanı (Kepez Belediyesi, 2018).

4.2. Antalya Dokuma Alanının Yaratıcı Endüstriler Bağlamında Gelişme Potansiyeli ve Kültürel Bir Odak Olarak Dönüşüm Senaryosu

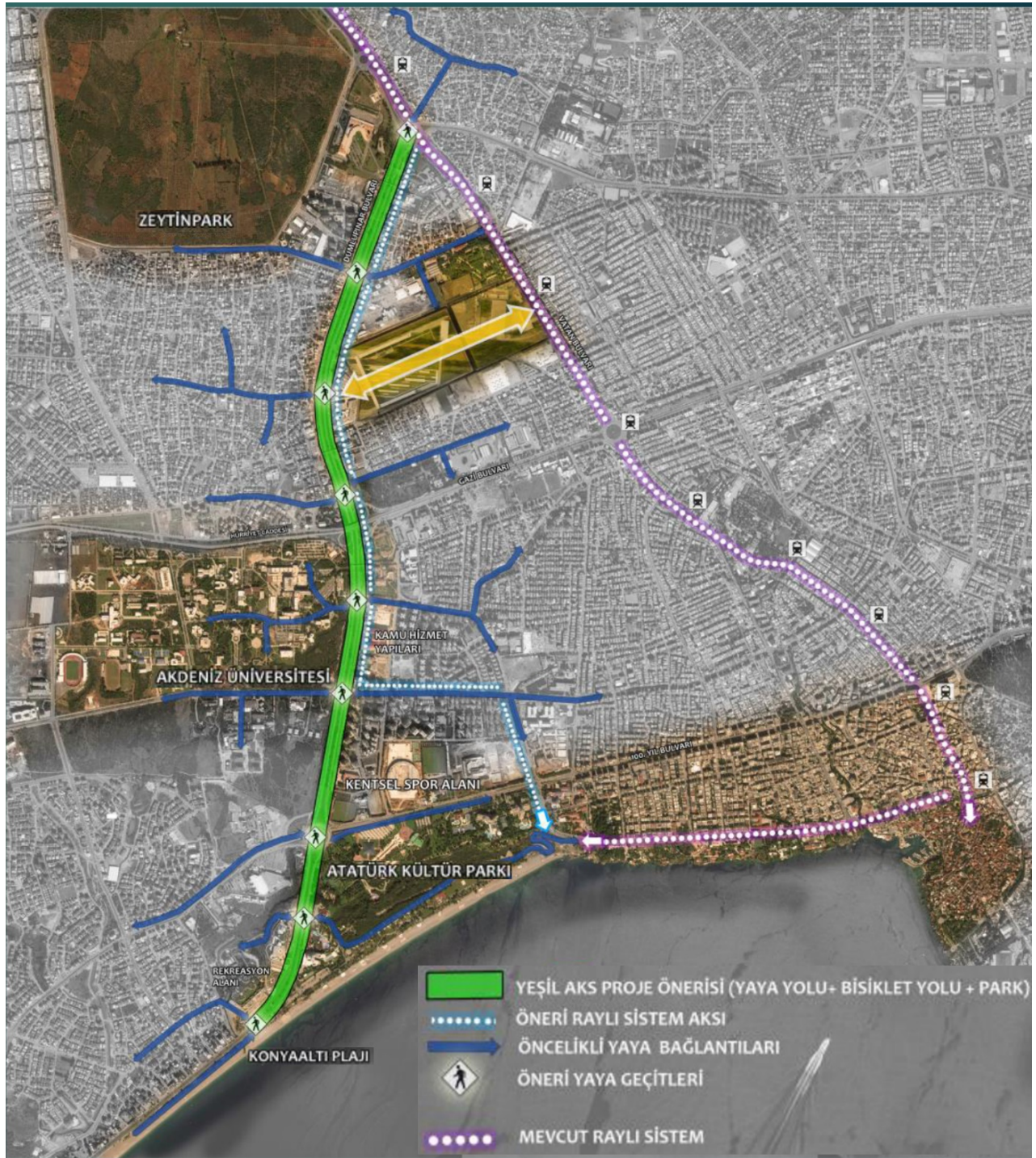
Tarihi çevre ve/veya endüstri miras alanlarının yeniden işlevlendirilmesinde kültürel ve doğal miras, sosyal ve ekonomik yapı, mülkiyet durumu, kentsel, sosyal ve teknik altyapı, yapı ve sokak dokusu, ulaşım-dolaşım sistemi, örgütlenme biçimi ve benzeri etütler, kent bütünü ile ilişkilendirmelidir (Benli ve Özer, 2018:93). Bu bakış açısıyla, Dokuma alanının kültür eksenli yeniden canlandırılması için strateji olarak yaratıcı şehir yaklaşımı benimsenmiştir. Bu yaklaşımın belirlenmesinin nedeni 1955 ve 1961 yılları arasında hayata geçirilen Dokuma fabrikasının toplumsal, ekonomik ve kültürel öğeleri içeren açık ve kapalı alanlarıyla (fabrika, lojman, kreş vb.) bir yaşam merkezi olarak planlanmış olmasıdır. Böylece Dokuma fabrikası alanının günümüzde de yaşam merkezi olma özelliğini kaybetmemesi için planlama ilkelerinin yaşam kalitesi, kamusal alan, kentsel kimlik, sosyal bütünlük ve topluluğun gelişimini kapsayan birçok boyutlu bir yaklaşımla ele alınması gerektiği üzerinde fikir birliğine varılmıştır. Çünkü, yaratıcı şehir stratejileri farklı sanatsal ve kültürel aktivitelerin hem üretimini hem de dağıtımını içeren yaklaşımları benimsemektedir. Dolayısıyla, yaratıcı şehirler bir taraftan sanatsal üretimi yönetmekte ve diğer taraftan bu üretimi düzenleyen ve çabuklaştıran dinamikleri oluşturmaktadır. Aynı zamanda toplumun çeşitli kesimlerinin sanata ve kültüre erişimini ve katılımını da sağlamaktadır. Bu nedenle bu çalışmada, ekonomik, sosyal, fiziksel, kültürel ve ekolojik bir bakış açısı ortaya koyan kültürel aktivite ve kaynaştırma yaklaşımını benimseyen yeniden canlandırma stratejilerinin araçları ile Dokuma fabrikasının yer aldığı parsel ve komşu parselin dönüşüm senaryosu ortaya konulmaktadır.

Kavramsal çerçevede belirtilen kültürel ve yaratıcı endüstrilere dayalı kentsel tasarım ilke ve stratejilerine dayanarak Antalya Kepez ilçesi Dokuma alanı için geliştirilen örnek çalışma, sanatsal üretimi yöneten ve diğer taraftan bu üretimi düzenleyen ve çabuklaştıran kurumları ve yapıları destekleyen, alanın sahip olduğu kültürel, tarihsel, sembolik özelliklerini ön plana çıkaran, koruma kullanma dengesinin sağlandığı kolektif bilinci ve farkındalığı arttıran bir planlama yaklaşımı ortaya koymaktadır. Bu amaçla hazırlanan planlama yaklaşımındaki öncelikli hedefler; mekanların sosyal ve fiziksel açıdan erişilebilir olması, sosyal birlikteliği arttırabilmesi, etkileşime, bilgi üretim sürecine altyapı sağlayabilmesi, oluşturulan açık/kapalı alanların çevresiyle bütünleşebilmesi ve kent bütünündeki mevcut açık ve yeşil alanların sürekliliğini sağlayacak şekilde diğer yeşil alan kullanımları ile bütünleşen organik bir sistem olarak düzenlenmesi şeklinde belirlenmiştir. Bu kapsamda önerilen mimari yapının, Dokuma fabrikası yapısını vurgulayan, bölgesel iklim şartları ve peyzaj öğeleriyle beraber biçimlenen, kentsel akslar ve çevresel faktörleri referans alan bir yaklaşımla tasarlanmasına karar verilmiştir.

4.2.1. Proje Yaklaşımının Temel Kararları

Antalya Dokuma Alanı Antalya Kepez ilçesinin kent merkezinin uzantısı olan Namık Kemal Bulvarı ve kıyı alanının uzantısı olan Dumlupınar Bulvarları arasında, Akdeniz Üniversitesi, Zeytinpark kentsel rekreasyon alanı, kamu yapıları ve raylı sistemlerle ilişkili stratejik bir noktada bulunmaktadır. Dokuma fabrikası alanının canlı bir kamusal alan olmasının yanı sıra yerel ekonominin oluşumunu tetiklemesine de olanak sağlamak amacıyla proje yaklaşımı kuramsal çerçevede açıklanan (1) form (yapılar ve alanlar arası ilişkiler), (2) anlam (mekân, tarih ve kültürel anlayışı) ve (3) aktivite (ekonomik, kültürel ve sosyal aktiviteler), kavramları bağlamında ele alınmıştır. Bu kapsamda;

Dokuma fabrikası alanın yer aldığı 1240-1241 nolu parsel ile bu parselde komşu olan 1242 nolu parselin kentin önemli bölgelerine mekânsal ve imgesel olarak bağlanması ve kentsel dokuda birbirinden kopuk olan kentsel işlevler arasında ilişki kurularak uyumlu bir bütünlüğün sağlanması hedeflenmiştir. Bu amaçla; Ulaşım (Mevcut tramvay hattı, Dumlupınar Bulvarı, Gazi Bulvarı, Atatürk Bulvarı; kamusal alanlar (Karayolları Genel Müd., Çevre ve Şehircilik İl Müd. Gençlik ve Spor İl Müd.), eğitim alanları (Akdeniz Üniversitesi, ilk ve orta öğretim tesisleri), turizm ve rekreasyon alanları (Zeytinpark, Kültürpark, Konyaaltı Plajı, Kentsel Spor alanı) arasındaki mekânsal ilişkiler kurulmuştur. Bu kapsamda Konyaaltı plajından başlayarak çalışma alanına uzanan yaya – bisiklet- hafif raylı sistem hatlarını birleştiren “yeşil aks” önerisi ile birlikte, alanın yakın çevresindeki kamusal alan ve konut bölgelerine öncelikli bağlantı akslarının geliştirilmesi amaçlanmıştır (Şekil 2). Önerilen bu yeşil aksın kent bütünündeki mevcut açık ve yeşil alanların sürekliliğini temin ederek ekolojik, estetik ve fonksiyonel açıdan kentin gereksinimlerinin karşılanmasına yardımcı olacağı düşünülmektedir (Şekil 3).

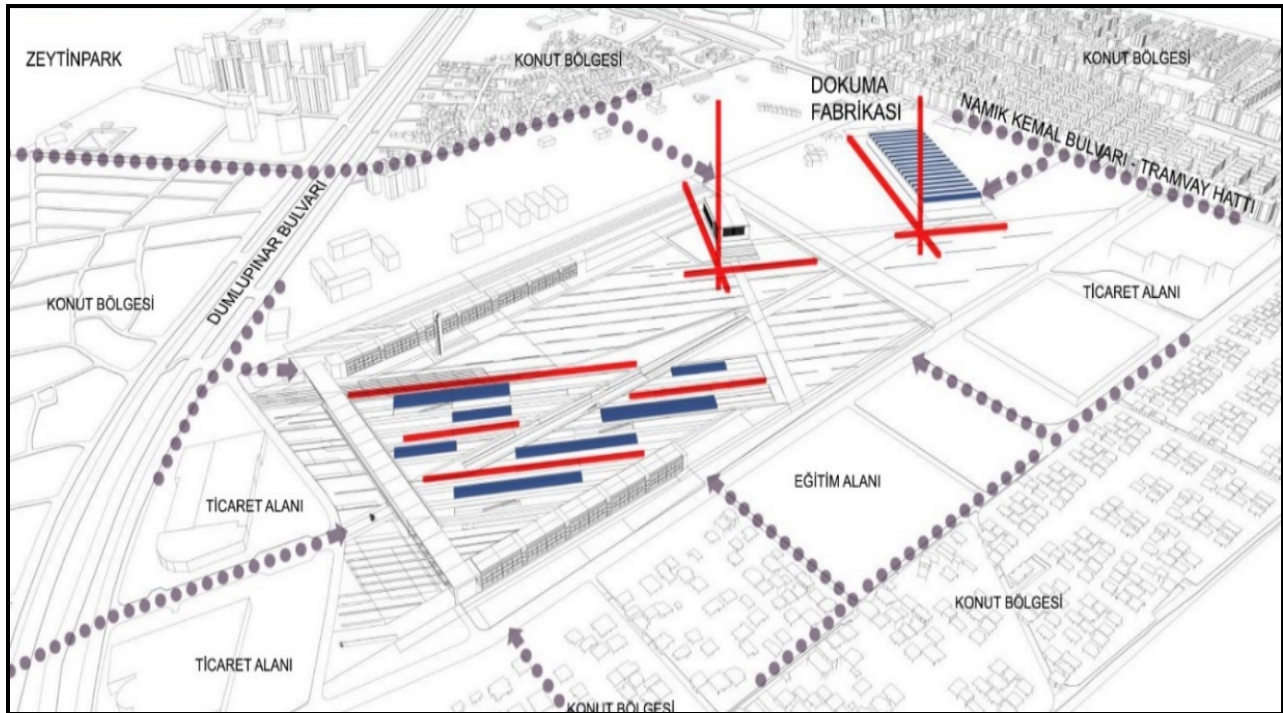

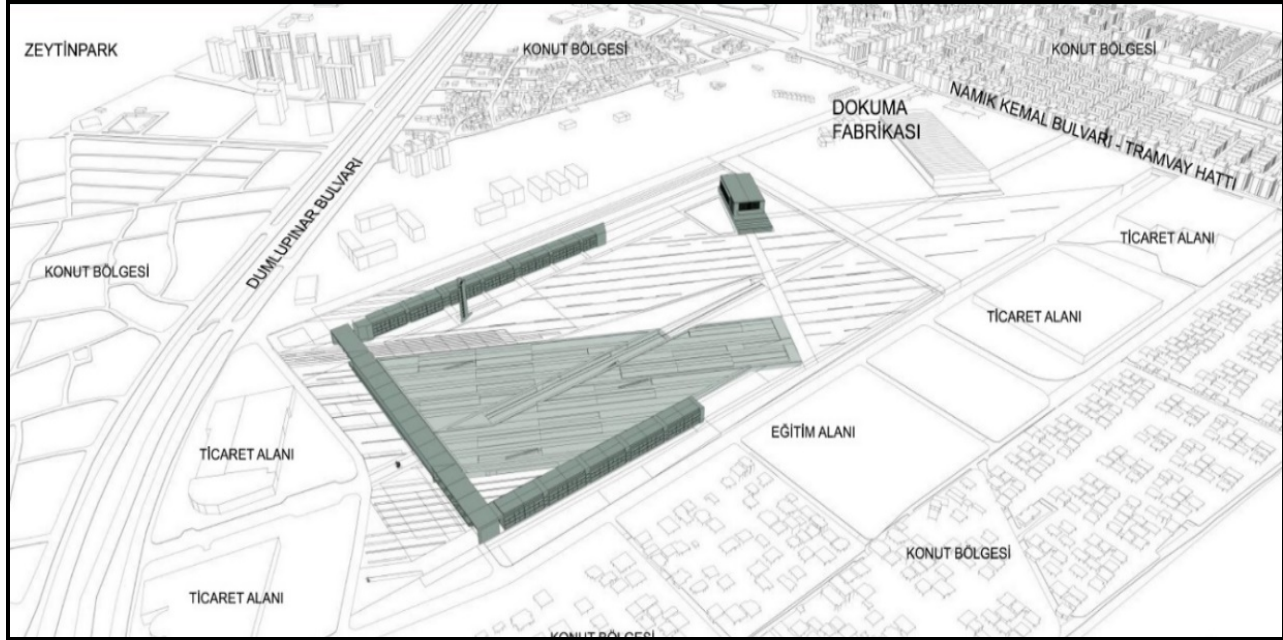
Şekil 2. Kentsel Bağlantılar ve Yeşil Aks Önerisi

Dokuma alanını çevreleyen yerleşimlerden uzanan yaya aksları tespit edilerek, öneri yapılara yaklaşımlar ve peyzaj tasarımı bu kritere uygun olarak belirlenmiştir. Bunun yanında öneri yapıların yerleşimi planlanırken Dokuma Fabrikası yapısının Kuzey-Güney ekseninde yönelimi ve buna uygun olarak tasarlanmış mimarisi irdelenmiş, yeni yapıların

tasarımı içerisinde bu yönelim göz önüne alınmış, iklim şartlarının olumsuz etkilerini bertaraf edebilmesi ve doğal ışıktan en üst düzeyde faydalanılmasını sağlayan mimari bir çözümlenme için yeni yapı grubunun eğimden de yararlanarak kısmen zemin altında çözümlenmesi öngörülmüştür (Şekil 3). Bu şekilde yeni yapı grubu, kullanıcıların fizyolojik ve psikolojik konforunun sağlanmasının yanı sıra enerji tüketiminin azaltılması açısından da avantajlar sağlayabilmektedir. Bu amaçla yeni yapı grubu, mevcut fabrika yapısı ve parselinin hem yapısal hemde bitkisel karakterinin alanın her yerinden algılanabilmesi, silüet değerinin korunması ve tescilli bölgenin vurgulanması için mevcut fabrika yapılarının taban kotunun altında ve parsel çeperinde bir hat şeklinde çözümlenmiştir (Proje alanında imar planı hükümlerine göre 0.6 emsal değerine bağlı olarak 159.000 m² inşaat alanı sağlanmıştır) (Şekil 3).

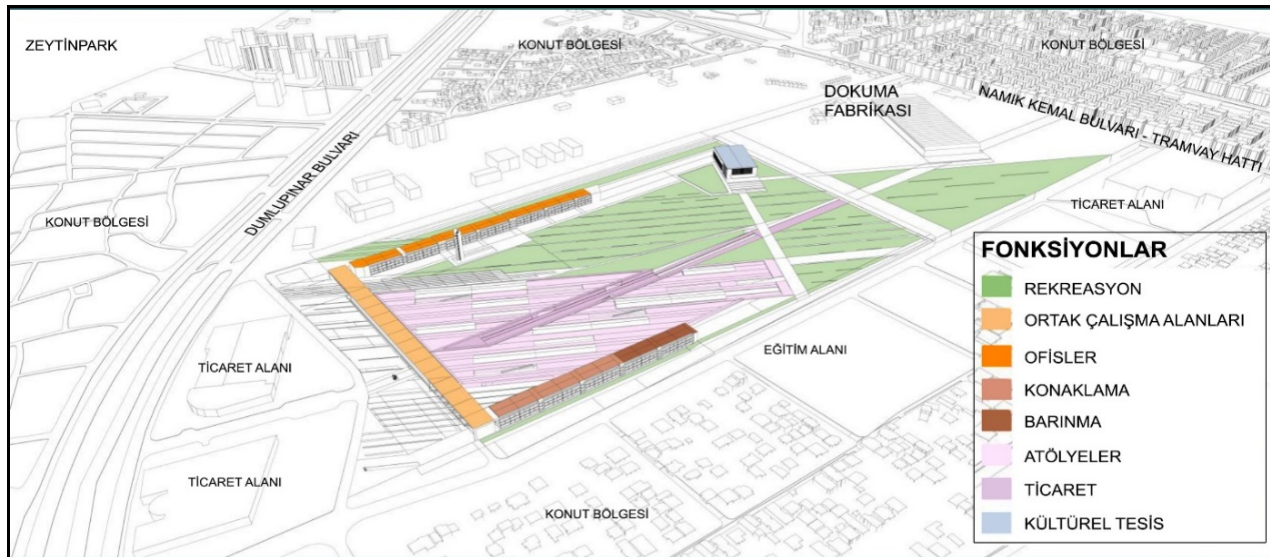
Ayrıca kültür eksenli yeniden işlevlendirme bağlamında mevcut fabrika yapısının kentsel hafızadaki yeri ve misyonunun da güçlendirilmesi gerekmektedir. Bu amaçla, öncelikle kent kimliği ve kentlilik bilincinin geliştirilmesi, dokuma alanının kentsel hafızadaki imgeleminin güçlendirilmesi, kentin bir bütün olarak ve derinliğine tanıtımına yardımcı olabilmesi ve geçici sergiler, bilim, sanat, eğitim gibi etkinlikleri ile dinamik birer kültür merkezi fonksiyonunu da üstlenebilmesi amacıyla mevcut fabrika yapısının kent müzesi olarak yeniden işlevlendirilmesi öngörülmüştür. Bu şekilde, yerel toplulukların ve sanat gruplarının da ihtiyaçlarına cevap verebilecek kamusal nitelikte sosyal ve kültürel bir alan elde edilerek mekânın çekim merkezi haline getirilmesi de sağlanmaktadır. Mevcut fabrika yapısının fonksiyonunu desteklemek ve oluşturulan kent avlusunun çekiciliğini arttırabilmek için ise, eğimden yararlanılarak kısmen zemin altında çözümlenen yeni yapı grubunun ekonomik, kültürel ve sosyal bağlamda farklı fonksiyonları içeren bir ortak aktivite alanı ve buluşma noktası olması hedeflenmiştir. Bu amaçla yeni yapı grubu yaratıcı endüstrilerin gelişimi için ofis ve geçici ofisler, ziyaretçiler ile etkileşim ve hareketliliği arttırmak için turistik ticaret, üniversiteler ile sıkı iş birliklerini sağlayabilecek bilgi ve yaratıcılık merkezi haline gelebilmesi için eğitim ve uygulama atölyeleri ve konaklama mekanlarından oluşan karma işlevli bir aktivite alanı olarak tasarlanmıştır (Şekil 4).

Şekil 3. Yapısal- Mekansal Referanslar ve Öneri Yapılar

Antalya kıyı alanlarıyla su ögesinin doğal olarak yoğun hissedildiği bir kenttir ve açık yeşil alan ihtiyacı daha yüksek düzeydedir. Buna göre; fabrika yapısının güneyindeki koru alanının bölgenin iklimsel karakteri ve fiziksel imajına referansla proje alanının büyük bir kısmına dağılımı ile Dokuma fabrikası alanının Antalya'nın kentsel ekosistem örüntüleri içinde önemli bir yeşil alan olarak geliştirilmesi önerilmektedir (Şekil 5). Bu kapsamda çalışma alanı kentsel aktif ve pasif çeşitli rekreatif olanakları bünyesinde bulundurarak bir kent parki işlevi de üstlenecektir. Çalışma alanının bitkisel peyzaj tasarımında Batı Akdeniz Bölgesi'nin sahip olduğu doğal-ekolojik özelliklerin park içinde yaşatılması sağlanarak, bu şekilde bölgenin kendine has bitkisel özelliklerinin kent sakinleri ve ziyaretçilere tanıtılması hedeflenmiştir (Şekil 4; Şekil 5).

Şekil 4. Dokuma Alanı için Öneri İşlevler

Şekil 5. Öneri Açık ve Yeşil Alan Yaklaşımı

Daha önceki bölümlerde de belirtildiği gibi yeni önerilen mimari yapının öncelikle Dokuma fabrikasını vurgulayan, alandaki çevresel faktörleri dikkate alarak arazi yapısı, bölgesel iklim şartları ve peyzaj öğeleriyle beraber biçimlenen ve kentsel akşları referans alan bir yapı olarak tasarlanmasına karar verilmiştir. Belirlenen tasarım amaçları çerçevesinde; önerilen yapının zemin üstünde yer alan yapı grubu, alanı çevresinden ayıran bir sınır ve kapı niteliği kazanırken; topografyanın içerisine yerleşen ve peyzajla bütünleşen bir diğer yapı grubu ise toprak altına gizlenerek avlular ve ışıklıklarla dışarıya açılan iklim şartlarını gözeterek “serin” hacimleri oluşturmuştur. Diğer yandan Dokuma fabrikası parseline yakın olan alanda, sosyal bir çevre haline gelmiş sanayi mirası yapılarıyla (Pil Fabrikası-Dokuma Fabrikası) bütünleşecek, sosyal ve kültürel ihtiyaçlara cevap verme potansiyeline sahip bir kültür odağı olacaktır (Şekil 6).

Öneri mimari yapı genel görünümü

Öneri mimari yapı iç avlu alanı

Öneri mimari yapı giriş alanı

Şekil 6. Öneri Mimari Yapıdan Görünümler (Çakıroğlu, 2018).

5. SONUÇ

Yeniden işlevlendirme aracı olarak son yıllarda yaratıcı endüstrilerin istihdam ve kent ekonomisine olan katkısı üzerine yapılan yayınlar giderek artmaktadır. İlgili yazında dengeli, demokratik ve medeni şehirler yaratmak ve kamusal alanda yaşam kalitesini arttırmak için yaratıcı şehir politikalarından yararlanılabileceği, ancak böyle bir dönüşümün hem ekonomik hem de kültürel boyutları ile bir arada ele alınmasının gerektiği vurgulanmaktadır. Başka bir deyişle, yaratıcı şehir söylemini insan odaklı ve eşitlikçi bir perspektiften ele alındığında, yaratıcı hizmetlerin sanayisizleşme sürecindeki kentlerin ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan yaşadığı bazı çıkmazları çözmesinde fırsatlar sağlayabileceği söylenebilir. Çünkü yaratıcı sektörler; kentlerde yaratıcılığı ve bireysel girişimi destekleyen bir atmosfer yaratmakta,

düşük başlangıç maliyetleri ve esnek yapılarıyla küçük ve orta ölçekli yerel firmaların oluşumunu desteklemekte ve böylelikle kentlerin istihdam açıklarının giderilmesinde önemli bir rol üstlenerek yerel ekonominin gelişmesine katkıda bulunabilmektedir. Yaratıcı şehir stratejilerin tarihi, doğal ve fiziksel çevrede sanat öğretimi ve öğrenimini sağlayacak alanların yaratılması, insanların kültürel animasyon programı vb. gibi faaliyetleri rahatça izleyebilecekleri açık yeşil alanların varlığı, mimari tasarımının yanı sıra şehirdeki toplumsal sorumluluğu eğitimi ve fırsat eşitliğini savunan bir kamusal alan yaratma çabası kentsel mekanın toplumsal bellekteki imgelemine güçlendirecektir. Ancak bu noktada yaratıcı şehir stratejilerini bütün sorunları çözen sihirli bir formül olarak görmediğimizi de belirtmek gerekir. Çünkü progresif bir anlayışla inşa edilmeyen yaratıcı bir kentin soylulaştırma riski ile karşı karşıya kalabileceği de bir gerçektir.

Avrupa'daki pek çok şehir kültürel ve yaratıcı endüstrilerin kentsel yeniden canlandırmanın temelini oluşturabileceği fikrine kapılmıştır. Bu nedenle kültür ve yaratıcılığın işlevini yitirmiş fabrikaların ve depoların yeniden canlandırılmasında bir araç olduğu düşüncesi giderek yaygınlaşmaktadır. Kültür ve yaratıcı endüstriler ile yeniden canlandırılan bu tür alanların süreç içerisinde kendi kaynaklarını üretebilen ve aynı zamanda kültür ve sanatın farklı ifade biçimlerini ve hayal gücünü yeşertebilen yerler olarak yeniden üretildikleri de görülmektedir. Bu çerçevede ortaya konulan stratejiler yenileme alanının mimari karakteri, tarihi, kültürel ve çevresel değerleri ile kendine has özellikleri dikkate alınarak geliştirilmektedir. Buna rağmen tüm bu deneyimlerden yola çıkarak kültür eksenli canlandırma için birtakım genel ilkelerden söz etmek mümkündür. Bu ilkeler; kentsel dönüşüm projelerinin yeni faaliyetler ve yeni mekan kullanımları için olanaklar yaratması ve bunu yaratırken konunun planlama sistematiği içerisinde bütüncül olarak ele alınması; koruma kaygısının öncelikli olması ve bu çerçevede koruma kullanma dengesinin sağlanması; kültürel üretimi, yaratıcılığı ve bireysel girişimi destekleyen bir atmosfer yaratılması; çeşitli karma kullanımları bir araya getirmek suretiyle, alanın günün her saatinde canlılığının sağlanması; bu alanların kentte yaşayanlar ve ziyaretçiler tarafından kullanımının çekici hale getirilmesi için kentin ulaşım şebekesi, yaya ve araç trafiği ile ilişkisinin kurulması; kamu yararının korunması esas alınmak üzere yerel halk, politikacılar, kamu idaresi kurumları, eğitim kurumları ve özel sektör arasında işbirliklerinin yaratılması; yeni ihtiyaçlara, konulara, yeni kullanıcı ve kullanıcı tiplerine cevap verecek esnek bir planlama modeli benimsenmesi olarak özetlenebilir.

Kentsel tasarım yarışmasının yapıldığı kent olan Antalya'nın genç nüfus potansiyeli¹ ve turizm odağı olması niteliği ile kentsel altyapı ve erişim potansiyeli, yaratıcı sektörler bakımından ülke çapında bir odak olabileceği anlamına gelmektedir. Dokuma fabrikası alanı Antalya kent merkezi, üniversite, kamu yapıları, kentsel bölgesel spor alanı, kıyı turizm alanı ve Zeytinpark rekreasyon alanının tam merkezinde konumlanmaktadır. Bu özellikleri ile önemli destinasyonların bağlayıcı noktası olma potansiyeli taşımaktadır. Alanın belirtilen destinasyonlara mesafelerinin yanı sıra yaya erişim potansiyeli ve çevresindeki ana arterlere olan konumu özel araç ile ulaşım potansiyelinin yüksek olduğunu da ortaya koymaktadır. Alanın batısında bulunan mevcut raylı sistem hattı da alanı kent merkezine bağlamaktadır. Alanın doğusunda ise yeni raylı sistem projesi mevcuttur. Söz konusu ulaşım modlarının yanı sıra ayrıca lastik tekerlekli toplu taşıma araçları ile de alana erişim imkanı bulunmaktadır. Bu özellikleri ile Dokuma fabrikası alanı kültürel üretim ve tüketim mekanlarına ev sahipliği yapabilecek bir potansiyele sahiptir. Bu nedenle Antalya dokuma alanı bünyesindeki tarihi yapılar, mevcut durumda eğitim ve kültür işlevleri ile donatılmıştır. Bu durum alanın diğer bölgelerinde yaratıcı sektörlerin gelişimi için bir fırsat ortaya koymaktadır. Ayrıca tarihi nitelik bu alanın kent kimliği üzerindeki etkisini güçlendirmekte ikonik bir yer olma özelliğini desteklemektedir.

Alan kapsamında belirlenen plan kararlarına göre yaklaşık 150 bin m²'lik yapılanma kararı, çevresinde alışveriş ve konut fonksiyonlarının yoğunluğu bu bölgenin istihdam sağlayacak sektörlerle gelişimini desteklemektedir. Ayrıca alanın açık alan miktarı, eğitim, kültür işlevleri kent halkı için önemli bir çekim alanı sağlamasının yanı sıra genç nüfus ve öğrenciler için önemli bir altyapı sağlayacaktır. Bu nedenlerden dolayı, Antalya Dokuma fabrikası alanının bir kültür-rekreasyon merkezi olarak kamusal niteliğinin yükseltilmesi gerekirken, aynı zamanda bölgenin sürekli yaşayan, bilgi ve tasarım üreten, yeni girişimcileri destekleyen, yaratıcı sektörlerin kümelenildiği bir bölge olarak geliştirilmesi kent ve ülke ölçeğinde değerlendirilmesi gereken bir konudur. Dönüşüm senaryosu içerisinde yaratıcı işleri kapsayan küçük işletmelerin yanı sıra kafe, yeme ve içme kültürünü de kapsayan küçük işletmelere olanak tanınmalıdır. Bu amaçla tasarlanan açık ve kapalı mekanların yaratılması da alanın gece ve gündüz kullanımı açısından sürekli yaşayan bir mekan olabilmesini sağlayabilmektedir.

Bu çalışma erişilebilirlik bakımından konum değeri yüksek, çevredeki birçok kamusal alan için bağlayıcı nitelikte olan ve Antalya kent belleğinde önemli bir yer edinmiş örnek alanda sosyal sermayenin talebini karşılayacak, Antalya'nın

¹ Antalya il nüfusunun %77 sini çalışma çağı yaş aralığında olan bireyler (16-64), %14 ünü çocuklar (0-15)ve %8 'ini yaşlı bireyler (65 ve üzeri) oluşturmaktadır.

turizm kimliğine uyum sağlayacak ve çevresindeki kamu kurumlarıyla bütünleşecek içerikte bir proje geliştirilmesine altlık teşkil edecek bir yaklaşım olarak geliştirilmiştir. Çalışma alanı için yarışma neticesinde üretilen fikir projelerine eklenilebilecek yaratıcı endüstriler vurgusu tartışmaya açılmaktadır. Kamusal alanların yaratıcı endüstrilerin birleştirici gücüyle canlılık kazanacağı bir senaryo tasarımcılar ve yerel yönetimin dikkatine sunulmaktadır. Bu kapsamda geliştirilecek projenin genel tasarım kararları için önerilen prensipler; nesnel bir dil ile Dokuma Fabrikasını vurgulayan, bu yapının mimari karakteri, bölgesel iklim şartları ve mevcut peyzaj öğeleriyle beraber biçimlenen, kentsel akslar ve çevresel faktörlerle birleşerek kesinleştirilmesidir. Bu noktada temel vurgu çalışma alanının tarihi ve çevresel referansları dikkate alınarak ekonomik, kültürel ve sosyal aktiviteleri içerecek şekilde yeniden işlevlendirilmesi üzerinedir. Bu çerçevede, çalışma alanının yerel ekonomiyi de canlandıracak şekilde kentte kültür endüstrilerinin gelişmesini de teşvik eden bir çekim merkezi haline getirilmesi öncelikli hedefler arasındadır. Bu amaçla çalışma alanının kent merkezi ve diğer kamusal alanlar ile bağlantılarını güçlendirmek için Konyaaltı plajından başlayarak çalışma alanına uzanan yaya, bisiklet ve hafif raylı sistem hatlarını birleştiren “yeşil aks” önerilmiştir. Bu şekilde kent bütünündeki mevcut açık ve yeşil alanların sürekliliğinin temin edilmesinin yanı sıra ekolojik, estetik ve fonksiyonel açıdan çalışma alanı ve diğer kentsel işlev alanları arasındaki bağlantıda güçlendirilmiştir. Ayrıca dokuma alanı için öngörülen kapalı ve açık alan kurgusu Antalya kent ölçeğinde, kent ile kültür, kent ile yaratıcılık, kent ile eğitim, kent ile eğlence ve kent ile ekonomi üst başlıkları arasında da ilişki kurulmasını sağlayarak kentin yeşil doku kurgusunda eksik kalan parçasını da tamamlamaktadır.

Diğer yandan çalışma alanı bağlamında üretilen ve incelenen projelerde şartname kurgusu ile yaşanan ikilemlerin proje üretim süreçlerine yansdığı tespit edilmiştir. Çalışma alanı sınırı, mevcut imar durumu ve endüstri mirası ile uyum konusundaki gri alanlar önerilen projelere öznel bir bakış açısı yüklemektedir. Bu durum kentin ortak belleğine işlenecek bir alanın toplumsal kabul görebilmesi açısından kritik bir noktadır. Bu nedenle Antalya dokuma alanı için belirlenecek nihai proje toplumsal olarak da geniş bir fikir birliği sağlamalı, buna dayanarak üretilen tüm çalışma ve fikirlerin ortak bir zeminde tartışılarak nihayetlendirilmesi gerekmektedir.

Dokuma fabrikası ve alanının atıl durumda kalmasıyla birlikte, söz konusu kent parçası için sermayenin baskısıyla kar getirici projelerin üretilmesiyle başlayan süreç, halk tarafından bölgenin gelişimine hassas yaklaşılması, yerel yönetimin çözüm arayışları, küçük ölçekli kamusal projelerin geliştirilmesi ve son olarak kentsel tasarım yarışması çerçevesinde yapılan fikir projeleriyle çalışma alanı ve yakın çevresinin geleceğinin kurgulanmaya çalışılmasıyla devam etmektedir. Henüz herhangi bir uygulama sürecinin gerçekleşmediği bu stratejik bölgede, bu çalışma ile yaratıcı endüstrilerin kentlere entegrasyon sürecini de kapsayan bir anlayışla ortaya konulan senaryo kullanıcıların ve plancıların yorumuna ve politika yapıcıların dikkatine sunulmaktadır.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek olmadığını beyan ederim.

Finansal Destek: Yok

Teşekkür: Yok.

KAYNAKÇA

ALAGÖZ, M., (2017). Eskimiş Endüstri Alanlarına Kentsel Değeri Artırma Adına İşlev Kazandırma- Bursa Merinos Kültür Merkezi ve Parkı, Uluslararası Hakemli Tasarım ve Mimarlık Dergisi, 10: 219-237. Doi: 10.17365/TMD.2017.1.004.

ALPER, M., (2004). Dünü ve Bugünü ile Cibali Tütün Fabrikası, Dünü ve Bugünü ile Haliç Bildirileri 22-23 Mayıs 2003 (s. 33-40). İstanbul: Kadir Has Üniversitesi.

ALTANLAR, A., & SINMAZ, S., (2013). Kentsel Peyzajı Yeniden Canlandırma Mekanizması Olarak Kültür Endüstrileri; İstanbul Beykoz Halat Fabrikası Örneği. Peyzaj Mimarlığı 5. Kongresi /14-17 Kasım 2013 (s. 133-147). Adana: Peyzaj Mimarları Odası.

- BANKS, M., HESMONDHALGH, D., (2009). Looking for work in creative industries policy. *International Journal of Cultural Policy*, 15(4): 415–430. Doi: 10.1080/10286630902989027
- BENLİ, G., ÖZER, D. G., (2018). Kent Kimliğinin Tanımlanmasında Kültür Envanterinin Rolü: Bitlis Sivil Mimarisi, *Uluslararası Hakemli Tasarım ve Mimarlık Dergisi*, 13: 92-124. Doi: 10.17365/TMD.2018.1.3
- BONTJE, M., MUSTERD, (2009). “Creative Industries, Creative Class and Competitiveness: Expert Opinions Critically Appraised”, *Geoforum* 40 (5): 843-852. Doi:10.1016/j.geoforum.2009.07.001
- BOS, E., SMİTHUIJSEN, C., (2010). Hollanda’da Kültürel Çeşitlilik ve Sanat Politikaları, 1980-2010. *Kültür Politikaları ve Yönetimi (KPY) Yıllık 2010*. İstanbul, Türkiye: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 37-51.
- BRADFORD, N., (2004). *Creative Cities: Structured Policy Dialogue Report*. URL: http://www.cprn.com/documents/31340_en.pdf, E.T. 10.10.2011.
- BÜYÜKARSLAN, B., GÜNEY, D., (2013). Endüstriyel Miras Yapılarının Yeniden İşlevlendirilme Süreci ve İstanbul Tuz Ambarı Örneği. *Beykent Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 6(2): 31 – 58.
- DAĞ, H., (2012). Küreselleşmenin Kentsel Dönüşüm Anlayışı ve Aykırı Bir Örnek Ruhr Havzası Örneği. *Kent Kültürü ve Yönetimi* , 5:40-51.
- DERVİŞOĞLU OKANDAN, G., (2016). İşletmecilik Tarihinde Modern’den Postmodern’e Bir Yolculuk: Silahtarağa Elektrik Santrali’nden Santralistanbul’a Süreklilik ve Değişim. *Istanbul University Journal of the School of Business*, 40-48.
- DÖLEN, E., (1994). Feshane. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, (3): 297-298, İstanbul
- DÜNDAR, Ş., G., (2016). Kültür Endüstrileri ve Bölgesel Kalkınma. Z. Mızırak, & B. Mercan içinde, *Bölgesel Kalkınmada Yeni Trendler* (s. 247-272). Konya: Çizgi Kitapevi.
- EVANS, G., (2005). Measure for Measure: Evaluating the Evidence of Culture’s Contribution to Regeneration. *Urban Studies*, 42 (5/6): 959–983. Doi: 10.1080=00420980500107102
- EKDİ ÖZTÜRK, F., & ÇIRACI, H. (2015). Cultural/ creative industries in Istanbul: Beyoğlu case. *ITU A/Z* , 12(1):67-82.
- FLORİDA, R., (2003). *Cities and the Creative Class*. Blackwell Publishing, City & Community, 2 (1): 3-19.
- GÖRGÜLÜ, Z., DİNÇER, İ., ENLİL, Z., ÖRNEK, E., KURTARIR, E., & ALTINOK , E. (2006). İstanbul'un Eylem Planlamasına Yönelik Mekansal Gelişme Stratejileri Araştırma ve Model Geliştirme İşi; Mahalle Ölçeğinde Kentsel Dönüşüm Modeli- Küçükbakkalköy Örneği. İstanbul : BİMTAŞ.
- GREGORY , J., (2016). Creative Industries and Urban Regeneration- The Maboneng Precinct, Johannesburg. *Local Economy* , 31(1-2):158-171.
- GRODACH, C., LOUKAİTOU-SİDERİS, A., (2007). Cultural Development Strategies and Urban Revitalization. *International Journal of Cultural Policy*, 13(4): 349-370. Doi: 10.1080/10286630701683235.
- HEALY, K., (2002). What’s New for Culture in the New Economy?. *The Journal of Arts Management. Law, and Society*, 32 (2): 86-103.
- HOSPERS, G.,J., PEN, C., J., (2008). A View on Creative Cities Beyond the Hype. *Creativity and Innovation Management*, 17(4): 259-270.
- LAVANGA, M., (2009). Kültür ve Şehirler. *Kentsel Dönüşüm Ve Sürdürülebilir Kentsel Yapılandırma*. S. Ada (Dü.) içinde, *Kültür Politikaları ve Yönetimi (KPY) Yıllık 2009* (s. 61-74). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- KEPEZ BELEDİYESİ (2018). *Antalya Kepez Dokuma Alanı Fikir Projesi Yarışması Şartnamesi*, Antalya, Türkiye.

- KÖKSAL, T., G., (2005). İstanbul'daki Endüstri Mirası İçin Koruma ve Yeniden Kullanım Önerileri. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi .
- KUNZMANN, K., R., (2004). Culture, creativity and spatial planning. *The Town Planning Review*, 75(4):383-404.
- KÜÇÜKERMAN, Ö. (1995). Hasköy'de Tarihi Lengerhane'de Bir Milli Bellek Rahmi Koç Sanayi Müzesi. *Art Dekor*, 68-73. <https://core.ac.uk/download/pdf/38305489.pdf>.
- LAVANGA, M., (2009). Kültür ve Şehirler. *Kentsel Dönüşüm Sürdürülebilir Kentsel Yapılandırma*. A. Serhat içinde, *Kültür Politikaları Yönetimi (KPY) Yıllık 2009* (s. 61-74). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları .
- LYNCH, K., (1981). *A Theory of Good City Form*, Cambridge, UK: MIT Press.
- LYNCH, K., (2010). *Kent İmgesi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- MONTGOMERY, J., (2003). "Cultural Quarters as Mechanisms for Urban Regeneration. Part 1: Conceptualising Cultural Quarters, *Planning Practice & Research* 18 (4):293-306.
- MONTGOMERY, J., (2007). *Creative Industry Business Incubators and Managed Workspaces: A Review of Best Practice*. *Planning, Practice & Research*, 601-617.
- ÖKTEM ÜNSAL, B., & TÜRKÜN, A., (2014). Neoliberal Kentsel Dönüşüm Kentsel Alanlarda Sınıfsal Tahliye Yoksullaşma ve Mülksüzleşme. A. Türkün içinde, *Mülk, Mahal, İnsan İstanbul'da Kentsel Dönüşüm* (s. 17-42). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları .
- ÖZDEMİR, N., (2009). Kültür Ekonomisi ve Endüstrileri İle Kültürel Miras Yönetimi İlişkisi, *Milli Folklor*, Sayı: 84, pp: 73-86, [Url:http://www.millifolklor.com/tr/sayfalar/84/09_.pdf](http://www.millifolklor.com/tr/sayfalar/84/09_.pdf)
- ÖZDEN, P., (2016). *Kentsel Yenileme Yasal Yönetmelik Boyut Planlama ve Uygulama* . İstanbul: İmge Kitapevi.
- SANER, M. (2011). *Transforming the industrial landscape: large scale artworks in Iba Emscher Park*. Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Uluslararası Sanat/ Tasarım ve Estetik Kuramları Sempozyumu , (s. 270-277), Antalya.
- ŞENGÜNALP, C., & ERGİN DOĞRUEK, N., (2017). *Kentsel Yeniden Canlandırma Modelinde Kültür ve Sanatın Yeri* . *İdil*, 6 (32), s.1337-135.
- TUNCER, S., (2011). *Kentte Fabrika, Fabrikada Kent: Dokuma İşçilerinin Yaşam Öyküleri*, 1. Uluslararası İktisat Tarihi Kongresi Bildiriler Kitabı 2. Cilt, İstanbul, Türkiye: İstanbul Ticaret Odası, 511-523.
- VİCKERY, J., (2016). *Sınırları Aşmak: Kültür politikaları Araştırmaları ve Kalkınma Politikaları*. K. Robins, & B. Y. Şeyben içinde, *Kültüre Müdahale* (s. 143-150). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Yazar Notu: Bu Çalışma, 3. Uluslararası Mühendislik Mimarlık Ve Tasarım Kongresi, 4-5 Mayıs 2018, Kocaeli'de Sözel Bildiri Olarak Sunulmuştur.

EXTENDED ABSTRACT

Abstract: The urban transformation process must be shaped with existing values and rising trends.

Introduction: "Creative city" discourse emerged as an integrated approach for transformation of cities in the process of deindustrialization through cultural activities in the late 1980s and early 1990s. (Hospers ve Pen, 2008; Florida, 2003). It is thought that the most important works of industrial heritage will contribute to the development of physical and economic environment by providing access to artistic and cultural activities and the distribution of the benefits from

cultural-based transformation to wider segments. For this reason, the cultural based transformation of the Antalya weaving factory and surrounding area was considered appropriate to analysis within the scope of this study.

Aim: The aim of this study is to explain the role and importance of creative industries in the transformation process of industrial heritage areas and to discuss the subject with a sample project area.

Method: In this context , analysis of literature was carried out in the scope of “creative city, creative sectors and transformation of industrial heritage areas”. In this phase, the role of creative industries in the preservation and reuse of industrial heritage is explained theoretically and embodied in a variety of examples. Subsequently, the current situation, zoning plan and development process of the Antalya weaving factory and surrounding area was explained. Finally, the proposal strategies and an experimental project approach are shared for discussion. This study presented with 2D-3D visual metarials.

Conceptual Framework: When we examine the literature, we see that there are two different approaches that address the creative city as “places that diversify the local economic structure and compensate for the loss of employment in the manufacturing industry(Lavanga 2009: 62)” and “places where culture and art, different forms of expression and creativity are produced (Bradford, 2004)” in order to make society more livable and workable”. In this second approach, which we can call cultural based conceptualization, the term of creative cities are explained with notions such as culture, art, community welfare and accessibility to cultural infrastructure (Bontje ve Musterd, 2009: 845). Creative city strategies that are integrated cultural industries such as fine arts, performing arts, fashion and design schools, film academies etc. are also seen as new local catalysts and lifestyle creators (Kunzmann, 2004: 392; Lavanga, 2009: 63). It is seen that these strategies directly and indirectly provides benefits for the physical environment (quality of life, public space, etc.), social environment (cohesion, cultural participation, etc.), cultural environment (urban cultural life, identity, cultural heritage, cultural management, etc.) and the economic environment. Thus, it can be said that urban transformation of industrial heritage regions are in a strategic position to provide all these benefits. Turkey has a big potential for he transformation of these areas.

Findings and Results: Urban transformation agenda of the country has developed last two decades and will be continued for decades. Based on this, Antalya Weaving Factory district has been selected as a sample area for the analysis of the described therotical content. Antalya weaving factory was established in 1955 as the first industrial investment of Antalya. The factory, which was closed with the completion of its economic life in 2004, is an industrial heritage with significant marks such as factory building, warehouses, lodgings, nurseries and dining halls in the collective memory of the people of Antalya. The Weaving Factory was included in the scope of privatization by the Directorate of Privatization Administration in 2004. According to the zoning plans, the cultural facilities, parks and central business district functions have been identified for the area. However, in June 2004, Directorate of Privatization Administration wanted to tender for the allocation of the area. The press, professional chambers, non-governmental organizations and the people reacted and cancelled the tender. In this context, the issues of collective consciousness, solidarity and reconstruction of urban awareness have contributed significantly to the reconsideration of the field. Subsequently, 99.99% share of the weaving factory area was transferred to the municipality of Kepez by privatization administration in 2015. After social reaction, it has been requested a project that meet the needs of the public education, sports, culture, recreation and conserve with adaptive reuse the existing buildings (Tuncer 2011, Kepez Belediyesi 2018). The Weaving Project Working Group initiative has carried out training, culture and recreation oriented projects and applications in factory buildings and nearby areas. After that, a competition was organized for the weaving factory and nearby area with the decisions that decrease the constructional area quantity and offer functions integrate with the industrial heritage. Thus, transformation process of last 15 years has gained speed with the urban design competition in 2018. Belediyenin amacı beş eşdeğer fikir projesi alternatifi belirleyerek proje alanının geleceğini biçimlendirmektir. The purpose of the municipality is to shape the future of the project area by identifying five equivalent project alternatives. The main criticism at the end of the process is the dilemmas between projects and specification of competition. Grey areas in alignment with the working area border, current development status and industrial heritage provide predominantly subjective perspectives. This is a critical point in social acceptance for a project that will take a place in collective memory of a city. Finally we offer an approach on strategic framework for attention of municipality and other actors. In this context, a project based on creative industries has been proposed in order to bring a new perspective on the transformation of the area within the framework of developing processes. The objective of the proposal is to develop a project that will meet the demand of social capital, adapt to the tourism identity of Antalya and integrate with the public institutions around it.

Article Info	RESEARCH ARTICLE ARAŞTIRMA MAKALESİ	
Title of Article	The Effect Of The Structuring In Walled City On The Istanbul Fountains And The Current Status Of The Fountains	
Corresponding Author	Mehmet GÜNDÜZ Dr., Milli Eğitim Bakanlığı Fatih Gelenbevi Anadolu Lisesi, ekalim02@yahoo.com	
Received Date	12/01/2020	
Accepted Date	09/04/2020	
Author / Authors	Mehmet GÜNDÜZ ORCID: 0000-0002-4642-4189	
How to Cite	GÜNDÜZ, M., (2020). The Effect Of The Structuring In Walled City On The Istanbul Fountains And The Current Status Of The Fountains, Kent Akademisi, Volume, 13 (41), Issue 1, Pages, 146-162	

Suriçi’ndeki Yapılaşmanın Tarihi İstanbul Çeşmeleri Üzerindeki Etkisi ve Çeşmelerin Mevcut Durumu¹

Mehmet GÜNDÜZ²

ABSTRACT:

One of the most important elements of Turkish-Islamic architecture is fountains. Fountains are also an important element in Turkish social life. Therefore, hundreds of fountains were built in Istanbul during the Ottoman Empire. However, the developments after the collapse of the Ottoman Empire negatively affected the fountains of Istanbul. Over time, most of the fountains in Istanbul remained idle, some were demolished, some destroyed. Migrations and unconscious urbanization put great pressure on the historical fabric of Istanbul. Various efforts have been made to reduce this pressure, but have not been successful. The bureaucratic multiple division further accelerates the destruction of historical monuments. The fountains are the structures most easily affected by the rapid changes in the city. Within the framework of these concerns and worries, this study was carried out in 2017 with our students in order to identify the fountains in the Historic Peninsula and to provide support and warnings to the relevant institutions in this regard. Within the scope of the study, all the streets in the Historical Peninsula were visited one by one with 235 students and photographs of the fountains found were cataloged. As a result of the study, 346 fountains were found and most of them were at high risk.

KEYWORDS: Historical Fountains, Suriçi, Ottoman, Istanbul

ÖZ:

Türk-İslam mimarisinin en önemli öğelerinden biri çeşmelerdir. Çeşmeler Türk toplumsal hayatında da önemli bir öğesidir. Bu yüzden Osmanlı Devleti döneminde İstanbul’da yüzlerce çeşme yapılmıştır. Ancak Osmanlı Devleti’nin çöküşünden sonra yaşanan gelişmeler İstanbul çeşmelerini olumsuz yönde etkilemiştir. Zaman içerisinde İstanbul çeşmelerinin çoğu atıl kalmış, bazıları yıkılmış, bazıları ise yok olmuştur. Göçler ve bilinçsiz şehirleşme İstanbul’un

¹ Bu makale 20-22 Haziran 2019 tarihinde İstanbul’da gerçekleşen 1. İstanbul Uluslararası Coğrafya Kongresi’nde “Suriçi’ndeki Yapılaşmanın Tarihi Çeşmeler Üzerindeki Etkisi ve Çeşmelerin Mevcut Durumu” başlığıyla sunulan sözlü bildirinin genişletilmiş halidir.

Bu çalışmanın saha araştırmasına Fatih Gelenbevi Anadolu Lisesi’nde 2016-2017 eğitim-öğretim yılında 10. sınıfta okuyan öğrenciler katkı sunmuştur. Bu çalışma onların üstün gayret ve çabaları sonucu gerçekleştirilmiştir. Katkılarından dolayı kendilerine teşekkürlerimi sunuyorum.

² Ministry of Education, Fatih Gelenbevi Anatolian High School, ekalim02@yahoo.com

tarihi dokusu üzerinde büyük bir baskı oluşturmuştur. Bu baskıyı azaltmaya yönelik çeşitli çalışmalar yapılmış ancak başarılı olunamamıştır. Bürokratik çoklu bölünmüşlük ise tarihi eserlerin yok olmasını daha da hızlandırmaktadır. Çeşmeler boyutları bakımından şehrin geçirdiği hızlı değişimlerden en kolay etkilenen yapılardır. Bu kaygı ve endişeler çerçevesinde öğrencilerimizle birlikte Tarihi Yarımada'daki çeşmeleri tespit etmek ve ilgili kurumlara bu konuda destek ve uyarılarda bulunmak amacıyla 2017 yılında bu çalışma gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamında 235 öğrenciyle Tarihi Yarımada'daki bütün sokaklar tek tek gezilmiş ve tespit edilen çeşmelerin fotoğrafları çekilerek katalog haline getirilmiştir. Çalışma sonucunda 346 adet çeşme tespit edilmiş ve bunların çoğunun büyük risk altında oldukları görülmüştür.

ANAHTAR KELİMELER: Tarihi Çeşmeler, Suriçi, Osmanlı, İstanbul

Suriçi'ndeki Yapılaşmanın Tarihi İstanbul Çeşmeleri Üzerindeki Etkisi Ve Çeşmelerin Mevcut Durumu

GİRİŞ:

Türkiye farklı dönem ve medeniyetlerden kalan zengin bir kültürel mirasa sahiptir. Bu zengin mirasın önemli bir parçasını mimari eserler oluşturmaktadır. Mimarının medeniyet tarihinde ve cemiyet hayatında kesin bir ifadesi vardır. Örneğin, uzaktan minareleri seyredilerek yaklaşılan bir yerde mutlaka İslâm'ın yaşamış veya yaşamakta olduğunu anlaşılır (Çetintaş, 1944:125-147). Aynı şekilde Türkiye'de çeşmelerin, şadırvan ve sebillerin çokluğundan da Türklerin suya, temizliğe ve hayırseverliğe düşkünlüğünü anlaşılır.

Türklerin hayatında su günlük yaşamın en önemli unsurudur ve birçok farklı alanda onların ilham kaynağıdır. Nitekim geçmişte Türkler evinin avlusunda bir akarsuyun sesinden uzak kalmamaya çalışmıştır. İslam dünyasında medresede okuyan öğrenci, ders okutan âlim, camide Allah'a ibadet eden kul, hastanede hastaları tedavi eden doktor suyun sesinden istifade etmesini bilmıştır. Hakikaten Selçuklu, Osmanlı ve Anadolu Beylikleri döneminde yapılan mimari eserlerin önünde bir çeşme veya avlusunda bir havuz, şadırvan veyahut da köşesinde bir sebil olmasına dikkat edilmiştir (Çetintaş, 1944:126-129). Türk-İslam medeniyetinde çeşmelerin hayatın merkezinde yer aldığı İstanbul gibi birçok şehir bulunmaktadır.

İstanbul farklı kültürlerin izlerini taşıyan dünyadaki en önemli şehirlerden biridir. Hristiyanlığın önemli merkezlerinden biri olan İstanbul Müslümanlar tarafından fethedildikten sonra Müslümanlığın da önemli merkezlerinden biri olmuştur. Fetihten sonra Osmanlılar şehri adeta yeniden inşa etmiştir. Nitekim Osmanlı Devleti yaklaşık beş asır kendisine başkentlik yapmış İstanbul'u birçok eserle süslemiştir. Bu eserlerin belki de en yaygını çeşmelerdir. Fakat Osmanlı Devleti'nin çöküşünden sonra yaşanan gelişmeler İstanbul çeşmelerini de olumsuz yönde etkilemiştir. Zaman içerisinde İstanbul çeşmelerinin çoğu atıl kalmış, bazıları yıkılmış, bazıları ise tamamen yok olmuştur. Bu çeşmeleri kurtarmak için çeşitli çalışmalar yapılmış olmakla beraber bunlar yeterli olmamıştır. İstanbul çeşmeleri hala büyük bir tehlike altında bulunmaktadır. Bu yüzden günümüz İstanbul'unda ayakta kalabilmiş çeşmelerin mevcut durumunu incelemek ve bu konuda elde edilen verileri İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Fatih Belediyesi ve Vakıflar Bölge Müdürlüğü ile paylaşmak elde kalan çeşmelerin varlıklarının korunması için elzemdir. Bu gaye ile çeşmelerin tarihi süreç içerisinde geçirdiği değişimler incelenmiş ve 2017 yılında İstanbul Suriçi'deki tarihi çeşmelerin mevcut durumunu tespit etmek için saha çalışması yapılmıştır.

1. Çalışmanın Amacı ve Yöntemi

Farklı mimari üslup ve biçimlerde yapılmış olan çeşmeler Türk hayat biçiminin bir parçası olarak suyu insana ulaştıran şaheserlerdir. Çeşmeler şehrin her yerine dağılan mimari eserler olarak şehri bir açık hava müzesine dönüştürmektedir. Buna rağmen çeşmeler boyutları sebebiyle şehrin geçirdiği hızlı değişimlerde niteliklerini en kolay yitiren mimari eserlerdir (Çetintaş, 1944:126-129). İstanbul'daki çeşmeler göç, inşaat ve doğal afetler gibi çeşitli etkenlerin yoğun baskına maruz kalmaktadır. Bürokratik çoklu bölünmüşlük ise bu tarihi eserlerin yok olmasını daha da hızlandırmaktadır. Bu kaygı ve endişeler çerçevesinde Suriçi'nde bulunan tarihi İstanbul çeşmelerinin son durumunu tespit etmek amacıyla bu çalışma yapılmıştır. Ayrıca bu çalışmayla ilgili kurumlara tarihi çeşmelerin korunmasıyla ilgili destek olunması, uyarıda bulunulması ve çalışmada yer alan öğrencilerin bilinçlendirmesi hedeflenmiştir.

Nitel desenli bir araştırma olan bu çalışmada durum çalışması yapılarak Suriçi'nde bulunan tarihi çeşmelerinin mevcut durumları incelenmiştir. Bu çerçevede Fatih Gelenbevi Anadolu Lisesi'nde 2016-2017 eğitim-öğretim yılında 10. sınıfta okuyan toplam 235 öğrenci bu çalışmaya katkı sağlamıştır. Çalışma kapsamında Suriçi'nde yer alan 57 mahalle için ortalama 4 kişiden oluşan 57 grup oluşturulmuştur. Öncelikle her grup inceleyeceği mahallenin sınırları belirlemiştir. Daha sonra öğrenciler sorumlu oldukları mahallenin sokaklarını tek tek inceleyerek tarihi çeşmeleri tespit etmiş ve bunları fotoğraflayıp raporlandırmıştır. Çalışma kapsamında çeşmelerin durumuyla ilgili ihtiyaç duyulduğunda mahalle sakinlerinin, muhtarların, esnafların ve diğer ilgililerin bilgilerine başvurulmuştur. Çalışmada elde edilen veriler çeşmelerle ilgili daha önce yapılmış araştırmalarla karşılaştırılmıştır. Elde edilen veriler daha sonra katalog haline getirilmiştir. Bu katalogta her bir çeşmenin yer aldığı adres, çeşmenin mevcut durumu, çeşmenin fotoğrafları ve inceleme tarihi yer almıştır.

2. İstanbul'da Suyun Tarihi

Su İstanbul için neredeyse tarihin her döneminde önemli bir problem olmuştur. Nitekim Doğu Roma'nın ilgilendiği sorunların başında şehrin su ihtiyacının nasıl karşılanacağı meselesi gelmiş ve bu amaçla Bozdoğan, Jüstinyen ve Andronikos su kemerlerini yapmıştır (Tanışık, 1943:C.I:VI-VII). Doğu Romalılar şehir dâhilinde Altımermer'de, Edirnekapi'da ve Sultan Selim'de bugün Çukurbostan olarak bilinen yerlerde büyük ve açık sarnıçlar yapmıştır (Çetintaş, 1944:129). Çukurbostanlarda toplanan sular Yerebatan, Binbirdirek, Zeyrek ve Sultan Selim sarnıçlarıyla Yedikule'deki İmrahor İlyasbey ve Lâleli'deki Bodrum camilerinin altlarında depolanmış ve kullanılmıştır. 425 yılında İstanbul'da 4 sarnıcın olduğu bilinmektedir (Mango, 2006:44). M.S. VII. yüzyılda Herakliyos bu çukur bostanları toprakla doldurtmuş ve buraları bahçe haline getirmiştir (Tanışık, 1943:C.I:VI-VII). İstanbul'daki bu büyük sarnıçlar dışında birçok evin kendi özel sarnıcı da bulunmaktaydı. Doğu Romalılar ayrıca şehir içindeki bazı yerleri ayazma olarak kullanmıştır (Çetintaş, 1944:129). Bu sarnıçlarda, kuşatma korkusu nedeniyle yağmur suyu ve diğer suları depolamışlardır. Zira uzun süren kuşatma ve savaşlarda şehrin su ihtiyacını kolay bir şekilde temin etmek şehrin savunulmasında son derece önemliydi (Demirel, 1992:169; Strzygowski ve Forchheimer, 1893).

İstanbul'un Osmanlılar tarafından fethi sırasında şehrin su tesisatının harap olduğu anlaşılmaktadır. Fatih Sultan Mehmet fethettikten sonra harap durumdaki su yollarını ve bunlara bağlı olan yapıların onarımı için imar çalışmaları yaptırmıştır. Roma devrinden beri kente su veren tesisler bu dönemde onarılmış, Şadırvan, Turunç, Mahmutpaşa ve Fatih suyolları yapılmıştır (Kılınçer, 2007:16; Ayverdi, 1953:41-42). Nitekim Tursun Bey Tarih-i Ebü'l-Feth adlı eserinde, şehrin su sıkıntısını çözmek için Doğu Roma döneminden kalan eski su yollarının onarıldığını ve yenilerinin yapıldığını aktarmıştır (Aysel, 2008:224).

Genel olarak su işini Doğu Romalılardan daha ciddi düşünen Türkler sarnıçlara iltifat etmemiş, temizliğine inanmamış ve ayazmaları da Rumların kullanımına bırakmıştır (Çetintaş, 1944:129-130). Durgun suyun temiz olmadığını düşünen Türkler akar suya önem vermiştir. XVI. yüzyıla kadar gittikçe kalabalıklaşan İstanbul'un su ihtiyacı da giderek artmıştır. Bu yüzden Kanuni Sultan Süleyman Mimar Sinan'ı bu sorunu çözmekle görevlendirmiştir. Bu dönemde İstanbul'un en önemli su rezervlerinden biri Belgrad Ormanı'ydı. Bu orman dâhilinde yedi adet bent yapılmış ve bunlardan dördü İstanbul ve üçü de Beyoğlu cihetine su vermiştir (Tanışık, 1943:C.I:VI-VII). Nitekim Mimar Sinan, Kırkçeşme sularını Belgrad Ormanı, Kemerburgaz ve Eyüp sırtlarından akıtıp kanallar ve kemerler aracılığıyla Eğrikapi'ya kadar getirmiştir. Bu proje için Osmanlı Devleti büyük paralar harcamıştır (Çetintaş, 1944:129-130). Ancak bu dönemde İstanbul'a bu suyun getirilmesine karşı çıkanlar da olmuştur. Sadrazam Rüstem Paşa, İstanbul'a su getirilmesi halinde şehrin nüfusunun artacağı, halkın et, ekmek ve zahire tedarikinin güçleşeceği, ordunun iaşesini temin etmenin zorlaşacağı, İstanbul'un erzak ve zahire narhlarının bozulacağı gibi sebepleri ileri sürerek karşı çıkmıştır (Çubukçuoğlu, 1936).

2.1. İstanbul Çeşmeleri

Osmanlı toplumunda su hayır ve temizlikle eşdeğerdedir. Bu alandaki hizmetler ile çeşmeler dinî bir kültürün pratiğe uygulanmış halidir. Bu yüzden herkes elindeki imkânlar çerçevesinde su getirme ve çeşme yaptırma faaliyetlerine katkıda bulunmaya çalışmıştır (Demirel,1992:162). İstanbul'da yüzyıllar içinde oluşan birikim sayesinde farklı şekil ve üsluplarda inşa edilmiş yüzlerce çeşme bulunmaktadır. Burada yaşamış ve görev yapmış birçok devlet adamı ile hali vakti yerinde olan birçok kişi sosyal, ekonomik ve siyasi güçleri ölçüsünde çeşme yaptırmıştır. Bu çeşmeler sadece ihtiyaç olduğu için inşa edilmemiş aynı zamanda banileri tarafından şan ve şeref göstergesi olarak da düşünülmüştür (Kılınçer, 2007:18). Sebil, pınar veya çeşmeler şehirlerdeki fiziki yapının oluşumuna da etkili olmuştur (Demirel,1992:162).

İstanbul çeşmeleri yüzyıllar içinde döneminin mimari anlayışına göre yapı ve kullanım bakımından belli değişikliklere uğramıştır. İstanbul'da Osmanlı döneminden günümüze kalan en eski çeşme 1485 yılında yapılan Davut Paşa Çeşmesi'dir (Ek-1). Bu çeşme sivri kemerli bir nişle, mermer bir yalaktan oluşmaktadır (Aslanapa, 2004:622). XV., XVI. ve XVII. yüzyılda çeşmeler klasik bir kemer içinde düz bir ayna taşı, kitabe, tene ve teknenin şekilleri ile su haznelerinden oluşurken XVIII. yüzyılda Batılılaşmanın etkisiyle kemerler çok daha dekoratif, içi süslemeli, barok tarzında gölgelikli, cephelerde natüremort kabartmalar, rumi desenlerden oluşmuştur. Ayrıca erken dönem çeşmelerinde devamlı suretle suyu akan salma lüleli biçimindeki çeşmeler daha çok iken Kanuni döneminde salma lülelerin yerini musluklar almıştır (Kılınçer, 2007:18; Arel, 1975:86-98). Ancak çeşmelere musluk takılması halkın tepkisine yol açmıştır. Akar suyla bahçe ve bostanlarını suladıklarını dile getiren halk kimi zaman muslukları kırmaktan veya gece muslukları açık bırakmaktan geri durmamıştır. Sorun ancak 1564'te alınan önlemlerle halledilebilmiş ve isteyenlerin kendi parasıyla çeşme yapmalarına müsaade edilmiştir (Çubukçuoğlu, 1936).

Osmanlı çeşmeleri yapılış amaçları ve biçimlerine göre ise belli başlı şu kategorilere ayrılabilir:

- 1-Meydan Çeşmeleri
- 2- Köşe başı Çeşmeleri
- 3- Sokak Çeşmeleri
- 4- Sebil Çeşmeler
- 5- Âbidevi Çeşmeler
- 6-Duvara bitişik Çeşmeler
- 7- Çeşme-i sebiller
- 8- Namazgâh Çeşmeleri
- 9- Oda Çeşmeleri
- 10- Sütun Çeşmeler
- 11- Selsebiller (Tanışık, 1943:C.I:VI; Kılınçer, 2007:20-22).

Bu kategori nihai bir kategori olmayıp bazı araştırmacılar farklı kategorilerde öne sürülmüştür. Mesela Semavi Eyice (1993:279) şadırvan, oda çeşmesi ve muslukları Türk mimarisindeki çeşme tanımının dışında kalan su tesisleri olarak nitelemiştir.

Meydan ve köşe çeşmeleri ile yanlarında sebilleri bulunan büyük ve ihtişamlı çeşmeler; arkalarında veya biraz üst taraflarında birer su deposu veya haznesine sahip iken küçük ve sokak çeşmeleri sularını doğrudan doğruya künk veya borulardan almıştır. Bunlardan bazıları lüleli, bazıları musluklu, bir kısmı tekneli, bir kısmı da yalaktır. Osmanlı Devleti her eve su vermek yerine belli merkezlere su vermeyi tercih etmiştir. Bu yüzden çeşmeler yapıldığı yere göre özel bir şekilde konumlandırılmış ve daha sonra inşa edilen yapılar da bu doğal plana bağlı kalarak çeşmenin etrafında konumlanmıştır (Tanışık, 1943:C.I:VI). XVIII. yüzyıl İstanbul mimarisinde klasik çeşme tipolojisinden farklı olarak tasarlanan meydan çeşmeleri, gündelik hayatın merkezi olmuştur (İğüs, 2014:684). Çeşmelerin İstanbul sokaklarına pırlantalar gibi serpildiklerini söyleyen Yüksek Mimar W. Schütte (1942) küçük veya büyük olsun çeşmelerin büyük aşk sonucu yapıldıklarının göze çarptığını belirtmiştir. Çeşmeler her ne kadar dört köşeli bir kutu gibi gözükse de insanların su ihtiyacını karşıladığını, onları güneş ve yağmurdan koruduğunu belirten Schütte duvarları kitabe, tezeyinat, çiçekler ve beyitlerle kaplı olan çeşmeleri nev'i şahsına münhasır eserler olarak bütün bir mahallenin şahdamarı olarak tarif etmiştir. Schütte'nin şehri süsleyen sanat şaheserleri olarak betimlediği çeşmelerin İstanbul'da bu kadar bol olmasının nedeni aslında suyunun çok olmasıyla değil bilakis az olmasıyla ilgilidir. Hem içme hem de sulama gibi maksatlarla yapılan çeşmeler sularını Terkos, Kırkçeşme, Halkalı, Elmalı ve Hamidiye'den almıştır (Tanışık, 1943:C.I:VI).

2.1.1. Suriçi’ndeki Çeşmelerin Geçirdiği Değişimler ve Dönüşümler

Cumhuriyet döneminde İstanbul, Osmanlı Devleti’nin başkenti olması sebebiyle uzun süre gözden düşmüştür. Bu dönemde sanat değerine sahip çeşme yapılmadığını söyleyen Semavi Eyice’ye (1993:286) göre İstanbul’da vakıf sularının belediyeye devredilmesi ve çeşmelerin körletilmesi sebebiyle çeşme vakfedilmesi geleneği bitmiştir. Böylelikle adeta çeşmelerin hayat hakları ellerinden alınmıştır (Ertuğ, C.I:21).

Ekonomik sebeplerle birçok kişi İstanbul’a göç etmektedir. Nüfusunun sürekli artması şehrin tarihi dokusu üzerinde bir baskı oluşturmaktadır. Bu baskı özellikle 1940’lı yıllardan sonra giderek artmıştır. Nitekim 1940’lı yılların ikinci yarısından itibaren modernleşme adına başlayan hızlı ve kontrolsüz kentleşmeyle kültür ve doğa varlıkları ciddi ve önüne geçilemeyen bir yıkım/yok olma sürecine girmiştir. Köyden kente hızlı göçün getirdiği plânsız kentli nüfusun artışı İstanbul’da imar planlarıyla öngörülen konut stoğunun çok üstünde bir talebin oluşmasına neden olmuş ve bu durum kültür varlıklarının yıkımına ve tahribine zemin hazırlamıştır. 1950’lerde modernleşmenin apartmanlaşmayla eşdeğer tutulduğu bir yaklaşımın kültür varlıklarının yok edilmesini bir “geleneğe” hâline getirdiği söylenebilir. Bu geleneğin oluşumunda özellikle 1950’li yıllardaki devlet organlarının etkisini de yok saymamak gerekir (Asatekin, 2004:14-16).

1950’li yıllarda yapılan imar çalışmaları İstanbul’da birçok kültür varlığını yok etmiştir. Bu dönemde özellikle yol ve bulvar çalışmaları sonucunda birçok tarihi eser yok olmuştur. 1950’li yıllarda basılmış ve Demokrat Parti’nin icraatlarını anlatan İstanbul’un Kitabı adlı eserde İstanbul’da yapılan yol ve bulvar çalışmalarından bahisle İstanbul’un Başbakan Adnan Menderes’in büyük gayretiyle ikinci defa fethedildiğini yazmıştır. Menderes’in İstanbul’daki ıstıraba, dağınıklığa ve derbederliğe karşı bir medeniyet zaferi kazandığını belirten mezkûr yayın İstanbul’un yolları, limanları, sanayi tesisleri, binaları ve yeni hayat merkezleriyle taptaze ve medeni bir hüviyete kavuştuğunu belirtmiştir (İstanbulun Kitabı: 5) (Harita-1).

Harita-1: 1950’li Yıllarda İstanbul’da Açılan Yol ve Bulvarı Gösteren Harita

Kaynak: İstanbulun Kitabı:7.

Resim-1: 1950’li Yıllarda Saraçhane ve Çevresi.

Kaynak: İstanbulun Kitabı:45.

1950’li yıllarda (Resim-1) Tarihi Yarımada’da açılan yol ve bulvar çalışmaları sebebiyle şu çeşmeler yıkılmıştır:

1. Çeşme: Topkapı civarındaki çeşme.
2. Çavuş Çeşmesi
3. Yusuf Paşa Çeşmesi
4. Aksaray Çeşmesi
5. Oğlanlar Çeşmesi
6. Hakkı Paşa Çeşmesi
7. Camcılar Camii Çeşmesi
8. Aksaray Valide Çeşmesi

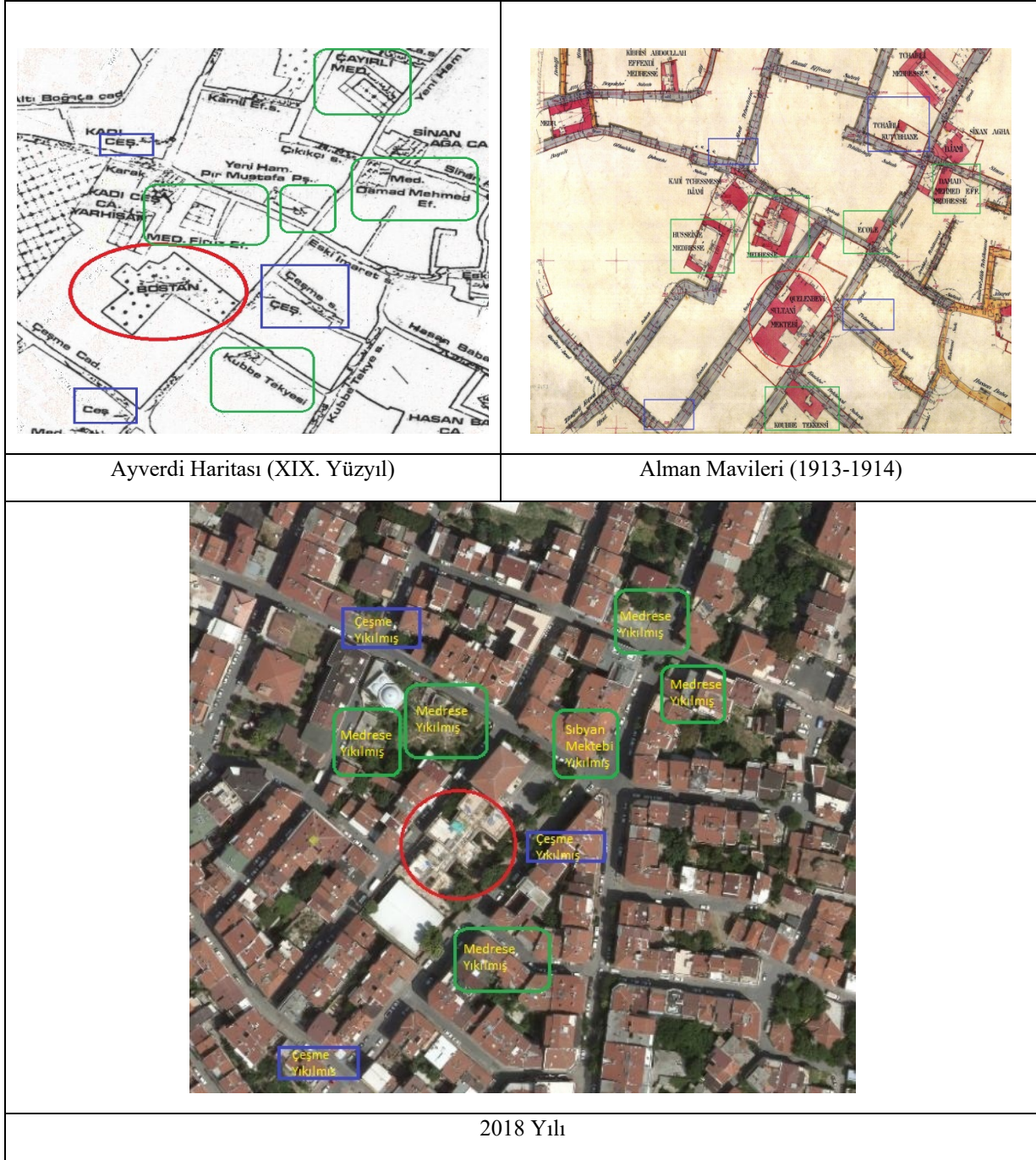
9. Vezir Ahmet Paşa Çeşmesi
10. Kırk Çeşmeler
11. Yaver Ağa Meydan Çeşmesi
12. Lâleli Baba Çeşmesi (Ünsal: 10-43).

Vakıf Hayrât-ı Şerife Defterlerinde yer alan ancak günümüze ulaşmayan Eminönü Yeni Cami sahil bölgesindeki çeşmeler ise şunlardır:

1. Nevşehirli Damat İbrahim Paşa Çeşmesi
2. Şahsultan Çeşmesi
3. Vezir Çeşmesi
4. Gül Hasan Paşa Çeşmesi
5. Kanuni Sultan Süleyman Çeşmesi
6. Çañnigir Çeşmesi
7. Rüstem Paşa Çeşmesi
8. Hacı Ahmet Efendi Çeşmesi
9. Yemiş Caddesi Çeşmesi
10. Yavuz Er Sinan Çeşmesi (Sefer, Ahunbay, 2015: 78-120).

Bu yıkıma benzer bir yıkım da 1980’li yıllarda gerçekleşmiştir. 1980’lerde İstanbul Büyükşehir Belediyesi Haliç’i güzelleştirmek adına kıyı boyundaki geleneksel konutları yıkmıştır. İstanbul’un yoğun nüfusu, şehre taşınan ama şehirleşemeyen bir grubun ranttan pay almasına neden olmuştur. Kaçak yapılaşma kentin doğasını büyük oranda bozmuştur. Ayrıca neredeyse her seçim döneminde ortaya çıkan “imar affı geleneği” bu yıkımı uzun vadede desteklemiştir (Asatekin, 2004:14-16). Yapılan çalışmalara bakıldığında imar adı altında sistemli olmasa da bilinçsizce şehir dokusunun büyük oranda tahrip edildiğini söylenebilir. Gelenbevi Anadolu Lisesi ve çevresine bakmak bile İstanbul’un zaman içerisinde geçirdiği değişimi görmek için yeterlidir.

Harita-2: Gelenbevi Anadolu Lisesi ve Çevresi

Kaynak: <https://gis.fatih.bel.tr/webgis/>

Yukarıda yer alan ve farklı dönemlere ait üç haritada da görüldüğü üzere bugün Gelenbevi Anadolu Lisesi'nin bulunduğu muhitte önemli değişikliklerin yaşanmıştır. XIX. yüzyılda bölgede bulunan üç çeşmenin XX. Yüzyıla gelindiğinde yok olduğu görülmektedir (Harita-2). Alman Mavilerinde (Harita-2) çeşmeler görülmemekle beraber Çeşme ve Kadı Çeşmesi adlı sokakların var olduğu, Çeşme Caddesinin adının ise Gelenbevi Sokağı olarak değiştirildiği görülmektedir. 2018 yılına gelindiğinde ise bölgenin büyük oradan değiştiği gözlemlenmektedir. Çeşmeler dışında okulun çevresindeki diğer bazı önemli yapıların da yıkılmış olduğu görülmektedir. Günümüzde (Harita-2) Kubbe Tekkesi tamamen yok olmuş ve yerine konut inşa edilmiştir. Gelenbevi Mektebi Sultanisi'nin arkasında bulunan iki medrese bugün tamamen yıkılmış ve sadece temel duvarları kalmıştır. Okulun Haliç tarafında

bulunan Sibyan Mektebi tamamen yok olmuş ve yerine konut inşa edilmiştir. Yine aynı yönde bulunan Damat Mehmet Efendi Medresesi de aynı akıbete uğramıştır. Bu medresenin karşında bulunan medrese ve kütüphanenin sadece bir kısmı ayakta kalmış ve yeri bugün otopark olarak kullanılmaktadır.

Şehrin bu değişiminde hem insan müdahalesi hem doğal afetler etkili olmuştur. 13 Ağustos 1324'deki (26 Ağustos 1908) Çırcır, 10 Temmuz 1327'deki (23 Temmuz 1910) Aksaray ve Mercan, bir gün ara ile Balat, 21 Mayıs 1328'deki (3 Haziran 1912) İshak Paşa, 31 Mayıs 1334'teki (13 Haziran 1918) Cibâli - Cerrah Paşa - Şehremini, aynı senenin ağustosundaki Vefa, 1335 (1919) senesinde Karagümrük'de meydana gelen yangınlar İstanbul'un büyük bir kısmını tahrip etmiştir. Ayrıca bu yangınlardan sonra az çok hasar görmüş eserler henüz ayakta ve güzergâhları belli iken, hemen işe başlanmadığı için kurtarılması mümkün olanlar da yok olmuştur. (Ayverdi, 1958:5).

2.1.2. İstanbul Çeşmelerini İhya Çalışmaları ve Çeşmelerle İlgili Sayısal Veriler

Sözlükte çeşmenin göz gibi olan delik ve bu delikten akan su diye tarif edildiğini belirten Selim Sırrı Tarcan eğer bu delikten su akıyorsa çeşmenin lüzumsuz bir lüks eşyası yerine geçeceğini söylemiştir. Tarcan 1938 yılında İstanbul'daki çeşmelerin durumundan bahsederken birçoğunun çalışmadığını, bazılarının musluğunun kopuk mermerinin kırık olduğunu ayrıntılarıyla anlatmıştır. Selim Sırrı Tarcan'ın 1938 yılında Taksim'den Fatih'e yaptığı yürüyüşte gördükleri İstanbul'daki tarihi çeşmelerin durumunu ortaya koyması bakımından önemlidir. Tarcan Taksim'de gördüğü çeşmenin musluğunun kopuk ve mermerinin kırık olduğunu, Galatasaray'da da benzer bir manzara ile karşılaştığını belirtmiştir. Bahçekapısı'nda çok sanatkârane yapılmış sebilin suyunun akmadığını yazan Tarcan, Topkapı Sarayı ve Ayasofya çevresindeki çeşme ve sebillerden de su akmadığını aktarmıştır. Divanyolu'ndaki, Direklerarası'ndaki, Atikalipaşa Camisi'ndeki ve Şehzade Camisi'ndeki çeşmelerin de benzer durumda olduğunu aktarmıştır (Tarcan, 1938). 1942 yılında ise Yüksek Mimar W. Schütte'de benzer değerlendirmede bulunarak iyi durumda yalnız birkaç çeşmenin olduğunu, çoğunun ise harap hale geldiğini yazmıştır. Schütte bazı çeşmelerin çatılarının olmadığını, bazılarının renklerinin solduğunu, hemen hemen hepsinin kirli olduğunu da eklemiştir (Schütte, 1942). Yapılan değerlendirmeler İstanbul'daki tarihi çeşmelerin bu dönemde bakımsızlık ve duyarsızlıktan kötü durumda olduğu anlaşılmaktadır.

İstanbul'daki tarihi çeşmeleri korumak ve kurtarmak amacıyla farklı zamanlarda yapılan çalışmalar da bulunmaktadır. 1939 yılında İstanbul Belediyesi'nin harap haldeki tarihi çeşmeleri onaracağı basına yansımıştır (Tarihi Çeşmeler, 1939). Yine Kırkçeşmelerin ihya edilmesi 1950'de gündeme gelmiştir (Kırkçeşme Suları İhya..., 1950). (Milliyet, 17.7.1950:7). Nihad Sami Banarlı (1958:4) İstanbul imarında onarılan, ihya edilen çeşmelerin sadece yollardaki birer nefis sanat eseri değil, aynı zamanda birer aziz teselli unsuru olarak gözü ve gönlü doldurduğunu belirterek çeşmelerin onarılmasını desteklemiştir. *Güneş* gazetesi 1985 ve 1986 yılında çeşmelerin onarılması için bir kampanya başlatmıştır. İstanbul Belediyesi ve *Güneş* gazetesi öncülüğünde yapılan çalışmalar kapsamında 18 Mart 1985'te Yıldız Teknik Üniversitesi'nde "1. Tarihi İstanbul Çeşmeleri Semineri" düzenlenmiştir (Tarihi İstanbul Çeşmeleri, 1985). "Tarihi İstanbul Çeşmeleri Kurtarılmalıdır" kampanyası kapsamında 28 Nisan-3 Mayıs 1986 tarihleri arasında Atatürk Kültür Merkezi'nde düzenlenen sergide ise biten ve onarımı devam eden çeşmeler yer almıştır (Tarihi İstanbul Çeşmeleri, 1986). Program kapsamında ilk olarak 41 çeşme onarıma alınmıştır (Köprülü Hemşire Çeşmesi, 1985). Daha sonra bu sayı 50'ye çıkmıştır. Bu kampanya çerçevesinde 8'i Tarihi Yarımada'da olmak üzere İstanbul'da toplam 50 çeşme onarılmıştır (Güneş, 1985). 2000'li yılların başından itibaren tarihi çeşmelerin korunması için daha fazla mesai ve para harcandığı gözlemlenmektedir.

Tablo-1: Suriçi’nde Onarılan veya İhya Edilen Çeşmeler

Yılı	Onaran veya İhya Eden Kurum	Onarılan veya İhya Edilen Çeşmeler	Onarılan veya İhya Edilen Çeşme Sayısı
2012	İstanbul Büyükşehir Belediyesi	Sivrikoz Çeşmesi, Şerife Zeliha Hanım Çeşmesi, Mehmet Ağa Çeşmesi, Kadı Çeşmesi, Laleli Camii Çeşmesi, Akbıyık Saka Çeşmesi ve Kapı Ağası Çeşmesi	7
2013	İstanbul Büyükşehir Belediyesi	Nevşehirli Damat İbrahim Paşa Çeşmesi, Ferruh Kethüda Cami Çeşmesi, Kanuni Süleyman Han Çeşmesi ve İsimless Çeşme (Yusuf Şucauddin Camii)	4
2014	İstanbul Büyükşehir Belediyesi	Şerife Zeliha Hanım Çeşmesi, Eyüpzade Şükrü Bey Çeşmesi ve Hacı Necip Bey Çeşmesi	4
2015	İstanbul Büyükşehir Belediyesi	Mahpeyker Kösem Valide Sultan Çeşmesi ve Ayşe Sultan Çeşmesi	2
2016	İstanbul Büyükşehir Belediyesi	Beşir Ağa Çeşmesi (Mercan Kapısı Yanı), Beşir Ağa Çeşmesi (Sultanahmet), Hacı Eyüpzade Şükrübey Çeşmesi, Hacı Necipbey Çeşmesi, Hekimoğlu Ali Paşa'nın Validesi Çeşmesi ve Mehmet Paşa (Cerrah) Çeşmesi	6
2017	İstanbul Büyükşehir Belediyesi	Abdullah Ağa Çeşmesi, Ahmet Kethüda (Cağaloğlu), Ayşe Sultan Çeşmesi, Beşir Ağa Çeşmesi (Sultanahmet), Bozdoğan Kemer Cad. Üzerindeki Çeşme, Ebu Bekir Ağa Çeşmesi, Elhac Mustafa Efendi Çeşmesi, Gülhane Parkı Çeşmesi, KUDEB Sokağı Çeşmesi, Mirahur Hasan Ağa Çeşmesi ve Muslu Ağa Çeşmesi	8
2018	İstanbul Büyükşehir Belediyesi	Süleyman Ağa Dilsiz Çeşmesi, Sineperver Valide Sultan Çeşmesi, Mahpeyker Kösem Sultan Çeşmesi ve Cağalizade İbrahim Bey Çeşmesi	4
2018	Fatih Belediyesi	Vezir Çeşmesi ve Davutpaşa Çeşmesi	2
Toplam			37

Kaynak: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu 2012:198; 2013:251; 2014:183-184; 2015:223; 2016:221; 2017:207; 2018: 214; Fatih Belediyesi Faaliyet Raporu 2018: 312-348.

2012-2018 yılları arasında İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından 35 ve Fatih Belediyesi tarafından 2 olmak üzere toplam 37 çeşme restore veya ihya edilmiştir. Ancak Beşir Ağa Çeşmesi (Sultanahmet) hem 2016 Yılı Faaliyet Raporunda hem de 2017 Yılı Faaliyet Raporunda yer almıştır. Fatih Belediyesi'nin de uhdesinde bulunan 84 tarihi çeşmeden bazılarını restore ettiği görülmektedir (Fatih Belediyesi Faaliyet Raporu 2018:312-348).

İstanbul'daki çeşme sayısı ile ilgili net bir rakam söylemek pek mümkün değildir. Bunun temel nedeni çeşmelerle ilgili geniş çaplı bir envanter çalışmasının yapılmamış olması ve çeşmelerin mülkiyetin farklı kamu kurumlarının uhdesinde bulunmasıdır. Evliya Çelebi gibi bazı muharrirler İstanbul'daki çeşme sayısını binlere kadar çıkarmıştır (Oğan, 1950:9). İsmail Habib Sevük'e (1951) göre İstanbul'un yalnız Fatih semtinde sekiz yüz çeşme bulunmaktadır. 1930 tarihli Şehremaneti Su İşleri Müdürlüğü'nün Evkaf İdaresi'ne göndermiş olduğu listede 1553 adet vakıf su tesisinden ve 795 adet çeşmenin mâmur, 7 çeşmenin de kullanılmaz durumda olduğu belirtilmiştir (Erçağ, 1987:8). İbrahim Hilmi Tanışık (1943:C.I:IV) ise İstanbul'da 219 akar, 166 tane akmaz müze ve kitaplardan derlenen 19 olmak üzere toplam 404 çeşmeden bahsetmiştir. Bu çeşmelerden kırk sekizi lahikadır. Tanışık (1943:C.I:IV) verdiği bu rakamlar dışında yok olan çeşmelerin çoğunun yalnız mevcut olan kitabelerinin Topkapı Sarayı, Türk ve İslam Eserleri ve Çinili Köşk müzelerinde korunmakta, bir kısmına da yalnızca kitaplarda adına rastlanıldığını söylemiştir. Afgan Egemen (1993:852-860) İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri adlı eserinde Tarihi Yarımada'daki 57 semtte 265 çeşmenin adını vermiştir. Fatih Belediye Başkanı Hasan Suver ise Vezir Çeşmesi'nin ihya edilmesi sebebiyle yaptığı konuşmada Fatih'te yaklaşık 510 tane çeşme olduğunu belirtmiştir (<http://www.milliyet.com.tr/vezir-cesmesi>).

yeniden-ihya-edildi-istanbul-yerelhaber-3145529/). Su Vakfı'nın envanterinde ise Tarihi Yarımada'da 346 çeşme yer almaktadır (<http://www.suvakfi.org.tr/cesmeler/>). Bu çalışma kapsamında yapılan araştırma ise Tarihi Yarımada'da 346 adet çeşme tespit edilmiştir. Bu rakam Su Vakfı'nın envanteri ile örtüşmektedir.

Bugün İstanbul'da son yıllara kadar bilinen 800 kadar kitabeli çeşmeden pek çoğu ortadan kalkmış ve bazılarının da yeri değiştirilmiştir (Kılınçer, 2007:7). Yukarıdaki sayısal veriler karşılaştırıldığında Fatih'teki çeşmelerin en az yarısının yok olduğu görülmektedir. Bunda yangın ve deprem gibi etkenlerin, çeşmelerin onarımsız kalması ve yol açma çalışmalarının mühim bir yer tuttuğu söylenebilir. Özellikle yol çalışmaları sırasında tarihi çeşmelerin bir engel olarak görülmesi sonucu çeşmeler yok edilmekte veya başka bir bölgeye taşımak üzere yerinden sökülüp götürülmektedir. Bu sökülme sırasında çeşmeleri kimi yerleri kırılmakta, kaybolmakta, hatta kimi zaman çalınmaktadır (Kafli, 1951). Ayrıca asfaltlama çalışmaları da çeşmelerin yok olmasında sebep olmaktadır. Çoğu zaman asfaltlar üst üste dökülmekte ve böylece yolun zemini de gittikçe yükselmektedir. Nitekim son 40-50 yılda devam eden bu uygulamalar yüzünden İstanbul'un pek çok semtinde zemin neredeyse metrelerce yükselmiş bulunmaktadır. Bu durum çeşmelerin bir kısmının toprak altında kalmasına yol açmıştır. Örneğin Seyyid Ali Efendi Çeşmesi zeminin yükselmesi sebebiyle büyük oranda toprak altında kalmıştır (Ek-3). Yine Gürcü Mehmed Paşa Çeşmesi'de benzer bir akıbete uğrayan çeşmelerden biridir (Ek-2).

Çeşmelerin üzerine çeşitli ilan ve sloganlar yazılması, afişler yapıştırılması ve kenarlarına çöp atılması bu tahribatı artırmaktadır. Kadircan Kafli'ya (1951) göre çeşmelerin başına gelen bir diğer felaket ise aşırı iltisaptır. Kafli bazı çeşmelerin mahalle sakinleri tarafından güzelleştirme adına boyandığını, sıvandığını ya da fayansla kaplandığını belirtmiştir. Çeşmelerin sık sık hırsızlık vakalarıyla karşı karşıya kaldığını söyleyen Kafli özellikle çeşmelerin kitabe ve ayna taşı gibi üzeri işlemeli parçalarının çalındığını belirtmiştir. Ayrıca Vakıflar Genel Müdürlüğü kimi sebilleri büfe olarak kiraya vermektedir. İşletmeciler kimi zaman bu sebilleri tahrip edebilmektedir. Çeşmelerin bu kadar hızlı yok olmasında bölünmüş yönetim, tarihi eserleri zarar verenlere karşı uygulanan yasal hükümlerin yetersiz kalması, insanlarda bu konuda yeterince bilincin oluşmamış olması, bilinçsiz onarımlar sonucu anıtların belge niteliğini kaybetmesi ve tahribe uğraması etkili olmaktadır (Yılmaz: 79). *Hayat* mecmuası çeşmelerin yok olmasında eğitim ve ihmal boyutuna dikkat çekerek Milli Eğitim'de kendi tarihini öğrenmeyen ve sanat tarihi derslerinde ise kendi sanatı yerine Yunan ve Roma medeniyetlerini öğrenen gençlerin muhteşem türbe ve sebillerin duvarlarını iğrenç yazılarla pisletmelerinin normal olduğunu belirtmiştir. Sünnetçilerin cami, çeşme, sebil duvarlarına ilan yapıştırdıklarını belirten mecmua siyasi partilerin de bu ata yadigarı eserlerin duvarlarına yazıp, mermerleri berbat ettiklerini ve Kethüda Yahya Ağa Çeşmesi'nin Perşembepazarı'nda demirci dükkânları sakinleri tarafından nasıl yok edildiğini ayrıntılarıyla aktarmıştır. Mazisinden kopartılan nesillerin öz varlıklarını kendi elleriyle imha ettiklerini yazan *Hayat* Milli Eğitim'de millî ruh verilmeyen çocukların çoktan büyüdüklerini ve Maçka'da yanı başında yüzlerce gencin mimarlık tahsil ettiği fakülte bulunmasına rağmen Bezmiâlem Valide Sultan Çeşmesi'nin çöplük olarak kullanıldığını yazmıştır (Gömdüğümüz Çeşmeler, 1976).

28 Mart 2013 tarihinde yürürlüğe giren İstanbul Büyükşehir Belediyesi Belediye Kuralları Yönetmeliği'yle belirlenen çeşmeler dışında çeşmelerden su almak, çeşmenin etrafını kirletmek, zarar vermek ve devamlı işgal etmek, bu yerlerde eşya, taşıt aracı veya hayvan yıkamak, muslukların yerini değiştirmek yasaklanmıştır (İBB Belediye Kuralları Yönetmeliği, 2013:683). Böylelikle belediye tarihi çeşmelere yönelik önlem almaya çalışmıştır. Ancak çeşmelerden iş yerleri tarafından su alınmasına, araba ve halı yıkanmasına tam anlamıyla engel olunamamıştır. Bu sebeplerden dolayı bazı mahalle sakinleri bölgelerindeki çeşmelerin köreltilmesini talep etmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER:

Araştırma sonucunda toplam 346 tane tarihi çeşme tespit edilmiştir. Bu çeşmelerden 306'sının suyunun akmadığı ve asli görevi yerine getirmediği görülmüştür. Yine bu 346 çeşmeden 56'sının acil müdahale edilmezse yıkılma tehlikesi ile karşı karşıya olduğu, çeşmelerden 26'sının sprey boyalarla boyandığı, bir kısmının yol seviyesinin yükselmesi sonucunda yol altında kaldığı, büyük çoğunluğunun musluğunun kırık ve kitabelerinin kaybolduğu tespit edilmiştir. Ayrıca kısmen onarılan ve restore edilen çeşmeler olmakla beraber çeşmelerin büyük bir kısmının bakımsız olduğu, bazılarının çöplük olarak kullanıldığı, bazılarının ise inşaat işleri sebebiyle zarar gördüğü görülmüştür. Yine tarihi çeşmelerin bazılarının evsiz insanlar tarafından barınak olarak kullanıldığını görülmüştür.

İnsanın değerini bilmediği şeyi korumadığını göz önüne aldığında insanları bu konuda bilinçlendirmenin çok önemli olduğu bu çalışmayla bir kez daha ortaya çıkmıştır. Çalışma sonucunda Türkiye'de tarihi değerleri koruma konusunda

önemli eksiklikler olduğu da görülmüştür. Tarihi Yarımada, İstanbul'a dışarıdan gelen insanların genelde ilk uğrak noktası olması sebebiyle yoğun bir nüfus baskısı altındadır. Ayrıca buraya göç eden insanların çoğunlukla ilk amaçları ekonomik durumlarını düzeltmek olduğundan kültürel ve tarihi eserleri korumak kendileri için ilk sırada yer almayabilmektedir. Bu sebeple Tarihi Yarımada'da yaşayan insanların ilk olarak ekonomik durumlarının geliştirilmesi, ikinci olarak da kültürel mirası koruma konusunda bilinçlendirilmeleri gerekmektedir. Bunun için öncelikte Fatih'te okul çağındaki çocuklardan başlayarak mümkün olduğunca herkese bu konuda yerinde eğitimler verilmelidir.

Bu araştırmanın amaçlarından biri çalışmada yer alan öğrencilerin bilinçlendirmesiydi. Öğrencilerin saha araştırmalarından sonra yaptıkları değerlendirmeler bu amacın büyük oranda gerçekleştiğini göstermektedir (Ek-4). Kimi zaman önyargıyla yaklaştıkları bu çalışmanın sonunda fikirlerinin büyük oranda değiştiği görülmektedir. Bu çalışmayla yaşadıkları şehri aslında ne kadar az tanıdıklarını farkına varan öğrenciler tarihi hüviyeti olan çeşmelerin durumlarını yakında müşahede ettiler. Sadece çeşmelerin değil tarihi eserlere de yeterince önem verilmediği değerlendirilmesinde bulunan öğrenciler bu çalışma sayesinde şehrin farklı bölgelerinde gezme ve farklı insanlarla tanışma imkânına kavuşmuşlardır. Çalışmaya katılan Fatih Gelenbevi Anadolu Lisesi öğrencileri sadece tarihi eserleri koruma konusunda bilinçlenmediler aynı zamanda akranları arasında bu konuda örnek bir rol üstlendiler. Araştırmanın bir diğer amacı olan ilgili kurumlara tarihi çeşmelerin korunmasıyla ilgili destek olunması, uyarıda bulunulması içinde çalışma sonucunda hazırlanan katalog İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve Fatih Belediye'nin ilgili birimleri ile paylaşılmıştır ve diğer ilgililerin hizmetine sunulmuştur.

Tarihi dokunun korunabilmesi için canlı hüviyetinin korunması gerekmektedir. Bu yüzden çeşmelerden su akması elzemdir. Mesela İtalya'daki şehirlerin en önemli turistik çekim noktalarından biri tarihi çeşmelerdir. Konum ve mimari özellikleri bakımından birçok bölüme ayrılan zengin bir çeşme kültürüne sahip olan İtalya'da çeşmeler "piazza" adı verilen meydanların en önemli peyzaj öğeleridir. Neredeyse her meydanda bir çeşme bulunmakta ve bu çeşmelerden su akmaktadır. İlk yapıldıkları gibi yaşamaya devam etmekte olan bu çeşmeler canlı hüviyetleriyle meydanların kamusallığını arttırmaktadırlar. Fakat Türkiye'deki çeşmelerin aynı şansa sahip olmadıkları görülmektedir. Bunun en önemli nedeni çeşmelerin fonksiyonsuz bırakılması, bakımsızlık, kötü kullanım ve onarımlar, kasıtlı tahripler ve bilinçsizliktir (Kaya, 2011:44-48). Ayrıca bazı mahallelerde çeşmelere musluk takılması bazı mahalle sakinleri tarafından istenmemektedir. Bunda da çeşmelerin etrafının zamanla kirlenmesi, burada halı veya araba yıkanması etkili olmaktadır. Çeşmelerden su akmamasının bir diğer sebebi de çeşmelere takılan muslukların çalınmasıdır. Suyu akmayan çeşmelerin zaman içerisinde varsa yalak kısımları kırılmakta, yazı tahtasına dönüşmekte ve çöplük olarak kullanılmaktadır. Her biri Türk kültürünün önemli bir nişanesi olarak İstanbul'un farklı sokaklarını süsleyen çeşmeler yapılan çalışmalara rağmen maalesef büyük bir tahribata uğramaya devam etmektedir.

Tarihi Yarımada'daki çeşmelerin bir kısmı Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün bir kısmı Fatih Belediyesi'nin ve bir kısmı da İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin mülkiyetinde yer almaktadır. Bu üçlü bölünmüşlük çeşmelere yönelik ortak bir çalışma yapılmasının önündeki engellerin başında gelmektedir. Farklı kurumlar arasındaki koordinasyon zorluğu çeşmelere müdahaleyi zorlaştırmaktadır. Çeşmeler başta olmak üzere Tarihi Yarımada'daki kültürel mirası kurtarabilmek için hala yapılabilecek bazı şeyler bulunmaktadır. İlk olarak ivedilikle Tarihi Yarımada'da tüm paydaşların katıldığı bir üst kurul veya Suriçi Tarihi Alan Başkanlığı kurulmalıdır. Suriçi Tarihi Alan Başkanlığı'nın kurulması bu bölgenin korunmasını kolaylaştıracaktır. Ancak bu kurumun zaman içinde hantallaşmasını önleyecek önlemlerin de peşinen alınması gerekmektedir. Ayrıca Belediyelerin tarihi eserleri koruması için ödemeleri gereken katkı paylarını ödemeleri tarihi eserlerin korunması için ihtiyaç duyulan fonun oluşmasına yardımcı olacaktır. Okullarda öğrencilerin bu konuda bilinçlendirilmesi gelecek nesillerin bu tarihi mirasa sahip çıkmasını kolaylaştıracaktır. Çeşmelerin turizme kazandırılması için de çalışmalar yapılmalıdır. Özellikle farklı dönemlere ait çeşmeler üzerinden yürüyüş parkurları oluşturulabilir. İstanbul'da yaşanan çarpık kentleşme ve plansız büyümenin bir an önce kontrol altına alınması gerekmekte ve yetkililerin bu konuda acil önlem alması gerekmektedir. İstanbul'da başta çeşmeler olmak üzere tarihi dokunun korunması herkesin görevidir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek olmadığını beyan ederim.

Finansal Destek: Yok

Teşekkür: Yok.

KAYNAKÇA:

- Arel, A. (1975). Onsekizinci Yüzyıl İstanbul Mimarisinde Batılılaşma Süreci, İstanbul: İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi.
- Asatekin, N.G. (2004). Kültür ve Doğa Varlıklarımız Neyi, Niçin, Nasıl Korumalıyız?, Ankara: Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Aslanapa, O. (2004). Osmanlı Devri Mimarisi, İstanbul: İnkılap Kitapevi.
- Aysel, N. R. (2008). İstanbul'un Tarihi Su Sistemleri: Kırkçeşme Tesisleri, Tarihi Su Yapıları Konferansı Bildiri Kitabı, İzmir, 26-27 Haziran 2008, s.223-224.
- Ayverdi, E. H. (1953). Fatih Devri Mimarisi, İstanbul: İstanbul Fetih Derneği Neşriyatı.
- Ayverdi, E. H. (1958). 19. Asırda İstanbul Haritası, İstanbul: İstanbul Fetih Derneği Yayınları.
- Banarlı, N. S. (1958). Çeşmeler, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Bülteni, Mart 1958, s. 3-4.
- Çetintaş, S.(1944). Türklerde Su, Çeşme ve Sebil, İstanbul: Güzel Sanatlar.
- Çubukçuoğlu, Z. (1936, 11 Eylül). Çeşmeler, Bentler, Kuyular, Son Posta. Erişim Adresi: <http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11498/2939/001501878006.pdf?sequence=3>
- Demirel, Ö. (1992). Sivas Çeşmeleri, AÜ OTAM Dergisi, S.3, s.169-178.
- Egemen, A. (1993). İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri, İstanbul: Arıtan Yayınevi.
- Erçağ, B. (1987). İstanbul Su Mimarisinde Yapı ve İşlevleriyle Çeşmeler, İlgı, 1987, No.49, s. 2-8.
- Ertuğ N. (Ed.). İstanbul Tarihi Çeşmeler Külliyyatı, İstanbul: İSKİ Yayınları.
- Eyice, S. (1993), Çeşme, DİA, C.VIII, s. 277-287.
- Fatih Belediyesi Faaliyet Raporu 2018.
- Gömdüğümüz Çeşmeler (1976, 10 Haziran). *Hayat Mecmuası*, s.8-10.
- Gündüz, M. (2017). Zaman Akıyor Çeşmelerimiz Yok Oluyor, FGAL, İstanbul.
- İğüs, E. (2014). XVIII. Yüzyıl İstanbulu'nda Fiziki Çevre, Meydan Çeşmeleri ve Çeşme Meydanlarının Etrafında Oluşan İstanbul Meydanları. Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu-II; 27-29 Mayıs 2014, s.675-692.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu 2012
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu 2013.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu 2014.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu 2015.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu 2016.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu 2017.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu 2018.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi Belediye Kuralları Yönetmeliği, Kabul Tarihi ve Numarası: 15.03.2013, 683.
- İstanbul'un Kitabı (1957), İstanbul: İstanbul Vilayet Neşriyat,

Kafli, K. (1951, 20 Mart). Çeşmelere Su, *Yeni Sabah*.

Kaya, N.Ö. (2011). İtalya'daki Köprü ve Çeşme Yapılarının Türkiye'deki Benzerlerinin Korunması Açısından İrdelenmesi. II. Su Yapıları Sempozyumu - 16-18 Eylül 2011, Diyarbakır, s.43-49.

Kılınçer, G. (2007). Kaybolan Çeşmeler, İstanbul: Kuveyt Türk Yayınları.

Kırkçeşme Suları İhya..., (1950, 17 Temmuz). *Milliyet*, s.7.

Köprülü Hemşire Çeşmesi, (1985, 9 Ekim). *Cumhuriyet*, s.11.

Mango, C. (2006). Bizans Mimarisi, Ankara.

Oğan, A. (1950). Yeniden Kurulan Bereketzade Çeşmesi, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Bülteni, Aralık 1950, s.9-10.

Schütte, W.(1942, 7 Ağustos). Yabancıların Mimar Gözüyle Türk Çeşmeleri, *Cumhuriyet*, s.2.

Sefer, N.- Ahunbay Z. (2015). Eminönü'nün Haliç Kıyı Bölgesindeki Vakıf Kültür Mirası'nın 1920- 2015 Arasında Geçirdiği Onarımlar ve Uğradığı Kayıplar, Restorasyon Yıllığı Dergisi, 10: 78-120.

Sevük, İ. H. (1951). Şadırvanların Şehriyanları, Erişim Adresi:

<http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11498/27815/001640157010.pdf?sequence=1>

Strzygowski ve Forchheimer (1893). Die Byzantinischen Wasserbehälter von Konstantinopel, Wien.

Ünsal, B. İstanbul'un İmarı ve Eski Eser Kaybı", Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri II, İstanbul: İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Türk Sanatı Tarihi Enstitüsü Yayınları: 2.

Tanışık, İ. T. (1943). İstanbul Çeşmeleri, İstanbul: Maarif Matbaası, C.I.

Tarcan, S.S. (1938, 26 Eylül). "Akmıyan Çeşmeler", Cumhuriyet.

Tarihi Çeşmeler (1939, 22 Haziran). *Cumhuriyet*, s.2.

Tarihi İstanbul Çeşmeleri (1985, 18-19 Mart). *Cumhuriyet*, s.5.

Tarihi İstanbul Çeşmeleri, (1986, 4 Nisan). *Cumhuriyet*, s.14.

Tarihi İstanbul Çeşmeleri Kurtarılmalıdır (1985, Mart.) *Güneş*.

Yılmaz, İ. A. Koruma ve Yaşatma Açısından Yaklaşımlar, s.78-79 Erişim Adresi:

(<http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11498/3094/001502226006.pdf?sequence=3>).

<https://gis.fatih.bel.tr/webgis/>

<http://www.milliyet.com.tr/vezir-cesmesi-yeniden-ihya-edildi-istanbul-yerelhaber-3145529/>

<http://www.suvakfi.org.tr/cesmeler/eminonu/12/>

<http://www.suvakfi.org.tr/cesmeler/fatih/15/>

<http://www.suvakfi.org.tr/cesmeler/>

EKLER:

Ek-1: Davutpaşa Çeşmesi

Ek-2: Gürcü Mehmed Paşa Çeşmesi

Ek-3: Seyyid Ali Efendi Çeşmesi

Ek-4: Saha Çalışması Yapan Öğrencilerin Projeye İlgili Değerlendirmeleri

“Yapılan geziler sonucunda anlaşılmıştır ki, başta yerli halk olmak üzere belediye yönetimi, ilgili eserler hakkında tutarsız ve vurdumduymaz kalmışlar ve günlük hayatın getirmiş olduğu yaşam standartların etkisiyle kültürümüze sahip çıkmamışlardır. Günümüz dünyasında anlamını yitiren dedelerimizin eserleri gençlerin eğlence kaynağı olmuştur ve üzerine yazı yazmak ve çeşitli bölümlerini kırmak sureti ile zarar verilmiştir. Öz kültüründen oldukça uzakta, küresel kültürün tesiri altında dünyaya gelmiş biz gençler için oldukça etkileyici olan bu görev, bizlere dedelerimizin dünya, sanat ve epik anlayışının yanı sıra günümüz halkının duyarsızlığını, ilgisizliğini, saldırgan ve barbar tutumunu da tatmamıza vesile olmuştur. Çeşmeler için genel olarak şu söylenebilir; özünü kaybetmişler.”

“Ne kadar güzel bir ilçede yaşadıklarının aslında farkında değiller. Çünkü çevrelerinde o kadar güzel eserler varken onlar sahip çıkmak ve korumak yerine onları daha kötü duruma getiriyorlar. Bu hepimizin suçu aslında ama farkında olan insan sayısı çok az. Bunun dışında birde bu eserlerin yanına, önüne ve arkasına o kadar kötü binalar yapılmış ki gerçekten eser orada kendini kaybetmiş vaziyette... İnsanlar bunları umursamıyor, sözde tarihine âşık bu millet bile bu tarihten kalan sayılı esere zarar vermeye ve onları yok etmeye devam ediyor. Bu durumu biz gezerken kanıtladık. Çünkü Alman Mavileri adlı kitapta tarihteki mahallemiz ile günümüz mahallemizi karşılaştırdığımızda Dibek Camii ile Hüsrev Paşa Türbesi arasında bir çeşme bulunurken şimdi o çeşmenin yerinde onlarca biçimsiz bina var. İşte bu da aslında bizim eserlerimize gereken önemi ve özeni göstermediğimizin gerçek bir kanıtı.”

“İlk çeşmeyi bulduğumuzda çok mutlu olduk. Zaten ondan sonrası çorap söküğü gibi geldi. Her girdiğimiz bir sokakta çeşme bulduk. Fakat çeşmelerin önemsenmemesi, yıpranması, duvarlarındaki yazılar ve etrafındaki çöpler bizi hayal kırıklığına uğrattıyordu. Bu şekilde tüm çeşmeleri bulduk ve fotoğraflarını çektik... Çeşmelerin fotoğraflarını çekerken bizi turist sandılar. Turist olmadığımızı anlayınca da garip bakışlara maruz kaldık.”

“Bu çalışmanın benim için faydası; yaşadığım şehri ne kadar az tanıdığımı fark ettim ve aslında öyle izlemek için baktığımız eski eserleri izlensin diye yapmadıklarını fark ettim ve şuana kadar ‘gezdim’ dediğim yerleri aslında gerçekten gezmediğimi öğrendim... Evet, çalışma oldukça zordu ve bizi oldukça yordu. Bunu inkâr edemem ama beni

daha fazla para için ya da daha lüks yaşayacağını sandığı için yaşadığı yeri beton yığını haline getiren insanlardan biri olmaktan kurtardı.”

“Belki de tarihi eserlerin boyut olarak en küçüklerinden biri olan çeşmeleri aramak -en önemlisi de aradığımız çeşmeler hakkında bilgi sahibi olmak- duyarlılığımızı arttırdı. Sonuç olarak “Tarihi Çeşme” arayışımız bize geçip gittiğimiz yerleri daha yavaş ve en önemlisi görerek geçmemizi bilhassa geçmemi sağladı, sağlamakta. İşte bu mini turun bizi ilgilendiren kısmının bu olduğunu düşünüyor, bu düşüncelerimi de hayatımda uygulamaya çalışıyorum.”

“Bir Türk olarak acaba çevremizde gördüğümüz şeylere ne kadar dikkatli bakıyoruz? Aslında bir turist gözüyle bakabilsek, çevremizdekileri o denli ince ayrıntıyla inceleyebilsek sanırım bir şeylerin değerini daha iyi anlarız. İşte biz bu çalışma çevremizi (sadece bir mahalle olsa bile) inceleme fırsatı bulduk. Hiç tanımadığımız, bilmediğimiz bir mahallede Fransız kalmak gibi bir şey oldu yaşadıklarımız.”

“Bu çalışma bizim tarih eserlerimize ne kadar sahip çıkmadığımızı gösterdi bana. İstanbul'u sadece birkaç sembolik tarihi yerle tanımak ona büyük haksızlık. Bu çeşmeler eski dönemlerde sosyal hayatın büyük bir parçasıydı. Su ihtiyaçları buradan giderilir belki nice komşu sohbetleri burada edilirdi. Elbet günümüzde o zamanki kadar önem arz etmiyorlar ama yine de bu çeşmeleri korumak, hem kültürel hem manevi havayı yeniden yaşatmak adına atılacak iyi bir adım olabilir. Turistik açıdan da oldukça değerlidir.”

“Bu çalışma bana sadece tarih anlamında değil kişisel anlamda da birçok şey kattı. Gezip gördüğümüz çeşmeler ve tarihi eserler hakkında araştırma yaparken tarihimiz hakkında bilgiler öğrenmiş oldum. Çeşmeleri bulmak sandığım kadar kolay olmadı. Çeşmeleri bulmak için kütüphanede derin bir araştırma yaptık ve haritaları inceledik. Bu sayede harita incelemeyi ve ansiklopedilerde araştırma yapmayı daha pratik bir şekilde öğrendim.”

“Öncelikle bu çalışma bize verildiğinde ön yargılı yaklaşarak burun kıvrımiştık ancak hem kütüphanede hem de gezi sırasında oldukça eğlendik ve İstanbul'da yaşamamıza rağmen bilmediğimiz onlarca yer öğrendik ve hafızamıza bu yerler kalıcı bir anı olarak kazandı. Bu çalışmanın bize kattıkları ise bahsettiğim gibi bilmediğimiz hatta beklide hiç rastlamayacağımız onlarca sokak yüzlerce insanla tanıştık.”

“Çalışma sonucunda tarihi eserlere gerçekten hor davranıldığını görmek bizi üzdü. En sağlam görünen eserin bile kapısında çizikler, kenarında kırıklar, önünde çöpler vs. vardı. Bu ödev bazı şeyleri sorgulamamıza ve farkına varmamıza yardım etti. Aynı zamanda önceki paragraflarda belirttiğim gibi esnafın yardımını almamız bu halkın çok güzel olduğunu bize tekrar hatırlattı.

“Bu çalışma bizim için oldukça öğretici ve düşündürücü olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Çalışmamızın yapım aşamasında hepimiz mahvettiğimiz tarihimizle yüzleşirken meraklıydık ve bu merakımız umarız ki sadece bu çalışmayla sınırlı kalmaz.” (Gündüz, 2017:XXVII-XXVIII).

Article Info	REVIEW ARTICLE DERLEME MAKALESİ	
Title of Article	A Compilation on The Relationship Between Historical Urban Landscape And Urban Identity	
Corresponding Author	Feran AŞUR Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Van, feranasur@yyu.eu.tr	
Received Date Accepted Date	14.01.2020 17.03.2020	
Author / Authors	Muhsine PERİHAN Feran AŞUR ORCID: 0000-0001-7184-5148 ORCID: 0000-0001-9480-5536	
How to Cite	PERİHAN, M., AŞUR, F. (2020). Tarihi Kentsel Peyzaj ve Kent Kimliği İlişkisi, Kent Akademisi, Volume, 13, Issue 1, Pages, 163-175	

Tarihi Kentsel Peyzaj ve Kent Kimliği İlişkisi

Muhsine PERİHAN¹
Feran AŞUR²

ABSTRACT:

In this study conducted by literature review method to search about how the identities of the cities are formed and how they perceived and the study is formed as a compilation of the informations that obtained. Deductive method is used to examine the conceptual and theoretical approaches and to determine the elements of the urban identity as well as the parameters that play an active role in urban identity. In this process the natural and artificial components that make up the identities of cities was examined, and that the most dominant element of identity perceived by man was found as one of the artificial components that historical urban landscape. In this context, the relationship between the historical urban landscape and the urban identity has been emphasized. The main subject that creates and changes the city is human, and the perception that forms in the minds of city users constitutes the image of the city. Common images in the minds of users also constitute the identity of the city. Urban imagery is concerned with the process of individuals perceiving their surroundings. The visual expression of concrete elements comes to the fore in the process of the individual's perception of a place. As a matter of fact, in the current city descriptions, the elements of identity are explained with the concept of visual landscape evaluation as the visual narrative plays an active role, such as the panoramic views and silhouettes of the cities. However, linking urban identity to only visible tangible elements and the sense of vision is a one-way approach. Therefore, the “spirit of the place (genius loci)”, which is defined as values accumulated by layering within the historical depth of spaces, also gives a fourth dimension to identity, should not be ignored. Globalization, which is one of the great problems of our time, unfortunately destroys the identity element in cities. The preservation of urban identity is important for the future of the past. The historic urban landscape areas that contain the habitats are rapidly disappearing. These landscapes, which contain the memory and genetic code of societies, need to be taken care of and are only possible with the awareness of urbanity. It is aimed to provide researchers with dense information and to create social self-consciousness through the multifaceted study of many domestic and foreign sources.

Keywords: Urban identity, historical urban landscape, urban image,

¹ muhsineperihan@gmail.com

² Van Yuzuncu Yıl University, Architecture and Design Faculty, Institute of Science and Technology Landscape Architecture, feranekasur@gmail.com

ÖZ:

Bu çalışmada literatür taraması yapılarak, kent kimliklerinin nasıl ve ne şekilde oluştuğu ve nasıl algılandığı araştırılmıştır. Tümünden gelim yöntemi ile kavramsal ve kuramsal yaklaşımlar incelenmiş, kent kimliğinde etkin rol oynayan parametrelerin yanı sıra, kimlik öğelerinin tespitinde kullanılan yöntemler de incelenerek elde edilen bilgilerin derlemesi şeklinde oluşturulmuştur. Çalışmada kentlerin kimliklerini oluşturan **doğal ve yapay bileşenler** incelenmiş, insan tarafından algılanan en baskın kimlik öğesinin **yapay bileşenlerden tarihi kentsel peyzaj** olduğu görülmüştür. Bu bağlamda **tarihi kentsel peyzaj ile kent kimliği ilişkisi** üzerinde durulmuştur. Kenti oluşturan ve değiştiren temel özne insandır ve kent kullanıcılarının **zihninde oluşan algı kent imgesini** oluşturmaktadır. Kullanıcıların zihnindeki ortak imgeler de kent kimliğini oluşturmaktadır. Kent imgesi bireylerin çevrelerini algılama süreciyle ilgilenebilir. Bireyin bir mekânı algılama sürecinde somut öğelerin görsel anlatımı ön plana çıkmaktadır. Nitekim güncel kent tariflerinde kentlerin panoramik görünüşleri, silüetleri gibi görsel anlatılar etkin rol oynadığından kimlik öğeleri **görsel peyzaj değerlendirme** kavramı ile açıklanmıştır. Ancak kentsel kimliği sadece gözle görülür somut öğelere ve görme duyusuna bağlamak tek yönlü bir yaklaşım olmaktadır. Bu nedenle mekânların **tarihsel derinlik** içinde katmanlaşarak biriktirdiği değerler olarak tanımlanan aynı zamanda kimliğe dördüncü bir boyut kazandıran “**yerin ruhu (genius loci)**” göz ardı edilmemelidir. Çağımızın büyük problemlerinden olan küreselleşme, kentlerde kimlik unsurunu ne yazık ki yok etmektedir. Kentsel kimliğin korunması geçmişin geleceği için önemlidir. Yaşanmışlığı barındıran tarihi kentsel peyzaj alanları hızla yok olmaktadır. Toplumların hafızasını ve genetik kodlarını barındıran bu peyzajlara sahip çıkılması gerekmektedir ve bu sadece kentlilik bilinciyle mümkün olmaktadır. Bu sayede birçok yerli ve yabancı kaynakların çok yönlü incelenmesiyle araştırmacılara rafine bilgi sağlaması ve toplumsal öz bilinç oluşturmaya amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kent kimliği, tarihi kentsel peyzaj, kent imgesi

GİRİŞ

Küreselleşme ile birlikte tarihi kentler özgün kimliklerini kaybetmektedir. Tarihi mekânlar, yer kimliğinin oluşturulmasına, güçlendirilmesine ve tanıtımına önemli düzeyde katkıda bulunurlar. Diğer bir deyişle tarihi kentsel mekânlar, kent kültürünü ve tarihini gündemde tutan *idealize edilmiş bir geçmişin* anlatımıdır (Lynch, 1972).

Kentler doğaları ve yapılaşmalarıyla bir bütün olarak yaşayan yerleşimlerdir. Küreselleşen dünya, hızlı kentleşme, sanayileşme, teknolojik buluşlar, savaşlar ve kitlesel göç ile birlikte sarsıcı değişimler kentleri de etkilemiştir. Bunların sonucu olarak tarihi alanları tahrip olan ve geçmişle hiçbir bağı bulunmayan, kenti oluşturan unsurlarda bir diğerini tutmayan mimari üslupların kullanılması ile şehirler kendine has kimliği bulunmayan mekânlar haline gelmiştir. Bu sebeple kaynak tarama çalışması yapılırken kent kimliğinin önemli belirleyicilerinin belli bir süreç içerisinde **tarihsel derinlik kazanarak oluşan; tarihi kentsel dokular, arkeolojik alanlar, yöresel konut dokuları, özgün ve geleneksel işlev alanları gibi tarihi kentsel peyzajların** olduğu saptanmıştır (Dincer, 2013; Karabulut, 2018; Demir ve Demirel, 2018)

Kent kimliğini oluşturan sadece yapay çevreden bahsetmek doğru değildir. Peyzajın bilişsel, algısal ve geçmiş deneyimler yoluyla, kentin somut değerleri ve yerin ruhu ile bireyin zihninde imgeler oluşur. Toplumun zihninde oluşan ortak imgeler de kent kimliğini oluşturur (Karagüler ve Korgavuş, 2014; Kaya, 2016).

Lynch (1984) kent kimliğinin somut öğelerinin soyut değeri olan “**atmosfer**”, diğer adıyla “**yerin ruhu (sense of place-genius loci)**” kavramı “**yere bağlılık**” ve “**aidiyet**” kavramlarıyla bireyin çevresiyle kurduğu ilişki kent kimliğini oluşturur. Peyzajın, bilişsel, algısal ve geçmiş deneyimler yoluyla zihinlerde oluşan imgeler somut değerlerle ve yerin ruhu ile kent kimliğini oluşturur (Qazimi, 2014; Karagüler ve Korgavuş, 2014). Ayrıca çevresel estetik araştırmalar göstermektedir ki insanlar genellikle modern mimari yerine **tarihi çevreleri** tercih etmektedirler. Tarihi çevrelerin gelenekleri içermesi geçmişle bir devamlılık hissi yaratmaktadır ve bu nedenle insanların **yere bağlılığını** kolaylaştırmaktadır (Lewicka, 2008).

Çalışmada tarihi kentsel peyzajın kent kimliği ile ilişkisi incelenmiştir. Tümünden gelim yöntemiyle kavramsal çalışma yapılarak sırayla kent, kimlik, kentsel kimlik, mekân algısı, görsel peyzaj değerlendirmesi, kentsel kimliğin baskın öğesi tarihi yapı çevrenin bir diğer deyişle kentsel peyzaj tanımı yapılmıştır. Akabinde sahip olduğu özelliklerle ve işlevlerle kent sınıflandırmalarına örnekler verilmiştir.

1.KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1.Kent Tanımı

Kent tanımı tarihi süreçte, zamanla her ülkeye göre sürekli değişen dinamik bir kavramdır. Sosyal bilimler, fen bilimleri gibi birçok farklı disiplin çerçevesinde kent farklı nitelikler kullanılarak tanımlanır. Bu durum, literatürde ve yasal mevzuatta dönemler ve ülkeler için "ortak" bir kent tanımının yapılamamasına neden olmuştur (Kaya, 2003).

Şimdiye kadar yapılan tanımlamalar; nüfus büyüklüğü, nüfus türleri, sosyal yapı özellikleri ve idari yapı, iş gücünün sektörel dağılımı, fiziksel doku, işlev farklılığı, uzmanlaşma gibi niteliklerin kente dair temel nitelikleri ele aldığı söylemek mümkündür. İstihdam yapısı, güvenlik ihtiyacı, endüstri, ticaret, sanayileşme gibi ekonomik faaliyet kavramlarıyla açıklanmıştır. Zamanla sosyoloji, çevrebilim (ekoloji), tarih, coğrafya, politika gibi farklı disiplinlerin de inceleme alanına girmiştir (Pirenne, 1994; Karaman, 1998; Öner, 1998)

Tarihsel süreç içerisinde M.Ö en önemli tanım Aristo'ya aittir. Aristo şehirleri "*insanların daha iyi bir yaşam sürmek için toplandıkları yerler*" şeklinde tanımlarken, orta çağda Marver "*sur*" yahut duvarla çevrili insan yerleşimleri "*kaleler*" olarak tanımlar. Onun için kent yaşam güvenliği sağlanan yer iken, kent tarihçisi Pirenne; "*ticaret ve sanayi*" diyerek ekonomiyi ön plana çıkarır. Maunier tek bir özelliği ele alarak yapılan tanımları "*morfolojik, fonksiyonel ve her iki özelliği ifade eden karma tanımlar*" şeklinde üç başlıkta toplayarak senteze ulaşmaya çalışan ilk kişidir (Aslanoğlu, 1998).

Ünlü mimar Cengiz Bektaş ise; "*Yüksek yapılar geniş yollar, parklar bir yeri kent yapmaz. Kenti kent yapan kentleşmiş medeni insanların varlığıdır*" demektedir. Ruşen Keleş de kentlerin temel sorununun "*Kentleşmeden kentlerin inşa edilmiş olmasıdır.*" diyerek noktalamıştır (Topal, 2004; Cansever, 2010; Anonim, 2019). Nüfus kriterleri, Türkiye'nin farklı kurumlarına göre değişiklik gösterdiği gibi dünyanın pek çok ülkesinde de farklılık gösterir. Örneğin bir yerin kent sayılabilmesi için "*Japonya'da 30.000 kişi, Kore'de 40.000, ABD'de 2.500 kişilik nüfus kriteri*" vardır. Türkiye'de de nüfusu 20.000'den çok olan yerleşimleri kent olarak kabul edilir.

1.2.Kent Kelime Kökeni

Düşünürler kent ile şehir arasında farklılıklar olduğuna inansa da Türk Dil Kurumu (TDK)'ya göre; kent, Farsça 'da şehir sözcüğünün Türkçe karşılığıdır. Birçok dilde ise kelime kökeni olarak "uygarlık" ve "politika" kelimelerinin türetildiği görülmektedir. Arapça, Latince, Yunanca gibi kadim dillere baktığımızda kent kavramı Arapça'da "medeniyet" kelimesinden; "medine (şehir)", Latince'de "civilization" kelimesinden "civitas (şehir)", Yunanca'da "politei (siyaset)" kelimesinden "polis (şehir)" kavramlarından türetilmiştir. Yapılan kelime kökeni çalışmasından da anlaşılacağı üzere medeniyetin ve siyasetin olduğu yerde kentleşmenin var olduğu sonucu çıkarılmaktadır (Ertürk, 1997; Erten, 1999; Keleş, 2004; Topal, 2004).

1.3.Kentin Tarihsel Gelişimi

Tarihte bilinen ilk yerleşim yerleri Neolitik dönemde Mezopotamya (M.Ö. 3500), Mısır'da (M.Ö. 3000), Çin ve Hindistan'da (M.Ö. 2500) ortaya çıkmıştır (Lampard, 1965; Aslanoğlu, 1998). Kentlerin ortaya çıkışında bazı kuramsal yaklaşımlar vardır. Bunlar sırasıyla *artı ürün-hidrolik toplum kuramı* (tarım, sosyal katmanlaşma, artı ürünün yatırıma dönüşmesi, iş bölümü için toplumsal yaşamın sürekliliği ve nüfus artışı), *ekonomik kuramlar* (Pazar yeri varlığı ve ulaşım kolaylığı, sürekli ürün tedarik edebilme özelliği), *askeri kuramlar* (savunma) ve *dinsel kuramlar* (cemaatle ibadet) olarak tanımlanır (Aslanoğlu, 1998).

2.Kimlik Tanımı

Kimlik kavramı çok boyutlu bir kavram olduğundan birçok disiplinin araştırma konusu olmuştur. Lynch (1960)'a göre "kimlik bir şeyi diğerlerinden ayıran özelliklerdir". Norberg-Schulz (1980), ise insanın "ikamet" ile birlikte insanın yer yüzündeki varlığını anlamlandırma çabası ile "nerede, nasıl" olduğunu sorgulayarak varlığın ön koşulu olarak "kimlik ve oryantasyon" kavramları olduğunu, "ikamet" ile birlikte yaratılıştaki "aidiyet" isteğini tamamlaması olarak bakar.

3.Kent Kimliği

20. yy'dan itibaren küreselleşen Bauman'ın (2017) tabiri ile *akışkan modern* çağda yaşanan hızlı gelişmelerle Bilgin'in, (2002) de söylediği gibi “*Yerin geçmişi ve yaşanmışlıklarından azade, uzayda coğrafi koordinatının haricinde ayırt edici hiç bir özelliği, kişiliğe dair bir özelliği olmayan anonim yapılar türemiştir*”. Özgürlük kavramı ile bütünleştirilen bu akımın öncülerinden Le Corbusier'in yapıları gibi pek çok yapı, eser, sosyo-kültürel yaşantı da yerini almıştır. Böylelikle kentleri bir diğerinden “*farklı, tek ve eşsiz*” kılan özgün değerlerin, kültürel mirasın, kaybedilmesi ile kent kimliği; yerin ruhu ve toplumsal algı çalışmaları kaçınılmaz olmuştur (Tavakoli, 2010; Lynch, 1960).

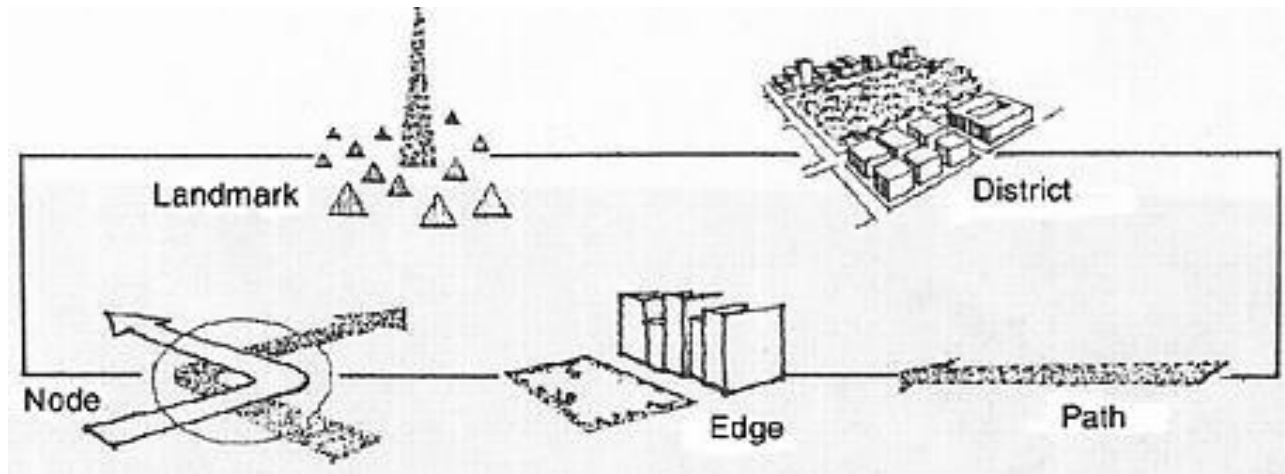
Kaynaklarda ‘*kent kimliği*’ kimi zaman İbn-i Haldun'un ‘*Coğrafya kaderdir*’ sözüyle jeopolitik, iklim, ticaret, tarım, sosyal ve siyasi özellik olarak karşımıza çıkarken kimi zaman da, din ve inanç sistemine göre şekillenen, tapınakların merkezde yer aldığı şehirler oluşumu olarak karşımıza çıkmaktadır (Aslanoğlu, 1998).

4.Kentsel Kimlik Bileşenleri

Kent kimliği insan-çevre-zaman etkileşimlerinin daima dinamik değişimiyle sürekli bir oluşum içindedir. Bu sebeple kentsel kimlik unsurlarının sosyal, kültürel, siyasi, iktisadi tarihsel, dini, mimari, estetik ve fiziksel değişim sürecinde bazı öğeler geçmiş bazıları ise şu anı temsil ediyor olabilir. Bazı kimlikler unsurlarını kaybetmiş, korumuş yahut hala sürdürüyor olabilir (Hall, 1998; Alver, 2012). Güvenç (1991)'e göre sürdürülebilirlik kavramı sadece doğal kaynakların kullanımı ile sınırlandırılmamalı, kültürel mirasla gelen kent kimliğini de içermelidir. Kenti yaşatmak için kent kimliğini geçmişten geleceğe bir süreklilik olarak kavramak ve algılamak gereklidir. Madran (2011)'e göre, kimliğin belli bir zaman dilimine bağlı kalmaması ve sürekliliğin sağlanması için, onu oluşturan ana girdiler olan doğal ve kültürel değerlerin korunması gerekmektedir. Bu bağlamda kentsel ve mimari kimliğin bozulması hem kentsel yaşam kalitesini olumsuz etkileyecek hem de kentin doğru algılanmasında sorunlar oluşturacaktır.

Tüm bu bilgiler doğrultusunda kent hem “*olgusal*” hem de “*imgesel*” dir. Kent kimliği insan-çevre etkileşimi tarafından toplumdaki genel algı ile oluşturulur. Var olan öğeler zihinlerde algı yoluyla bir takım imgeler halinde depolanır (Lynch, 1960; Alver,2012). Lynch (1960), kent imgesini kitabında imge kavramını “*kimlik, yapı ve anlam*” olarak üç başlıkta toplar.

Kevin Lynch (1960), insanların buldukları şehirleri yahut ilk defa gittikleri şehirlerde yollarını nasıl bulduklarına dair çalışmalar yapmıştır. Herkese göre değişen zihinlerdeki kent imajı anket yoluyla zihinsel haritalar oluşturulması ile somutlaştırılmıştır. Araştırmacı çalışmasında kentin akılda kalıcı görsel algı öğelerini beş başlıkta toplamıştır. Bunlar; **izler**, **yollar** (parths), **kenarlar** (edges), **bölgeler** (districts), **düğüm/odak** (nodes), **işaret öğeleri** (landmarks)'tır. Yaya yolu, anayollar izlere, kenarlar ise kumsal ile sahil ya da şehri ikiye bölen nehir gibi somut sınır öğelerine örnektir. Bölgeler, bulunulan yerin mekânsal karakteristiği ve işlevine göre nerede olduğunu anlamaya yardımcı olan unsurlar; düğümler ise şehre girilen stratejik noktalar yani kavşaklar, meydanlar olarak tanımlanmaktadır. İşaret öğeleri de herkes tarafından hem fikir olunan ve bilinen Pisa Kulesi ve Paris Eiffel Kulesi gibi fiziksel öğelerdir (Şekil 1).

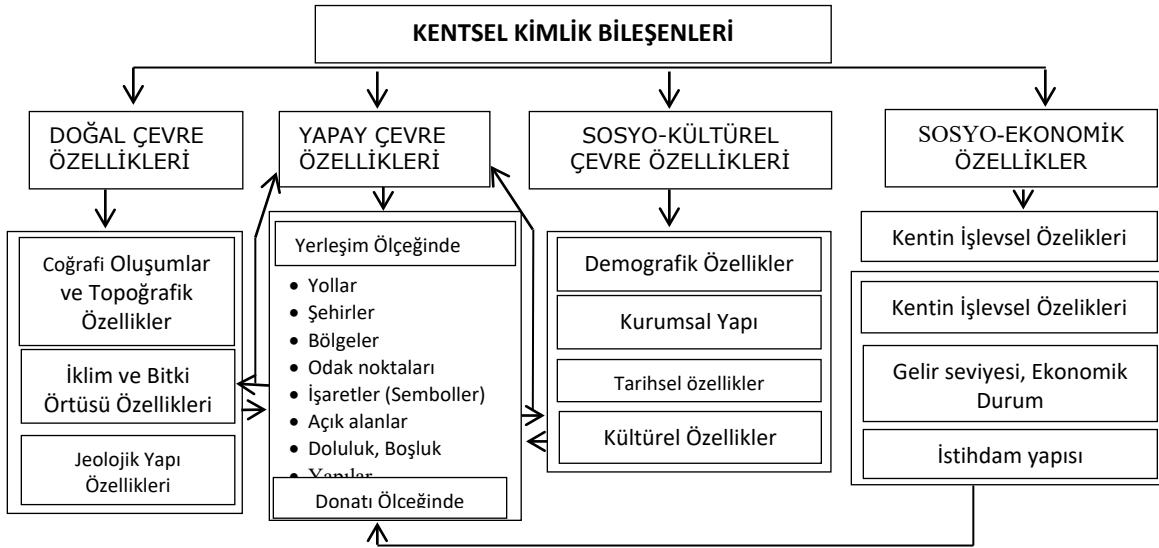

Şekil 1. Lynch Kent İmgesi Bileşenleri (Lynch, 1960, Image of The City)

Lynch (1960)'in bu çalışmasında kentin sadece fiziksel öğeler üzerinde durması üzerine birçok çalışma daha yapılmıştır. Örneğin Norberg-Schulz (1980), “yer” kavramının nicel ve fonksiyonel anlayıştan öte yerlerin özel bir kimliğe sahip soyut bir kavram olarak “yerin ruhu” anlamına gelen “genius loci” yerin karakteri ya da atmosferi olduğunu savunur. Sade bilimsel kavramlarla açıklanmayan “niteliksel, bütün bir olgudur” der. Fiziksel, sosyal ve genius loci bileşenleri anlamlı bir bütünlük sağlarsa kaliteli kentsel tasarım parametrelerinden biri olan “kimlikli şehirden” bahsedilebilir (Norberg-Schulz, 1980). Norberg-Schulz (1980), “bir yeri deneyimleyen, yaşayanın kimliğinin yer ile olan ilişkisi, aidiyet duygusuna bağlıdır; bu sebeple yerin kimliğini kaybetmesi kişilerin de kimliğine zarar vermektedir” demektedir. Bu düşüncüyü Konstantinos Kavafis’in şehir şiirinde dediği gibi insan nereye giderse gitsin yaşanmışlığı bulunulan şehir her daim insanın arkasından gelecektir.

Yer ve yaşanmışlıklar semboller aracılığı ile kent peyzajını ve kimliğini görünür kılar ki bunlar toplumun kültürünü, anlamlarını, toplumsal değerlerini barındırır ve yerin ruhunu (genius loci) oluşturur. Sonuç olarak Norberg-Schulz (1980), bir yerde “rahat, iyi ve güvende” hissedilmesini sağlayan aidiyet hissettiren “yerin ruhu” enerjisini oluşturur demektedir. **Doğal çevre özellikleri** topografik yapı, iklim ve bitki örtüsü, su ögesi, jeolojik yapısından oluşmaktadır. **Yapay çevre özellikleri** strüktürel yapısı, oranlar, biçim, kontur, dokusu malzemesi gibi form ve görüntü faktörü, konum faktörü, işlev faktörü ve anlam faktörü özelliklerinden oluşmaktadır. Son olarak **sosyal çevre özellikleri** olan sosyo-kültürel, tarihsel, demografik, kültürel ve sosyo-ekonomik özelliklerin tamamı kenti bir diğerinden ayıran önemli kent kimliği elemanları olarak tanımlanmaktadır (Ersoy, 2012) (Tablo 1).

Tablo 1, Kentsel Kimlik Bileşenleri (Ersoy, 2012)

Rossi (1966), “kentin kendisi orada yaşayanların kolektif belleğidir” demektedir. Kentlinin anılarının birikiminden, yaşanmışlıktan kaynaklandığını söyler ve bunu “I’ocus” kavramı ile yani “yapı-yer” ile ilişkisini toplumsal bellek ve kolektif hafıza kavramları ile kimlik olarak tanımlar. Lynch (1960)’e göre “Hiçbir şey kendiliğinden deneyimlenemez. Çevresiyle her zaman bağları olmalıdır, kendisini meydana getiren olaylar dizisiyle geçmiş deneyimlerin hatırasıyla algılanabilir”. Anlaşıldığı üzere kent sadece fiziksel ve biçimsel öğelerden değil aynı zamanda o yeri benzersiz kılan yerin ruhu (sense of place) yaşanmışlıklardan beslenir.

5. Kent İmgesi-Kentsel Algı

İzleyici-yorumcu aracılığıyla bir yerin kimlik sunması gerçekleşebilir. Bu ise algılamayla gerçekleşir. Algılama; insanın, eylemde bulunduğu mekân ile etkileşimi sonucunda çevreden gelen uyarıcı etkilerin, **duyu organları** yolu ile hissedilmesi ve kavranmasına dair **zihinsel bir olgu** olup, izleyici-yorumcu aracılığıyla gerçekleşen bir süreci

anlatmakta, çevreyle ilgili bilgilerin toplanıp organize edilmesi ve yorumlanmasını kapsamaktadır (Bilsel, 2002; Aytem, 2005; Topçu, 2011).

Algının eşzamanlı çalışan dört boyutu; • Bilişsel: bilgiyi düşünme, düzenleme ve saklamayı içermektedir. • Duygulanım: çevreyi algılamamızı etkileyen hislerimizi içermektedir. • Yorumlayıcı: bulunduğumuz çevreden türeyen anlam ve çağrışımlarını kapsamaktadır. Bilgiyi yorumlarken, yeni tecrübe edilmiş uyarıcı (stimuli) ile birlikte karşılaştırmanın dört noktası için hafızamıza güveniriz. • Değerlendirici: değerler, tercihleri ve 'iyi' ile 'kötü' kararını kapsamaktadır. 1. Duyuya Dayanan Teoriler; Deneyimsellik; Rasyonalizm ve Nativizm; Geşalt Teorisi, 2. Bilgiye Dayanan Algılama Teorisi'dir (Tablo 2, Tablo 3).

Tablo 2. Algısal Süreç Yönü Çizelgesi (Weiten, 2007)

Uyarı Tanıma	Yukarıdan Aşağı Süreç
↑ Özel nitelikleri daha karmaşık şekillerde birleştirme	↓ Uyarının tabiatı hakkında bir bütün olarak algısal hipotezlerin net bir şekilde belirlenmesi
↑ Uyarının özel niteliklerinin belirlenmesi	↓ Hipotezin kontrolü için niteliklerin seçilmesi ve incelenmesi
↑ Aşağıdan Yukarı süreç	↓ Uyarı Tanıma

Tablo 3. Algı Kuramları Tablosu (Lang, 1987)

Algı Kuramları		
Duyuya Dayalı Algı Kuramları		
Kuramlar	Açıklama	Temsilcileri
Rasyonalist Teoriler	'Akıl' öğretisi	Parmenides, Kant, Aristoteles...
Ampirist Teoriler	'Deneyim' öğretisi	Empedocles, John Locke, Berkeley, Hume...
Nativist Teoriler	'Doğuştan gelen bilgiler' öğretisi	Platon, Leibniz, Descartes...
Gestalt Teoriler	'Biçim Psikolojisi' Öğretisi	M. Wertheimer, K. Koffka, W. Köhler
Bilgiye Dayalı Algı Kuramı		
	Açıklama	Temsilcileri
	Nesnenin Niteliksel Özellikleri İle ilgilenilir	James Gibson, Elaanor Gibson

Kent algısı (imgesi) kent kimliğini oluşturan temel öğedir. Duyumsama; duyu organlarımızla çevreyi algılamamızdır (Carmona vd. 2003). Rapoport (1992), algının duyu organlarına bağlı olarak gelişen "çoklu duyumsal yönelimi" ni altı sınıfta (**görsel, kokusal, işitme, dokunma, kinestetik, hava hareketi ve sıcaklık** ile ilgili değişkenlerden oluşan reaksiyonlar bütünü) açıklamaktadır. Koku alma, mekânların kendine has kokuları ile duyumsanarak kavranmasıdır ve mekânı özgünleştirir. Örneğin liman şehir ve kasabaları görsel ve kokusal olgularla dolu algısal kimliğe sahiptir. Kentlerin bazı mahalleri baharat dükkânları, pastaneler, belli dönemlerde verdikleri kokularla etkin olan yeşil örtü, yasemin kokularıyla bilinen mekânlar olabilir. Bu faktörler koku ile görmenin bütünleşmesi ile özgün bir kimlik yaratılmasına yardımcı olurlar. Yüzeyin sert veya yumuşak olması, beton, yuvarlak taş, kerpiç, kum ahşap kaplama olup olmadığına karar vermemize, ayaklarımız ve ellerimiz yardımcı olmaktadır. Günümüzde asfalt kullanımı, şehirlerde kinestetik (ayak tabanları ile elde edilen yüzey duyumsaması) ile elde edilen geleneksel duyumsamanın etkisini doğal olarak azaltmaktadır. Örneğin birçok Akdeniz ülkesinde parke taş kullanımı, caddelerde düşük hızla neden olmaktadır. Yumuşak yüzeylerdeki sessizlik, sert yüzeylerdeki değişik sesler, bu malzeme üzerindeki vücut duruşları, vücudun yer değiştirmesi ve hareketi diğer algısal bileşenlerle ortaya çıkan olgulardır (Rapoport, 1992). Ancak görme duyusu ile algılanan görüntüler toplamının algılayıcılarda oluşturduğu duygusal ve mantıksal ifadelerin bütünüdür. Görsellik, nesne ve nesne gruplarının bulunduğu görsel kalite çalışmaları, fiziksel çevre üzerinde oluşan değişimleri görsel anlamda ele alan, ortaya koyduğu veriler ile kentsel çevrenin planlanma ve tasarım anlamında bazı yönetsel politikaların üretilmesinde kullanması gereken etkili araçtır (Ak, 2010; Şişman ve Gültürk, 2015).

5.1.Mimari Mekân Ve Mekânsal Algı

Mekânın Algısı Parametreleri; Okunaklık, Mekânsal algıyı oluşturmak, Yapı ve kimlik, Algılanabilirlik iken Mekânın Algısı ve Bileşenleri; Sınırlar, Sirkülasyon sistemi, Programatik bölgeler, Odak noktaları, Fiziksel öğeler, Öğeler arası ilişkiler, Değişken algı, Algının kalitesidir (İnceoğlu, 2007). “Bilişsel haritalama” kavramı, çevreye ilişkin bireylerin mekâna dair algı ve imajlarını öğrenmede yöntem olarak kullanılmaktadır. Bireyin mekândan edindiği konumsal ve olgusal niteliklerin depolandığı, hatırlandığı bir dizi psikolojik dönüşümün sonucunda ortaya çıkan bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Türk, 2017).

6.Kalite Kavramı, Kentsel Alanda Kalite Parametreleri

Türkçeye, Fransızcadan geçen kalite “*qualité*” kelimesinin TDK güncel sözlüğünde iki anlamı vardır. 1. Nitelik (isim), 2. Üstün nitelikli (sıfat). Daha geniş anlamıyla kalite: “*İhtiyaçların karşılanmasına imkân veren toplam özelliklerdir*”. Lynch (1984), “İyi Şehir Yapısı” adlı kitapta, kaliteli kentsel tasarımı beş kategoriye ayırır: “*canlılık (sağlıklı bir çevre), hissiyat (mekân veya kimlik hissi), uyma (bir yerin adapte olabilme yeteneği), erişim (insanlara, aktivitelere, kaynaklara, mekânlara, bilgiye erişim) ve kontroldür (çevrenin sorumluluk içinde kontrolü)*”. Özetle tüm kentsel kalite parametreleri dört başlıkta toplamak mümkündür. Bunlar: 1. İşlevsel kalite (bağlantı, güvenlik, konfor, ferahlık, çeşitlilik) 2. Estetik kalite 3. Ekonomik kalite 4. Teknik kalitedir. Kentsel mekânı “**pozitif ve negatif**” mekân olarak yorumlayan Kentsel Mekân Yaklaşımları vardır bunlar; “**pitoresk**” bakımdan “**tipo-morfolojik**” ve “**yer**” olarak inceleyen çalışmalarıdır.

Lynch (1984) iyi bir şehir yapısını elde edebilmek amacıyla yerleşim kalitesini ölçebilmek için beş önemli kriter ve iki ana başlık belirlemiştir. Bunlar; **Canlılık, Duygu, Uygun Olma, Erişim, Kontrol + Verimlilik, Adalettir.**

7.Görsel Kalite Kavramı

Görünür peyzaj özellikleri ve gözlem yapan kişinin algısal, duygusal ve psikolojik süreçlerinin birbiri ile etkileşiminin ortak ürünü “görsel peyzaj kalitesini” oluşturur. Görsel algılama süreci sonucunda oluşan “görsel peyzaj kalitesi” çevrenin insan üzerindeki etkisinin *nasıl algılandığı, nasıl yorumlandığı ve nasıl değerlendirildiği*, olarak tanımlanmaktadır. Görsel peyzaj kalitesi “*bir peyzajın göreceli olarak estetik kusursuzluğu*” olarak da tanımlanabilir ve gözlemcinin beğenisi aracılığı ile ölçülebilir Lothian (1999)’na göre görsel kalite değerlendirmesi, peyzaja ait görsel bilginin, bir gözlemci tarafından, idealize edilmiş peyzaja uygunluğunun ölçülmesidir (Özgeriş ve Karahan, 2015).

Günümüzde bir alanın görsel peyzaj birimlerinin kalitesinin değerlendirmesi için görsel kaynakların yönetimi aşamalarına gerek duyulur. Alan kullanım, tasarım ve planlama çalışmalarında kullanılacak; koruma, onarım, güçlendirme, gizleme geliştirme karar verme parametreleri belirlenir. Turizm, rekreasyon alanları, kültürel miras alanlarının korunması ve yönetimi için estetik, aynı zamanda işlevsel kentsel planlama ve değerlendirme için görsel kalite yöntemi belirlenerek kentsel alanların çekiciliği artırılabilir (Karahana vd., 2008; Aşur ve Alphan, 2018; Akpınar Külekçi vd., 2019).

8.Kültürel Peyzaj

Peyzaj, ekolojik ve kültürel miras ile ilgilenen disiplinler açısından birleştirici bir kavramdır (Elerie ve Spek, 2010). Kent kimliğinin temelini de sahip olduğu doğal ve kültürel bileşenleriyle peyzaj oluşturmaktadır. UNESCO Dünya Kültürel Mirası Komitesi; doğa ve insanoğlunun ortak çalışmasının yansıtılması şeklinde ifade ettiği kültürel peyzajı; “insanın doğal çevresi, kültürel, sosyal, ekonomik, iç ve dış güçlerin etkisi ile oluşmuş insan toplumu ve yerleşimlerinin evrimidir” şeklinde tanımlanmaktadır. Tarihi mekânlar, yer kimliğinin oluşturulmasına, güçlendirilmesine ve tanıtımına önemli düzeyde katkıda bulunurlar.

Kentsel miras alanlarında yapılı çevrenin korunması kent kimliği problemini çözecektir. 10 Kasım 2011’de UNESCO “Tarihi Kentsel Peyzaja (Historical Urban Landscape – HUL) İlişkin Tavsiye Kararı”, Tarihi kentsel peyzaj yaklaşımına göre korumanın sadece bina düzeyinde değil çevresiyle birlikte korunması gerektiğini söyleyerek kültürel peyzaj korunmasına bütüncül bir yaklaşım getirmiştir. Bu yaklaşım mevcut yapılı çevre, somut olmayan kültürel miras, kültürel çeşitlilik, sosyo-ekonomik ve çevresel etmenlerin yanı sıra yerel toplumsal değerlerini de hesaba katarak, planlamanın ve tasarım müdahalelerinin sürdürülebilirliğini artırmayı amaçlamaktadır (UNESCO, 2013).

9.Tarihi Kentsel Peyzaj Tanımı ve Yaklaşımları

Resmi olarak ilk kez UNESCO'nun 2005'te düzenlediği Viyana Memorandumun' da "Tarihi Kentsel Peyzaj (HUL)" kavramı gelişen teknoloji, artan nüfus ve hızlı kentleşme sorunlarına çözüm olması için tarihi alanların "**bütüncül yaklaşım**" metodu ile kentsel miras alanlarında yapıli çevrenin korunması düşünülmüştür.

Kökenu 18. yüzyıla dayanan korumanın kurumsallaşması tartışmaları 20. yüzyıl başında gelişmeye başlayan anıt eseri çevresi ile birlikte koruma anlayışına, yüzyılım ikinci yarısında ise yerini sivil yapıların da korunması anlayışına bırakmıştır. Bu konuda 1987 yılında "**Tarihi Kentler ve Kentsel Alanların Korunması için; "Kültürel Peyzaj"**" tanımı kültür mirası kategorisine alınmıştır. Tarihi Kentsel Peyzaj (HUL)" yaklaşımının kent için avantajları; Mekân duygusunu güçlendirir, kaliteli iş ve hizmet sektörü, yüksek değerli arazi ve gayrimenkul, Kaliteli kentsel tasarımın gelişmesi, turizm sektörünün canlılığı sayılabilir (UNESCO, 2013).

Kentsel miras, kentsel alanların yaşanabilirliğini artırmada kilit öneme sahip bir kaynaktır. Bununla birlikte kültürel çeşitliliğin ve önemin tanınmasına izin vermeli ve kentsel alanlardaki yaşam kalitesini yükseltme doğrultusunda imkân sağlamalıdır. Tarihi Kentsel Peyzaj uygulanmasının ana odak noktası aktif olarak yerel-ulusal, özel-kamu sektörleri, STK ve kent sakinlerinin katılımını sağlayarak, **insan merkezli yaklaşımları** geliştirmiş ve tarihi kentte geniş çaplı projelendirilmiş nüfus artışına daha iyi hazırlık yapabilmek kentsel kalite için önemlidir (UNESCO, 2013).

Dünya üzerinde bulunan tarihi kentler peyzajları açısından farklı karakteristik niteliklere sahip kentler arasında, kentsel kimlikleri nedeni ile çok ilgi çekici imajlara sahip kentlerin varlığı söz konusudur. "**Tarihsel derinlik**" TPKS, anıt, sit alanları ve ulusal önemi bulunan mimari miraslar gibi ilgili diğer tarihi çevresel kayıtları tarihsel derinlik içinde tanımlanmaktadır. Böylece, tarihsel derinlik, peyzajın arkeolojik geçmişinin bütün olarak düşünülerek değerlendirilmesiyle ortaya çıkmaktadır.

TPKS, tarihi alan kullanımlarını, desenlerini ve özelliklerini tanımlar. Coğrafyacılar, tarihçiler, mimarlar, planlamacılar, peyzaj mimarları, arkeologlar, antropologlar ve sosyologların ve var olan verilere yönelik yapacakları uygun yorumlama becerileri, bu değerlendirme yaklaşımının önemli bir aşamasıdır. Genel peyzaj karakter değerlendirmesinde bir kilit noktadır. Bu sebeple seçilecek tarihi kentsel peyzajın kent kimliği görsel peyzaj uzman değerlendirmesinde kullanılacak parametreler (Tablo 4) önem taşımaktadır (Tveit ve ark., 2006).

Tablo 4. Görsel kavramlar, literatürde kullanılan eş anlamlıları

Parametreler	Eş Anlamları
Görsel ölçek	Açıklık, genişlik, ferahlık, görünürlük
Tarihsellik	Tarihi devamlılık, özgünlük, tarihi zenginlik
Mekân duygusu	Gizem, mekân kimliği, özgünlük
Sahip çıkma	Umursama duygusu, düzenleme duygusu, bakım

10.Tarihi peyzaj karakter sınıflandırması yöntemi

Çalışma Alanın Arazi Kullanım Geçmişin Belirlenmesi - Tarihsel Periyotların Belirlenmesi - Tarihi Peyzaj Karakter Tiplerinin Belirlenmesi ve Sınıflandırılmasıdır. TKP alanlarının topografik içeriğine, tarihi alan kullanımlarına, alan çevresinin morfolojisine, sınır bilgilerini içeren çevresel formlara, doküman, harita, arkeolojik kanıtlardan meydana gelen verilerin kronolojisine, arkeolojik ve tarihi geçmişine, tarihsel süreç içindeki idari yönetime ve kültürel özelliklere gerek duyulur. Bu bilgilere şunlar kullanılarak ulaşılır; Sörvey Haritaları, Dikey ve eğik hava fotoğrafları, mevcut tarihi peyzaj karakter sınıflandırması haritaları, Bölgesel tarihi çevre kayıtları, fermanlar, mevcut CBS verileri, arşiv materyaller. Uzmanların yerel bilgileriyle yerel halkın ikamet ettiği alanlar ile ilgili yerel bilgilerin yansıtıldığı tarihi periyotların da belirtilmesi gerekir. Bazı tarihi peyzaj karakter tipleri ve tarihi periyotları örnek olarak şunlar verilebilir; Endüstri tipleri, kaba yüzeyler, yerleşim alanları, orman kıyı alanları, su, tarihi periyotlar (zamansal derinlik) (Demir ve Demirel, 2018).

11.Tarihi kentsel peyzaj ile kent kimliği ilişkisi

Globalleşen dünya ve hızlı kentleşmeyle beraber kentlerimiz birbirlerine benzemeye başlamıştır. Bu durumda kentlerin özgün imajlarının korunması ve birbirlerine benzemesinin önlenmesi konusu giderek değer kazanmaya başlamaktadır. Bu alanda uluslararası ve ulusal çerçevede geniş kapsamlı çalışmalara rastlamak mümkündür. Bu

bağlamda literatür çalışmaları kent kimliğinin önemli belirleyicilerinin genelde, tarihi kentsel dokular, arkeolojik alanlar, yöresel konut dokuları, özgün ve geleneksel işlev alanları olduğunu göstermektedir. Bu alanların büyük bölümü ise tarihi kentsel peyzaj alanlarından oluşmaktadır.

Çöl (1998)'e göre Avrupa'nı bazı ülkelerinde yapılan incelemelerde kimlik konusunda İtalya ve Fransa'da halkın desteğine önem verilmiş, daha kültürel boyutlarda ve eskiye bağlı şekilde ele alınan kimlik anlayışının; İngiltere ve Almanya'da kent planlama amaçlarının yeniden düzenleme ilkesine dayanan, daha yenilikçi çağdaş bir kimlik anlayışının; Hollanda'da ise her iki ilkenin de yürürlükte olduğu, hem çağdaş hem de tarihi bir kimlik anlayışının hakim olduğu görülmektedir. Fransa'nın duygusal ve sanatsal, Almanya'nın çalışma hayatı ve yasalara bağlı, İngiltere'nin kentsel yaşama yönelik ve politik, Hollanda'nın estetik ve fiziki koşullardan kaynaklanan, İtalya'nın ise orta çağ havasını yansıtan ve Akdenizli tarafları kimliklerini etki altına alan yapıda oldukları görülmektedir.

Lynch (1960), Kent İmgesi konulu çalışmasında kentin akılda kalan yapay çevre kimlik elemanlarını belirlemiştir. Yaptığı çalışmada; Boston, New Jersey City ve Los Angeles'ta kent imgelerini tespit etmeye çalışmıştır. Çalışmanın sonucunda kent imgesinin tanınmasında önemli olan **yapay çevre** elemanlarını 5 başlıkta gruplanmıştır.. Bunlar; bölgeler, yollar, düğüm-noktaları, kenarlar ve nirengi-noktalarıdır (Lynch, 1960).

Worskett (1969), yapay çevre anlamında sokak dokuları, kapalı-açık mekânlar ve görsel malzemelerle kimliğin tanımlanabileceğini belirtmektedir. Shirvani (1985) ise; kentin yapay-çevre formunu belirten elemanları; yapı formları ve kütlesi, açık alanlar, dolaşım alanları, fonksiyonlar ve işaretler olarak beş öge ile tanımlamaktadır. Topçu (2011), Konya'nın tarihsel süreçteki kent kimlik değişimini inceleyerek geçmiş ve günümüz kimlik oluşumlarını ortaya koymuştur. Kent içinde geçmişten gelen ve günümüz plan kararlarıyla şekillenen, Konya'nın kimliğinde yapay çevre özelliklerine göre farklılık gösteren üç bölgenin (Meram, Karatay ve Selçuklu) öne çıktığını saptamıştır.

Kaya (2016), "Kent kimliği oluşumunda kültürel peyzajın rolü: Konuralp örneği" adlı doktora tez çalışmasında bir kentin kimliğini oluşturan en önemli ögeler arasında kültürel peyzajın yer aldığını saptamıştır.

Karagüler ve Korgavuş'a (2014) göre yaygın bir anlayışın tersine kentsel alanlarda çarpık görünümünün ortaya çıkması sadece yeşil dokunun eksikliğinden kaynaklanmamaktadır. Bu çalışmada yeşil dokunun kent peyzajına ruh, renk ve canlılık verip yaşam kalitesinin artmasını sağladığı ve tek başına kent kimliğinde rol almadığını öne sürülmüştür. Kargüler ve Korgavuş (2014) kent tiplerinden aşağıdaki gibi örnekler vermişlerdir:

11.1. Antik Kentler

Günümüze kadar ulaşan atmosferlerinin nostaljik etkilerini yansıtan ve dönemlerinin özelliklerini hatırlatan Türkiye'deki Efes Antik kenti, İran'daki Persepolis Antik kenti, Ürdün'deki Petra Antik Kenti gibi birçok antik kent mevcuttur (Şekil 2 ve 3).

Şekil 2. Efes Antik Kenti/Türkiye

Şekil 3. Persepolis Antik Kenti/İran

11.2. Doğal Yapılarıyla Oluşan Tarihi Kentler

Buldukları bölgenin coğrafi ve jeolojik özelliklerine bağlı şekilde oluşmuş ve bu özellikleri kullanarak gelişmiş, bu niteliklerine dayalı dünya çapında turistik bir kimlik kazanan, farklı doğal ve fiziksel görünümlü, günümüze kadar devam eden kentsel dokulardır. Venedik suyla bütünleşmiş kendine özgü peyzaj yapısı ile, dünya mirası olarak kabul

edilmiştir. Ürgüp ve Göreme yerleşimleri peribacaları ve kaya kovuklarıyla birlikte yeraltı katlarına da sahiptir (Şekil 4 ve 5).

Şekil 4. Ürgüp Göreme/Türkiye

Şekil 5. Venedik/ İtalya

11.3. Tarihi Kale Kentler

Tarihte Tunus'taki Sousse ve Anadolu'daki Türk kentlerinin birçoğu gibi istilacılara karşı surlar ile çevrili, surların dışına taşmayan, konum ve stratejik olarak yeşil alanları az kentler olup, kendi döneminde korunmuş yaşam güvenliği duygusu veren yerleşimlerdir (Şekil 6 ve 7).

Şekil 6. Van Kalesi/Türkiye

Şekil 7. Sousse/Tunus

11.4. Tarihi Ada Kentler

Tarihi geçmişe sahip ada yerleşimleri; Yunanistan'daki Santorini ve Sakız adası gibi, turistik ziyaretlere açık, daha çok hem kısıtlı arazi yapıları hem de geçmişlerine ait savunma amaçlı kuruluşları nedenlerinden dolayı sıkışık ve toplu yapılaşmaya sahiptirler (Şekil 8 ve 9).

Şekil 8. Sakız Adası/Yunanistan

Şekil 9. Santorini/ Yunanistan

11.5.Tarihi kent- Yeni kent ikilisi

Geçmişten günümüze kadar gelişerek yaşamakta olan İtalya’da Floransa ve Türkiye’de Mardin gibi kentler, gelişmelerinin bir sonucu olarak eski ve yeni kent peyzajlarının farklılığını birbirlerine saygılı şekilde ortaya koymaktadır (Şekil 10 ve 11).

Şekil 102. Mardin/Türkiye

Şekil 3. Floransa/ İtalya

Tarihi kentlerin peyzajlarına bakıldığında kentsel kimlikleri nedeni ile ilgi çekici imajlara sahip kentlerin tarihi kentsel peyzaj yapılarıyla ön plana çıktıkları anlaşılmaktadır. Kent kimliğini ortaya koyan yapay bileşenlerden tarihi kentsel peyzajların değerlendirilmesi için en uygun yaklaşım kent kullanıcılarının kente yaptıkları atıflar olduğu yapılan çalışmalardan ortaya çıkmaktadır. Kente yapılan atıflara erişmek için kent kullanıcılarıyla yapılan görüşmeler ve gerçekleştirilen anketler önemli bir araç olarak önerilmektedir. Kentsel alanlarda tarihin, ortak ve özel anıların deposu gibi görülen kentsel peyzajların, kültür ve çevresi arasındaki bağları analiz etmek için iki yöntem kullanılmaktadır. Birinci yöntem; yapıtlar, binalar ve tarım alanları desenleri gibi peyzajdaki görsel öğelerin incelenmesidir. İkinci yöntem ise; kültürel algılamaları ve görsel tercihlerin incelenmesidir (Uzun, 2012). Kent kimliğinin temel öğesini oluşturan kent algısını ölçmek için ise kullanıcılara görsel kalite değerlendirme yöntemlerinin uygulanması önemli rol oynamaktadır.

SONUÇ

Günümüzde tarihi kentler; iklim değişikliği, kentleşme, piyasa baskısı ve kitle turizmi gibi baskıların altındadır. Zaman içinde sosyal, kültürel ve ekonomik gelişmelerle kentler giderek birbirine benzeyerek ayırt edici özellik olan “kimliklerini ve ruhlarını” kaybedebilir. Yapılan araştırmalar ışığında kent kimliğini oluşturan en baskın öğenin “Tarihi Fiziksel Çevresiyle Kentsel Peyzaj Alanları” olduğu ortaya çıkmıştır. İnsan-çevre etkileşimi ile oluşturulan kentsel peyzaj alanları insan zihninde kente dair imgeler oluşturur. İmge ise; insanın sosyo-kültürel alt yapısı ve geçmiş deneyimlerine dayanarak ‘fiziksel çevrenin barındırdığı bilgileri’ ‘duyusal algı bilişsel algı’ yolu ile zihninde kodlamasıdır. İnsanın çevresini algılamasında kullandığı en baskın duyu “görme duyusudur”.

Çevre “görsel değerler ve o değerleri oluşturan soyut değerler” ile birlikte anlamlandırmaktadır. Tahrip olan kent kimliğinin yeniden kazanması, zihinlerdeki imgelerin tespiti ve yeniden inşası ile mümkündür. Bu da kentin doğal, kültürel ve insani kaynaklarının tam bir analizinin yapılması ve kent kullanıcılarına başvurulmasıyla gerçekleşebilir. Bunu gerçekleştirme amacıyla; kent kullanıcılarının zihinlerinde var olan imgeleri ortaya çıkarmak için anket ve sözlü tarih çalışması yapılması, envanter oluşturularak uzman görüşü alınması, fotoğraflar ile görsel peyzaj kalite değerlendirme çalışmaları yapılabilir. Bu çalışmaların gerçekleşmesi ışığında çevre potansiyelleri ve problemleri belirlenebilir. Kent kimliğinin inşasından daha önemli olan, bu kimliğin sürdürülebilmesi yani istikrarıdır.

Kentleri “tarihi kentsel peyzaj” kavramı ile açıklamak ve mekânsal, sosyo- kültürel katmanları ile birlikte bir bütün olarak ele almak bazı yaptırımları da beraberinde gerektirmektedir. Dincer’in (2013) verdiği örnek gibi “yerin ruhu”nu tanımlamak üzere “kültürel haritalama”yı bir araç olarak geliştirmek, sadece çevre sorunlarını içeren bir politika değildir. Görsel, kültürel ve sosyal yönleri de içeren “etki değerlendirmesi”ni yapmak, “kültürel peyzaj” –

“tarihi kentsel peyzaj” kavramlarını ilişkilendirilmelidir. Bu bağlamda git gide artan yatırımlar ve kentsel gelişimler karşısında “alan yönetimi” mantığı ile “kent planlaması” ve “mirasın korunması”ni bütünleşik bir yaklaşımla ele almak öncelikle belirtilmesi gereken politikalardır. Bu nedenlerden dolayı kentte farklı aktörler arasında koordinasyon sağlayacak mekanizmaların geliştirilmesi uygulanan politikalarda dikkate alınması gerekmektedir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek olmadığını beyan ederim.

Finansal Destek: Yok

Teşekkür: Yok.

KAYNAKÇA:

- Ak, M. (2010). *Akçakoca Kıyı Bandı Örneğinde Görsel Kalitenin Belirlenmesi ve Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma* (doktora tezi). Ankara Üniversitesi.Fen Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- Akpınar Külekçi, E. A., Sezen, I., Gencer, S. (2019). Erzurum Kentinin Turizm Potansiyelinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma, *Kent Akademisi Dergisi*, Volume 12 (40), Issue 4, Pages 714-728.
- Alver, K. (2012). *Kent Sosyolojisi*. Hece Yayınları. Ankara.
- Anonim. (2019). *Cambridge Dictionary*. <https://dictionary.cambridge.org/tr/s/%C3%B6z%20%C3%BCK/ingilizce-%C3%BCrk%C3%A7e/identity>. Erişim Tarihi 14.11.2019.
- Aslanoğlu, R. A. (1998). *Kent, Kimlik ve Küreselleşme*. Ezgi Kitabevi. Bursa
- Aşur, F., & Alphan, H. (2018). Görsel Peyzaj Kalite Değerlendirmesi ve Alan Kullanım Planlamasına Olan Etkileri. *YYÜ Tar Bil Dergisi (YYU J AGR SCI)*, 28(1), 117-125.
- Avrupa Peyzaj Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun T.C. Resmi Gazete. 10.06.2003. <https://www.jstor.org/stable/41757142>.ErişimTarihi 14.11.2019.
- Aytem, N. M. (2005). *Mimari Mekânda Renk, Form ve Dokunu Algılanması* (yüksek lisans tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.İstanbul.
- Bauman, Z. (2017). *Akışkan Modernite*. Can yayınları. Çev.Sinan Okan Çavuş
- Bilgin, İ. (2002). Aldo Rossi'de Akıl ve Hafıza. *Arkitera Diyalog*. <https://v3.arkitera.com/diyalog.php?action=displaySession&ID=62&aID=643>. Erişim Tarihi 24.11.2019.
- Bilsel, S. (2002). Güven, Kent Kültürü, Kültürel Süreklilik Kimlik Sorunsalı Yaşanılan Kentsel Mekân Üzerine. *Kentleşme ve Yerel Yönetimler Sempozyum Bildirileri*. Mimarlar Odası Adana Şubesi. Adana.
- Carmona, M., Heath, T., Tiesdell, S. (2003). *Public Places Urban Spaces: The Dimensions of Urban Design*, Oxford: Architectural Press.
- Cansever, T. (2010). *Osmanlı Şehri*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Çöl, Ş. (1998). *Kentlerimizde kimlik sorunu ve günümüz kentlerinin kimlik derecesini ölçmek için bir yöntem denemesi* (doktora tezi). MSÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü.İstanbul.
- Demir, S.& Demirel, Ö. (2018). Avrupa Peyzaj Sözleşmesi Gereği Tarihi ve Arkeolojik Yeni Bir Yaklaşım. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi (Journal of the International Scientific Researches)*. Cilt:3, Sayı:2, Sayfa: 546-562.
- Dincer, İ. (2013). Kentleri Dönüştürürken Korumayı ve Yenilemeyi Birlikte Düşünmek: “Tarihi Kentsel Peyzaj” Kavramının Sunduğu Olanaklar. *International Journal of Architecture and Planning*. Volume 1, Issue 1, pp:22-40
- Elerie, H., & Spek, T. (2010). *The Cultural Biography of Landscape as a Tool for Action Research in the Drentsche a National Landscape*. Ed: T.Bloomers, The Cultural Landscape and Heritage Paradox, Amsterdam University Press, 83-115.
- Ersoy, M. (2012). *Kentsel Planlama Ansiklopedik Sözlük*. Bilnet Matbaacılık. İstanbul.
- Erten, M. (1999). *Nasıl Bir Yerel Yönetim*. Anahtar Yayınları. İstanbul.
- Ertürk, H. (1997). *Kent Ekonomisi*. Ekin Kitabevi. Bursa.
- Güvenç, B. (1991). Kentlerin kimliği ve Antalya üzerine notlar, öneriler, örnekler. *Mimarlık Dergisi, (1)*, 19-28.
- Hall, S. (1998). *Kültürel Kimlik ve Diaspora Kimlik: Topluluk/Kimlik/Farklılık içinde*. (J. Rutherford, Dü., & İ. Sağlamer, Çev.) Der: J. Rutherford, Çev., Sarmal Yayınevi. İstanbul.
- İnceoğlu, M. (2007). *Kentsel Açık Mekânların Kalite Açısından Değerlendirilmesine Yönelik Bir Yaklaşım: İstanbul Meydanlarının İncelenmesi* (doktora tezi). YTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.

- Karabulut, A. E. (2018). *Antalya İli "Unesco Dünya Miras Ve Geçici Miras Listesi" Envanterinin "Tarihi Kentsel Peyzaj(Hul)" Yaklaşımı İle Değerlendirilmesi* (yüksek lisans tezi). İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.
- Karagüler, S., & Korgavuş, B. (2014). Kent Kimliğinin Kent Peyzajı Üzerinde Oluşturduğu Etkiler, Silüetler, Görünümler ve Dengeleri. *Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi Part:C, Tasarım Ve Teknoloji*, 2(2), 203-212.
- Karahan, F., Akpınar, E., Karaman, M. (2008). Mimari Mirasımızı Nasıl Korumalıyız? Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi'nden Bir Örnek: Öşvank Kilisesi. *Sanat Dergisi*, (13), 27-33. <https://dergipark.org.tr/pub/ataunigsfd>
- Karaman, Z. T. (1998). *Kent yönetimi ve Politikası*. Y.y.y Anadolu Matbaacılık.
- Kaya, A. T. (2016). *Kent Kimliği Oluşumunda Kültürel Peyzajın Rolü: Konuralp Örneği* (doktora tezi). DÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü. Düzce.
- Kaya, E. (2003). *Kentleşme Ve Kentleşme*. Pendik Belediyesi. İstanbul.
- Keleş, R. (2004). Kent ve Kültür Üzerine. *Mülkiye*, 29(246), 9-18.
- Lampard, E. E. (1965). *Historical Aspects of Urbanization*. John Wiley and Sons, D. Hausser, L. Schonore. Chichester.
- Lang, J. (1987). *Creating Architectural Theory: The Role of Behavioral Sciences in Enviromental Design*, New York, *Van Nostrand Reinhold Company*, 269p.
- Lewicka, M. (2008). Place attachment, place identity and place memory: Restoring the forgotten city past, *Journal of Environmental Psychology* (28), 209-231.
- Lothian, A. (1999). Landscape and The Philosophy of Aesthetics: Is Landscape Quality İnherent İn The Landscape or in The Eye of The Beholder? *Landscape and Urban Planning*, 44 (4), 177-198.
- Lynch, K. (1960). *The Image Of The City(Kent İmgesi*, Çev. İram Başaran(2010), İş Bankası Yayınları, İstanbul). The MIT Press. Cambridge.
- Lynch, K. (1972) *What time is this place?*, Cambridge, MA: MIT Press.
- Lynch, K. (1984). *Good city form*, Cambridge, Mass.: MIT Press. ISBN-13: 978-0262620468.
- Madran, E. (2011). Kentsel kimlik/Yapısal kimlik: Adana Örneği. *Güney Mimarlık*, (5), 5-10.
- Nasar J.L. (1998). *The evaluative image of the city* Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Norberg-Schulz, C. (1980). *Genius Loci*. Academy Editions, London.
- Öner, Ş. (1998). Kentleşme ve Modernleşmenin Siyasal Davranışlar Üzerine Etkisi. *TİD* (420), 103.
- Özgeriş, M., & Karahan , F. (2015). Rekreasyonel Tesislerde Görsel Kalite Değerlendirmesi Üzerine Bir Araştırma: Tortum ve Uzundere (Erzurum) Örneği. *Artvin Çoruh Üniversitesi*, 16(1), 40-49.
- Pirenne, H. (1994). *Ortaçağ Kentleri-Kökenleri ve Ticaretin Canlanması*. İletişim Yayınları. Ankara.
- Qazimi, S. (2014). Sense of place and place identity. *European Journal of Social Sciences Education and Research*, 1(1), 306-311.
- Rapoport, A. (1992). On cultural landscapes. *Traditional Dwellings and Settlements Review*, Vol. 3, No. 2, pp.33-47.
- Rossi, A. (1966). *Şehrin Mimarisi*, Çev. (2006). Nurdan Gürbilek. Kanat Kitap.
- Shirvani, H. (1985). *The Urban Design Process*. *Van Nostrand Reinhold Company*, New York.
- Şişman , E. E. & Gültürk, P. (2015). Tekirdağ Kent Merkezi Kıyı Şeridinin Görsel Peyzaj Kalitesi Yönünden Değerlendirilmesi Ve Mekân Tercihine Etkisi. *Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, cilt: 12, sayı:1, sf:81-98.
- Tavakoli, N. (2010). *The Role Of Physical Identity Of City In Urban Sustainability (The Case Study)*. 14 Th International Planning History Society Conference. Yazd, Iran.
- Topal, A. K. (2004). Kavramsal Olarak Kent Nedir ve Türkiye'de Kent Neresidir? *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(1), 276-294.
- Topçu, K. D. (2011). *Kent kimliği üzerine bir araştırma: Konya örneği*. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(2), 1049-1072.
- Türk Dil Kurumu. (2019). <http://www.tdk.gov.tr/>. Erişim Tarihi:25.10.2019.
- Türk, S. (2017). Beypazarı Kent Kimliğinin Bilişsel Haritalama Yöntemi İle Değerlendirilmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Cilt:9, sayı:19, sf:483-499.
- Tveit, M., Ode, A., Fry, G. (2006). Key concepts in a frame work for analyzing visual landscape character. *Landscape Research*, 31(3): 229-255.
- UNESCO. (2013). *New Life for Historic Cities*. Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization / UNESCO). France.
- Uzun, F.V. (2012). *Ihlara Vadisi Kültürel Peyzaj Alanında Sürdürülebilir Turizm* (doktora tezi), AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Weiten, W. (2007). *Psychology: Themes and Variations*, Thomson Wadsworth Pres, 874p.
- Worskett, R. (1969). *Character of Towns: An Approach to Conservation*. Architectural Press.

Article Info	CASE REPORT	VAK'A TAKDİMİ	
Title of Article	Proposals for Revitalization of Karataş Historical Settlement		
Corresponding Author	Dr. Öğr. Üyesi Eray Bozkurt Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, eray.bozkurt@yasar.edu.tr		
Received Date	11.01.2020		
Accepted Date	19.04.2020		
Author / Authors	Eray BOZKURT Feyza DURMUŞLAR	ORCID: 0000-0001-8476-7898 ORCID: 0000-0003-3528-4835	
How to Cite	BOZKURT, E., DURMUŞLAR, F. (2020). Proposals for Revitalization of Karataş Historical Settlement/ Karataş Tarihi Yerleşiminin Yeniden Canlandırılması İlişkin Öneriler , Kent Akademisi, Volume, 13 (41), Issue 1, Pages, : 176-184		

Proposals for Revitalization of Karataş Historical Settlement Karataş Tarihi Yerleşiminin Yeniden Canlandırılması İlişkin Öneriler

Eray BOZKURT¹
Feyza DURMUŞLAR²

ÖZ:

Birden fazla kültürün bir arada yaşadığı toplumlarda, farklı yaşamların bir araya gelmesi sonucu, mekânsal çeşitlilikler oluşmaktadır. Kültürlerin mekânsal ihtiyaçları doğrultusunda gelişen yapı türü çeşitliliği, yapım tekniği, mekânsal karakteristikler ve mimari elemanları bu çeşitliliği desteklenmektedir. Kentlerde çok kültürlülüğün sonucu olarak ise o bölgeye özgün bir doku oluşmaktadır. Bu çalışma kapsamında seçilen İzmir Karataş Bölgesi, tarihsel süreçte birçok kültürü bir arada barındırmış ve günümüz kent merkezinde tarihi bir doku oluşturmuştur. Bölge, 10. yüzyılda Bizanslıların donanma tesisi olarak hizmet etmiştir. 11. yüzyılda Türklerin eline geçen Karataş, 19. Yüzyılda Rum, Ermeni, Yahudi ve Müslüman toplumların bir arada yaşadığı bir yerleşim olmuştur. Günümüze kadar, bölgeye bazı kentsel müdahaleler yapılmıştır. Yapılan müdahaleler sonrasında, Karataş Bölgesi'nin tarihi mekanlarının ve bölgeleri de değişime uğramıştır. Bu çalışma kapsamında, tarihi Karataş Bölgesi ve yıllar içinde geçirdiği dönüşümlere dair bir inceleme yapılmıştır.

ANAHTAR KELİMELER: Karataş, Tarihi Doku, Çok Kültürlü Toplamlar, Dönüşüm

ABSTRACT:

In societies where more than one culture coexists, spatial diversity forms especially in cities, with different lifestyles coming together. The spatial needs of cultures are supported by the variety of building types, construction techniques, spatial characteristics and the use of architectural elements. Karataş Region, which was selected within the scope of this study, is located in the Konak district of İzmir, just east of the Gulf of İzmir. The region served as a naval facility for the Byzantines in the 10th century. In the 11th century, the Turks were in possession of Karataş, a city where Greek, Armenian, Jewish and Muslim societies lived together in the 19th century. To date, some urban interventions have been made to the region. After the interventions, the importance of the historical places of the region have been

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Yaşar Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, eray.bozkurt@yasar.edu.tr

² Araş. Gör., Yaşar Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, fevza.durmuslar@yasar.edu.tr

changed. Within the scope of this study, an investigation has been made on the historical Karataş and the transformations it has gone through over the years.

KEYWORDS: Karataş, Historical Environment, Multi-Cultural Societies, Transformation,

INTRODUCTION

There is growing evidence that heritage conservation carries benefits in many areas of the urban environment. Local authorities, decision makers, institutions and authorities involved in urban development programs have recognized the urgent need to preserve their cultural resources and assets. The scientific community and research activities have brought to attention the development of methodologies, technologies and tools to guide, forecast, monitor and assess old buildings. The concept of historical environments is first drawn in Venice Charter as “urban or rural setting”. It is defined as “the evidence of a particular civilization, a significant development or a historic event” (ICOMOS, 1964). According to this charter, monuments should be evaluated with its environment. Ahunbay (2011) stated that historical environments are open-air museums that reveals how people have live in the past. Historical environments are educational places in terms of lifestyle, construction techniques, social life and culture. Washington Charter (1987) defined the elements, which is constituted of the historical characteristics of the historical settlements as follows: economic and social development, urban and regional planning should be integrated to the conservation of historic towns and urban areas. Urban patterns, open space, green space and buildings relationships, scale, size, style, construction technique, material, colour and decoration of the buildings, surrounding of the setting and its relationship between the urban area, various function has acquired over time. Burra Charter (2013) provides guideline for conservation and management. Conservation defined as retain cultural significance of a place. It is part of management of places of cultural significance. First step of conservation is understanding of cultural significance, then development of policy and management of the place should be developed. In accordance with these ideas, the conservation of the historical site approach is developed. To conserve characteristics of the cities and preserve its identity, conservation of a region (instead of conservation a single building) should be done (Radoslav et al, 2012). Historical settlements are one of the important elements that determine the identity of the cities. These environments have many values including art, architectural, historical and documentary. They provide information about historical settlements and lifestyle. It is important to conserve these environments, to sustain these values (Ahunbay, 2011). They make cities more attractive and it promote the economy at the same time. This idea increased the attention to historic settlements to manage sustainable urban development (Radoslav et al, 2012). Historical environments should be evaluated with strategies that have a holistic and participatory approach. The study focuses on Karataş (Quarantine) historical settlement, once occupied by Jewish, Armenian, Greek and Turkish families during the 19th Century Ottoman Period. They built buildings to support their communities’ needs. Some of these buildings are still standing with same or different building functions. Many of them with the help of the restoration projects, survived to emphasize the cultural identity of their period. After the intrusion of modern apartments, mass road constructions, seaside fills and incline in population, Karataş area had transformed rapidly. The aim of this study is to evaluate current approaches to the Historical Karataş region and defining new strategies to conservation of the site.

IDENTIFICATION OF KARATAŞ REGION

Karataş neighbourhoods is located in Konak district which is located in the middle of the Izmir Province. The settlement was located in the eastern part of Izmir Gulf. It had been a shipyard since ancient times. Many Byzantine naval facilities were built in the region in the 10th century AD. After Çakabey’s conquest of İzmir in the second half of the 11th century, the shipyard owned by the Turks in the region. However, the Crusader army, which attacked İzmir in 1344, burned the shipyard. The shipyard in the region was revived after Timur’s conquest of İzmir in 1403. Until the 19th century, the settlement was important place in terms of the shipyard. In 1800s, the first residents of the settlement were Jewish and Greek families. There are also Armenian family lives around the region. Turks were moved the settlement at the beginning of the 20th century. A school and a dormitory were built for orphan Armenian children in the 19th century. There is an also school named as Duatpe Mektebi built in 1830 which educated both Jewish, Armenian and Turkish children together (Akyüz Levi, 2010). The region firstly, was zoned for construction in 1865. There was a headman organization (muhtarlık teşkilatı) in 1865. According to this organization, there is a three Greek, three foreigners, 11 Jewish, 59 Armenian, 31 Rum and 61 Muslim were living in the settlement in this period (İzmir Dergisi, 2018). There are many Jewish houses which names as kortejo belonging that period is located in the settlement (Ertaç, 2013). There are some historical buildings in the region, which became an important figure of the city. One of them is Tower of Historical Lift (Tarihi Asansör in Turkish). The tower was built in 1907 by Jewish citizen Nesim Levi Bayrakoğlu (Kültür Varlıkları Envanteri, 2012). There was an elevation difference in the

Figure 3. Karataş region in the early 20th century, Art School and its environment
(Source: Beyru, 2011)

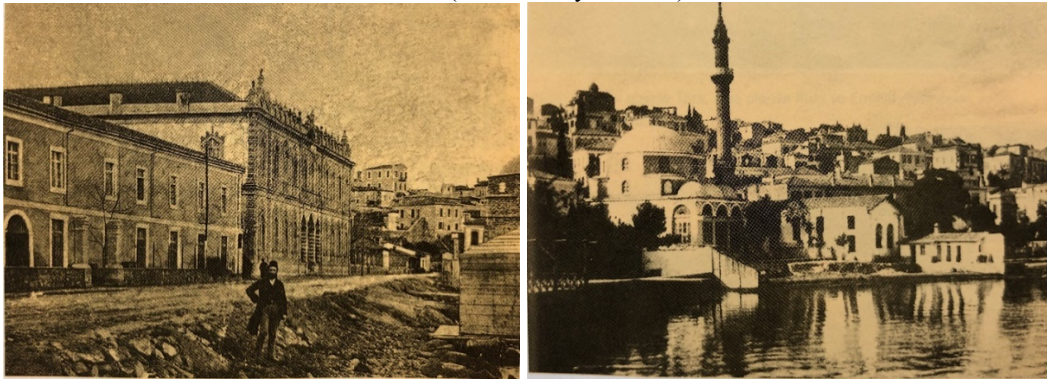

Figure 4. Historical buildings and houses in the region

INTERVENTIONS

The physical attributes of Karataş area had transformed three times in the 20th century. As population had been increasing, there was a demand for more high-rise buildings. Existing low-rise houses demolished for the rise of the high-rise apartment buildings. Only listed buildings and historical areas protected under the document named “Karataş Preservation Zone”. Second intervention came after the increase of demands for efficient transportation. Shoreline was filled wide enough to handle six lane traffic, car parks and recreational activities. Third intervention is a project developed by İzmir Metropolitan Municipality. It is aimed to create a new focus to the area with its square and ferry port. The current six lane vehicle road taken under the street level with an underpass. Top platform extends towards the sea, from the front of the Industrial Vocational High School and formed a large public square. There is now clear linkage to the seaside, connects historical Karataş settlements with the coastal line of the city. The project consists of continuous pedestrian roads with a cultural axis and a recreation axis, a playground for children, a dry pool area, an activity area, a square and a sculpture area, and green spaces and urban furniture that enhance the spatial quality (İBB, 2018).

Figure 5. Interventions to the region

Figure 6. Some of the public spaces in the settlement

Figure 7. Historical abandoned houses

REVITALIZATION STRATEGIES

Conservation of historical centers provides economical activities and employment opportunities for locals. Cultural tourism is gaining tourism for last years. Tourism in historic towns should be emphasize of the building's conservation, new building's approaches and development of settlement, approach of urban and streets approach, an emergence of museums within the boundaries of the historical settlement within the context (Orbaşlı, 2000). Revitalization in urban scale should be done in holistic approach. To achieve this strategy, different stakeholders including universities and public authorities should be involved. The process was classified into three stages; recentralizing, restructuring and renovation. Recentralizing is related with controlling urban development of the settlement. To revitalize a settlement, there should be new public buildings around its environments such as stadiums, malls, campuses, business centers and etc. (Radoslav et al, 2012). Revitalizing of the site is aimed to create sustainable conservation to the site. The first phase of this stage is supporting local communities against abandonment. Then the settlement should be attraction center for investors with the help of public administration and experts (Radoslav et al, 2012). The historical buildings which is located in the settlement should be refunctoning as public buildings such as institutions, museums, cultural and art centers, commerce facilities, terraces and etc. There are already some of them existing in the settlement (museum, restaurant and cafes). The missing elements of the settlement should be diagnosed, and buildings should be refunctoning related with these deficiencies. To make the settlement public space, infrastructure including car parking should be provided. The region should be pedestrianized. So, historical settlement will be converted into a public space (Radoslav et al, 2012). Revitalization related with the whole city. Even a historical place very attractive, it cannot stand alone. There should be creation a network of public spaces. Community centers should be interconnected tours and commercial streets (Radoslav et al, 2012). The region is part of a Mithatpaşa Urban Site, however there is a lack of conservation policy between public space formations. However, they were not planned. There is a landmark at the end of the street. The street has become a center of interest due to having landmark and due to containing the house of an important person. However, as a result of this condition, touristic elements of the street were conserved, and other buildings were abandoned. Lack of holistic conservation approach damages historical environment. Life in these historical environments continues by itself with accommodation and commercial functions. Even though, it is positive situation for conservation of building with function, without planning, it might result with damages in future. According to the level of different usage, the street became part of public space or not. The street has its own dynamics. There are both accommodation and commercial functions with respecting privacy and public usage. In order to sustain these dynamics, there should be a conservation policy (as described in Radoslav et al, 2012). In the context of revitalization strategies, targets, actions, agents and durations were defined in Table 1.

Table 1. Revitalization Strategies

	TARGET	ACTIONS	AGENTS	DURATION
REVITALIZATION STRATEGIES	Sustainable management of Historical Karataş Region	A Control and Coordination Council will be constituted.	İzmir Municipality RT Ministry of Culture and Tourism	Short term
	Identification of the values of the Historical Karataş region	Conservation Aimed Development Plan will be prepared.	Management Team İzmir Municipality	Short term
	Provision of resources for the preservation of Historical Karataş	Funds will be increased.	İzmir Municipality RT Ministry of Culture and Tourism Regional Directorate of Pious Foundations	Short term
	Observation and monitoring of the risk in the region.	Historical buildings at risk of collapse will be detected.	İzmir Municipality RT Ministry of Culture and Tourism	Continually
	Informing the owners and local people in the process of conservation	Textual information for owners and local residents will be prepared.	Management Team İzmir Municipality	Medium term
	Conservation and development of architectural value of Karataş region	Opportunities ad methodologies for access to existing objects and information will be enhanced.	Management Team İzmir Municipality	Medium term
	Provision of usage of appropriate materials, styles and techniques in the conservation projects of the region	Restoration and repair of monuments will be completed.	Site Management Team İzmir Municipality	Medium term

Investigation, documentation and conservation of immovable cultural assets of the region	Publications related with history related with Karataş including demographic change will be printed.	Site Management Team İzmir Municipality	Medium term Continually
Inspection of building heights	Building floor heights will be determined and inspected with the analyzes and the formation of street silhouettes within the area.	Site Management Team İzmir Municipality	Medium term Continually
Establishing awareness of conservation among management team and public	The importance of cultural heritage will be encouraged in schools and other educational institutions.	İzmir Municipality RT Ministry of Culture and Tourism RT Ministry of National Education	Continually
Provision of pedestrian access in the region	The historical region will be pedestrianized. Marker and signboards will be placed.	İzmir Municipality	Medium term
Development of sustainable tourism with adequate and appropriate infrastructure and equipment's	Opportunities to encourage accommodation will be identified and supported.	İzmir Municipality RT Ministry of Culture and Tourism	Medium term
Become attraction center for visitors	It will be ensured that it will contribute financially to the conservation and management of the region.	RT Ministry of Culture and Tourism	Continually

CONCLUSION

The physical refurbishment of historic city centers provides the means for social revitalization of communities and neighborhoods, economical attraction and improvement of the quality of life. Conservation of development plan should be improved, and management plan of the site should be developed for sustainable conservation. Municipalities, architects, art historians, locals and other stakeholders should be involved to this process. Conservation Committee will be constituted for the site and conservation aimed development plan of the will be improved. There are some abandoned historical buildings. These buildings should be restored and should be gained into the life. Due to its location it is already in the center of the city, however, the perception of the region should be enhanced. To increase its perception promotion of the site from different channels such as publications, newspaper, website and panels. In the Karataş settlement, there are already some clusters related with mentioned economical activities. Some of the elements of this clusters are qualified and some of them are unqualified. The qualified elements should be conserved. Unqualified elements should be renewed with the conveniently to conservation aimed development plan. The region should be pedestrianized. There should be some sub project. There are some other historical settlements around the site such as Konak Square, Historical Kemeraltı Bazaar) and they should be connected with each other on the larger scale.

REFERENCES

- Ahunbay, Z. (2011) Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.
- Akyüz Levi, E. (2010). Geçmiş Geleceğe Taşıyor: Asansör. *İzmir Kültür ve Turizm Dergisi*, Mart-Nisan, 80-87.
- Aksoy, Y. (2002) Symrna-İzmir, Efsaneden Gerçeğe, İzmir Yayıncılık, İzmir.
- Australia ICOMOS, The Burra Charter: Charter for Places of Cultural Significance, Australia, 2013.
- Beyru, R. (2011) 19. Yüzyılda İzmir Kenti, Literatür Yayınları, İzmir.
- Doğu Yücel (2011). "Semtler de insanlara benzer", <http://www.hurriyet.com.tr/kelebek/semtler-de-insanlara-benzer-17839252>, 2018.
- Gürkan Ertaç (2013). "İzmir'in kültür hazinesi, Karataş", <https://www.yeniasir.com.tr/sarmasik/2013/02/05/izmirin-kultur-hazinesi-karatas>.
- ICOMOS, The Venice Charter: International Charter for the Conservation and Restoration of Monument and Sites, Venice, 1964.

ICOMOS, Washington Charter: Charter for the Conservation of Historic Towns and Urban Areas, 1987.

İBB (2018). “İzmir'in Yeni Bir Meydanı Daha Var”,
<https://www.izmir.bel.tr/tr/Projeler/mihatpasa-meydani-ust-duzenlemesi-ve-alt-gecidi/1283/4>.

Kùltür Varlıkları Envanteri (2012). “İl Kùltür Envanterleri”,
<http://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/genel/kulturenvanteri>.

Onur Şan (2018). “İzmir'in hoşgörü başkenti Karataş” <http://www.izmirdergisi.com/tr/turizm/gezi-rehberi/747-izmir-in-hosgoru-baskenti-karatas>.

Radoslav R., Branea A.M. and G~aman M.S. (2013). “Rehabilitation through a holistic revitalization strategy of historical city centres –Timisoara, Romania” Journal of Cultural Heritage (145).

Kent Akademisi

KENT AKADEMİSİ

Journal of Urban Culture and Management | Kent Kültürü ve Yönetimi Dergisi

ICAM NETWORK | INFORMATION-COMMUNICATION ART and MEDIA NETWORK

Karadeniz Yazarlar ve Şairler Derneği Yayınları (KAŞYAD) | Black Sea Writers and Poets Association Publishing

Adres: Ahmet Emin Fidan Cultural and Research Center, Evkaf Mah. Evkaf Sok. No: 34 Fatsa ORDU

Publication Technical E Mail: online@kentakademisi.com, editor@kentakademisi.com

For article submit: bilgi@kentakademisi.com, editor@kentakademisi.com

Phone / Fax: +90 425 310 20 30 | **Corporate GSM:** +90532 486 45 03

www.kentakademisi.com | <http://dergipark.gov.tr/kent>